

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE“ VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
„ȘTEFAN CEL MARE“ VASLUI

XV - XX

I

1993-1998

<http://www.cimec.ro> <http://www.muzeuvaslui.ro>

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

XV - XX

1

1993 - 1998

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

COLEGIUL DE REDACȚIE:

IOAN MANCAȘ - redactor responsabil,

**dr. ALEXANDRU ANDRONIC, VIORICA CRISTEA,
MARIA MARTINESCU, CONSTANTIN POPESCU,
TAMILIA MARIN - membri .**

Tehnoredactare: MIHAELA LUMINIȚA MODORANU

Orice corespondență se va adresa Muzeului “Ștefan cel Mare” Vaslui , Piața Independenței nr. 1, 6500 - Vaslui, telefon / fax 035/311626.

Toute correspondance sera envoyée à l ‘ adresse: Muzeul “Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, 6500 , Vaslui - Roumanie, tel / fax 035/311626.

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul “Ștefan cel mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, 6500, Vaslui - Roumănen, tel/ fax 035/311626.

Please send any mail to the following adress: Muzeul “Ștefan cel Mare”, Piața Independenței nr. 1, 6500, Vaslui - Romania, tel/ fax 035/ 311626.

Editată de Muzeul Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui

SUMAR

IOAN MITREA, De când începe istoria românilor	7
SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL “NEOLITICUL TIMPURIU LA EST DE CARPAȚI ȘI ÎN ZONELE LIMITROFE”. BÂRLAD, 1994.	
EUGENIA POPUȘOI, Argument	12
SILVIA MARINESCU - BÂLCU, Din nou despre începuturile vieții neolitice la est de Carpații răsăriteni	16
EUGEN COMȘA, Ocupațiile principale ale comunităților Starčevo - Criș din Moldova	21
BOGDAN BRUKNER, The neolithization of the southeast Panonia and the Boundary zone	29
NICOLAE URSULESCU, Variantes locales dans le cadre de la civilisation de Starčevo - Criș de l'espace Carpathes - Dniestre	30
MARIN NICA, Originea și evoluția ceramicii pictate în așezările neolitice din Oltenia	32
ZOIA MAXIM, Essais de réconstitution graphiques des logements de Gura Baciului	60
GHEORGHE LAZAROVICI, La céramique peinte de Gura Baciului	61
SABIN ADRIAN LUCA, Așezarea Starčevo - Criș timpurie de la Iosaș Anele. Problematică și terminologie.....	62
SILVIA IACOBESCU, Așezarea Starčevo - Criș de la Leontinești, comuna Ardeoani, județul Bacău	63
STUDII ȘI MATERIALE	
VICU MERLAN, Noi descoperiri din paleoliticul superior în zona Hușilor, județul Vaslui	75
EUGENIA POPUȘOI, CORNELIU BELDIMAN, Industria materiilor dure animale din așezarea Starčevo - Criș de la Trestiana, județul Vaslui. Un exemplu de studiu: spatule	82

MIRCEA MAMALAUCA, Unelte din os descoperite în așezarea de epoca bronzului din satul Poșta Elan	116
TAMILIA MARIN, Sceptre de piatră din colecția Muzeului județean Vaslui	122
MARIN ROTARU, Sceptrul din piatră descoperit la Giurcani, județul Vaslui	126
VIOLETA VETURIA TEODORU, Elemente ale civilizației geto - dacice la est de Carpați	128
LĂCRĂMIOARA BOROȘ, Mențiuni asupra a două obiecte inedite de argint: fibula de la Domnești (jud. Vrancea) și brățara de la Nănești (jud. Bacău)	144
COSTICĂ ASĂVOAIE, MIRCEA MAMALAUCA, Săpăturile arheologice din locul “La Beci”, comuna Ivești, jud. Vaslui...	147

CERCETĂRI DE TEREN

SERGIU ȘTEFĂNESCU, Cercetări arheologice și istorice în zona mediană a bazinului superior a râului Bârlad	155
---	-----

CERCETĂRI INTERDISCIPLINARE

LAURENȚIA GEORGESCU, EMMA MĂDĂLINA GEROGESCU, De la nemurirea sufletului la cultul morților. Geto - dacii	249
LAURENȚIA GEORGESCU, Necropolele medievale din Câmpia Română în secolele XVI - XVII. Analiza demografică	259
LAURENȚIA GEORGESCU, EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU, Contribuții paleodemografice la studiul populației medievale din zona Negru Vodă	272
LAURENȚIA GEORGESCU, Studiul antropologic al unei personalități istorice înhumate la Coșula	284

RESTAURARE

MIRCEA CIACĂRU, Restaurarea unui altar de tip Cucuteni A	289
--	-----

LISTA ABREVIERILOR	300
---------------------------------	-----

SOMMAIRE CONTENTS

IOAN MITREA, Depuis quant commence l'histoire des Roumains..... 7

SYMPOSION INTERNATIONAL "LE NÉOLITHIQUE À L'EST DES CARPATHES ET AUX ZONES LIMITROPHES", BÂRLAD, 1994

EUGENIA POPUȘOI, Argument	12
SILVIA MARINESCU BÂLCU, De nouveau sur les commencements de la vie néolithique à l'est des Carpates	16
EUGEN COMȘA, Les principales occupations des communautés Starčevo - Criș de la Moldavie	21
BOGDAN BRUKNER, The neolithization of the Panonia and the Boundary zone	29
NICOLAE URSULESCU, Variantes locales dans le cadre de la civilisation de Starčevo Criș de l'espace Carpates Dniestre	30
MARIN NICA, L'origine et l'évolution de la céramique peinte dans les habitats du néolithique d'Olténië	32
ZOIA MAXIM, Essais de reconstitution graphique des logements de Gura Baciului	60
GHEORGHE LAZAROVICI, La céramique peinte de Gura Baciului	61
SABIN ADRIAN LUCA, L'habitat Starčevo - Criș ancien de Iosăș - Anele. Problématique et terminologie	62
SILVIA IACOBESCU, L'établissement néolithique Starčevo - Criș de Leontinești, commune d'Ardeoani, dép. de Bacău	63

ETUDES ET MATÉRIAUX

VICU MERLAN, Nouvelles découvertes du paléolithique supérieur dans la zone de la ville de Huși, dép. de Vaslui	75
EUGENIA POPUȘOI, CORNELIU BELDIMAN, L'industrie des matières animales dures animales dans le site de la civilisation Starčevo - Criș de Trestiana, de département de Vaslui. Un exemple d'étude: les spatules	82

MIRCEA MAMALAUCA, Outils en os découverts dans l'établissement de l' époque du bronze du village Poșta Elan.....	116
TAMILIA MARIN, Sceptres en pierre de la collection du Musée départemental de Vaslui	122
MARIN ROTARU, Le sceptre en pierre découvert à Giurcani, dép. de Vaslui	126
VIOLETA VETURIA TEODORU, Éléments de la civilisation gète - dace à l'est des Carpates	128
LĂCRĂMIOARA BOROS, Mentions concernant deux objets inédits en argent: la fibule de Domnești (dép. de Vrancea) et le bracelet de Nănești (dép. de Bacău).....	144
COSTICĂ ASĂVOAIE, MIRCEA MAMALAUCA, Les fouilles archéologiques du site "La Beci", commune de Ivești, dép. de Vaslui	147

RECHERCHES DE TERRAIN

SERGIU ȘTEFĂNESCU, Recherches archéologiques et historiques de la zone moyenne du bassin supérieur de la rivière de Bârlad	155
--	-----

RECHERCHES INTERDISCIPLINAIRES

LAURENȚIA GEORGESCU, EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU, De l'immortalité de l'âme au culte des morts:Les gète-daces.....	249
LAURENȚIA GEORGESCU, Nécropoles de Moyen Âge de Câmpia Română des XVI-XVII ^e siècles. Analyse démographique.....	259
LAURENȚIA GEORGESCU, EMMA MĂDĂLINA GEORGESCU, Contributions paléo - démographiques à l'étude de la population du Moyen Âge de la zone de Negru - Vodă	272
LAURENȚIA GEORGESCU, L' étude anthropologique d'une personnalité historique inconnue enterrée à Coșula	284

RESTAURATION

MIRCEA CEACĂRU, La restauration d'un autel Cucuteni A	289
---	-----

LISTE DES ABRÉVIATIONS	300
------------------------	-----

DE CÂND ÎNCEPE ISTORIA ROMÂNILOR?

Ioan Mitrea

Dacă formarea limbii și a poporului român, capitol fundamental al istoriei naționale a românilor, actul prin care ne legitimăm în fața celorlalte popoare neolatine și a istoriei universale în general, a reținut, cu precădere, atenția istoriografiei românești și străine, vreme de peste un secol, dezlănțuind o adevărată “furtună”, stârnind pasiuni și patimi memorabile, nu mai puțin importantă este problema finalizării acestui proces de etnogeneza a românilor. În fapt deseori s-a pus și uneori se mai pune întrebarea: de când începe istoria românilor? Iată o întrebare, pentru mulți tulburătoare, care vizează, în fapt, un moment fundamental al devenirii noastre istorice, acela privind data actului de naștere a poporului român. Firește că răspunsul la o asemenea întrebare nu poate fi unul sentimental și simplist, și cu atât mai puțin unul nefundamentat științific. A spune că românii sunt dintotdeauna aici nu are relevanță și credibilitate în fața unei minime analize științifice.

De peste un secol, studiindu-se problema continuității autohtonilor în Dacia romană și post-romană, combătându-se teoria imigraționistă, s-a pus un accent, justificat și necesar, pe cunoașterea procesului de formare a poporului român, și în context precizării momentului în care s-a încheiat etnogeneza românilor, dându-se răspunsuri care ilustrează stadiul cercetării istorice. Marii noștri istorici moderni A.D. Xenopol și N. Iorga, nu puteau evita o asemenea întrebare, și bazați, mai ales, pe analiza izvoarelor scrise, au încercat să dea răspunsuri plauzibile. Astfel, A.D. Xenopol, în monumentală sa lucrare **“Istoria românilor din Dacia Traiană”**, își intitula Cartea I **“Formarea naționalității române”**, și conchidea că poporul român, respectiv **“naționalitatea română”** era constituită în jurul anului 900 d. H.¹ Concluzia lui A.D. Xenopol a fost preluată în timp de mulți cercetători și trebuie remarcat faptul că noile cercetări confirmă în mare parte viziunea marelui istoric.

N. Iorga, în volumul II din vasta sa sinteză **“Istoria poporului român”**, considera că, în general, putem vorbi de români încă din secolul al VI-lea d.H.² Dacă reputatul istoric, cu largă-i viziune, avea în vedere, în primul rând, încheierea romanizării, proces fundamental al etnogenezei românilor, și constituirea **“romaniilor populare”**, firește că avea dreptate. Dar totuși nu se poate vorbi de popor român, deplin format, din secolul al VI-lea. Așa cum s-a demonstrat prin cercetările ulterioare vor mai trece aproximativ două secole de la încheierea procesului de romanizare până se va putea vorbi de poporul român ca un grup etnic deplin constituit și individualizat în spațiul sud-est european.

Avându-se în vedere raritatea sau lipsa totală a izvoarelor scrise pentru anumite etape și aspecte ale complexului proces de etnogeneza românilor, în ultimele decenii un accent mai mare și benefic, s-a pus pe analiza și interpretarea rezultatelor cercetărilor arheologice. Pe această bază s-au conturat noi răspunsuri la întrebarea când și unde s-a format poporul român, și respectiv când s-a finalizat etnogeneza românilor?

În tratatul academic de **“Istoria României”**, vol. I, în capitolul VI, intitulat **“Formarea limbii și poporului român”**, capitol redactat de C. Daicoviciu, Em. Petrovici și Gh. Ștefan, se ajungea la concluzia că **“limba și poporul român s-au**

cristalizat prin secolele VII/VIII/IX”³. Prudenți, unii autori de sinteze consacrate special problemei privind etnogeneza românilor ca de exemplu C.C. Giurescu în lucrarea **“Formarea poporului român”**⁴, sau I.I. Russu în monumentală lucrare **“Etnogeneza românilor”**⁵, nu se pronunță tranșant, evitând un verdict categoric cu privire la momentul încheierii procesului de formare a poporului român, lăsând să se subînțeleagă că acest fenomen s-a încheiat în ultimele secole ale mileniului I d.H.

Istoricul și arheologul Ion Nestor, creatorul “școlii de arheologie a epocii de formare a poporului român”, considera pe bună dreptate, că în veacurile VIII-IX, în spațiul vechii Dacii se formează și maturizează o cultură de factură și tradiție autohtonă, pe care a denumit-o cultura Dridu, de la numele localității în care a fost cercetată o mare așezare, în fapt prima, caracteristică a acestei culturi⁶.

Cultura Dridu a fost considerată expresia arheologică a încheierii procesului de formare a poporului român. În același timp, istoricul I. Nestor, în consens cu cercetările lingviștilor, aprecia că în secolele VII-VIII limba română era în plin proces de formare și că la capătul acestui proces, în secolul al IX-lea, “limba romanică, daco-moesică, a devenit limba română”. Rezultă că istoricul Ion Nestor aprecia că procesul de etnogeneză a românilor s-a finalizat până prin secolul al IX-lea, deci că istoria românilor începe din acest secol.

Să amintim că chiar în ultimele decenii, când baza informațională a sporit mult, mai ales prin cercetările arheologice, s-au emis și enormități, s-au forțat concluziile istorice, de dragul “protocronismului” în ansamblul formării popoarelor neolatine. Astfel în tratatul **“Istoria militară a poporului român”** vol. I, lucrare realizată de un larg colectiv de autori, capitolul X este intitulat “Lupta de rezistență a poporului român împotriva populațiilor migratoare (sfârșitul secolului al III-lea - secolul al VII-lea)”⁸, deci se acreditează teza că poporul român era deja format la sfârșitul secolului al III-lea d.H. Chiar prima frază din acest capitol afirmă o asemenea teorie: “în perioada care a urmat retragerii armatei și administrației române, **poporul român** (s.n. I.M.) a fost nevoit să-și apere cu tenacitate... existența...”. A vorbi de poporul român la sfârșitul secolului al III-lea d.H. este, fără îndoială o exagerare nesusținută de rezultatele cercetărilor istorico-arheologice, în fapt este un fals.

Deși în ultimele decenii s-au adus contribuții deosebite, mai ales prin cercetările arheologice, cu privire la epoca formării poporului român, majoritatea istoricilor au optat tot pentru o încadrare largă a etapei finale a etnogenezei românilor, respectiv în secolele VIII-X. Dar, cum se va vedea în cele de mai jos, unii specialiști, respectiv unii arheologi, istorici și lingviști, au încercat o restrângere a acestei datări, considerând secolele VIII-IX ca etapă finală a etnogenezei românilor. Totuși ca dovadă că nu s-a ajuns la un punct de vedere unanim acceptat, este faptul că s-au vehiculat încă diferite datări, uneori chiar în aceeași lucrare se acceptă atât secolul al VIII-lea cât și secolul al X-lea ca moment al încheierii etnogenezei românilor. Astfel istoricii C.C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, în **“Istoria românilor”**, din 1974, conchid că procesul de etnogeneză al românilor “a durat mai multe sute de ani și s-a încheiat în secolul al X-lea, odată cu asimilarea completă a slavilor”¹⁰. Aici este de semnalat că mulți istorici au considerat vreme îndelungată, începând cu Ioan Bogdan, că nu putem vorbi de români înainte de asimilarea slavilor. Dar așa cum arăta V. Pârvan, slavii s-au asimilat treptat atât în daco-romanitate cât și în românitatea nord-dunăreană.

Cercetarea istorico-arheologică, din ultimele decenii, a confirmat intuiția lui Vasile Pârvan¹¹. Revenind la lucrarea datorată istoricilor C.C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, să menționăm că la pagina 177 se precizează că “Ursus care participă la 787 la al șaptelea sinod ecumenic de la Niceia ar fi “un episcop român”¹². “

Deci, dacă Ursus este un episcop român din secolul al VIII-lea, înseamnă că cei doi distinși istorici acceptă că în acel moment era încheiat procesul de etnogeneză al românilor. Această opțiune, cum se va vedea mai jos, ni se pare justificată.

Un bun cercetător al epocii de formare a poporului român cum este Dan Gh. Teodor, optează direct sau indirect pentru secolele VIII-IX, ca moment al finalizării etnogenezei românilor. Dacă într-o lucrare din 1978, intitulată **“Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI”**, lasă să se înțeleagă că încheierea procesului de formare a poporului român ar fi avut loc în secolele VIII-IX¹³, în lucrarea sa **“Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI”**, conchide: “constituirea în teritoriul carpato-dunărean cu precădere începând cu secolul al VIII-lea și în cursul secolului al IX-lea, a unei culturi specifice, denumită în general, de tip Dridu, ilustrează de fapt încheierea unui îndelungat și complex proces istoric început cu secole mai înainte”¹⁴. În aceeași lucrare capitolul IV este intitulat “Relațiile populației românești cu Bizanțul în secolele VIII-IX e.n.”, fapt ce denotă că istoricul Dan Gh. Teodor acceptă teza că încă din secolul al VIII-lea putem vorbi de români. De cultura veche românească începând din secolul al VIII-lea vorbește și Maria Comșa¹⁵. Să menționăm, între altele, că și în lucrarea noastră **“Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI-IX”**, prezentată ca teză de doctorat în 1979, și publicată în Carpica, XII, 1980, notăm că și “în regiunea centrală a Moldovei de la vest de Siret, în secolele VIII-IX continuă evoluția culturii de tradiție locală și se consolidează tot mai mult o cultură de evident caracter românesc, expresie a încheierii procesului de formare a poporului român”¹⁶.

Un recunoscut lingvist precum I. Fischer, în lucrarea sa **“Latina dunăreană”**, conchide că începând cu secolul al VIII-lea “se poate vorbi de limba română ca de o limbă romanică individualizată”¹⁷. De “încheierea procesului de formare a poporului român în cursul secolelor VII-VIII d.H.”, se vorbește și în lucrarea datorată istoricilor Ligia Bârzus și Stelian Brezeanu, **“Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică”**¹⁸. Mai tranșant, Nelu Zugravu într-o lucrare recentă, conchide că “din secolul al VIII-lea se poate vorbi în mod definitiv de români: acesta este momentul apariției românilor în istorie ca etnos distinct de alte popoare din sud-estul Europei”¹⁹.

Într-un recent curs universitar, în capitolul **“Etnogeneza românească...”** datorat istoricului Dan Gh. Teodor, încheierea etnogenezei românilor este încadrată în limitele cronologice ale secolelor VIII-IX²⁰.

În stadiul actual al cercetărilor istorice, arheologice și lingvistice, putem conchide că procesul de formare a poporului român se încheie în secolul al VIII-lea. Având în vedere că etnogeneza românilor se încadrează în procesul mai larg al formării popoarelor romanice, această datare se corelează cu momentul cristalizării celorlalte popoare romanice, respectiv francezii, spaniolii și italienii.

Deși în izvoarele scrise românii nord-dunăreni sunt amintiți cu certitudine doar de la sfârșitul secolului al IX-lea, arheologic s-a demonstrat că în cursul secolului al

VIII-lea, când a început a se cristaliza cultura veche românească s-a încheiat etnogeneza românilor. Secolul al VIII-lea marchează deci începutul istoriei românilor, iar sub aspectul dezvoltării structurilor economico-sociale, cu acest secol începe Evul Mediu în spațiul vechii Dacii. Pe baza cercetărilor istorico-arheologice astăzi putem reconstitui structurile societății românești, din prima fază a evoluției sale, deci din secolele VIII-IX. Aceste structuri definesc, în fapt, un model cultural, pe care îl numim vechi românesc, și care se deosebește net de structurile altor grupuri etnice din această parte a Europei. Acest model cultural vechi-românesc individualizat încă din secolul al VIII-lea se caracterizează prin: autohtonie și stabilitatea populației vechi-românești, o economie bazată pe cultivarea pământului, creșterea animalelor, vânat, pescuit și practicarea a numeroase meșteșuguri; forme specifice de organizare social-economică și politico-militară, având la bază apariția și accentuarea diferențierii economice și sociale; dezvoltarea “romaniilor populare” și apoi formarea cnezatelor și voievodatelor românești, generalizarea limbii române și a creștinismului ortodox în tot spațiul vechii Dacii; legăturile permanente cu lumea și civilizația bizantină.

Secolul al VIII-lea reprezintă, în fapt, un moment de răscruce în istoria vechii Dacii și a sud-estului european, marcând intrarea românilor, ca popor distinct, în configurația etnică a Europei medievale. Deci din secolul al VIII-lea în care românii, deplin individualizați, apar ca “o insulă de latinitate într-o mare slavă”, începe, în fapt, istoria românilor.

NOTE:

¹ A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, volumul I, Ediția a IV-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 349.

² N. Iorga, *Istoria românilor*, volumul II, Ediția a II-a, Editura Enciclopedică, București, 1992, p. 243-245.

³ ****Istoria României*, volumul I, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 808.

⁴ C.C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1973.

⁵ I.I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

⁶ Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, Editura Academiei, București, 1967.

⁷ Ion Nestor, *Formarea poporului român*, în *Istoria poporului român*, sub redacția Acad. Andrei Oțetea, Editura Științifică, București, 1970, p. 107-115.

⁸ *Istoria militară a poporului român*, volumul I, Editura Militară, București, 1984, p. 215-247.

⁹ *Ibidem*, p. 215.

¹⁰ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, volumul I, Editura Științifică, București, 1974, p. 137.

¹¹ Ioan Mitrea, *Etnogeneza românilor în opera lui Vasile Pârvan*, în Suceava. Anuarul Muzeului Județean, X, 1983, p. 847-851.

¹² C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 177.

¹³ Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI*, Ed. Junimea, Iași,

1978, p. 86-87.

¹⁴ Idem, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI*, Ed. Junimea, Iași, 1981, p. 47.

¹⁵ Maria Comșa, *Cultura materială veche românească. (Așezările din secolele VIII-X de la Bucov - Ploiești)*, Editura Academiei, București, 1978, p. 143.

¹⁶ Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI-IX*, în *Carpica*, XII, 1980, p. 128.

¹⁷ I. Fischer, *Latina dunăreană*, București, 1985, p. 206.

¹⁸ Ligia Bârză, Stelian Brezeanu, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, București, 1991, p. 205.

¹⁹ Nelu Zugravu, *Istoria romanității nord-dunărene (secolele II-VIII). Contribuții la etnogeneza românilor*, Iași, 1994, p. 198.

²⁰ Acad. M. Petrescu-Dâmbovița și colaboratori, *Istoria României de la începuturi până în secolul al VIII-lea*, București, 1995, p. 354.

DEPUIS QUAND COMMENCE L'HISTOIRE DES ROUMAINS

Résumé

Le moment de l'achèvement de l'ethnogenèse des Roumains a louguement préoccupé les historiens.

Depuis plus d'un siècle, en étudiant le problème de la continuité des autochtones dans la Dacie romaine et après, on a mis l'accent d'une manière justifiée et nécessaire d'ailleurs, sur la connaissance du processus de formation du peuple roumain; il a fallu également préciser le moment où l'on a achevé l'ethnogenèse des Roumains.

Dans cet ouvrage, nous présentons les principaux points de vue de certains historiens, tels: A.D. Xenopol, N. Iorga, I. Nestor et d'autres, jusqu'à ceux de nos jours, concernant le moment de la finalité de l'ethnogenèse des Roumains.

Etant donné l'étape actuelle des recherches historiques, archéologiques et linguistiques, nous en venons, dans notre étude, à la conclusion que l'ethnogenèse des Roumains a pris fin au VIIIe siècle. Par conséquent, le VIIIe siècle marque le début de l'histoire des Roumains.

SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL "NEOLITICUL TIMPURIU LA EST DE CARPAȚI ȘI ÎN ZONELE LIMITROFE", BĂRLAD, 1994

ARGUMENT

Eugenia Popușoi

Așezarea Starčevo-Criș de la Trestiana, județul Vaslui se constituie, după cele trei decenii de cercetări sistematice, ca cel mai extins sit neolitic timpuriu explorat până acum în România. Rezultatele obținute prin cercetarea exhaustivă a 27 de locuințe, ale unor complexe adiacente acestora (gropi, vetre și un cuptor) și a 11 morminte - materialul arheologic fiind extrem de bogat și variat -, permit acum să aprofundăm și să răspundem la multe dintre problemele ridicate de conținutul cultural și al evoluției comunităților neolitice timpurii într-o regiune dată în relația directă cu zonele limitrofe ori mai îndepărtate. Studiul analitic deosebit aplicat materialului arheologic, supus permanent unei confruntări cu descoperirile arheologice anterioare ori recente și stabilirea cu precizie a unei succesiuni stratigrafice în două niveluri-de locuire, îngăduie să se abordeze și să se deslușească o serie de probleme generale și esențiale cu privire la originea, evoluția și cronologia în întreg arealul cuprins de marele complex sud-est-european.

Numerosul și variatul material arheologic, compus dintr-o multitudine de elemente materiale și spirituale, descoperite la Trestiana, permit, pe de o parte, determinarea caracterului unitar al primului neolitic la est de Carpați, inclus în marele complex iar, pe de altă parte, crează posibilitatea jalonării căilor de pătrundere dinspre sud-est și a etapei de dezvoltare a culturii Starčevo-Criș la periferia estică a marii arii geografice pe care aceasta se răspândește.

Valențele descoperirilor de la Trestiana pentru cercetarea arheologică națională și internațională au determinat organizarea, în zilele de 28-29 mai 1994, a simpozionului cu tema "Neoliticul timpuriu la est de Carpați și zonele limitrofe", manifestare științifică prestigioasă la care au participat mari personalități ale științei preistorice: academicieni, profesori universitari, doctori în știință sosiți din Iugoslavia, Bulgaria, Republica Moldova, de la Institutul de Arheologie Iași și Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București, de la universitățile din Iași, Alba Iulia, Sibiu, de la muzeele naționale din București, Cluj-Napoca, Craiova, precum și de la muzeele zonale din Bacău, Piatra Neamț, Vaslui, Tecuci etc.

Manifestarea s-a bucurat de un real succes, spiritul academic al intervențiilor și discuțiilor, precum și materialul arheologic de la Trestiana, prezentat într-un depozit-laborator unanim considerat copleșitor, au dus la elaborarea de noi ipoteze privitoare la reconstituirea vieții materiale și spirituale ale neoliticului timpuriu la est de Carpați și în întreg arealul său sud-est european.

Programul simpozionului:

SĂMBĂȚĂ, 28 mai 1994

Moderatori:

Dr. NICOLAE URSULESCU

Dr. VALENTIN DERGACIOV

Dr. ZOIA MAXIM

Dr. VASILL NICOLOV, Archaeologisches Institut mit Muzeum, Bulgaria

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

- *Frühneolitische Keramik aus Tell Karanovo (Karanovo I - Kultur und Karanovo II - grupe)*

Dr. SILVIA MARINESCU - BÎLCU, Institutul de Arheologie, București.

Din nou despre începuturile neoliticului la este de Carpați.

Drd. FELICIA și Drd. DAN MONAH, Institutul de Arheologie, Iași.R

Câteva observații asupra mediului natural corespunzător neoliticului timpuriu din Moldova.

Moderatori:

Dr. IULIU PAUL

Dr. VASSIL NIKOLOV

Dr. SILVIA MARINESCU - BÎLCU

Dr. ASLANIS IOANIS, Centre National de Recherches Atena,

Grecia.

Le Néolithique de Macédoine

Dr. VALENTIN DERGACEV, Institutul de Arheologie și Istorie Veche, Chișinău, Rep. Moldova.

Cultura Criș în spațiul Pruto - Nistran.

Dr. IULIU PAUL, Universitatea "1 Decembrie", Alba Iulie.

Unele considerații privind începuturile vieții neolitice în zona carpato - danubiană.

Drd. ZOIA MAXIM, Muzeul Național de istorie al Transilvaniei, Cluj Napoca.

Încercări de reconstituire a locuințelor de la Gura Baciului.

Drd. SABIN ADRIAN LUCA, Universitatea Sibiu.

Așezarea Starcevo - Criș timpurie de la Ioasaș - Anele, Problematică și terminologic.

Dr. EUGEN COMȘA, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan", București.

Ocupațiile principale ale comunităților culturii Starcevo - Criș.

VASILE CÔTIUGĂ (student), Universitatea "Al. I. Cuza", Iași.

Relații cronologice - culturale între Moldova și Transilvania în timpul culturii Starcevo - Criș.

MARIUS CIUTĂ (student), Universitatea "1 Decembrie", Alba Iulie.

Cultura Starcevo - Criș în sud - estul Transilvaniei

Drd. DOINA FLORICA IGNAT, Senatul României.

Reprezentări plastice aparținând Culturii Starcevo - Criș în nord - vestul României.

Dr. SKAFIDA LITSA, Le musée d'archéologie Volos, Grecia.

Plastique antropomorphe de la culture Dimini.

DUMINICĂ, 29 mai 1994

Moderatori:

Dr. GHEROGHE LAZAROVICI

Dr. BOGDAN BRUKNER

Dr. BOGDAN BRUKNER, Filozofski Fakultet Muzika Novi Sad, Jugoslavia.

The neolithization of the south-east and the Boundary zone

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Dr. NICOLA TASIC, Belgrad, Jugoslavia

Titli rezervat

Dr. GHEORGHE LAZAROVICI, Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei, Cluj - Napoca.

Noua ceramică pictată de la Gura Baciului.

Dr. NICOLAE URSULESCU, Universitatea "Al. I. Cuza", Iași.

variante locale în cadrul Culturii Starcevo - Criș în spațiul Carpato - Nistran.

Drd. MAGDA - CORNELIAMANȚU, Institutul de Arheologie Iași, STELA ȚAU, Muzeul orășenesc, Tecuci.

Așezarea Starcevo - Criș de la Munteni de Jos, Tecuci.

GHEORGHE DUMITROAIA, Complexul Muzeal Neamț, Piatra Neamț.

Stațiunea Starcevo Criș de la Lunca - Vânători.

SILVIA IACOBESCU, Muzeul de Istorie "Julian Antonescu", Bacău.

Descoperiri Starcevo - Criș din așezarea de la Leotinești, județul Bacău,

Drd. DRAGOMIR POPOVICI, Muzeul Național de istorie a României.

Observații cu privire la tipologia, originea și evoluția vaselor cu picior în Cultura Cucuteni.

Drd. RUXANDRA MAXIM ALAIBA, Institutul Român de Tracologie, Filiala Iași.

Demers etno - arheologic în studiul uneltelor neolitice din material osos.

Drd. EUGENIA POPUȘOI, Muzeul "Vasile Pârvan" Bârlad.

Câteva observații asupra unui grup de locuințe din așezarea Starcevo - Criș de la Trestiana.

Dr. MARIN NICA, Institutul de Cercetări Socio - Umane, Craiova.

Originea și evoluția ceramicii pictate în așezările neoliticului timpuriu din Oltenia.

DEZBATERI ÎN DEPOZIT - LABORATOR

MUZEUL "Vasile Pârvan" - "Sala Tonitza"

Fig. 1. Aspecte din timpul lucrărilor

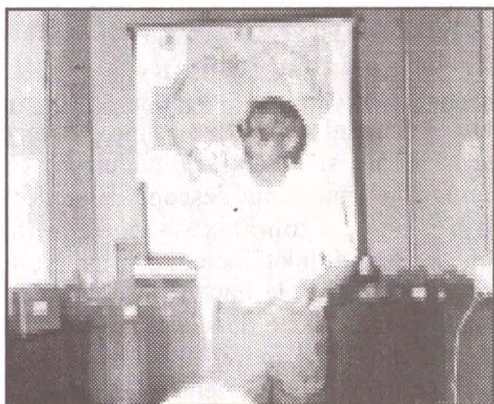

Fig. 2. Aspecte din timpul lucrărilor

DIN NOU DESPRE ÎNCEPUTURILE VIEȚII NEOLITICE LA EST DE CARPAȚII RĂSĂRITENI

Silvia Marinescu Bîlcu

Cu ani în urmă discutând problema începuturilor vieții neolitice în teritoriile de la est de Carpații răsăriteni ne precizăm și punctul de vedere asupra ipotezei pătrunderii triburilor neolitice aceramice la Soroca și Trifăuți (pe malul drept al Nistrului) scriind: "Fără a încerca să diminuăm importanța descoperirilor de la est de Prut, trebuie subliniată lipsa din aceste complexe a două dintre caracteristicile principale ale neoliticului: unelte de piatră șlefuită și cultivarea primitivă a plantelor. Simpla prezență a câtorva oase de bou și porc domestic (câinele știm că fusese domesticit anterior) și a unor lame de silex care au putut face parte din piese compuse, nu credem că ne poate îndreptăți să vorbim de neolitic. Dată fiind importanța și implicațiile eventualei prezențe a neoliticului aceramic în zonele acestea, considerăm necesare serioase analize polimice pentru a putea opera cu date cât mai exacte și complete... Nu ar fi exclus să ne aflăm, totuși, în fața unor populații epipaleolitice sau mezolitice, care, ca și acelea din zona Porților de Fier, să fi procedat la o omorâre selectivă a vânatului și să fi avut o economie mixtă - vânătoare și pescuit (documentate); culegerea anumitor plante - presupusă¹.

În plus cercetătorii ruși (nu și cei basarabeni) susțin că resturile osteologice descoperite la Soroca sunt extrem de fragmentate și deci neidentificabile, neputând fi atribuite unor animale domestice. Pe de altă parte se poate presupune că și triburile epipaleolitice vor fi avut în unelte compuse necesare tăierii diverselor plante sălbatice. Adăugând la toate acestea și lipsa analizelor polinice din stațiunile mai sus menționate, considerăm justificate dubiile noastre referitoare la neoliticul aceramic din această zonă. De altfel chiar datele C₁₄ obținute pentru Soroca II (nivelurile 2 și 3) = 7515 - 7420 BP au permis atașarea acestei așezări a mezoliticului din sud-estul și estul Europei².

Cu alt prilej arătăm că nu se poate (cel puțin deocamdată) vorbi nici despre o evoluție locală a triburilor epipaleolitice din zonă spre neolitic - fie și aceramic. Aminteam de pildă că în zonele de maximă locuire epipaleolitică din Moldova (mai ales pe Prut și Bistrița) din pricina schimbării climatului, a retragerii vânatului și sigur a intervenției majore a factorului antropic nu există documentat nici **neoliticul vechi**. Și exemplificăm cu situații similare din alte zone cum ar fi de pildă în Bosnia de nord, la sud de râul Sava sau în Bosnia centrală. În concluzie susținem că nu se poate vorbi, la est de Carpații orientali, de un proces de trecere autonomă de la epipaleolitic la neolitic și nici de un neolitic aceramic sau preceramic, ci numai de o supraviețuire a comunităților epipaleolitice (sau mezolitice) până la pătrunderea în zonă a triburilor Starčevo-Criș, venite destul de probabil din sud estul Transilvaniei, calea sudică, adică aceea dinspre Muntenia, părăndu-ni-se destul de improbabilă³ (deși nu exclusă).

În principal, pe baza descoperirilor de la Trestiana (județul Vaslui)⁴, Lunca (județul Neamț)⁵, Balș (județul Iași)⁶, Poenești (județul Vaslui)⁷, Grumăzești (județul Neamț) etc., cultura Starčevo-Criș pătrunde la est de Carpații răsăriteni în fața a III-a (din periodizarea lui V.L. Milošević) menținându-se (sub

diverse aspecte regionale, care nu frâng unitatea complexului cultural), după părerea noastră, până la ocuparea aceluiași teritorii de către purtătorii culturii ceramicii liniare decorate cu capete de note muzicale.

Dacă însă în teritoriul dintre Carpați și Prut situația este destul de clară, singurii ocupanți ai spațiului fiind triburile starceviene în schimb între Prut și Nistru, unde, portivit opiniilor noastre se extinseseră aceleași populații, problema se complică din două motive: 1 - aici se fac resimțite pe de o parte influențele culturii bugo-nistrene, pe de alta se susține că există și stațiuni proprii acestei ultime culturi, care ar fi prezentă la Soroca (pe Nistru) în cea de a doua fază de evoluție a ei; 2 - în cazul unor așezări cum ar fi aceea de la Ruptura (Săliștea I), unde predomină materialul Starčevo-Criș, există cercetători care preferă să considere stațiunea ca tipică pentru cultura bugo-nistreană⁹. Dar cele câteva fragmente ceramice aparținând acestei ultime culturi, descoperite la Ruptura (ca și în alte așezări similare) au fost puse de noi încă din 1981, pe seama unor simple "importuri" în mediul Starčevo-Criș¹⁰. Cercetări recente făcute la est de Prut vin să ateste punctul nostru de vedere. Pe cursul mijlociu al Răutului s-a constatat o concentrare în așezări aparținând culturii Starčevo-Criș, dintre care aceea de la Sakarovka a beneficiat de o cercetare mai amplă¹¹, rezultatele confirmând mai vechea și mai sus menționata noastră ipoteză referitoare la "importurile" bugo-nistrene în mediul culturii Starčevo-Criș.

Dar, așa cum am mai avut prilejul să scriem, se cuvine subliniat faptul, deloc neglijabil, că toate stațiunile dintre Prut și Nistru aflate deci la periferia ariei marelui complex cultural Starčevo-Criș, nu mai au strălucirea centrelor primare și nici chiar pe aceea a centrelor secundare. Cu toate acestea ele vor continua să facă parte din ceea ce numim marele complex cultural Starčevo-Criș. Cât privește cultura bugo-nistreană, manifestările ei la est de Nistru par a nu fi unitare prezentându-se mai degrabă sub forma unui amalgam de grupe culturale aparținând neoliticului de la Nistru-Donet.

Potrivit unor mai vechi opinii ale noastre (reluat și mai recent), în primul sfert al mileniului V î.d.Cr. ariile cuturilor Starčevo-Criș și mai apoi liniar-ceramică pe de o parte și bugo-nistreană (sau Nipru-Donet) pe de alta se atingeau mai degrabă în preajma Nistrului decât a Prutului, neajungând să formeze, așa cum s-a susținut (și se mai susține uneori) complexe culturale mixte. Atât cultura Starčevo-Criș cât și aceea bugo-nistreană (ca și aceea liniar-ceramică succesoarea celei starceviene) și-au păstrat caracteristicile proprii: formele vaselor, pastă decor, utilaj litic etc.¹².

Pe bază de importuri s-a putut însă stabili (cu mulți ani în urmă) sincronismul relativ între cultura Starčevo-Criș (fazele III? - IV) și faza bugo-nistreană II, precum și între sfârșitul fazei a III-a și a IV-a a culturii bugo-nistrene și cultura ceramicii liniare cu capete de note muzicale¹³.

Cât privește cultura Starčevo-Criș la est de Carpații răsăriteni, opiniile sunt împărțite, unii cercetători definind două, alții trei (în opinia noastră poate chiar patru) etape evolutive. Lipsa săpăturilor ample din stațiuni cu stratigrafie verticală (sau chiar absența unor astfel de stațiuni) nu este însă încă în măsură să lămurească, cel puțin deocamdată această problemă. Singura așezare cu două niveluri de locuire intens cercetată rămâne deocamdată aceea de la Trestiana¹⁴, al cărui prim nivel de

locuire atribuit fazei Starčevo IIIb a fost datat prin carbon radioactiv (C_{14}) la 6660 ± 45 B.P.¹⁵. Numeroase deslușiri vor putea aduce și săpăturile de la Lunca (județul Neamț), unde stratul de cultură, gros de 2 m, are șapte (?) depuneri succesive, dar cercetările sunt încă destul de restrânse, iar după părerea noastră (formată în urma vizitării zonei) nu ne aflăm în fața unei așezări propriu-zise, ci a unui punct sezonier de exploatare a salinei. Este și motivul pentru care la Lunca problema acestor depuneri starčeviene se va rezolva cu un plus de dificultate.

Restul stațiunilor moldovenesti, săpate în proporție destul de redusă, nu sunt în măsură să conducă la concluzii mai detaliate și deci mai riguroase. Dealtfel însăși subîmpărțirea culturii în faze sau etape s-a bazat mai mult pe criterii tipologice și pe analogii cu materiale din Transilvania și Banat, criterii insuficiente după părerea noastră, întrucât formele vaselor și decorurile ceramicii pot dăinui foarte mult în timp, mai ales în cazul stațiunilor periferice (sau relativ periferice), adică tocmai acolo unde noile impulsuri sudice fie nu mai ajung (n-au mai ajuns), fie ajung (sau ajuns) foarte târziu și adesea în forme modificate. Ca să nu mai vorbim de cât de diverse și adeseori contradictorii sunt opiniile cercetătorilor care se ocupă de cultura respectivă din zonele menționate.

Până în prezent așezarea de la Trestiana constituie în Moldova din toate punctele de vedere o stațiune de excepție și aceasta se datorează în egală măsură atât celor 30 de ani de cercetări sistematice cât și varietății sub care se manifestă aici cultura Starčevo-Criș.

Am mai subliniat caracterul ceva mai special al așezării de la Grumăzești (județul Neamț) unde cultura Starčevo-Criș (poate cea mai târzie manifestare a ei cunoscută până în prezent) pare a fi primit o serie de influențe liniar-ceramice (pastă arsă la cenușiu, topoare-calapod, forme geometrice în utilajul de silex, unele decoruri) dar și numeroase elemente Vinča A - forme, ardere și chiar tehnici decorative. De unde și cum au pătruns în Moldova de centru-vest (și nu numai) este o întrebare la care deocamdată nu putem da un răspuns concludent¹⁶. Forme ceramice de tip vinčian există însă și la Trestiana Sakarovka și Vermești, dar puținul material publicat până în prezent nu permite precizări suplimentare.

Un alt fenomen interesant este de ordin strict economic dar cu implicații sociale. Dacă în principal purtătorii acestei culturi cultivau *Triticum monococcum*, *Triticum dicoccum*, *Triticum spelta*, *Hordeum vulgare* și *Aegilopa*, în privința exploatării animalelor se cunosc în Moldova două situații distincte: 1. Stațiuni unde animalele cele mai mult folosite în alimentație au fost bovinele și unde fauna spontană, până la un punct (cu excepția cervicidelor) era puțin exploatată (NMI = 13 - 24%) ca de exemplu la Glăvănești Vechi, Valea Lupului și Pogănești și 2. Stațiuni în care mai mult de jumătate din animalele sacrificate erau ovicaprinele și unde vânătoarea era foarte puțin practică - exemplu Trestiana și Balș¹⁷. Nu ar fi deci exclusă nici o specializare economică, generată de condițiile ecologice.

În condiții similare, fără să fie identice, evoluează economia comunităților Starčevo-Criș în toată aria de răspândire - predomină bovinele la Obre I și probabil în așezarea eponimă; predomină ovi-caprinele la Anzabegovo, Ludas-Budzak, Maroslele-Pana etc¹⁸. Această diversitate a determinat-o pe Alexandra Bolomey să

se gândească la eventualitatea unei economii semi-mobile, sezoniere, dar bazată pe aşezări sedentare, sau (aşa cum menţionăm mai sus), chiar la o specializare economică¹⁹.

Evident publicarea rezultatelor cercetărilor din Moldova (în special a celor de la Trestiana) vor fi în măsură să confirme sau să infirme succintele noastre enunţuri.

NOTE:

¹ S. Marinescu-Bilcu, *Unele probleme ale începuturilor neoliticului de la est la Carpații Orientali*, Anuarul Muzeului Judeţean, VIII, Suceava, 1981, p. 163-164.

² K. Honea, *Noi date radiocarbon: Ripiceni - Izvor şi Ostrovul Corbului*, SCIV, 33, 1982, 2, p. 220.

³ S. Marinescu-Bilcu, *Les Carpates Orientales et la Moldavie*, Atlas du Neolithique europeen. L'Europe Orientale, vol. I, ERAUL, 45, Liege, 1993, p. 191-198; 239-241, cu toată bibliografia esenţială.

⁴ E. Popuşoi, *Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Griviţa, jud. Vaslui, Cercetări istorice*, XI, Iaşi, 1980, p. 105-130; idem *Câteva observaţii asupra unui grup de locuinţe din aşezarea Starcevo-Criş de la Trestiana*, Simpozionul internaţional asupra începuturilor neoliticului în sud-estul Europei, Bârlad, 1994 (sub tipar); idem, *Consideraţii asupra ceramicii de la Trestiana*, Sesiunea de rapoarte, Cluj-Napoca, mai, 1995. La aceasta se adaugă toate rapoartele prezentate de E. Popuşoi la sesiunile anuale de rapoarte.

⁵ Gh. Dumitroaia, *Aşezarea Starcevo-Criş de la Lunca*, Comunicări la sesiunile de rapoarte; Alba Iulia, 1984, idem, *Staţiunea Starcevo-Criş de la Lunca Vânători*, Simpozionul internaţional... Bârlad, 1994 (sub tipar); idem, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca şi Oglinzi, judeţul Neamţ, Memoria Antiquitatis*, XIX, Piatra Neamţ, 1994, p. 8-79.

⁶ E. Popuşoi, *Sondajul arheologic de la Balş (judeţul Iaşi)*, *Arheologia Moldovei*, IX, 19, p. 7-17.

⁷ M. Mantu, A. Mantu, I. Scorţeanu, *Date în legătură cu aşezarea Starcevo-Criş de la Poienest, judeţul Vaslui*, SCIVA, 43, 1992, II, p. 149-176.

⁸ V. I. Markevuci, *Bugo-Duestrovskaia Kultura na teritorii Moldavii*, Chişinău, 1974, 144-163.

⁹ Idem, *Pamisniki epoh neolita I eneolita*, Chişinău, 1973, p. 22-23.

¹⁰ S. Marinescu-Bâlcu, *În legătură cu câteva opinii ale unor cercetători străini asupra neo-eneoliticului românesc*, *Pontica*, XIV, Constanţa, 1981, p. 40 şi V. Dergacev şi colab. (v. V. Dergacev, A. S. Herratt, O. Larina, *Recent results of Neolithic research in Moldavia (URSS)*, *Oxford Jurnal of Archaeology*, vol. X, Oxford, 1991, p. 4) atribuie culturii Criş staţiunea de la Sălişte (de pe râul Răut).

¹¹ V. Dergacev şi colab., *op. cit.*, p. 1-16. La p. 12 (la zece ani după publicarea articolului nostru din *Pontica*) autorii sus-menţionaţi scriu: "Siturile atribuite altădată culturii bugo-nistrene din zona Nistru-Prut pot fi considerate ca reprezentând aşezări Criş cu slabe importuri ceramice bugo-nistrene.

¹² Vezi nota 3.

¹³ V. Danienkp, *Neolit krainy*, Kiev, 1969, fig. 154.

¹⁴ Vezi nota 4.

¹⁵ E. Popușoi, *Trestiana (județul Vaslui). Considerații asupra ceramicii*. Comunicare ținută la sesiunea de rapoarte Cluj-Napoca, 1995. Data apropiată de aceea de la Sakarovka: 4700 plus-minus B.C. (v. V. Dergacev și colab., *op. cit.*, p. 5.

¹⁶ V. Dergacev și colab., *op. cit.*, p. 12-13, susțin, în pofida evidențelor și a datelor științifice de care dispunem, că Trudașul ar reprezenta prima fază a culturii Vinča impulsurile lui asupra Moldova urmând aceleași căi de penetrare ale culturii (inițiale) Criș spre Moldova, Dar cultura Turdaș, pe de o parte nu i se poate paraleliza (după cum se știe cu faza Vinča A, iar pe de altă parte aria ei de difuziune nu se extinde și în sud-estul Transilvaniei.

¹⁷ Al. Bolomey, *Les populations néo-énéolithiques et de la période de transition. Leur relations avec le lilieu biotique*, în Vl. Dumitrescu, Al. Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, București, 1983, p. 149-150.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

OCUPAȚIILE PRINCIPALE ALE COMUNITĂȚILOR STARCEVO-CRIȘ DIN MOLDOVA

Eugen Comșa

Comunitățile culturii Starcevo-Criș au pătruns pe teritoriul Moldovei dinspre Transilvania prin trecătorile Carpaților Răsăriteni. Treptat, ele s-au răspândit pe cea mai mare parte din întinderea Moldovei, cu excepția câmpiei Covurluiului. Ele au trecut și dincolo de Prut, în nordul R. Moldova, dar și spre sud-vest și nord-estul Munteniei.

Dat fiind faptul că această cultură este prima, în ordine cronologică, cunoscută până acum din epoca neolitică pe teritoriul Moldovei, este evidentă importanța caracteristicilor ei, din toate punctele de vedere, prin problemele care se pun în legătură cu toate elementele din domeniul culturii materiale și spirituale, desigur, inclusiv în ceea ce privește ocupațiile practicate de către membrii acelor comunități pentru a-și asigura hrana, cum sunt: cultivarea primitivă a plantelor, creșterea animalelor domestice și vânătoarea, ocupații care vor constitui tema lucrării noastre.

Prin săpături arheologice sistematice și prin cercetări de suprafață, până în prezent, pe teritoriul Moldovei se cunosc aproximativ 100 de complexe de tip Starcevo-Criș. Date mai amănunțite despre rezultatele săpăturilor s-au publicat despre opt stațiuni. Două dintre ele se află în nordul provinciei (Suceava - Parcul Cetății, județul Suceava și Pogorăști, județul Botoșani), trei sunt în zona centrală a Moldovei (Glăvăneștii Vechi, Valea Lupului și Balș, toate din județul Iași) și trei în sudul provinciei (Perieni, Trestiana și Mălușteni, județul Vaslui).

Mai demult, într-o lucrare, am formulat părerea că așezările de tip Starcevo-Criș de pe teritoriul Moldovei pot fi datate în două faze. Pe temeiul materialelor de care dispuneam atunci, am împărțit evoluția comunităților culturii Starcevo-Criș din Moldova în două faze: una mai veche numită Glăvăneștii Vechi și alta mai târzie numită Valea Lupului.

Prin cercetările din ultimii ani în privința periodizării culturii Starcevo-Criș din Moldova, pe baza analizei ceramicii și prin compararea caracteristicilor ei cu complexe similare din Transilvania, au fost formulate păreri că, în stadiul actual al cercetărilor, complexe aparținând culturii menționate pot fi împărțite în două grupuri¹, deosebite din punct de vedere cronologic: un grup sudic reprezentat prin așezarea de la Trestiana (județul Vaslui), care, în funcție de unele caractere specifice ale ceramicii, este considerat a data dintr-o fază mai veche a culturii². Un alt grup nordic reprezentat prin așezarea de la Suceava, este datat dintr-o fază mai târzie a culturii³.

Cum este și firesc, vom prezenta datele de care dispunem, în privința celor trei ocupații în ordine cronologică, adică mai întâi pe cele referitoare la așezarea din grupul sudic mai vechi (inclusiv așezarea de la Glăvăneștii Vechi) și apoi pe cele din grupul nordic, mai târziu (inclusiv cele de lângă Balș și Valea Lupului).

În legătură cu așezarea de la Trestiana (județul Vaslui), într-un raport publicat se face precizarea că la modelarea ceramicii s-a folosit pasta amestecată cu pleavă. Ținem să subliniem că din astfel de pastă au fost lucrate atât vasele din categoria de uz comun, cât și cele din pastă semi-fină⁴.

Despre același complex, într-o altă lucrare, se menționează date utile. Astfel, în preajma unei vetre, au fost găsite semințe de graminee⁵. Se arată apoi că pereții locuințelor, din cuprinsul așezărilor erau foarte subțiri, construiți din nuiiele, peste care se aplică un strat subțire de lipitură de lut amestecat cu multă pleavă⁶.

O altă descoperire interesantă, din cuprinsul așezării amintite, este aceea a unui cuptor, care se consideră că, probabil, a servit la coptul pâinii⁷.

Așezarea de tip Starčevo-Criș de la Perieni (județul Vaslui), aflată în apropiere, este și ea caracterizată prin vase modelate din pastă amestecată cu multă pleavă. Atrag atenția, din acest complex, vasele de provizii, care serveau, desigur, la păstrarea rezervelor de grâne⁸.

În legătură cu așezarea de la Mălușteni (județul Vaslui) se arată că în domeniul ceramicii, în special, vasele de uz comun au fost făcute din pastă amestecată cu pleavă. S-a menționat și gășirea unor râșnițe ca argument în sprijinul practicării cultivării plantelor de către membrii acelei comunități⁹.

Datele referitoare la cultivarea plantelor de către comunitatea Starčevo-Criș din așezarea de la Găvăneștii Vechi (județul Iași) sunt și ele destul de modeste. Menționăm că vasele au fost, de asemenea, modelate din lut amestecat cu pleavă de cereale. Reținem și observația că lutul a folosit ca lipitură pe pereții locuințelor, era amestecat nu numai cu pleavă, ci și cu paie.

S-a observat și în cazul acestui complex, că în pasta ceramică au nimerit, alături de pleavă, și unele boabe de grâne ale căror urme s-au păstrat întipărite în spărtura cioburilor. Aceste urme au fost analizate cu grijă și s-a ajuns astfel la precizarea unora din plantele cultivate de către membrii acelei comunități. Dintre boabele analizate, câteva sunt de grâu (din specia *Triticum monococum* L.) și de mei (*Panicum* sp.): S-a menționat că s-a găsit și un bob de *Aegilops squarosa*¹¹.

În cursul săpăturilor din anul 1950 din așezarea de la Valea Lupului (județul Iași) și a prelucrării materialelor de tip Starčevo-Criș descoperite acolo s-au observat o serie de indicii clare cu privire la faptul că membrii acelei comunități s-au ocupat cu cultivarea primitivă a plantelor. Astfel pe bulgării de lipitură se văd întipărite paie, iar pasta ceramică folosită la modelarea vaselor de uz comun era amestecată cu o cantitate apreciabilă de pleavă, în care, uneori, a nimerit și câte un bob de grâu. S-au găsit mai multe râșnițe întregi sau fragmentate, în general de dimensiuni foarte mici¹¹.

Un alt complex similar este cel de la Blaj (județul Iași). În lucrarea publică se arată că în domeniul ceramicii din pastă cu pleavă se modelau numai vasele de uz comun¹².

Dintr-o fază târzie a culturii Starčevo-Criș datează așezarea de la Suceava (județul Suceava). În privința culturii primitive a plantelor sunt amintite unele indicii utile. Se menționează obiceiul de a amesteca pasta din care erau modelate vasele, cu pleavă. Este interesant de subliniat că astfel de pastă, în complexul amintit, s-a folosit numai la categoria vaselor de uz comun, nu și la cele din pastă fină¹³.

* * *

Sintetizând datele prezentate rezultă că purtătorii culturii Starčevo-Criș din Moldova se ocupau, mai cu seamă, cu cultivarea primitivă a plantelor, folosind prin destelenirea solului săpăligi făcute din lemn sau din corn de cerb.

Până acum ținând seama de determinările făcute de specialiști, știm că atunci erau cultivate de către membrii comunităților amintite: grâul din special **Triticum monococcum** L. și meiul **Panicum** sp., precum și cu **Aegilops squarosa**. Considerăm că datele prezentate mai sus, reflectă numai stadiul actual al cercetărilor și de aceea credem că este necesară o comparație cu datele obținute pe baza analizelor făcute de specialiști, asupra unor boabe și urme de boabe de grâne descoperite în așezarea de tip Starčevo-Criș de la Hârman ¹⁴ din sud-estul Transilvaniei. În timpul studierii materialelor provenite din acel complex s-a observat în spărtura vaselor de uz comun, că din loc în loc, se văd imprimate urme de boabe de grâu. Determinările făcute au dus la precizarea că purtătorii culturii Starčevo-Criș din zona amintită, vecină cu Moldova, au cultivat trei specii de grâu și anume: **Triticum monococcum** L., **Triticum dicoccum** Schrank. și **Triticum spelta** L.¹⁵

Suntem de părere că se cuvine să avem în vedere și datele publicate cu privire la cultivarea primitivă a plantelor de către purtătorii culturii Bugo-nistrene, din nordul Rep. Moldova, unde se dovedește că membrii acelor comunități cultivau și ei cele trei specii de grâu: **Triticum monococcum** L., **Triticum Dicoccum** Schrank și **Triticum spelta** L.¹⁶

Din datele prezentate rezultă că în Transilvania de SE și în nordul Rep. Moldova, în zone vecine cu Moldova, s-au cultivat trei specii de grâu de același tip. Fiind vorba de complexe contemporane și apropiate cu cele Starčevo-Criș din Moldova, considerăm că, în realitate, membrii comunităților acestei culturi din Moldova au cultivat și ei pe lângă grâul de tip **Triticum monococcum** L. și celelalte două specii de grâu **Triticum dicoccum** Schrank și **Triticum spelta** L.

Se cuvine să atragem atenția (faptul va trebui verificat și prin alte observații) că în faza mai veche a culturii Starčevo-Criș din Moldova, la modelarea tuturor categoriilor de vase s-a folosit pasta amestecată cu pleavă, pe când în faza mai târzie, din partea de nord a Moldovei, din astfel de pastă erau făcute numai vasele de uz comun¹⁷.

Din datele menționate reiese că grânele erau păstrate în vase de provizii destul de mari.

Boabele erau sfărâmate și transformate într-un fel de făină pe râșnițe de dimensiuni destul de reduse.

Merită toată atenția descoperirea cuptorului de la Trestiana, considerat a fi servit drept cuptor folosit la coptul pâinii.

* * *

Datele privind creșterea animalelor domestice de către purtătorii culturii Starčevo-Criș din Moldova, merită toată atenția. Datorită grijii arheologilor de a aduna oasele de animale din astfel de așezări și studierii acelor loturi de oseminte și coarne, de către prof. Olga Necrasov și prof. Sergiu Haimovici de la Iași, în prezent, ne putem referi la astfel de materiale provenite din 5 stațiuni Starčevo-Criș din Moldova.

Din punct de vedere cronologic așezarea de la Trestiana este considerată ca datând dintr-o fază mai veche a culturii Starčevo-Criș de pe teritoriul Moldovei, de aceea merită toată atenția acest lot.

Au fost strânse din așezarea de la Trestiana 1594 piese din care 520 sunt indeterminabile¹⁸. Au putut fi determinate 1074 piese, din care 99,73% provin de la animale domestice. Atrage atenția faptul că în cadrul lotului amintit predomină oasele de ovicaprine¹⁹ (545 piese = 50,75%), urmate numeric de cele de bovine (525 piese = 48,98%). Subliniem că din acel complex lipsesc (probabil întâmplător) oasele de porc²⁰.

Într-un raport din ultimii ani, se arată că s-au găsit “resturi osteologice (mai cu seamă de la cornute mari)”²¹.

Considerăm că în ordine cronologică urmează așezarea de la Glăvăneștii Vechi, datând tot dintr-o fază mai veche, unde s-au strâns câteva sute de oase de animale, din care au putut fi determinate numai 300 piese. Pe baza studierii lor a rezultat că 274 piese (=91,50%) sunt de la animale domestice. Între acestea predomină oasele de bovine (240 piese = 80%), urmate numeric de cele de ovicaprine (28 piese = 9,33%) și de porc (6 piese = 2%)²².

Prin săpăturile din așezarea de la Mălușteni (județul Vaslui) printre resturile unei locuințe s-au adunat diferite oase de animale între care și molari de ierbivor²³.

Dintr-o fază mai târzie datează lotul de oase de la Valea Lupului (județul Iași), compus din 61 piese, din care 33 oase de bovine (= 54,75%), urmate de cele de ovicaprine 4 piese (= 6,05%) și de porc 1 piesă (=1,63%)²⁴.

Un alt lot provine din așezarea de la Balș (257 oase), s-au determinat 154 oase, dintre care cele de animale domestice reprezintă 84,24%, repartizate astfel: 31 oase de bovină (= 20,12%), urmate de cele de ovicaprine 73 piese (=47,42%) și de porc 26 piese (=16,88%)²⁵.

Din lotul de oase provenite din așezarea de la Pogorăști (județul Botoșani) au putut fi determinate 94 de oase, din care 71 piese = 75,53% sunt de la animale domestice și anume: de bovine (59 oase = 62,77%), de ovicaprine (9 oase = 9,57%) și de porc (3 oase = 3,19%)²⁶.

În legătură cu așezarea de la Perieni (județul Vaslui) nu sunt menționate date despre oasele de animale găsite. Atrage atenția menționarea unei figurine de lut ars reprezentând un animal cornut, cu coarnele îndreptate înainte, ceea ce credem că reprezintă un indiciu că în acea perioadă erau crescute bovine de tipul respectiv²⁷.

În legătură cu așezarea de la Suceava se arată că “așezarea prezintă o particularitate prin lipsa cvasitotală a resturilor osteologice, ca și a uneltelor de os, în locuințe sau în preajma lor”²⁸.

Dacă se face o comparație, în privința procentajelor diferitelor specii de animale domestice crescute de către comunitățile Sarčevo - Criș din Moldova, putem ajunge la concluzia că au existat deosebiri destul de mari, în acest domeniu, între așezările din diferite faze, credem însă, că în realitate, deosebirile se explică prin condițiile de mediu natural (climă, relief, vegetație) din fiecare perioadă.

Analizând oasele din diferite complexe, specialiștii au ajuns să precizeze că membrii comunității mai vechi Starčevo-Criș de la Trestiana creșteau bovine cu talie mijlocie²⁹ și oi de talie mică³⁰, iar cei dintr-o fază mai târzie, din așezarea de la Balș, creșteau bovine care aveau talie mijlocie spre mică, iar oile erau tot de talie mică³¹.

Merită toată atenția și observația cu privire la vârsta la care erau sacrificate animale. Din seria bovinelor de la Trestiana erau tăiate aproximativ de trei ori mai multe

animale mature, în raport cu cele tinere³². Reținem că și în complexul de același tip de la Balș, raportul era aproximativ același³³.

În privința ovicaprinelor se precizează că la Trestiana erau sacrificate de trei ori mai multe animale adulte în raport cu cele tinere³⁴, pe când în așezarea de la Balș se sacrificau de șase ori mai multe animale adulte în comparație cu cele tinere³⁵.

* * *

Disponem și de o serie de date cu privire la practicarea vânătorii de către purtătorii culturii Starčevo-Criș din Moldova.

În legătură cu oasele de animale sălbatice din așezarea de la Trestiana, dispunem de date privind două loturi.

O mențiune mai veche (din 1970) se referă la oasele de animale vânată dintr-un lot în care acestea reprezintă doar 2,08%. În cadrul acelui lot erau reprezentate oase de: cal sălbatic (*Equus caballus*), bour (*Bos primigenius* Boj.), mistreț (*Sus scrofa ferus* L.), cerb (*Cervus elaphus* L.), căprioară (*Capreolus capreolus* L.) și vulpe (*Canis vulpes* L.)³⁶.

Datele despre cel de al doilea lot de oase au fost publicate în 1978. Atunci s-au determinat oase de mistreț (*Sus scrofa ferus* L.) (1 piesă = 0,09%); cerb (*Cervus elaphus* L.) (1 piesă = 0,09%) și cel de cal (cu afinități cu *Equus scythicus*) (1 piesă = 0,09%)³⁷.

Din lotul de oase de animale de la Glăvăneștii Vechi au putut fi determinate oase de: mistreț (*Sus scrofa ferus* L.) (5 piese = 1,66%), cerb (*Cervus elaphus* L.) (13 piese = 4,33%) căprioară (*Capreolus capreolus* L.) (4 piese = 1,33%), bour (*Bos primigenius* Boj.) (2 piese = 0,66%), cal (*Equus caballus*), (1 piesă = 0,33%) și (*Equus przewalski*) (1 piesă = 0,33%)³⁸.

În așezarea, dintr-o fază mai târzie de la Balș, s-au adunat și o serie de animale sălbatice, care reprezintă 23% din totalul de oase de animale. La Balș sunt documentate oase de: lup (*Canis lupus* L.) (1 piesă = 0,64%), mistreț (*Sus scrofa ferus* L., 13 piese = 8,44%), cerb (*Cervus* L., 5 piese = 3,24%), căprioară (*Capreolus capreolus* L., 2 piese = 1,28%), bour (*Bos primigenius* Boj., 2 piese = 1,28%) și bizon (*Bison bonatus*, 1 piesă = 0,64%)³⁹.

Un lot de oase similar provine din așezarea de la Valea Lupului⁴⁰. Ținând seama de raportul numeric dintre lotul de oase de animale domestice și cele sălbatice, din complexul amintit, rezultă clar că vânătoarea a fost practică pe scară mai redusă decât creșterea animalelor domestice. Între animalele sălbatice, reprezentate prin oase în așezarea menționată, predomină cerbul (*Cervus elaphus* L., 112 piese = 19,67%), urmează mistrețul (*Sus scrofa ferus* L., 7 piese = 11,47%), căprioara (*Capreolus capreolus* L., 2 piese = 3,37%), bourul (*Bos primigenius* Boj., 1 piesă = 1,63%), cal (*Equus caballus*, 1 piesă = 1,65%), mistreț (*Sus scrofa ferus* L., 8 piese = 8,51%), cerb (*Cervus elaphus* L., 13 piese = 13,83%) și bour (*Bos primigenius* Boj., 1 piesă = 1,06%)⁴¹.

Din datele prezentate rezultă, clar, că purtătorii culturii Starčevo-Criș din Moldova se ocupau cu vânătoarea mai puțin decât cu creșterea animalelor domestice. În cursul diferitelor faze ei au vânat: cerbi, căprioare, mistreți, vulpi, urși, bouri, bizoni și unele specii de cai sălbatici.

Acestea sunt datele de care dispunem în prezent - reprezentând stadiul actual al cercetărilor - cu privire la ocupațiile principale ale comunităților culturii Starčevo-Criș din Moldova, în vederea obținerii hranei, care au fost: cultivarea primitivă a plantelor, creșterea animalelor domestice și vânătoarea.

NOTE

1. Nicolae Ursulescu, *Contribuția cercetărilor arheologice din județul Suceava la cunoașterea evoluției neo - eneolitice din Moldova*, în *Suceava*, XIII - XIV, 1986 - 1987, p. 70.
2. Eugenia Popușoi, *Câteva date privind săpăturile din așezarea de tip Criș de la Stroe Belloescu - Bârlad*, în *Sesiunea de comunicări a muzeelor de istorie*, 1964, I, București, 1970, p. 37.
3. Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 70.
4. Eugenia Popușoi, *Săpăturile arheologice de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 38.
5. Idem, *Săpăturile de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui*, în *Cercetări istorice*, XI, Iași, 1980, p. 109.
6. *Ibidem*, p. 110.
7. *Ibidem*, p. 114.
8. M. Petrescu - Dâmbovița, *Sondajul stratigrafic de la Perieni*, în *Materiale*, III, 1957, p. 69.
9. Cornelia Magda Istrate, *Așezarea neolitică Starcevo - Criș de "La vie Schineni", com. Mălușteni, jud. Vaslui*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 56.
10. Eugen Comșa, *Contribution à l'étude de la culture Criș en Moldavie (Le site de Glăvăneștii Vechi)*, în *Dacia*, XXII, 1978, p. 13.
11. Vlad Zirra, *Valea Lupului*, în *SCIV*, II, 1961, 1, p. 57 - 58; Eugen Comșa, *Așezarea de tip Criș de la Valea Lupului*, în *Arh. Mold.*, XIV, 1991, p. 9 - 10.
12. Eugenia Popușoi, *Sondajul arheologic de la Balș (jud. Iași)*, în *Arh. Mold.*, IX, 1980, p. 16.
13. Nicolae Ursulescu, *Neoliticul timpuriu pe teritoriul Sucevei*, în *Lucrări științifice ale cadrelor didactice, Institutul Pedagogic Suceava*, I, Suceava, 1970, p. 259.
14. Eugen Comșa, *op. cit.*, în *Arh. Mold.*, 1991, p. 9. Determinările au fost făcute de Z.F. Ianușevici.
15. *Ibidem*, p. 9.
16. V.I. Marchevici, *Bugo - Dnestrovskaia kultura na teritorii Moldavii*, Chișinău, 1974, p. 155.
17. N. Ursulescu, *op. cit.*, p. 259.
18. Olga Necrasov și Maria Știrbu: *Contribuție la studiul faunei din cultura Criș*, în *Acta MM*, II, 1980, p. 26.
19. *Ibidem*, p. 27. S-au putut determina și câteva oase de capră (*Capra hircus*)
20. *Ibidem*, p. 27.
21. Eugenia Popușoi, *op. cit.*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 36.
22. Olga Necrasov, M. Bulai, *L'élevage, la chasse et la peche durant le*

néolithique roumain, în *Actes du VII-e Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques*, Moscova, 1970, p. 255.

23. Cornelia Magda Istrate, *op. cit.*, în *Materiale*, Tulcea, 1980, p. 56.

24. Olga Necrasov și M. Bulai, *op. cit.*, în *Congrès International...* V. Moscova, 1970, p. 552.

25. Olga Necrasov și Maria Știrbu, *Contribuții la studiul faunei din cultura Criș*, în *Acta MM*, II, 1980, p. 20.

26. Olga Necrasov și M. Bulai, *op. cit.*, *Congrès International...*, V. Moscova, 1970, p. 552.

27. M. Petrescu Dâmbovița, *op. cit.*, în *Materiale*, III, 1957, p. 75 (fig. 8/7).

28. N. Ursulescu, *op. cit.*, în *Lucrări științifice...*, I, Suceava, 1970, p. 261.

29. Olga Necrasov și Maria Știrbu, *op. cit.*, în *Acta MM*, II, 1980, p. 28.

30. *Ibidem*, p. 28.

31. *Ibidem*, p. 28

32. *Ibidem*, p. 28

33. *Ibidem*, p. 22

34. *Ibidem*, p. 28

35. *Ibidem*, p. 22

36. Eugenia Popușoi, *op. cit.*, în *Sesiunea de comunicări a muzeelor de istorie*, I, 1964, I, Buc., 1970, p. 37.

37. Eugenia Popușoi, *op. cit.*, *Materiale*, 1980, p. 38.

38. Olga Necrasov și M. Bulai, *op. cit.*, p. 552.

39. Olga Necrasov și M. Știrbu, *op. cit.*, p. 22.

40. Olga Necrasov și M. Bulai, *op. cit.*, p. 552.

41. *Ibidem*, p. 552.

42. Vlad Zirra, *op. cit.*, p. 57 - 58.

43. Olga Necrasov și M. Bulai, *op. cit.*, p. 552.

LES OCCUPATIONS PRINCIPALES DES COMMUNAUTÉS DE LA CULTURE STARCEVO-CRIȘ SUR LE TERRITOIRE DE LA MOLDAVIE

Résumé

Pendant les fouilles archéologiques effectuées dans 8 agglomérations, appartenant à la culture Starcevo-Criș il y a des données concernant les principales occupations pour assurer la nourriture de ces communautés.

La plus importante occupation a été la culture primitive des plantes, documentée par des empreintes des pailles qu'ont été trouvées sur la terre glaise des murs des habitations, aussi par les empreintes de la balle du blé dans la pâte céramique des vases, par les outils employés pour cultiver la terre et enfin par des grains de céréales ou leurs empreintes. Jusqu'à présent ont été découvert graine blé (*Triticum monococcum* L.) et millet (*Panicum* sp.).

Une autre occupation fondamentale a été l'élevage des animaux domestiques: bovinés, ovicaprines et des porcs documentée par le matériel ostéologique. Dans quelques agglomérations prédominent les bovinés, dans des autres les ovicaprines.

La chasse est documentée par des ossements appartenant à des: sangliers (*Sus*

scrofa ferus L.), cerfs (*Cervus elaphus* L.), chevreuils (*Capreolus capreolus* L.), ours (*Ursus arctos* L.), renards (*Canis vulpes* L.), loups (*Canis lupus* L.), aurochs (*Bos primigenius* Boj.), bisons (*Bison bonatus*), chevaux (*Equus scythicus*, *Equus caballus* et *Equus przewalski*).

En conclusion l'auteur considère que la chasse en comparaison avec les plantes (céréales) et avec l'élevage a été pratiquée dans une mesure plus réduite, comme occupation complémentaire.

THE NEOLITHIZATION OF THE SOUTHEAST PANONIA AND THE BOUNDARY ZONE**

**Bogdan Brukner
Novi Sad - Yugoslavia**

In the last few years, a very early stage of the early Neolithic of the Central Balkans and southern Carpathian regions has been defined which in the Literature is known as Gura Baciului, equivalent to the early Starcevo I Phase (M. Garasanin). Protostarčevo I (D. Srejovic), or the Monochrome stage in the Preclassic phase of the Starčevo culture (S. Dimitrijevic). In question are the earliest living horizons in the Yugoslavi Danube Valley: Donje Branjevine III (pit 2), Lepenski Vir IIIa (lower level), and probably Rudnik I in South Serbia, as well as the known Roumania sites: Gura Baciului I (lower level) and Cîrcea I (lower level). We believe that on these sites it is possible to follow the initial phase of neolithization originating in the early pottery of Greece, i.e., the Protosesklo period (Achilleion Ia.)

It seems to us that in this period north of the Drava and Moris there are no indications of the existence of Körös I.

The find from Donja Branjevina III allow one to hypothesize that in the Alföld, at this time, the process of neolithization had just begun, within the framework of the phase of incipient distiction, the Protokoros stage. Because of this, it seems very certain to that at the time the Körös group was becoming it is not possible to speak of the farmation of the boundaries with the representatives of the Linear Pottery complex, since the northern parts of the Alföld and Western Hungary were inhabited by mesolitic peoples (Fig. 1).

At the time of the beginning of the spread and the maximal development of the Starčevo group, within the Starčevo IIa - IIb phase, occurred the consolidation of the group within the Körös I-II phase.

**** Except from Balcanica XVIII-XIX
Belgrade 1987 - 1988, 48**

VARIANTES LOCALES DANS LE CADRE DE LA CIVILISATION DE STARCEVO-CRIȘ DE L'ESPACE CARPATES- DNIESTRE

Nicolae Ursulescu

Résumé

L'auteur de la communication part de la constatation que les différences évidentes entre certains établissements du grand complexe culturel Starčevo-Criș sur l'entier territoire de la Moldavie (de Carpates jusqu'au Dniestre) ont été produites pas seulement par des moments chronologiques différents. Au point de vu chronologique l'aspect de la civilisation de Starčevo-Criș à l'est de Carpates devrait être assez unitaire, parce que l'extension de cette première civilisation néolithique en Moldavie s'est produit dans ses phases tardives (III-IV), ce qui lui assurerait une certaine homogénéité des formes et du décor de la céramique. Mais, les différences sont ressorties surtout de la modalité de la néolithisation de ces régions. Ainsi, l'auteur est d'avis surtout que les régions de la moitié méridionale de la Moldavie ont particulièrement connu une néolithisation directe, par le puissant afflux de quelques communautés Starčevo-Criș, venues au delà des Carpates, de Transylvanie et peut-être, tout au long des Carpates, du nord de la Valachie. Ces communautés présentent une culture matérielle et spirituelle très proche au regard de celle des régions classiques de cette civilisation (Serbie, Banat). D'autre part, les sites de la moitié nordique de la Moldavie présentent un aspect de rudimentarisation, ce que suggère que la néolithisation s'est y produit en grande mesure par le phénomène d'acculturation, en ayant comme essentiel l'assimilation des éléments fondamentaux de la vie néolithique par les communautés épipaléolithiques tardénoisiennes retardés. La communication analyse les différences saisissables entre ces deux variantes, en remarquant en même temps l'existence d'une zone de transition entre elles aussi, située approximativement au centre de la Moldavie et au sud de la moitié nordique de la province.

L'auteur, par l'analyse des découvertes néolithiques anciennes entre Pruth et Dniestre, qui ont été jadis attribuées à la civilisation de Boug - Dniestre, considère qu'en réalité celles-ci appartiennent, en totalité, aussi au complexe de Starveco-Criș, y étant rien des influences du part de la civilisation du Boug Méridional. Ici, il s'agirait donc d'une troisième variante, celle est-moldave, dont le contenu doit être mieux précisé surtout par la recherche de beaucoup établissements dans les zones centrales et occidentales de la Bessarabie.

Enfin, l'auteur est d'avis qu'il serait possible d'exister aussi une quatrième variante, vers la zone de la Bucovine nordique et de l'Ukraine sous-carpatique. Il serait une zone de changement graduel de l'aspect Starčevo-Criș tardif dans un de type céramique rubanée ancienne, ainsi qu'on a été aussi constaté dans d'autres zone de la périphérie nordique du grand complexe. Une série d'éléments saisis dans les établissements Starčevo-Criș du nord de la Moldavie indique aussi une telle possible transformation. Rien que l'exécution de quelques recherches futures concernant cette étape dans le nord de la Bucovine et dans l'Ukraine sous-carpatique pourra confirmer ou infirmer cette hypothèse.

En conclusion, l'auteur considère que l'évolution des communautés Starčevo-Criș dans l'espace à l'est des Carpates doit être suivie tant chronologiquement que territorialement, pour un entendement correct du processus historique de la néolithisation de ces régions situées à l'extrémité orientale et nord-orientale du premier grand complexe culturel à céramique de l'Europe du sud-est.

ORIGINEA ȘI EVOLUȚIA CERAMICII PICTATE ÎN AȘEZĂRILE NEOLITICULUI TIMPURIU DIN OLTENIA

Marin Nica

Clasificarea și descrierea ceramicii unei anumite epoci constituiesc cele mai eficace mijloace de a cunoaște evoluția unei așezări și populația respectivă din punct de vedere etnic. Caracteristicile tehnice, forma și ornamentarea pot scoate în evidență, de cele mai multe ori, interferența unor culturi adesea sintetizate prin anumite tipuri de vase și motive ornamentale. Eșalonarea descoperirilor ceramice pe anumite spații geografice, cartografierea acestor descoperiri, indică, adesea, căile de schimb și direcția pătrunderii unor anumite influențe.

Situată în calea pătrunderii curenților culturale venite din sud, mai precis la capătul "coridorului" Maritza - Struma - Iskăr, limitată sau străpunsă de văile largi ale Dunării, Jiului și Oltului, deși restrânsă ca suprafață (fig. 1) dar cu un habitat dintre cele mai ridicate, Oltenia a reprezentat o zonă geografică de mare atracție pentru diverse populații neo-eneolitice care au creat civilizații inegalabile în originalitate: grupul cultural Cârcea - Grădinile¹ cu ceramică pictată, complexul cultural Dudești-Vâdăstra² cu ceramică excizată și încrustată, aspectul de interferență Vinča-Dudești³ și Gumelnița - Sălcuța⁴ cu ceramică pictată cu grafit.

Văile largi ale Oltului și Jiului au fost principalele căi de pătrundere a populației și influențelor culturale cu ceramică pictată din sud în Oltenia iar de aici către centrul și sud-estul Transilvaniei (Leț) și mai departe, prin defileul Oituz, către centrul și sudul Moldovei (Trestiana).

Într-adevăr, Oltenia, ca și Macedonia, a constituit un bazin, colector de curenți culturale care grefându-se pe fondul local, autohton, a dat naștere unor sinteze originale, prezentând o puternică amprentă locală, creativă.

Apariția ceramicii pictate în Thessalia coincide cu momentul expansiunii populațiilor neolitice, din aproape în aproape, pe văile râurilor în toate regiunile Balcanilor unde încă din primele etape (Proto-Starčevo) se dezvoltă numeroase grupe culturale și aspecte de interferență: Proto-Sesklo⁵, Nea Nikomedeia⁶, Karanovo⁷, Kovacevo⁸, Gălăbnik⁹, Slatina-Kremikovici¹⁰, Anzabegovo-Vršnik¹¹, Lepenski - Vir¹², Gradeșnița¹³, Cârcea - Grădinile, Donja - Branjevina¹⁴, Gura Baciului¹⁵, Veluška-Porodin¹⁶ și Podgori I¹⁷. Ele se caracterizează, în primul rând, prin ceramică monocromă, fină, de culoare roșie-brună pe care se pictează motive de culoare albă.

Thessalia și sud-vestul Anatoliei au fost, deci, principalele surse ale difuziunii neolitice atât pentru teritoriul bulgăresc cât și pentru cel românesc.

În prima etapă a difuziunii, așa cum o dovedesc descoperirile de la Verbița, Cârcea, Grădinile, Copăcelul - Rm. Vâlcea (fig. 1), Ocna Sibiului și Gura Baciului, populațiile neolitice de origine sudică, purtătoare a ceramicii pictată de tip Proto - Sesklo (Proto-Starčevo), au pătruns prin văile Bulgariei, pe teritoriul Olteniei și de aici, prin văile Jiului și Oltului în Transilvania.

Așa se și explică concentrarea a numeroase așezări din prima etapă Proto-Starčevo, în zona centrală și răsăriteană a Olteniei (fig. 1) care a jucat un rol secundar în neolitizarea teritoriului de la nord de Dunăre.

Deci, prin poziția lor geografică civilizațiile neolitice cu ceramică pictată, din

zona centrală și răsăriteană a Olteniei sunt legate de puternicul curent cultural sudic și sud-estic și mai puțin de cel din vest. Așa se și explică numeroase apropieri între ceramica grupului cultural Cârcea-Grădinile de cea de la Nea Nikomedia și Anzabegovo cât și numeroase diferențe față de ceramica grupului Starčevo. Aceste diferențe se vor atenua abia în fazele finale (Cârcea III) când ceramica ornamentată cu barbotină și incizii va constitui o caracteristică comună a celor două grupe culturale Cârcea și Starčevo. Ceramica pictată a grupului cultural Cârcea cu cele două variante - Cârcea în bazinul inferior al Jiului (fig. 2, 3, 5, 9 - 13) și Grădinile în Bazinul Oltului (fig. 4, 6, 8) se individualizează de la început printr-o puternică tradiție Proto și Presesklo de origine tesalo-macedoniană, neconstituind o variantă a grupului Kremikovei cum susțin uneori arheologii bulgari. Grupa Starcevo având la bază categoria ceramicii ornamentată cu barbotină (79,3%) în mai multe variante s-a format într-o etapă evoluată a neoliticului vechi și va dispărea, mai devreme, sub presiunea calcoliticului balcano-anatolian (Vinča A.).

În schimb, ceramica descoperită în complexele primului nivel de la "Hanuri" - Cârcea prezintă un procent ridicat de monocromie (86,7%) din care cea de culoare roșie-brună, obținută prin ardere este, procentual, de 50%. Tehnica obținerii prin ardere a culorilor monocrome; brună maronie-gălbuie, roșie-roză, roșie-sângerie, puternic lustruite, cu aspect de glazură, conferă ceramicii primului nivel de la Cârcea - "Hanuri" și Grădinile - "Islaz" o vechime mai mare față de cea de la Starčevo. Procentul foarte mic de 1,8% al categoriei ornamentată cu impresiuni și lipsa celei uzuale, ornamentată cu barbotină explică și mai convingător vechimea primului nivel de la Cârcea - "Hanuri" și Grădinile - "Islaz"

Tehnica de ornamentare cu motive albe pe fond de culoare roșie similare ca formă celor de tip Proto-Sesklo de la Otzaki Magula¹⁸, Argissa¹⁹, Anzabegovo²⁰, Nea Nikomedeia²¹ și Gura Baciului este elocventă în acest sens.

Singurul vas globular păstrat întreg, cu fundul sprijinit pe patru piciorușe (fig. 2/1) descoperit pe fundul gropii nr. 1 de la "Hanuri" - Cârcea are corpul puternic bombat, cu diametrul maxim spre bază, asemănător țășelor de tip Proto-Sesklo de la Otzaki Magula²³, Argissa²⁴ (Tessalia, Anzabegovo I²⁵ și Gura Baciului²⁶). Cele patru proeminente, în formă de cornițe, care încadrează vasul, sunt de tradiție foarte veche care nu se mai întâlnesc în nivelurile următoare. Motivele în formă de romburi de culoare albă, dispuse în rânduri orizontale și verticale, realizate prin întretăierea a două linii în zig-zag combinate cu cel al punctelor lunguiețe de culoare albă sunt distribuite pe suprafața vasului de culoare roșie-brună obținută prin ardere în metope și într-o oarecare simetrie (fig. 2/1). Motive similare dispuse însă mai simplu se întâlnesc pe ceramica pictată din nivel I de la Gura Baciului, Donja Branjevina²⁸ și Kara Bujuk Dupnica²⁹.

Fragmentele ceramice ornamentate cu buline de culoare albă dispuse în diferite moduri (fig. 2/2, 4-6, 22, 4/2, 4) asemănătoare cu cele de pe ceramica primului nivel de la Gura Baciului³⁰ și Donja Branjevina³¹ au fost descoperite numai pe fundul gropii nr. 1 de la "Hanuri", în primul nivel de la "Haltă" și "Islaz" Grădinile.

Puncte mici de culoare albă ornamează interiorul buzei unui vas de factură fină, de formă bitronconică (fig. 2/12) și culoare fildeșie, tipică ceramicii Proto-

Sesklo. O formă similară ornamentată cu șiruri de romburi dispuse orizontal se întâlnesc în nivelul I de la Gura Baciului și Kovacevo³².

Un fragment de vas bombat cu buton perforat larg, modelat dintr-o pastă fină, nisipoasă de culoare maronie a fost ornamentat cu motive în formă de fagure de culoare albă, dispuse în șah pe fondul de culoare roșie-brună obținută prin ardere (fig. 2/3). Grupuri de puncte lunguețe pictate cu alb pe fond roșu-vișiniu și dispuse de asemenea în forma tablei de șah (fig. 2/2) ornamează partea superioară a unui vâscior descoperit la baza nivelului I de la Hanuri. Vâsciorul cu fundul inelar scurt și treflat (fig. 2/2) are pereții frânți similar formelor de vase Proto-Sesklo descoperite în stratul adânc de la Otzaki-Magula³⁴.

Ornamentația în stil textil sau liniar, de origine anatoliană (Hacilar VI)³⁵ și Proto-Sesklo³⁶ de culoare albă pe fond roșu-brun, (fig. 2/7, 8, 12, 13, 16-18) și mai rar de culoare închisă pe fond alb (fig. 3/12) se realizează în etapa Cârcea I A prin linii trasate în rețea (fig. 2/11, 20), vertical (fig. 2/8, 16) sau verticale combinate cu cele oblice (fig. 2/7, 12, 13, 17) uneori două câte două ca pe vasele de la Hacilar VI³⁷ și care cuprind întreaga suprafață interioară (fig. 2/13) sau exterioară a vasului (fig. 2/16) de culoare roșie-brună obținută prin ardere.

Peste fondul de culoare roșie sângerie (obținută prin ardere) a unui vas de formă bombată (fig. 2/18) s-a pictat în jurul gâtului un șir de triunghiuri mici de culoare albă de la care pornește în jos un alt sistem de triunghiuri, dispuse alternativ, realizat din motive liniare, organizate în benzi hașurate (fig. 2/18).

Stilul liniar de ornamentare este folosit și pe ceramica nivelului II de la Donja-Branjevina³⁸ și mai puțin pe cea a nivelului I de la gura Baciului³⁶, folosindu-se mai frecvent motivul bulinelor de culoare albă, dispuse alternativ pe toată suprafața vasului, sugerând în mod clar rețeaua de linii întretăiate.

Sistemul liniilor simple, paralele, oblice în rețea, în unghi sau în șiruri de romburi de culoare albă, este folosit și pe ceramica nivelului I din așezările neolitice timpurii de pe valea Strumei, Kovacevo⁴⁰, Sveti Bogoridica⁴¹, Kara Bujuk Dupnica⁴² și Lagitenjuvo⁴³.

Două fragmente descoperite spre fundul gropii nr. 2 de la Hanuri sunt ornamentate cu motive liniare de culoare albă-gălbui în zig-zag (fig. 3/1, 2) identic ca realizare cu cele de pe vasul I de la Anzebegovo, ambele constituind o manifestare întârziată a stilului liniar de tip Proto-Sesklo⁴⁵.

Motivul triunghiului de origine tessaliană (Proto-Sesklo) cu dimensiunea laturii de 0,07 m de culoare albă dispus simplu pe fondul de culoare roșie-brună, puternic lustruit (fig. 3/40 este, de asemenea, specific numai nivelului Cârcea I A. În acest sens este interesant de amintit că ceramica pictată, cu caracteristicile descrise mai sus descoperită pe fundul gropii nr. 1, sau la baza nivelului I de la "Hanuri" și care aparține primei etape de locuire Cârcea I A n-o mai întâlnim în etape următoare.

Aceeași constatare este valabilă și pentru ceramica nivelului I A de la Grădinile "Islaz". Un fragment de la un vas de dimensiuni mari cu pereții groși, ușor tronconici (fig. 4/7a, 7b) reprezentând o formă tradițională foarte veche cu buza ușor marcată printr-o șanțuire și este pictat cu culori și tehnică specifică culturii Proto-Sesklo de la Otzaki-Magula⁴⁶. Astfel, pe învelișul de culoare albă, mată, nelustruit s-a pictat cu culoare groasă roșie-brună (roșu englezesc care s-a lustruit apoi, în stare umedă,

amestecându-se uneori cu urme de culoare roșie în învelișul alb (fig. 4/7a) deosebirile față de ceramica pictată Proto-Sesklo constau numai în tipurile de motive și felul de obținere al acestora. Prin cruțarea din fondul alb al vasului a motivelor în formă de arcuri sau curbe îmbucate s-au obținut, cu ajutorul culorii roșie-brună motivul floral în formă de ciucure (fig. 4/7a, 7b) foarte frecvent și pe ceramica pictată a nivelului I de la "Hanuri" (fig. 3/1, 5, 11, 15). Este un motiv cunoscut pe ceramica nivelului I de la Anzebegovo⁴⁷, pe care ceramiștii neolitici din Oltenia l-au interpretat într-un mod original, având ca sursă de inspirație, probabil, ghinda de stejar, un aliment foarte obișnuit în epoca neolitică sau poate alte fructe sau plante mai greu de precizat.

Aceluiași nivel I A de la Grădinile aparțin trei fragmente pictate cu benzi foarte largi de culoare albă (0,10 m) cruțând din fondul roșu-brun motive mai subțiri în formă de arc (fig. 4/8-10). Pe un vas fragmentar (fig. 4/1) descoperit împreună cu vasul de lemn (fig. 4/25) pe fundul gropii locuinței nr. 4, cele două arcuri de culoare albă se combină armonios, cu motivele în formă de ciucure, de aceeași culoare, pe partea superioară a vasului de culoare roșie-brună (fig. 4/1) și care aparține aceluiași nivel.

Șirurile de triunghiuri de culoare albă, pictate pe fondul natural, brun-închis, al unui fragment de cupă (fig. 4/3) descoperit la baza nivelului II de la "Islaz" seamănă până la identitate, cu cele de pe ceramica pictată timpurie a culturii Sesklo⁵⁰.

În etapa I B corespunzătoare nivelului I de la "Hanuri" și "Islaz" ceramica pictată are mai multe afinități cu cea de tip Proto-Sesklo. Se pictează cu aceleași motive, în același "solid styl" (fig. 3/1-7, 11, 4/5, 6) dar dispuse în alt mod și la un alt orizont cronologic. În aceeași manieră se pictează șirurile de triunghiuri albe pe fonduri de culoare roșie (fig. 3/1, 5, 7, 8, 11) sau castanie, culoare naturală a lutului (fig. 3/9, 10) de pe interiorul teritoriul cupelor semisferice puternic lustruite, dispuse sub buza vasului (fig. 3/8, 10) sau în trepte (fig. 3/1, 5, 11) similar ceramicii pictate din primul nivel de la Anzabegovo⁵¹ și Nea Nikomedea⁵² din Macedonia.

Șirurile de triunghiuri pline însoțesc benzi late de culoare albă care încing pereții interiori (fig. 3/1, 5, 8, 11) sau exteriori (fig. 3/16, 4/5) ai cupelor sub forma unor curbe sau arcuri anticipând stilul de pictură "neîntrerupt" (solid styl) de pe ceramica primei faze a culturii Sesklo, pe care o întâlnim mai apropiat, în așezarea de la Servia⁵³.

Triunghiurile pictate pe ceramica de la Cârcea au laturile bine conturate cu dimensiuni variabile între 0,02-0,04 m stau cu vârful în sus (fig. 3/1, 4, 5, 8-11) ca și pe vasele pictate de la Anzabegovo⁵⁴, și Sesklo⁵⁵.

Același motiv, cu laturile conturate neclar, de dimensiuni mari (0,07) este pictat pe ceramica de la Oztaki Magula⁵⁶ cu vârful în jos, poziție pe care o au și triunghiurile pictate în același stil pe ceramica nivelului II de la "Islaz" - "Grădinile" (fig. 4/5).

Motivul în formă de nori de tradiție Proto-Sesklo⁵⁷ pictat pe ceramica nivelului I de la Nea Nikomedea⁵⁸ și Anzabegovo I⁵⁹, este frecvent pe ceramica nivelului de la "Hanuri" (Fig. 3/1) și Grădinile- "Islaz" (fig. 4/5, 6) motiv care durează împreună cu triunghiul plin și în fazele Cârcea II-III (fig. 5/2, 8, 12 c; 6/4; 9/1, 5b, 7b, 10; 11/7, 9, 10, 23, 25, 27b). Uneori benzi simple și late sub formă de panglici de culoare albă încing circular sau în formă de arcuri pereții interiori ai cupelor (fig. 2/14, 23; 3/16; 4/8). Fragmentul de vas de la Nea Nikomedea⁶⁰ ornamentat cu panglici de culoare

închisă dispuse în arcuri concentrice poate să reprezinte prima manifestare artistică de acest gen la un orizont cronologic mai timpuriu. Mai aproape cronologic ni se par a fi fragmentele ceramice pictate cu benzi circulare sau arcuri de culoare albă pe fond roșu din nivelul I de la Anzabegovo⁶¹ și orizontul IV de la Cavdar⁶². Originea lor trebuie căutată tot în aria culturii Proto-Sesklo. Astfel pe vasele de la Lea Soufli⁶³ și Otzaki Magula⁶⁴ benzile late de culoare roșie-brună încing gura și mijlocul vasului.

Monotonia șirului de triunghiuri este întreruptă de motive curboliniare (fig. 3/7, 9). În spațiul dintre motivele de tip Proto-Sesklo descrise mai sus, este introdus, ca inovație motivul floral în formă de petale sau ciucure (fig. 3/1, 5, 11, 15; 4/1) identic ca realizare cu vasul în formă de bol descoperit în nivelul I de la Anzabegovo⁶⁵.

Motivul în formă de ciucure va căpăta sens de spirală prin îmbucarea mai multor arcuri cu capete umflate așa cum se poate observa pe fragmentele cupei pictate din groapa 2 "Hanuri" (fig. 3/1).

Același motiv este conturat, uneori, în formă de "ochi plin", sugerând parcă un anume fruct (fig. 2/19, 21; 3/3, 6, 13, 14) care, unit prin linii curbe va da mai târziu, spirala (fig. 6/3, 6, 9, 10; 5/13, 12/1, 5, 6) începând cu etapa Cârcea II B acestui motiv de origine florală i se va da sens de spirală (fig. 8/3, 6, 9) motiv caracteristic culturilor neolitice din zona Balcanilor⁶⁶.

Tot ca o caracteristică comună grupurilor culturale din această zonă sunt și motivele liniare combinate în diferite sisteme: triunghiuri (fig. 2/7, 11, 15, 13, 18, 25a), zig-zag-uri (fig. 3/1, 2), meandre (fig. 2/26, 27, 4/11) și tabla de șah. Originea acestora este tot sudică iar combinarea lor atât de variată constituie o variație a comunităților neolitice din cadrul grupurilor culturale înrudite: Anzabegovo - Vrsnik, Karanovo-Cvadar, Kremikovci, Gradeșnița, Starčevo, Cârcea.

Triunghiuri umplute cu linii de culoarea vinului pictate în tehnica "tremolo" (ușor tremurat) și dispuse în poziții alternative pe toată suprafața vasului de culoare portocalie (fig. 2/15) pun în evidență pozitivă motivul seskaloid al zig-zag-ului. Tehnica picturii "tremolo" împrumutată din mediul culturii Sesklo⁶⁷ se întâlnește cel mai frecvent pe ceramica din așezările neoliticului timpuriu din platoul Sofiei.

Prin îmbinarea stilului plin cu cel textil, punându-se în valoare pozitivă fondul vasului de culoare maronie se obține motivul dorit.

Motivul rețelei sau în formă de plasă (fig. 2/18, 20, 25, a, b) de origine anatoliană (Hacilar VI)⁶⁸ a fost preluat de purtătorii culturii Proto-Sesklo, dezvoltat și extins apoi în toată zona Balcanilor, marcând toate tipurile de motive.

Într-o etapă mai timpurie este realizată în două moduri: fie prin linii încrucișate (stil textil) sub formă de plasă (fig. 2/20, 25 a, 25 b) fie cu ajutorul bulinelor (fig. 2/1, 5, 6, 12) cuprinzând întreaga suprafață a vasului sau marcând motive în formă de triunghiuri, romburi (fig. 2/2), zig-zag-uri (fig. 4/4), benzi verticale sau orizontale (fig. 2/4-6; 4/2) așa cum este cunoscut, mai ales, pe ceramica pictată din așezările de la Donja Branjevina⁶⁸, Gura Baciului⁶⁹ și Ocna Sibiului. În acest caz motivul bulinelor nu mai reprezintă un motiv vechi așa cum de altfel s-a susținut ci o manifestare locală, periferică, originală, a aceluiași stil textil cunoscut în mai toate așezările din Balcani.

Așa se și explică înflorirea acestuia în așezările situate la extrema periferie a

cercului cultural balcano-anatolian al neoliticului vechi.

Etapei Cârcea I C îi aparțin câteva fragmente pictate sau ornamentate cu motiv plastic, o toartă de vas (fig 6/8; 7/11) descoperite în primul nivel de la "Islaz". Prin întregirea motivelor tradiționale Proto-Sesklo pictate cu alb pe fond mat, nelustruit, pe ambele fețe ale unei cupe de la Grădinole au rezultat trei șiruri de motive dispuse în arc (fig. 4/5) pe partea exterioară într-o poziție inversă și mai complicată, comparativ cu aceleași motive, în arc, de pe cupele semisferice din groapa 1 de la "Hanuri" (fig. 3/7-11).

Organizarea mai complicată a motivelor de tradiție Proto-Sesklo (motive în formă de nori și triunghiuri pline) dispuse în trepte de arc am întâlnit-o numai pe cupa semisferică din groapa nr. 2 de la "Hanuri" - Cârcea (fig. 3/1).

Toarta de vas (fig. 6/8; 7/11) descoperită la nivelul I de la "Islaz" provine probabil de la o cană de influență Karanovo II, constituie un alt element prețios de datare a orizontului în faza timpurie a culturii Sesklo.

Apariția din ce în ce mai frecventă a categoriilor ceramicii netezite cu pastă nisipoasă, aspră, a formelor evolute cu umăr format (fig. 6/1, 2, 4) și foarte rar cu toartă (fig. 6/8; 7/11) și fund cu piciorușe tipice Karanovo II cât și a motivelor liniare de culoare întunecată (fig. 5/4) în defavoarea celor pictate cu alb de la sfârșitul fazei Cârcea I reprezintă un proces evolutiv legat de transformările în lumea neolitică din sud care coincid, probabil cu momentul trecerii în cadrul culturii Sesklo de la stilul "solid" la cel "liniar" oglindindu-se fidel în ceramica fazei a II-a a grupului cultural Cârcea.

Ceramica pictată cu motive liniare de culoare maronie închisă sau neagră (culdarea smoalei) care se șterge ușor, descoperită în complexe închise stratigrafiate, în așezările de la "Hanuri" Cârcea (fig. 5/4), "Islaz" (fig. 7/12, 14, 15), și "Fântâna lui Duțu" (fig. 6/1-10; 7/13, 17-19; 8/1-10), Grădinile "Pepinieră" (fig. 7/1-10) Vlădila și "Predești" (fig. 5/1-3, 6, 5) locusteni, este tipică etapei Cârcea II A (Starčevo - II).

Motivele de triunghiuri hașurate în rețea (fig. 6/1, 3, 5a, 10; 7/1, 18; 8/1, 3, 10) sau pline (fig. 6/4, 10) agățate sub buza vasului combinate, uneori cu cele în formă de litera V și a liniilor paralele (fig. 6/1, 2; 7/1, 4b, 12, 19) sunt frecvente ceramica nivelului II de la Anzabegovo⁷⁰ și Starčevo⁷¹ II A (Schela Cladovei, Gornea, "Căunița de Sus", Dubovăț, Leț, Cavdar, Kremikovci, Servia, Donja Branjevina, Lanycsak - Bacsafapuszta, Bars etc). Aceleași faze aparțin și fragmentele ceramice pictate cu grupuri de câte două-trei și uneori mai multe linii (snopuri) dispuse vertical și paralele, alternând cu altele mai groase sau mai subțiri ce se unesc la bază (fig. 5/1; 8/2, 8, 7/1, 6, 9, 12, 13, 16, 19). Spațiul dintre snopuri este umplut în cele mai multe cazuri cu benzi pline cu rețele (fig. 5/3, 7/3, 5a; 8/2, 8) linii oblice (fig. 5/4, 5, 6, 7/12, 13, 19) sau benzi de linii subțiri (fig. 5/6; 7/1, 5a, 8, 9, 8/1) ce amintesc ca mod de realizare a acelorași tipuri de motive de pe ceramica culturilor Sesklo, Anzabegovo, Starčevo, Cavdar, Slatina etc. Motivul în forma literei V, combinat variat (fig. 7/1, 7, 8, 12, 13, 17, 19; 8/1, 2, 5a), șirurile de romburi sau triunghiuri pline plasate sub buza vasului (fig. 7/5b, 4b; 8/3, 6, 10) linii în zig-zag (fig. 5/6; 8/9, 7) sau cea ondulată (fig. 7/2, 19) și motivul în formă de nori de tradiție veche (fig. 5/2; 7/15) de culoare închisă reprezintă cronologic momentul trecerii de la stilul solid ("solid styl") la cel liniar surprins foarte clar în stratul de jos al culturii Sesklo de la Orzaki Magula⁷² și stratul

În din așezarea de la Tsani⁷³ unde, de asemenea, se îmbină, vizibil stilul nou, liniar, cu cel neîntrerupt. Unele dintre fragmentele pictate în acest mod, provenite din așezările de la Gradnița, Grabovac, Tecic, Zitkovac, Vinča, Starčevo (groapa 7) Leț, Trestiana, Balș pot aparține etapei Cârcea IIB (Starčevo IIB).

În etapa Cârcea II B pictura de culoare închisă este realizată din motive spiralice (fig. 6/3, 6/9, 10; 7/14), rectilinii (fig. 5/9, 10) și ca formă cu cele din așezările de tip Starčevo (III b din Gh. Lazarovici) din Banat⁷⁵, Transilvania⁷⁵, Moldova⁷⁶, Macedonia⁷⁶, Serbia⁷⁸ și Bulgaria.

Vasele de formă bitronconică (fig. 6/4, 5) tipice fazei Vinča A, motivele de linii incizate (fig. 6/7) organizate în benzi paralele și mai ales barbotină stropită (fig. 6/11) și aplicată (fig. 6/12) tipice culturii Starčevo însoțesc, din ce în ce mai frecvent, vasele ceramice pictate cu motive spiralice.

În etapa Cârcea II c spirala terminată cu ghiară combinată cu șirul de triunghiuri pline de culoare închisă sunt pictate pe cupe semisfere (fig. 5/9; 9/1, 2, 3, 4, 6, 8a, 8b, 9-11) larg deschise de tradiții vechi. Se mențin în continuare tot ca o tradiție veche motivele curbo-liniare realizate pe forme bombate (fig. 9/4, 7/10/8) sau semisfere (fig. 9/5).

În așezările aflate în involuție, pictura cu alb dispare în timp ce la Cârcea "Viaduct" se menține până în etapa ceramicii pictate policrom (fig. 10/5, 10).

În multe așezări din Bulgaria (Cavdar, Mursalevo, Muldava, Kăpitân, Dimitriev, Gradeșnița, Galabnik, Pernik etc.) spiralele de culoare albă sunt în plină evoluție.

Obținerea primei policromii cu alb și negru pe fond roșu în așezarea de la Viaduct (fig. 10/1a, 1b, 3, 4, 7) cunoscută și în așezările neolitice de la Leț⁸⁰, Trestiana⁸¹, Cavdar⁸², Gradeșnița⁸³ și Lunca - Vânători Neamț este specifică ultimei etape a culturii Sesklo și etapei de trecere spre ultima fază de evoluție a culturii Starčevo pe care noi am denumit-o Cârcea IIc - III A (Faza Tsangli a culturii Dimini).

Ceramica pictată policrom este cea care dă nota caracteristică grupului cultural Cârcea în cadrul neoliticului cu ceramica pictată din sud-estul Europei.

În prima etapă Cârcea III A efectele de policromie se obțin prin folosirea a trei culori: cafeniu, roșu și alb (fig. 10/1a, 1b, 3, 4, 7). La început culoarea roșie și cafenie sunt preponderente, iar cea albă joacă rol secundar sub forma unor puncte sau buline (fig. 10/3) pete ovale (fig. 10/4) sau linii subțiri care mărginesc benzile spiralice (fig. 10/1a; 7) de culoare cafenie pictate pe fond roșu. Un fragment de pahar roșu monocrom, de formă cilindrică, prevăzut cu toartă (fig. 10/6) corespunde cronologic fazei Karanivo II.

În etapa Cârcea III B efectele policrome se obțin prin folosirea în egală măsură a culorilor cafenie spre negru, roșu-marونیu și crem (fig. 11/1-14). Se pictează pe fondul marونیu al vasului de formă bombată spirale în 3 culori: roșie, cafenie și crem (fig. 11/1, 2). Ca și pe ceramica pictată de la Starčevo (faza III sau IV după Milojević) spirale dispuse în frize pe toată suprafața vasului, au capetele terminate în formă de cange sau ghiară (fig. 11/1, 2). Spațiile rămase goale între spirale se umplu cu culoare roșie. Motivul în forma unor degete umane conturat cu alb (fig. 11/5) apare sporadic în așezările cu ceramică în fazele Tsangli și Arapi ale culturii Dimini⁸⁵. Fragmentele ceramice provenite de la vase de formă bitronconică sunt pictate în aceleași culori cu motive tradiționale: liniare (fig. 11/3, 4, 6, 7, 8, 9, 10), meandre

(fig. 11/6), zig-zag-uri (fig. 11/4, 7, 9), triunghiuri hașurate (fig. 11/4, 9) combinate cu spirale (fig. 11/4, 11, 13, 14). Marginea interioară și exterioară, și mai rar mijlocul vasului, sunt marcate de benzi simple, liniare (fig. 11/6, 7, 8, 12) dințate ca un fierăstrău (fig. 11/6, 7, 8, 9, 10) sau de șiruri de dreptunghiuri și triunghiuri (fig. 11/3, 9, 10, 11) de culoare roșie-maronie. Culoarea și modul de dispunere a acesteia este izbitor de asemănător cu aceleași tipuri de motive de pe marginea vaselor din fazele Tzangli și Arapi ale culturii Dimini⁸⁶.

În etapa de trecere Cârcea III B - III C culoarea maronie roșcată capătă o nuanță mai aprinsă folosită mai ales pe peretele interior al cupelor (fig. 11/3, 4, 12, 13, 14) însoțind în cele mai numeroase cazuri benzile simple sau șirurile de triunghiuri pictate acum cu o culoare brună spre negru. Primele două etape ale fazei Cârcea III corespund cronologic fazei Tzangli a culturii Dimini unde culoarea roșie de ușoară nuanță maronie domină.

În etapa de trecere Cârcea III B - III C culoarea cafenie capătă nuanță spre negru iar cea maronie-roșcată spre roșu aprins culori specifice ceramicii pictate din faza Arapi a culturii Dimini⁸⁷.

În etapa Cârcea III C de maximă înflorire a grupului cultural Cârcea, contemporane cu faza Arapi, se înmulțesc vasele pictate cu pereții subțiri, de formă bitronconică modelați, ca și celelalte categorii ceramice, dintr-o pastă fină, nisipoasă (fig. 5/1-12c; 11/15-28; 12/1, 2, 4-11); 13/2, 4-6) tipică fazei Vinča A.

Efectul estetic al picturii este dat acum de fondul de culoare crem, lucios al vasului, fond care, prin aplicarea motivelor spiralilor de culoare închisă spre negru, capătă un rol pozitiv prin desfășurarea celorlalte motive (fig. 5/11-13; 11/11, 16, 18, 19; 12/1-11; 13/1-6).

Pentru obținerea efectului de policromie se folosește culoare roșie în formă de linii scurte sau pete ovale care întrerup hașurile de linii de culoare neagră între benzile spiralice (fig. 5/10; 11/18, 16), buline mari, rotunde (fig. 5/10; 11/19) sau ovale (fig. 5/8; 12/9, 11), zig-zag-uri (fig. 5/12a-12c; 11/16, 25) simple hașuri intercalate printre cele de culoare brună-neagră (fig. 5/7, 12; 11/19; 12/2, 8), șiruri de triunghiuri sau linii paralele de culoare roșie plasate sub buza interioară a vasului (fig. 5/8; 11/20, 21b, 22) și simple pete tot de culoare roșie aruncate la întâmplare pe ambele fețe. înainte de a se picta motivele spiralice de culoare brun-neagră (fig. 12/6, 7; 13/4, 5).

În cele mai multe cazuri culoarea roșie este aplicată la mijlocul sau interiorul spiralei (fig. 11/18, 27a; 12/9, 11) și mai rar în afara ei (fig. 5/12a, 12b).

Motivele spiralice simple sau cu ghiare dispuse în registre ornamează atât cupele bitronconice (fig. 5/13; 11/28; 12/1, 4-7, 9-11; 13/2, 4, 6) cât și cele semisferice de tradiție veche (fig. 5/7, 10, 12a).

Atunci când spirala cuprinde toată suprafața vasului (fig. 5/13; 11/18), se poate vorbi de o etapă mai evoluată în cadrul fazei Cârcea III. Picioarele cupelor de formă tronconică ușor arcuite în afară, sunt ornamentate în majoritatea cazurilor cu motive de benzi subțiri (fig. 11/27) sau mai largi de culoare roșie (fig. 11/15).

Foarte frecvent o singură spirală realizată prin "S"-uri îmbucate cuprinde toată suprafața vasului, iar fondul de culoare crem capătă și el formă de spirală în "S" (fig. 5/13; 11/15; 12/4; 13/2). Pentru a scoate mai clar în evidență rolul pozitiv al fondului de culoare crem spațiul dintre benzile spiralice de culoare cafenie spre negru se

hașurează cu altele mai subțiri de aceeași culoare (fig. 5/7, 10, 13, 14, 12a; 11/16, 19, 27a, 28; 12/1, 2-7, 9, 11; 13/2-5) și mai rar de culoare roșie (fig. 12/8). Spațiile rămase libere se hașurează și ele (fig. 5/7, 12a; 12/1, 4, 8, 9, 11; 13/5) sau se umplu în culoare roșie (fig. 5/8, 13; 11/27a; 13/4, 5).

Pentru a evita monotonia desfășurării motivelor hașurile sunt întrerupte din loc în loc iar între ele se interpun pete, buline sau linii scurte de culoare roșie (fig. 5/10; 11/18; 19, 27a; 12/7; 13/4, 5).

Motivele tradiționale, rectilinii (fig. 5/8; 11/6, 26; 12/8; 13/2, 6), zig-zag-uri (fig. 11/22, 25, 16), meandre (fig. 13/6), ghirlande (fig. 5/7) rețeaua, triunghiuri izolate se întâlnesc din ce în ce mai rar.

Șirul de triunghiuri sau în formă de nori (calotă) pline de culoare neagră-cafenie și mai rar roșie, împreună cu benzile simple, de aceeași culoare, continuă să marcheze marginea vaselor (fig. 5/8-10, 12a-13; 11/20, 21b, 23, 25, 27b; 13/5).

Coincidența unor motive și culori de pe ceramica etapei Cârcea III B cu cele ale fazei Arapi a culturii Dimini este de-a dreptul surprinzătoare. În ambele situații domină culoarea închisă maron sau neagră, cu nuanță de maro, iar culoarea roșie apare în diferite nuanțe de brun roșcat (maro-roșie) până la portocaliu. Stratul subțire de culoare crem este bine fixat și puternic lustruit ca și motivele pictate. În ambele cazuri se folosește ca fond de pictură și culoarea maronie lustruită a lutului. Motivele sunt pictate, pe ceramica ambelor așezări de la Arapi⁸⁹ și Cârcea într-o lățime așa de mare încât și fondul propriu-zis al vasului este și el integrat în ornamentație (fig. 11/16, 18, 21a, 27a; 12/5). Ca și în faza Arapi la Cârcea "Viaduct" apar, alternative negre și dungi roșii de sine stătătoare. Marcarea buzelor cu bandă simplă sau dințată este, de asemenea, comună ambelor așezări până la identitate. Întreruperea benzilor cât și obținerea efectului policrom prin linia ondulată sau zig-zag pictate liber în spațiile goale dintre linii sunt, de asemenea, obișnuite în ambele așezări. Asemănările dintre culori și tehnica picturală este atât de mare încât amestecate fragmentele ceramice din cele două așezări, Arapi și Cârcea, nu ar putea fi deosebite.

Diferențele constau doar între motivele și stilul ornamental. Astfel în timp ce în așezarea de la Arapi⁹⁰ predomină motivul liniar dispus sever, în metope, respectându-se un principiu tectonic anume. "La Viaduct" predomină motivul spiralelor care se desfășoară liber. La Cârcea nu întâlnim, în această etapă, ceramica pictată cu alb pe negru sau roșu-sângerieu. Aceste coincidențe de motive, culoare, tehnică de pictură și chiar forme de vase constituie elemente prețioase în alcătuirea unor cronologii pentru ambele civilizații Cârcea și Dimini.

În ultima etapă Cârcea III D ceramica pictată policrom slăbește calitativ. Culoarea crem, albicioasă, nelustruită se desprinde ușor de pe suprafața vasului. Roșul aproape că dispare renunțându-se la obținerea efectului de policromie (fig. 13/1, 3). Motivul liniar și spirala terminată cu ghiară se rărește (fig. 11/29) realizată din benzi subțiri pe fundul lutului de culoare maronie. În cele mai multe cazuri spirala degenerază în forme simple (fig. 13/1) desfășurându-se simplu sub forma unor simple ondulații sau în "S"-uri îmbrucate. Ultima etapă a fost mai clar precizată de Dîmitrjevici prin descoperirile de la Vinčovici⁹¹ (Slovenia).

Aceluiași orizont cronologic aparține și ceramica pictată policrom din așezările de la Gradeșnița și Tlacene, (nord-vestul Bulgariei), Crnoklačka-Bara⁹³ (Serbia),

Vinkovci⁹⁴, Simnic, Copăcelu, Leț⁹⁵ și Trestiana⁹⁵.

În condițiile presiunii curentului cultural Dudești și Vinča de natură balcano-anatoliană, raritatea așezărilor cu ceramică pictată policrom de genul celei de la Cârcea este firească. Doar în zonele periferice cum ar fi Moldova (Suceava "Parcul Cetății", Valea Lupului, Grumăzești, Trestiana etc.) și nord-vestul României (Zăuan) așezările neoliticului timpuriu vor supraviețui chiar după înfiriparea așezărilor perioadei neoliticului mijlociu. Așa se și explică prezența ceramicii ornamentate cu motive canelate și cu alte tipuri de motive tipice civilizațiilor sudice de origine balcano-anatoliene în aceste ultime așezări ale neoliticului timpuriu.

NOTE:

¹ Marin Nica, SCIVA, 4, 27, 1976, p. 435-465; idem, *Dacia N.S.* XXI, 1997, p. 13-15; idem, *La civilisation de Cucuteni en context europeen*, Iași, 1987, p. 29-46; idem, *Zbornik narodnog muzeija, XIV, Belgrad*, p. 103-115; idem, *A.O.* 1, 1981, p. 27-39.

² Marin Nica, *Historica*, I, București, p. 31-52; idem, *Historica*, II, 1971, p. 5-33; idem, *Dacia, N.S.*, XX, 1976, p. 71-103.

³ Idem *Dacia, N.S.*, XXIII, 1979, p. 31-64.

⁴ Idem, *SCIVA*, 1, 45, 1994, p. 41-51.

⁵ Johanna Milojčić - V. Zumbusch, Vladimir Milojčić, *Otzaki - Magula I*, Bonn I, 1971, p. 5-152; idem, II, pl. I-18; D.R. Theocharis, *Neolithic Greece*, Athena, 1973, p. 33-59.

⁶ Robert Rodden, P.P.S. XXVIII, p. 254, pl. 254, 283; pl. IV, 1, 2, 4-5, 7.

⁷ Georgi I. Georgiev, *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1959, p. 57-65, pl. V-VII.

⁸ L. Perniceva, *Studia Praehistorica*, 10, Sofia, 1990, p. 142-172, pl. I-XXIV; Marion Lichardus Itten, *Anatolica*, XIX, 1993, p. 99-107, pl. 3-6.

⁹ Juraj Pavuk, *Anatolica*, XIX, 1993, p. 233, pl. 3.

¹⁰ Henrieta Vajsova, *Slovenska Archeologia*, XIV, 1, 1996, pl. 1-11; Vasil Nikolov, *Archaeologia*, 3, 1991, p. 13-26; Idem, *Razkopki I proucibanja*, XXV, Sofia, 1992.

¹¹ Marija Gimbutas *Neolithic Macedonia*, Los Angeles, 1976, 1-470; Vojislav Sanev și colaboratori, *Praistorija vo Makedonija*, Scopje, 1976, p. 11-33, fig. 49-88, M. Garasanian *Praistorija Jugoslavenskih zemalja*, Sarajevo, 1979, pl. XIII/1a-1c.

¹² Dragoslav Srejavici, *Fundamenta*, Reike, A.B. Bd. 3, Viena, 1971, p. 7.

¹³ Bogdan Nikolov, *Gradesnița*, Sofia, 1974.

¹⁴ Serge Karmanski, *Donja, Branjevina, Odzaci*, 1979, p. 5-12.

¹⁵ N. Vlassa, *Neolithic Transilvaniei*, III, Cluj-Napoca, 1979, p. 199-264.

¹⁶ Juraj Pavuk, *op. cit.*

¹⁷ Frano Prendi, *Germania Iahr*, 68, 1990, 2 Halband, p. 410 - 418.

¹⁸ Iohana Milojcic, V. Yumbusch, Vladimir Milojcic, *op. cit.*, p. 45 - 47.

¹⁹ D.R. Teeocharis, *op. cit.*

²⁰ Milutin Grasanin, *op. cit.*, p. 90, 93.

²¹ Robert J. Rodden, *op. cit.*

- ²² N. Vlassa, *op. cit.*
- ²³ Iohanna Milojević, V. Zumbusch, Vladimir Milojević *op. cit.*, pl. C-1/ III-14; IV-9; VI-23.
- ²⁴ Vl. Milojević, *Iahr buch RGYM*, 6, 1959, 35, fig. 7-2.
- ²⁵ Milutin Garasanin, *op. cit.*, pl. XIII-36; Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 34, fig. 14.
- ²⁶ N. Vlassa *op. cit.*, p. 223, fig. 24-1.
- ²⁷ *Ibidem*, fig. 25, 26.
- ²⁸ Sergej Karmanski, *op. cit.*, pl. XVIII; XX.
- ²⁹ James Harvez Gaul, *The Neolithic Period in Bulgaria*, la BASPR, 16, 1948, p. 31-37.
- ³⁰ N. Vlassa, *op. cit.*, fig. 26/10.
- ³¹ Sergej Karmanski, *op. cit.*.
- ³² N. Vlassa *op. cit.*, fig. 26/10.
- ³³ L. Perniceva, *op. cit.*, p. 157, fig. 6/A.1., p. 183, pl. XI/7; p. 184, pl. XII, 12 pl.
- ³⁴ Iohanna Milojević, V. Zumbusch, Vladimir Milojević, *op. cit.*, II Bom 1971, pl. VI/21, 24.
- ³⁵ James Mellaart, *Excavations at Hacilar I*, Edimburg, 1970, p. 109.
- ³⁶ D.R. Theocharis, *op. cit.*, p. 283, pl. Vi/3, 4.
- ³⁷ James Mellaart, *op. cit.* (2), p. 272, pl. VI/1-14.
- ³⁸ Sergej Karmanski, *op. cit.*, XIX/1-3; XXII/1-5.
- ³⁹ N. Vlassa, *op. cit.* fig. 25/2, 6; 26/1, 7, 9.
- ⁴⁰ L. Perniceva, *op. cit.*, p. 183, pl. XI.
- ⁴¹ James Harvey, Gaul, *op. cit.*, pl. VI 2-4.
- ⁴² *Ibidem*, pl. IX/4, 5, 8, 10.
- ⁴³ *Ibidem*, pl. X/7, 8, 13, 14, 23, 26; XI/4, 6, 10, 12-16.
- ⁴⁴ Milutin Garasanin, *op. cit.*, pl. XIII/8.
- ⁴⁵ D.R. Theocharis, *op. cit.*, p. 253, pl. IV-2, 4.
- ⁴⁶ Iohanna Milojević, V. Zumbusch, Vladimir Milojević, *op. cit.*, I, p. 54, 61s idem, *op. cit.*, II, pl. 9.
- ⁴⁷ Milutin Garasanin, *op. cit.*, p. 91, fig. 9-1, 4; pl. XIII-3a, 3b.
- ⁴⁸ Iohanna Milojević, V. Zumbusch, Vladimir Milojević, *op. cit.*, pl. 3/1-3, 12.
- ⁴⁹ Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 44, fig. 20/23.
- ⁵⁰ D.R. Theocharis, *op. cit.*, p. 283, pl. 412.
- ⁵¹ Milutin Garasanin, *op. cit.*, p. 90, fig. 9/4, pl. XIII/29.
- ⁵² Robert I. Rodden, *op. cit.*, p. 254, fig. 10/919, 924.
- ⁵³ W.A. Heurtley, *Prehistoric Macedonia*, Cambridge, 1939, p. 135, fig. 1/d.
- ⁵⁴ Milutin Garasanin, *op. cit.*
- ⁵⁵ Christian Zervos, *Naissance de la civilisation de Grèce*, Paris, 1962, fig. 223, 261, 2262, 272, 273; D.R. Theocharis, *op. cit.*, p. 284, pl. V.
- ⁵⁶ Iohanna Milojević, V. Zumbusch, Vladimir Milojević, *op. cit.*, III, pl. III/14.
- ⁵⁷ D. R. Theocharis, *op. cit.*, p. 283, pl. IV/7.
- ⁵⁸ Robert I. Rodden, *op. cit.*, fig. 10, p. 21.
- ⁵⁹ Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 87.
- ⁶⁰ Robert I. Rodden, *op. cit.*, p. 30, fig. 30.

- ⁶¹ Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 87, fig. 48/2, 4.
- ⁶² Georgi I. Georgiev, *Cultures préhistoriques en Bulgarie*, Sofia, 1981, p. 92, fig. 38/a, b.
- ⁶³ D. R. Theocharis, *The dauns of Thessalian Prehistory*, Volos, 1967, p. 131, fig. 73/3, fig. 74.
- ⁶⁴ Iohanna Milojević, V. Zambusch, Vladimir Milojević, *op. cit.*, II, pl. I/11, 12, pl. III/13, 21, 22.
- ⁶⁵ Milutin Garašanin, *op. cit.*, fig. 9/1, pl. XIII/3a, 3b.
- ⁶⁶ James Harvey Gaul, *op. cit.*, IX/11, VI/6; P. Detev, *Godisnik, Plovdiv*, VI, 1968, p. 20, fig. 20, 12, 2, 3.
- ⁶⁷ D.R. Theocharis, *Tessalika*, Volos, 1959, p. 50, fig. 17/9; W.A. Heurtley, *op. cit.*, p. 136, fig. 3; Christian Zervos, *op. cit.*, fig. 257.
- ⁶⁸ Serges Karmanki, *op. cit.*, pl. XVII, XX, XXI, XXIV.
- ⁶⁹ N. Vlassa, *op. cit.*, fig. 25, 26/6-9; 27/3-4.
- ⁷⁰ Milutin Garašanin, *Praistorija Jugoslavensk Zemalija II*, 1979, p. 94, pl. XIII/5, fig. 9/9.
- ⁷¹ *Ibidem*, pl. XX/1-5, 7, 8, pl. LXI/2-5, 7-8/245; Vl. Milojević, *op. cit.*, p. 109, pl. 19/11; Gheorghe Lazarovici *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, II, 1979, pl. V/14, 30; 8/8, 9, 10; Eugenia Zaharia, *Dacia*, Ns, VI, 1962, p. 23, fig. 10/6, 8, 10, 13, p. 25; fig. 11/2, 3; p. 27, fig. 12/3, 7; M. Davidescu, *Revista Muzeelor*, 6, 1966, p. 549, fig. 211, Nandor Kalcz, *Fruhneolithische Siedlung Funde aus Sudwestungarn*, Magyar, Nemzeti Museum, 1990, p. 129, fig. 13/1-6; 11; p. 142, fig. 26/4, 8, 9.
- ⁷² Vl. Milojević, J.D.A.J., 65/66, 1950-51, Berlin, 1952, p. 13; Valerii Titov, *Neolit Gretii*, Moscova, 1969, p. 118.
- ⁷³ Wace Thompson, *Prehistoric Thessalia*, Cambridge, 1912, p. 141.
- ⁷⁴ Gheorghe Lazarovici, *op. cit.*, VII/D, 1-15.
- ⁷⁵ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 25, pl. 11/13, 8, 9; 13/5.
- ⁷⁶ Eugenia Popușoi, *Arheologia Moldovei*, IX, București, 1980, p. 123, fig. 16/1, 4; p. 126/fig. 17/2-5, 7-9.
- ⁷⁷ Milutin Garašanin, *Preistorija Jugoslavenskih Zemalja*, II, Sarajevo, 1979, fig. 9/12, 13; XIII/5, 7; Marija Gimbutas, *op. cit.*, p. 52, fig. 28/2; Vaislov Sanev, *Zbornik*, IV-V Stip 1975, pl. V/1, 4-7, VII, VIII.
- ⁷⁸ Milutin Garašanin, *op. cit.*, XIX/1, 3; pl. XXI/1-4; fig. 11/13, R. Galovic, BRGK, 1964, pl. I.
- ⁷⁹ G.I. Georgiev, *Cultures préhistoriques en Bulgarie*, p. 12, fig. 37, 38, 43/a-c; James Harvey Gaul, *op. cit.*, pl. IV/1-4, 8-10, 12-14, V/1-3, 6, 7, 9; VIII; XVIV/3; N. Petcov, *Archeologia*, 3, 1962, p. 45, fig. 2/d, e, f; p. 46/fig. 4; Bogdan Nikolov, *Archeologia* 1975, p. 30, fig. 5/b, 6/a; idem, *Archeologia*, 4, 1962, p. 65, fig. 2.
- ⁸⁰ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 23, fig. 10/3, 5, 8, 1; p. 25, fig. 11/9; p. 27, fig. 12/ a; p. 29, fig. 13/1.
- ⁸¹ Ursulescu Nicolae, *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, Suceava, 1984, p. 38.
- ⁸² G.I. Georgiev, *op. cit.*, p. 92, fig. 38/b; p. 97, fig. 46.
- ⁸³ Bogdan Nikolov, *op. cit.*, p. 32, fig. 8; p. 35, fig. 12/b.
- ⁸⁴ D.R. Theocharis, *op. cit.*, p. 79.

⁸⁵ N. Hauptmann și V. Miložiči, *Die Funde der fruhen Dimini Zeit aus der Arapi-Magula*, Thessalien, Bonn, 1969, p. 66, anexa 2/6667; 5/9.

⁸⁶ *Ibidem*, pl. IV/17, 18; 4/1-6, 20-22; 24, 17, 12/10, 13, 13/1, 21/3.

⁸⁷ *Ibidem*, pl. 61.

⁸⁸ *Ibidem*, pl. 59-68, pl. A.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 65, 66, pl. A, VIII/9, 15; 6/1a, 1b, 13/1; 19/5-7.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 65.

⁹¹ S. Dimitrijević, *Materijali*, Belgrad X, 1974, p. 105, 106; idem, *Preistorija Jugoslavkin Zemalja*, II, Sarajevo, p. 69, 78, 24, 253.

⁹² Bogdan Nikolov, *op. cit.*, p. 31, fig. 7-6, fig. 11; p. 35, fig. 12.

⁹³ S. Dimitrijević, *Materijali*, X, 1974, pl. VIII, IX.

⁹⁴ *Ibidem*, pl. XV/3, 11; XIV/5; XVII/7; XIX/7, 8.

⁹⁵ Eugenia Zaharia *op. cit.*, p. 23, fig 10/3; p. 27, fig. 12/a1, 1b, 11, 12.

⁹⁶ Eugenia Popușoi, *op. cit.*, p. 126, fig. 17.

L'origine et évolution de la céramique peinte dans les établissements anciens d'Olténie

Résumé

Au début de nos interprétations nous avons considéré les éléments de tradition Proto-Sesklo (fig. 3/1, 2, 4, 5-12, 16; 4/5, 6) de la céramique (les fossés 1 et 2) du premier niveau de "Hanuri" - Cârcea et Grădinile - "Islaz" comme étant très vieux. La position quasi-périphérique du groupe culturel de Cârcea - Grădinile (fig. 1) dans le cadre du même complexe culturel balkano-anatolien du néolithique ancien a déterminé un conservatorisme accentué des éléments vieux dont nous devons tenir compte nécessairement pour établir les relations chronologiques (Vu que des phénomènes culturels semblables peuvent se répéter à des horizons chronologiques différents). Comme facture, formes et aspect extérieur la céramique peinte de la phase Cârcea I (fig. 2-4) correspond chronologiquement, à la couche moyenne et supérieur (entre 3,5-5,5 m) d'Otzaki ou aux Périodes 1 et 2. On peut donc le synchroniser à l'horizon dit monochrome cu "bunt poliér" de la culture Pre-Sesklo et au commencement de la culture Sesklo.

Le style textile (fig. 2/1, 2, 3, 11, 20, 25) combine avec le solide - "solid Styl" - triangles et nuages blancs peints, disposés en degrés sur l'arc (fig. 3/1, 4, 5, 7, - 11, 4/3, 5, 6) et avec le linéaire (fig. 2/1, 3, 7, 11-18, 26, 27; 3/2, 12) réalisé parfois avec des points, identifiés sur la céramique peinte de la phase Proto-Starčevo-Cârcea I (fig. 2/1, 2, 4-6) et Grădinile (fig. 4/2, 4) pourrait représenter soit le prototype motivistique de la culture Sesklo, soit le reprise des éléments dans un système nouveau original d'influence seskloïde.

L'étape Cârcea II A (Starčevo II A) caractérisée par la céramique monochrome, polie, d'aspect savonneux, sur laquelle on peint des motifs linéaires de couleur foncée (fig. 5/1, 3-5); (7/1-19; 8/1-10) rarement combinés avec des triangles (fig. 8/4, 10) et nuages (fig. 5/2) pleins correspond chronologiquement au moment de passage du style solide au linéaire, de la culture Sesklo des établissements d'Otzaki Magula et Tsani. On peut parler en ce sens d'une nouvelle impulsion méridionale, qui coïncide

avec la plus grande expansion des influences de la culture Sesklo sur une aire très large, comme dans la zone danubienne sous le nom "le phénomène de starcevation".

À partir de l'étape Cârcea II B, les influences de la culture Sesklo s'affaiblissent en faveur du nouveau courant culturel balkano-anatolien représenté par les cultures Karanovo II et Vinča. Les formes et la technique de décorer restent, généralement, typiquement starčeviennes (fig. 7/1-12).

C'est l'étape de développement unitaire maximum et d'expansion du néolithique ancien quand la spirale se généralise et influence d'autres groupes culturels de zones voisines (Obre II).

L'étape Cârcea II C (fig. 9/1-12) correspond chronologiquement à la dernière étape de l'évolution de la culture Sesklo quand commencent à se manifester les premiers éléments de polychromie et de cette manière on prépare le passage vers la nouvelle période du néolithique tardif de Thessalie, représentée par la culture Dimini. La spirale à grifes (fig. 9/1) et la tendance vers des formes biconiques de type Vinča (fig 9/12) constituent des éléments typiques de cette étape qui va se manifester plus fortement dans la dernière phase du groupe Starčevo et Anzabegovo Vrsnik.

La céramique peinte polychrome (fig. 5/7-12c; 10/1-4, 7; 11/1-29; 11-11, 13/1-6) est celle qui donne la note caractéristique au groupe culturel Cârcea.

La phase Cârcea III, avec ses 4 étapes (III A, III B, III C, III D), représente le développement maximum et la décadence du groupe culturel Cârcea avec sa céramique peinte polychrome préparant, à la fois, à l'aide de nombreux éléments chalcolithiques balkano-anatoliens, la formation de l'aspect cultural Vinča - Dudești du bassin moyen et inférieur de Jiu (fig. 1).

La céramique peinte de la première étape de la phase Cârcea III A par l'emploi des trois couleurs: rougeâtre, brun et blanc (fig. 10/Ia - 4, 7) correspond chronologiquement à la phase Tsangli de la culture Dimini ou la couleur maron-rougeâtre prédomine. Dans l'étape Cârcea III B les effets polychromiques sont obtenus par l'emploi en égale mesure les trois couleurs: maron-rougeâtre, brun et crème (fig. 11/1-14).

Dans la troisième étape Cârcea III C d'épanouissement maximum du groupe culturel Cârcea est contemporaine à la phase Arapi de la culture Dimini. L'effet esthétique de la peinture est maintenant donné par le fond de couleur crème - clair du vase, fond qui l'application des modèles la couleur brun-foncé vers le noir, acquiert un rôle positif par l'application des autres motifs (fig. 5/7-10, 13, 12, 12a, 12b; 11/18-29; fig. 12/1-11; 13/2-6).

Le rouge est rarement utilisé pour réaliser l'effet de polychromie (fig. 5/7, 8, 10, 12-13; 11/15-28; 12/6-11; 13/4, 5) la coïncidence de certains motifs et couleurs de la céramique de l'étape Cârcea III C avec ceux de la phase Arapi de la culture Dimini est tout à fait surprenante.

Les motifs sont peints sur la céramique des deux sites Arapi et Cârcea sur une telle largeur que le fond proprement dit du vase lui aussi intégré à la décoration (fig. 11/18, 16, 21/1, 2, 5).

Dans la dernière étape d'évolution Cârcea III D la qualité de la céramique peinte s'affaiblit.

Le fond crème blanchâtre, dépoli, se détache facilement. La couleur rouge est presque disparue. La spirale dégenère en formes simples, étant employée sur la surface du vase sous la forme d'une simple ondulation ou en forme de "S" (fig. 13/1). Cette dernière étape a été plus clairement précisée par S. Dimitrijević par les découvertes de Vinkovci (Slovenia).

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. Harta cu aşezările neoliticului timpuriu din Oltenia.

Fig. 2. Cârcea - Hanuri, 1-21, 23-27 ceramică pictată cu alb pe roșu din faza Cârcea I, "Haltă" 22 din etapa Cârcea Ic.

Fig. 3. Cârcea - "Hanuri", 1-16 ceramică pictată din faza Cârcea I.

Fig. 4. Grădinile - "Islaz", 1-14 ceramică pictată din faza Cârcea I; 15 vas de lemn din faza Cârcea I.

Fig. 5. Locusteni - "Predești", 1-6 ceramică pictată din faza Cârcea II A/Starčevo II A); Cârcea "Viaduct" 7, 8, 10-12c ceramică pictată policrom faza Cârcea III C (Arapi); 9 din faza Cârcea II C - III A

Fig. 6. Grădinile - "Islaz", 1, 2 vase din faza Cârcea I C "Fântâna lui Duțu", 3-12 ceramică din faza Cârcea II B (Starčevo Ib)

Fig. 7. Vlădila - "Pepinieră"; 1-10 ceramică pictată din faza Cârcea II (Starčevo II A); Grădinile - "Islaz", 11, 12, 14, 15 din Faza Cârcea II A Grădinile - "Fântâna lui Duțu" 13, 16, 17, 19 din faza Cârcea II A.

Fig. 8. Grădinile - "Fântâna lui Duțu", 1-10 ceramică pictată cu negru și roșu din faza Cârcea II A (Starčevo II A)

Fig. 9. Cârcea - "Viaduct", 1-11 ceramică pictată lustruită din faza Cârcea II C - III A (Starčevo III)

Fig. 10. Cârcea - "Viaduct", 1-10 ceramică pictată din faza Cârcea III A (Tsangli)

Fig. 11. Cârcea - "Viaduct", 1-14 ceramică pictată policrom din faza Cârcea III B; 15-28 din faza Cârcea III C; 29 din faza Cârcea III C

Fig. 12. Cârcea - "Viaduct" 1-11 ceramică pictată policrom din faza Cârcea III C (Agapi)

Fig. 13. Cârcea - "Viaduct", 2-6 ceramică pictată policrom din faza Cârcea III C (Arapi), I faza Cârcea III D.

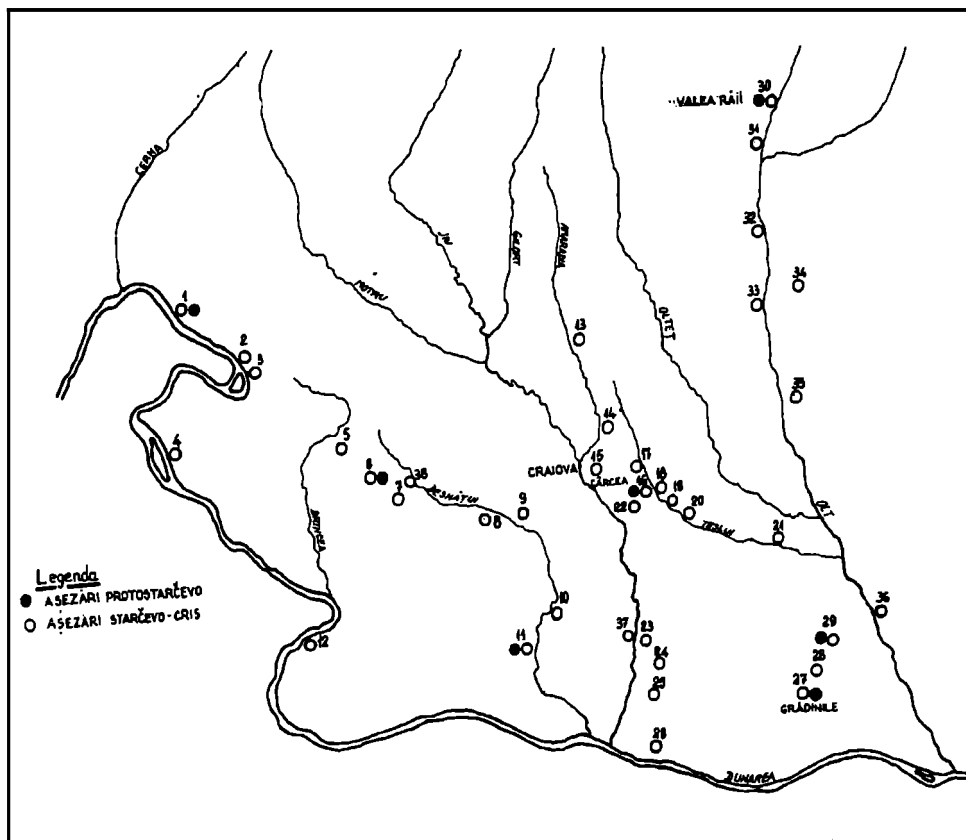

Fig. 1.

Harta cu așezările neolitice din Oltenia

Așezări Protostarčevo și Starčevo - Cris;

1. Schela Cladovei, 6. Verbița, 11. Curmătura, 16. Cârcea, 27. Grădinile, 29. Vlădila, 30. Copăcelul (Valea Râii)

Așezări Starčevo - Cris:

2. Simian, 3. Ostrovul Corbului, 4. Ostrovul Mare, 5. Almăjel, 7. Verbi - cioara, 8. Sălcuța, 9. Terpezița, 10. Corătu, 12. Basarabi, 13. Amărăști - Fărcașu, 14. Simnic, 15. Craiova, 17. Ghercești, 18. Pârșani, 19. Bojoiu, 20. Obștea - Bobeanu, 21. Dobrosloveni, 22. Banu Mărăcine, 23. Căciulătești, 24. Locusteni, 25. Damian, 26. Bechet, 28. Studina, 31. Stupăreni, 32. Olteni, 33. Drăgășani, 34. Verguleasca, 35. Cireășovu, 36. Drăgănești - Olt, 37. Padea, 38. Gubaucea.

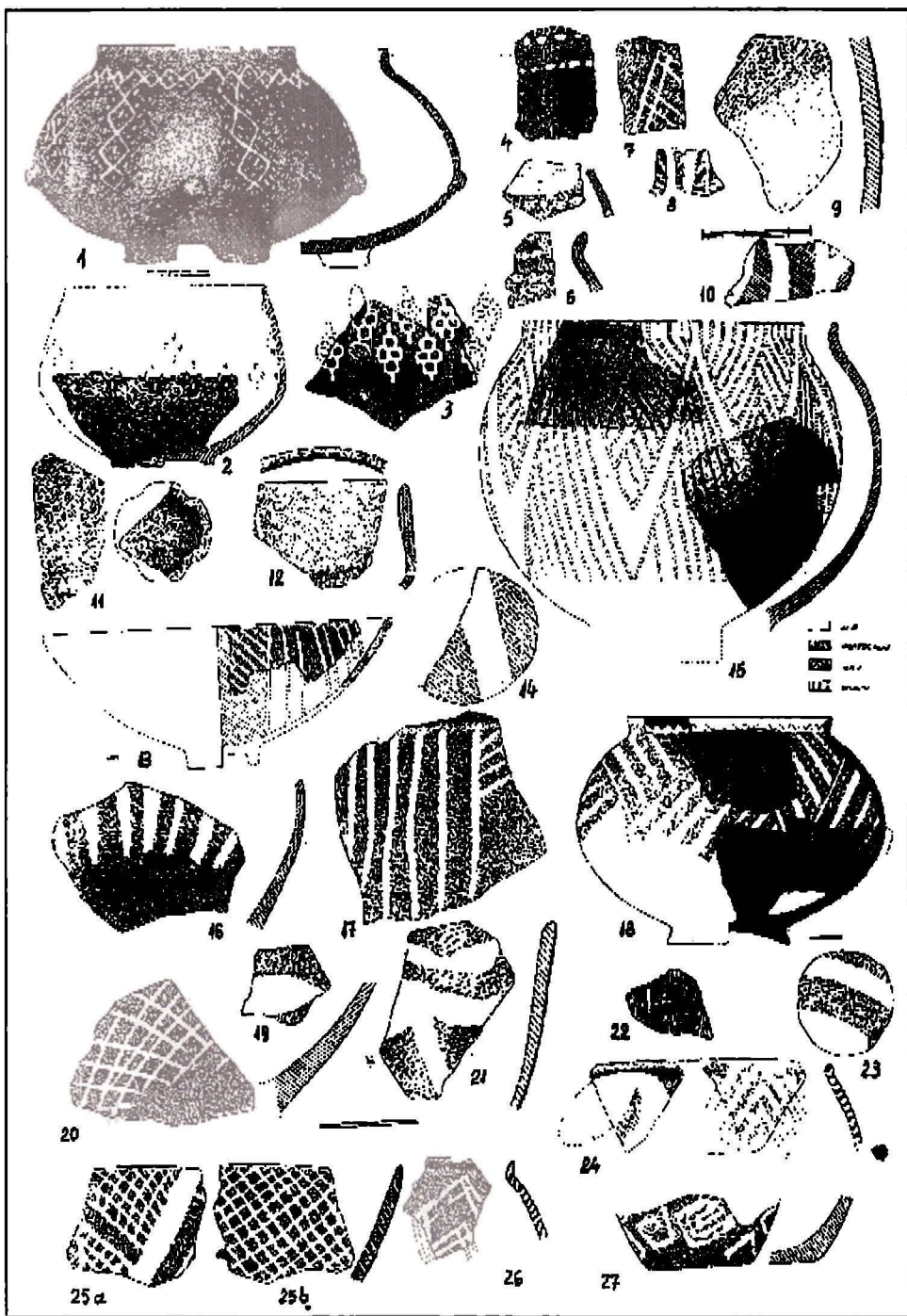

Fig. 2.

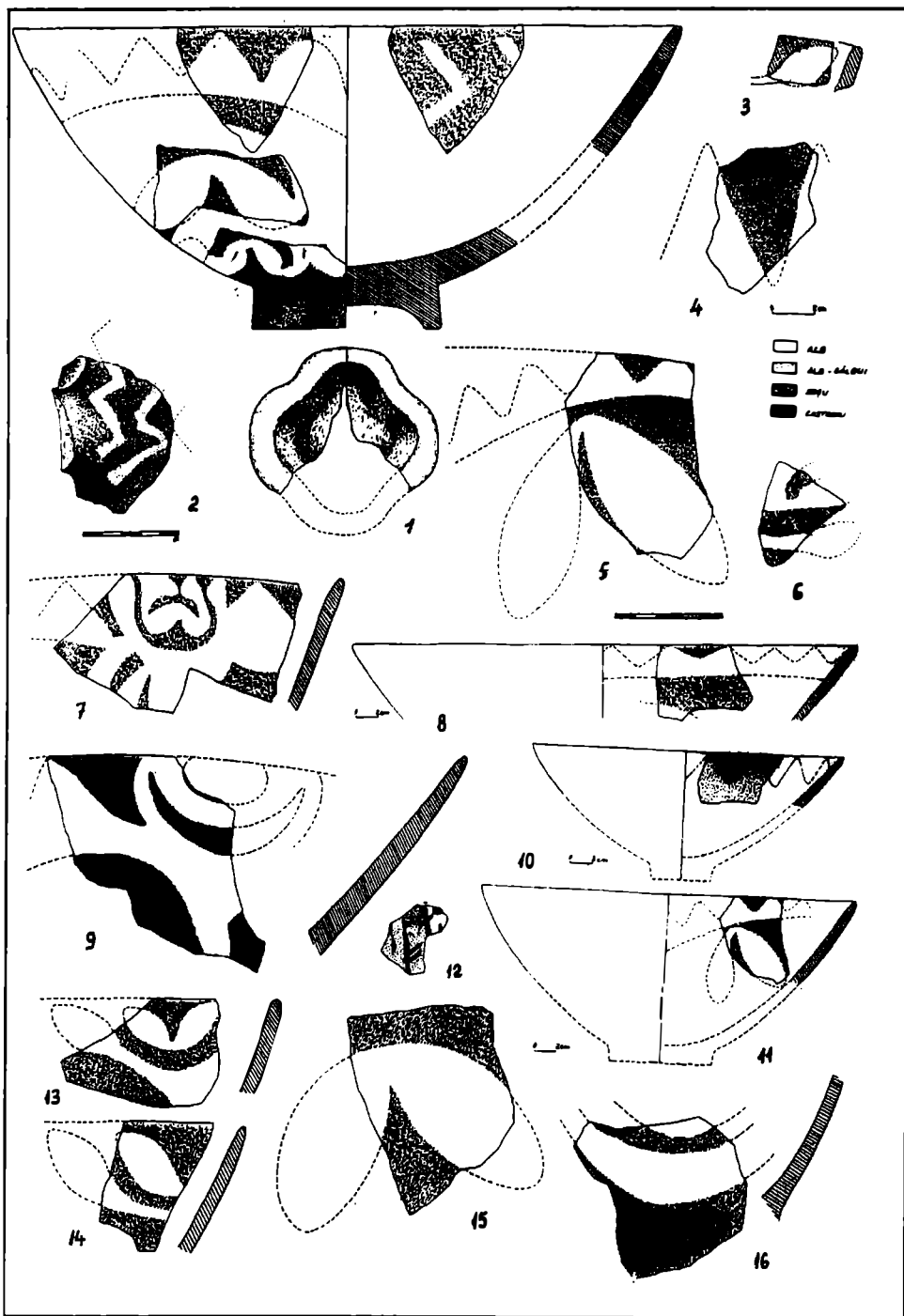

Fig. 3.

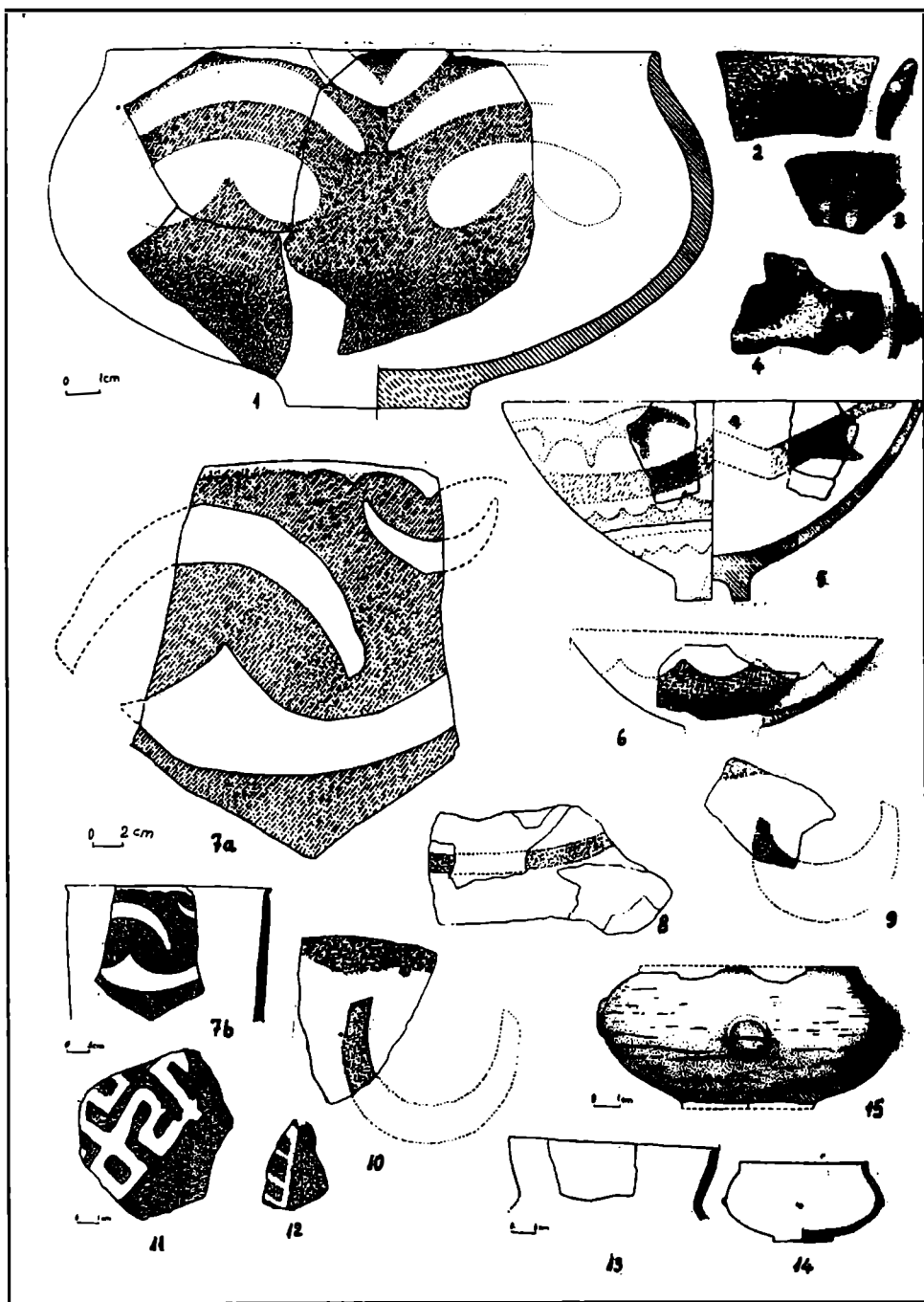

Fig. 4.

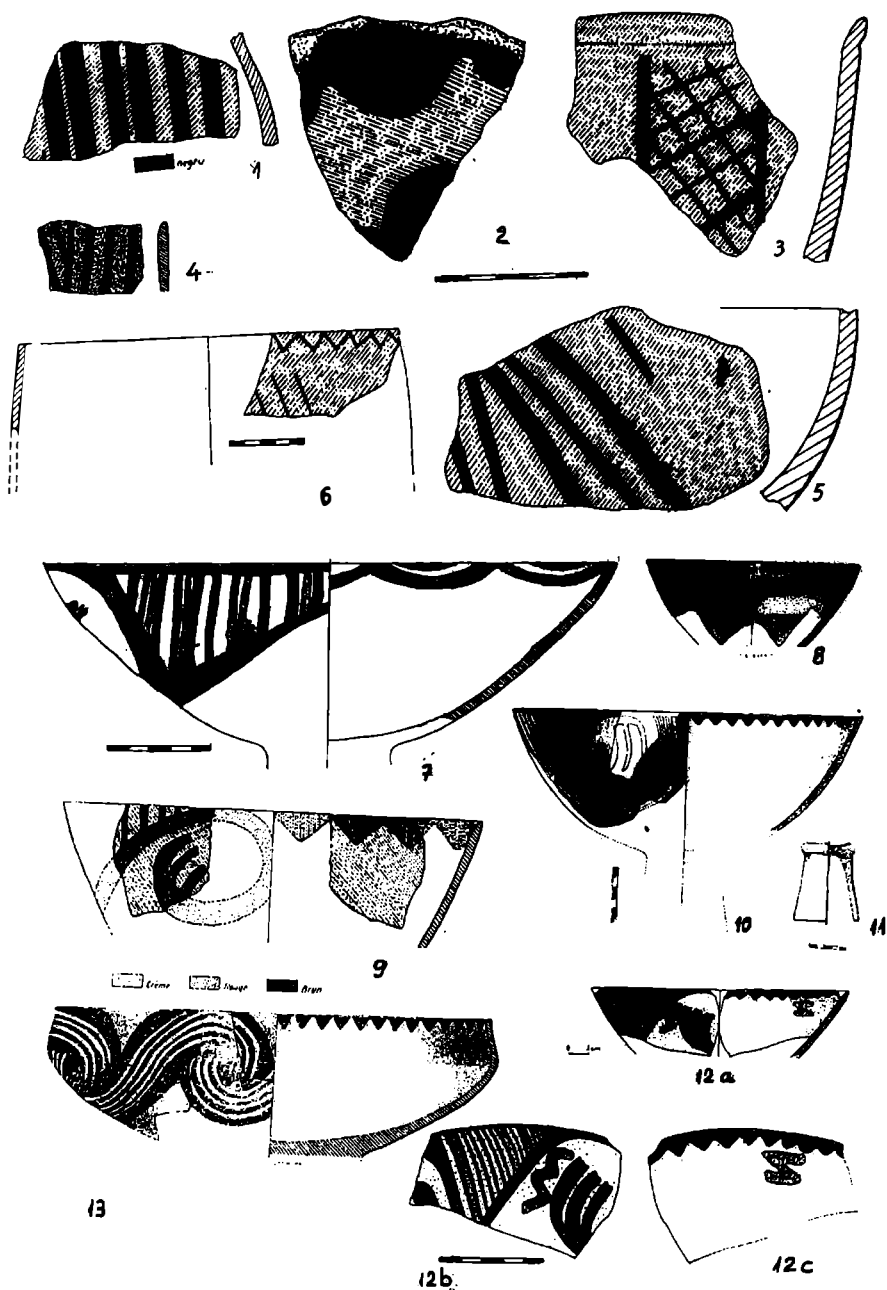

Fig. 5.

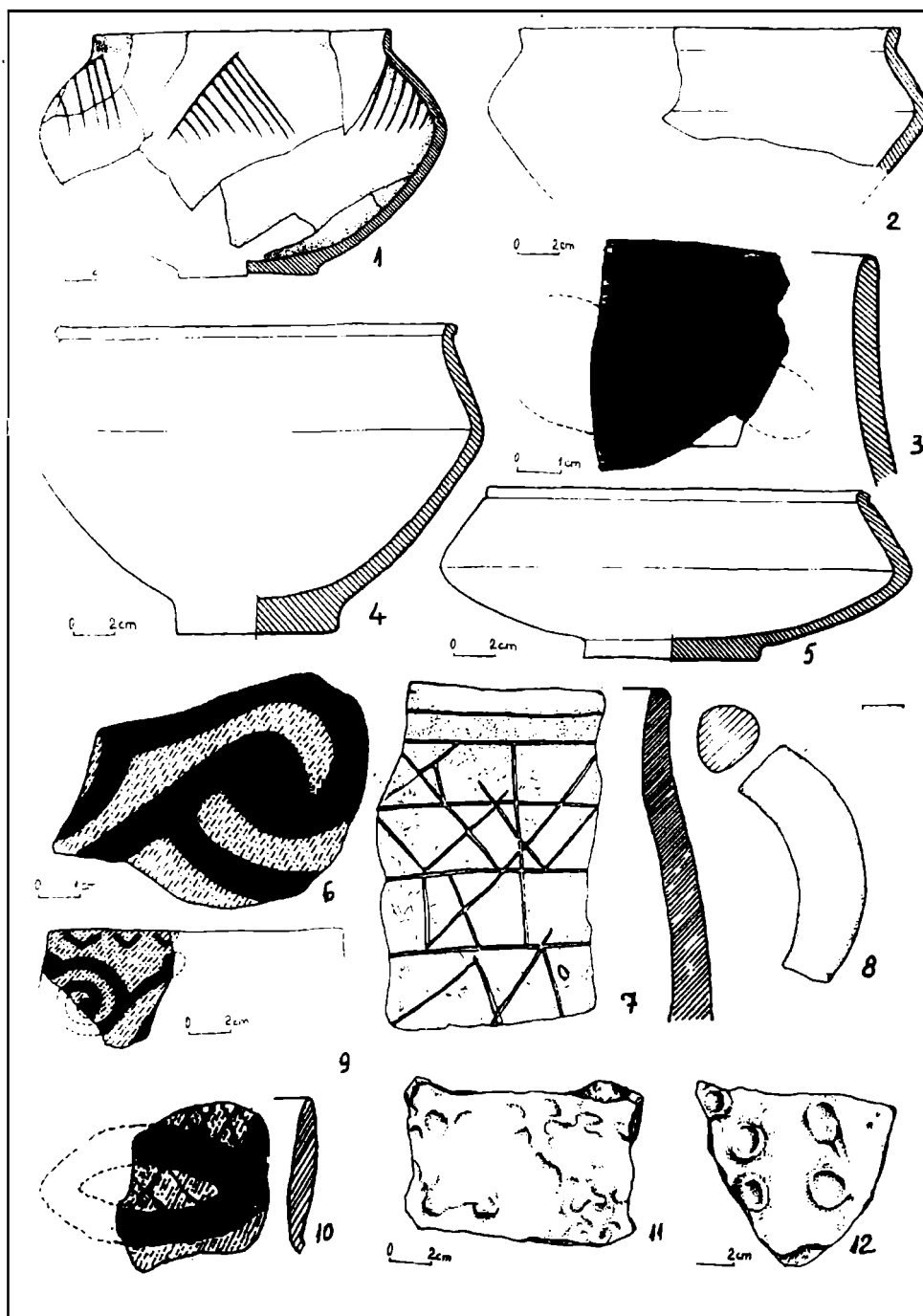

Fig. 6.

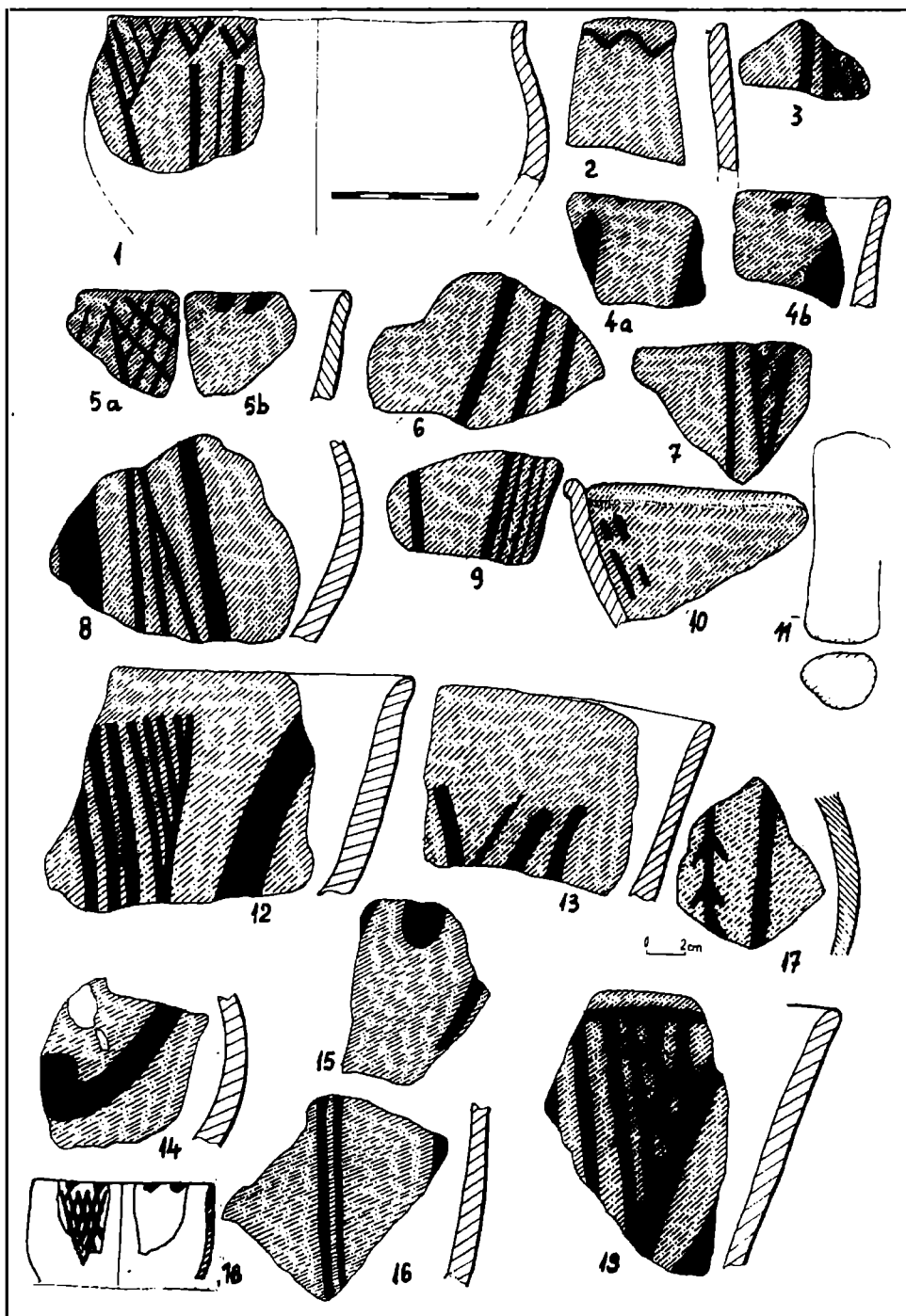

Fig. 7.

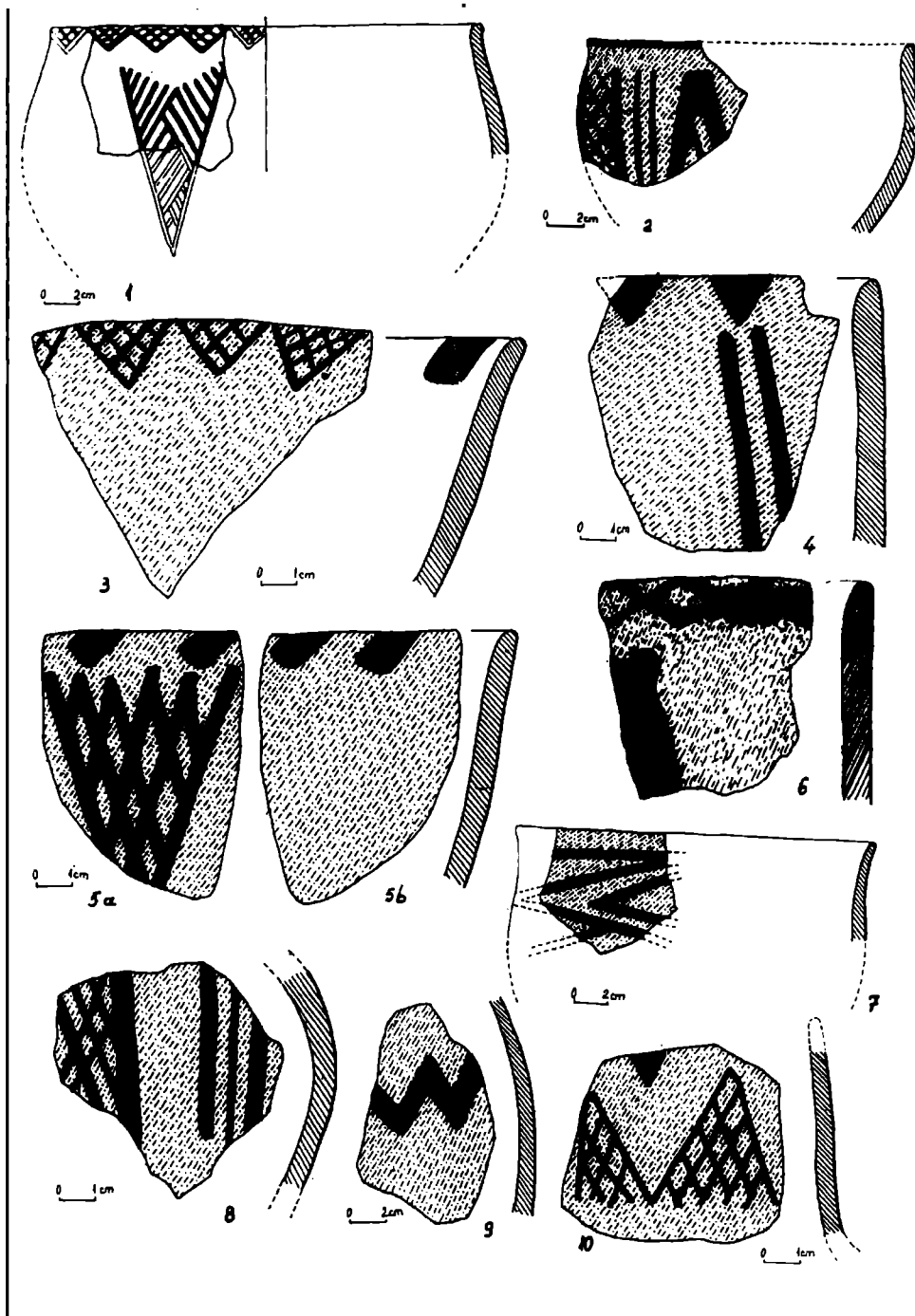

Fig. 8.

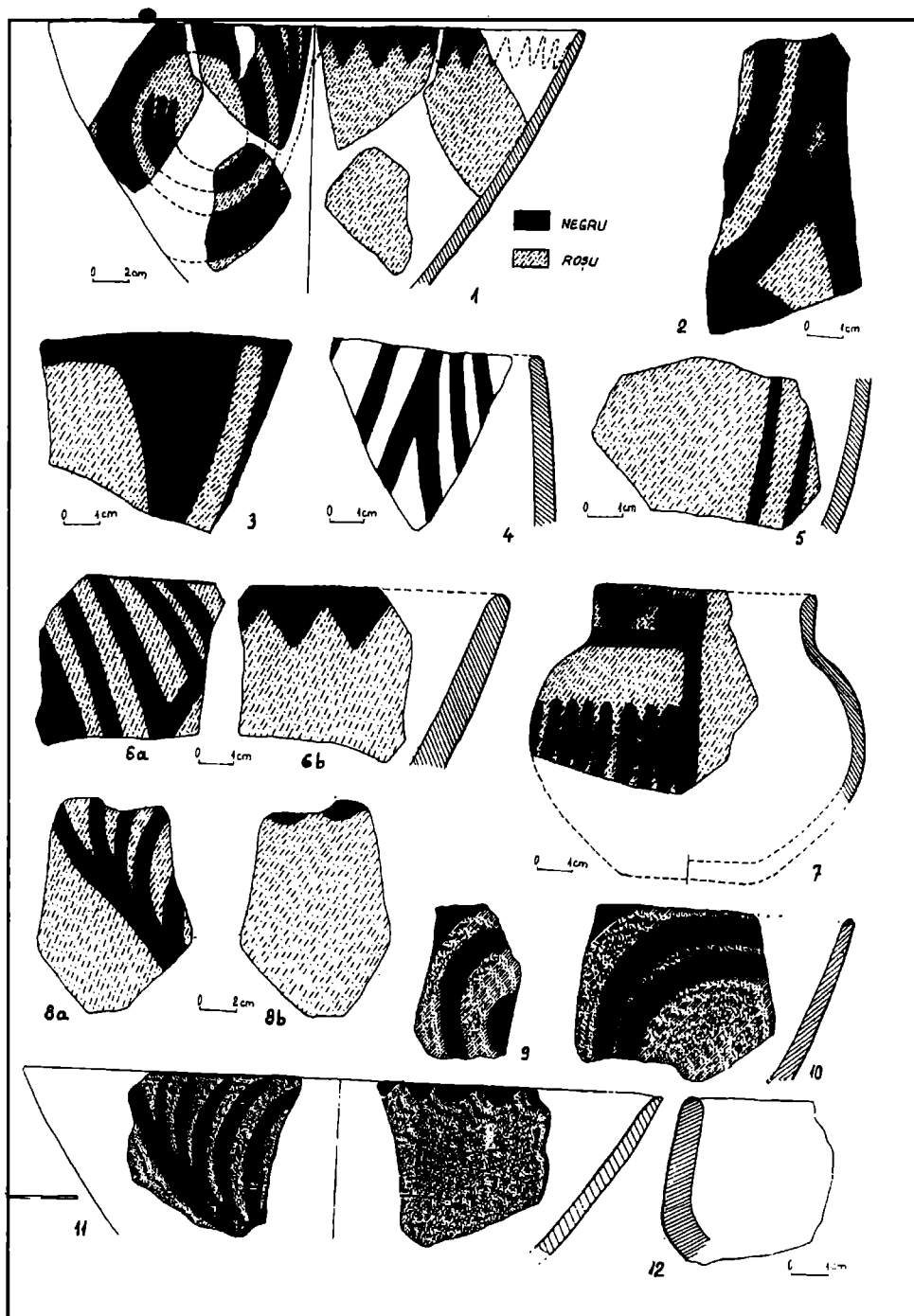

Fig. 9.

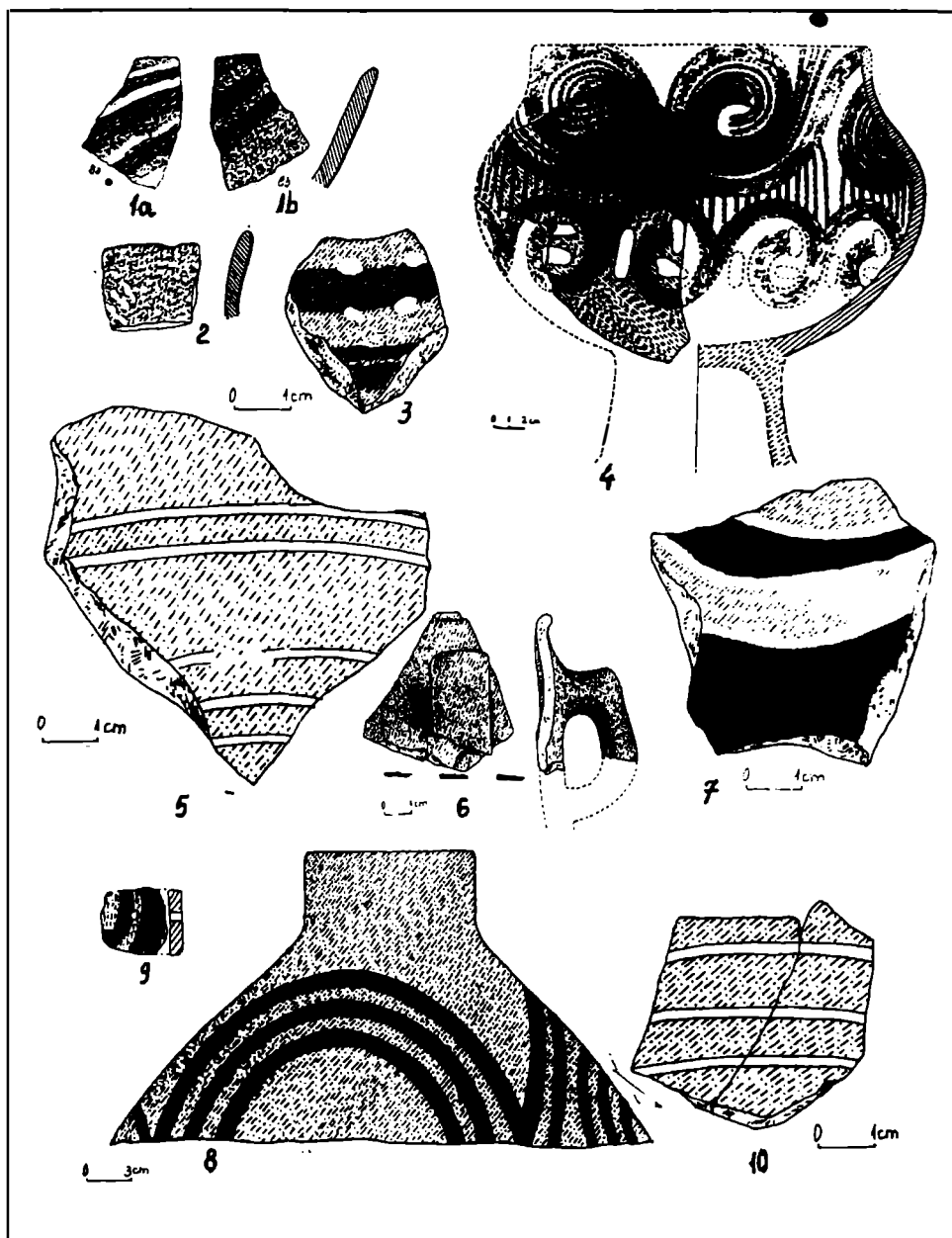

Fig. 10.

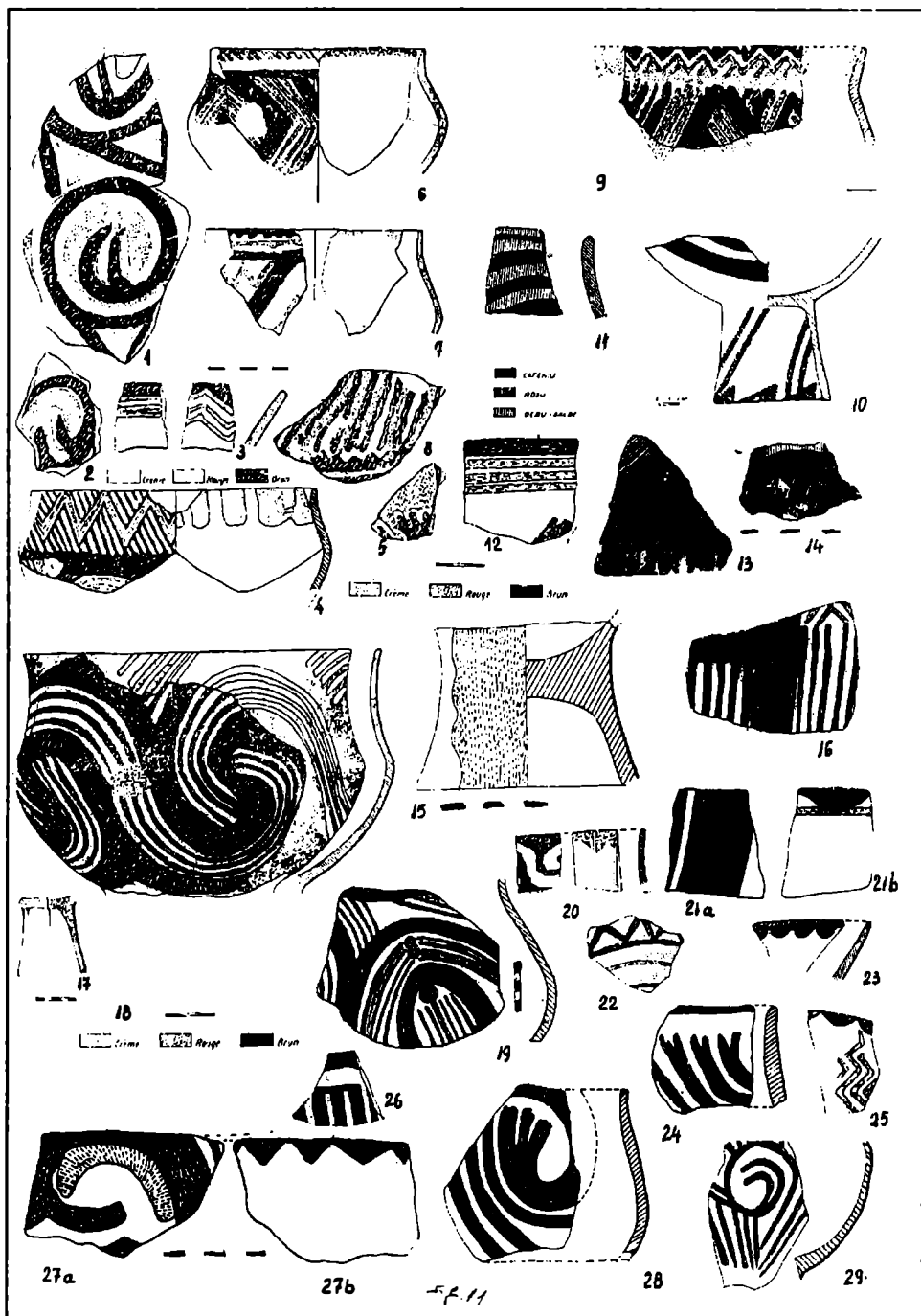

Fig. 11.

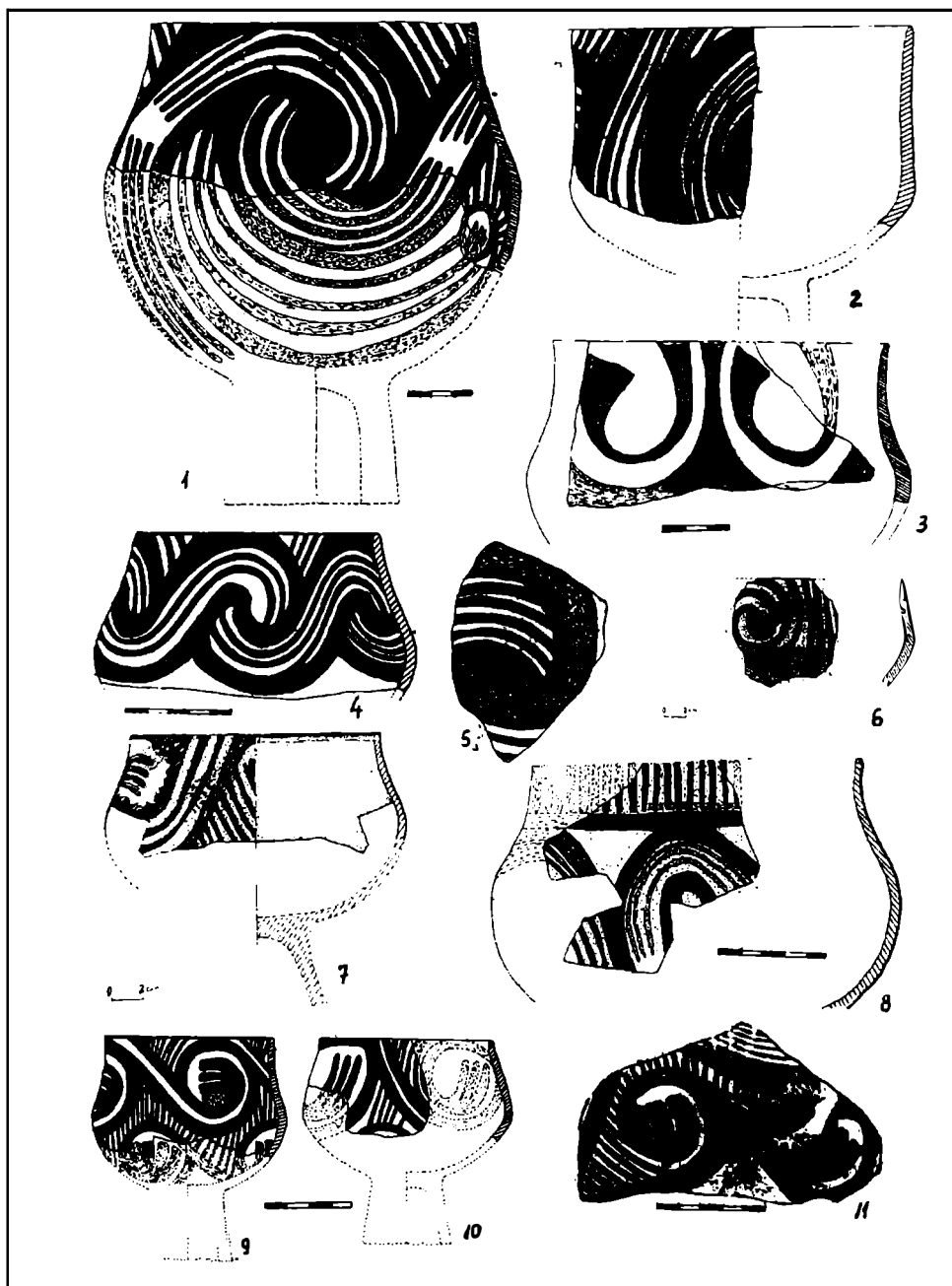

Fig. 12.

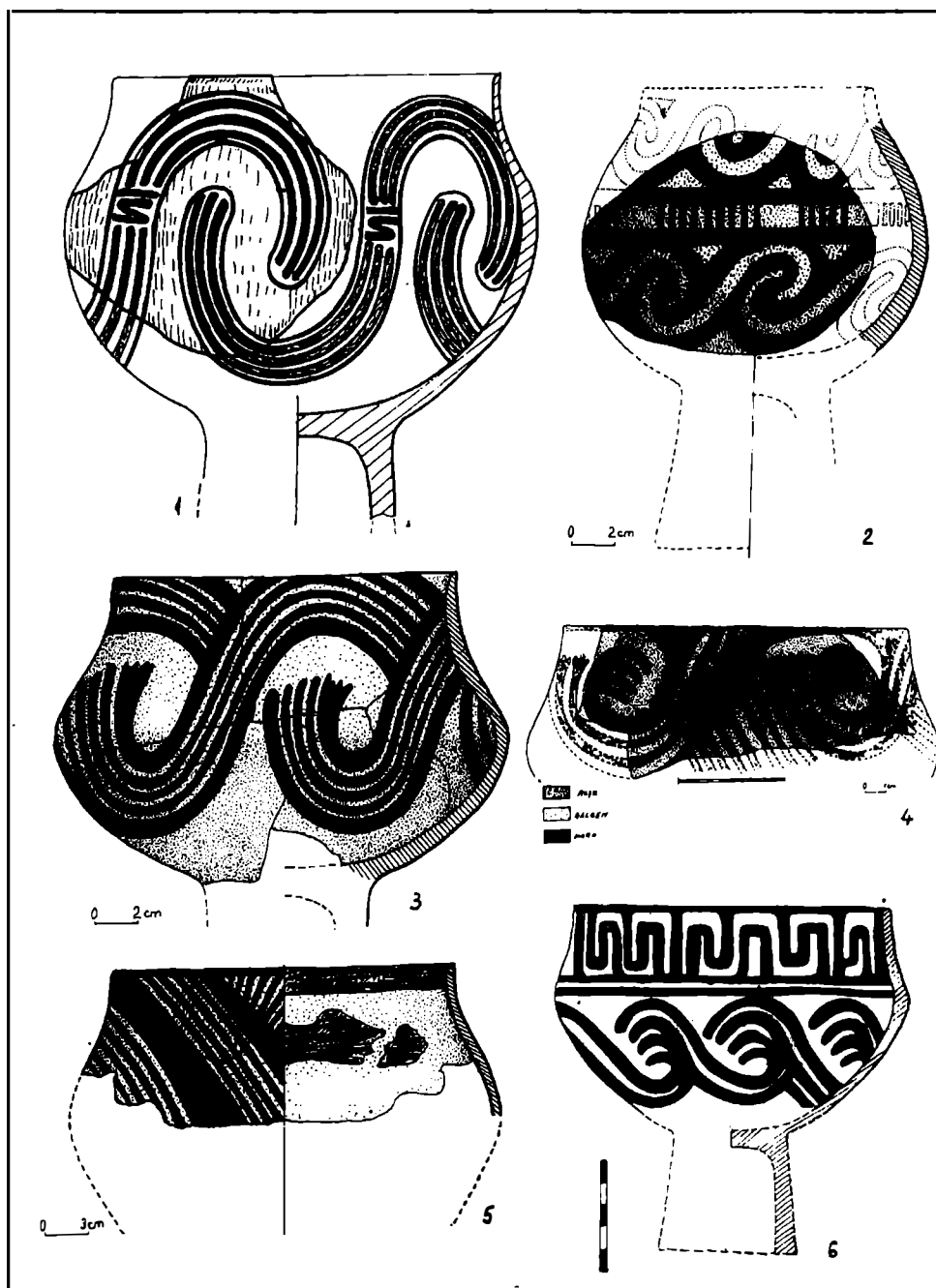

Fig. 13.

ESSAIS DE RECONSTITUTION GRAPHIQUE DES LOGEMENTS DE GURA BACIULUI

Résumé

Zoia Maxim

L'auteur pose le problème de la possibilité de la reconstitution graphique des modèles de logements construits en bois avec peu de crépissure d'argile, de celles type hutte ou chaumière qui laissent peu de traces archéologiques. Une autre catégorie de problèmes est celle liée à l'existence, dans le même espace, de plusieurs niveaux de logement superposés partiellement. Les recherches récentes de Gura Baciului ont conduit à la découverte de plusieurs niveaux de logement appartenant-aux phases, I, II, III, IV de la culture Starčevo-Criș.

Le premier niveau renferme des demeures de type hutte et demi-hutte avec le trou aménagé, quelques fois avec une place pour l'escalier (B 10). Ces refuges ont un caractère temporaire, les nouveaux venus ont été obligés de les construire jusqu'à l'acquisition des choses nécessaires pour une construction durable.

En ce qui concerne le niveau suivant, lorsqu'on constate l'arrivée des nouvelles impulsions de sud-sud-ouest (des outils de calcédoine jaunâtre, d'obsidien de Melos), les demeures sont en bois et ont deux étages, situation similaire rencontrée à Grădinile en Olténie (des informations M. Nica). Ces constructions ont une ou deux pièces au rez-de-chaussée, parfois demi-creusées, et une pièce à l'étage. Ce niveau a été désaffecté et à la place de ces demeures de type chaumière on a construit des logements en bois, avec les murs crépis en argile à l'intérieur, comme aujourd'hui les maisons en Maramureș. Dans les étapes suivantes on conserve cette technique de construction.

Des changements apparaissent post-impulsion Vinča A 1, lorsqu'on constate de grandes transformations dans les formes céramiques et dans la nature l'outil lithique. Les demeures de ces étapes finales sont de type chaumière et même hutte. Les causes qui ont déterminé la construction des refuges simples, avec un caractère temporaire, ne sont pas connues. Dans cette étape on constate aussi une dispersion des communautés Starčevo-Criș dans les régions nordiques et de nord-ouest de Transylvanie.

Les logements de toutes les étapes ont été disposés en demicercle sur pentes de la colline, avec l'ouverture vers la vallée, étant créées ainsi des conditions de protection contre les intempéries. Les demeures sont généralement sur la direction nord-sud, avec la porte vers le sud ou l'est parce que les vents qui dominent viennent de l'ouest.

LA CÉRAMIQUE PEINTE DE GURA BACIULUI

Résumé

Gheorghe Lazarovici

L'habitat de Gura Baciului est une station de référence dans la recherche du néolithique ancien de cette partie de l'Europe. Localisé dans le voisinage de la ville de Cluj-Napoca, la station a été connue depuis la fin du siècle passé et fouillée pendant les décennies 7, 8 et 10 de ce siècle.

Les matériaux découverts récemment ont été par des méthodes modernes parfois interdisciplinairement (la céramique, l'outillage, les os d'animaux et d'hommes). Cet ouvrage présentera la catégorie de céramique peinte découverte dans plusieurs niveaux de logement commençant avec ceux de la phase I de la culture Starčevo-Cris.

L'analyse de la céramique peinte se fait sur complexe selon différents critères; la structure (catégorie, couleur extérieure et intérieure, la composition de la pâte); la forme des récipients et les types d'ornement. Les méthodes utilisées sont mathématico-statistique appliquées à une Base de dates sur l'ordinateur. Les résultats de ces classifications se présentent en phases, en insistant sur l'évolution de la peinture, à partir de la peinture blanche sur un fond rouge jusqu'à la peinture noir ou brune sur un fond rougeâtre ou crème (phénomènes qui accompagnent la polychromie). Le plus ancien ensemble de l'habitat de Gura Baciului est l'hutte B 2-a (la Phase IA/IB) qui avait une céramique rouge, monochrome, polie, peinte avec de grande pois blanches. L'ouvrage contient un catalogue de décor peint avec un étude sur des analogies sur les type d'ornements.

AȘEZAREA STARCEVO-CRIȘ TIMPURIE DE LA IOSAȘ - ANELE PROBLEMATICĂ ȘI TERMINOLOGIE

Sabin Adrian Luca

Rezumat

Așezarea neolitică timpurie de la Iosaș-Anele se află în depresiunea intramontană Gurahonț. În această depresiune există și alte astfel de așezări, necercetate - din păcate - sistematic, aparținând culturii Starčevo-Criș.

Locuințele ce compun această așezare se situează pe un grind ce se înalță foarte puțin (aprox. 1,0 m) față de mlaștina ce-l înconjoară. Numărul maxim de locuințe este de 4, acestea fiind de suprafață. Locuința cercetată integral avea pereții din lemn și nuiiele lipite superficial și intrarea spre vest unde s-a păstrat un "prag" de lut. Ceramica este monocromă, roșie-vișinie, arsă slab, lustruită și ornamentată - arareori - cu brâuri, impresiuni și ciupituri. Ocupația locuitorilor sitului este cioplirea silexului recoltat din valea ce înconjoară grindul, datorită faptului că pe nivelul de călcare se aflau multe nuclee și deșeuri de prelucrare numărul uneltelor este extrem de mic. Această observație pe lângă faptul că numărul vaselor găsite este extrem de mic, ne face să concluzionăm afirmând că așezarea este sezonieră, având drept scop principal obținerea uneltelor de silex cioplit.

Caracteristicile ceramicii (cu aspect "primitiv") precum și apariția uneltelor de piatră șlefuită foarte arhaice (topoare nefinisate, ascuțite rudimentar) ne fac să încadrăm materialele de aici - cel mai târziu - în faza a doua a culturii Starčevo-Criș.

AȘEZAREA NEOLITICĂ STARCEVO-CRIȘ DE LA LEONTINEȘTI, COMUNA ARDEOANI, JUDEȚUL BACĂU

Silvia Iacobescu

În anul 1993 au continuat cercetările în așezarea Starcevo-Criș din punctul "Podiș" situată pe terasa mijlocie a Tazlăului, pe teritoriul satului Leontinești.

Cercetările din acest an s-au axat pe partea centrală a terasei, unde urmele materiale Criș de la suprafața solului erau mai abundente, demonstrând o zonă de locuire mai intensă.

În acest scop s-a trasat S V de 30 x 2 având următoarea stratigrafie:

- strat vegetal cenușiu, gros de 15-25 cm, cu aspect granulos;
- sol cafeniul gros de 30-50 cm cu urme materiale Criș;
- sol galben lutos, steril din punct de vedere arheologic.

Pe traseul secțiunii, între 10,5 și 17,5 m, la adâncimea de 20 cm au fost surprinse urmele unei locuințe (L 3) sub forma unor bulgări dispersați de chirpic, fragmente ceramice, pietre arse și oase calcinate. Pentru dezvelirea locuinței s-a trasat cas. I de 1-x 2 m, locuința fiind astfel dezvelită pe trei laturi pe o suprafață de aproximativ 7 x 4 m. Locuința avea o formă rectangulară, cu capetele rotunjite și era orientată N-S. Stratul de depunere materială constând din bulgări de chirpic provenind din dărâmăturile peretilor, fragmente ceramice, pietre și oase calcinate, ajungea în unele locuri la grosimea de 0,40 m. În interiorul locuinței n-au fost găsite urmele vetrei sau alte amenajări.

Între metrii 23 și 30, la o distanță de 5,5 m de L 3, am surprins urmele unei alte locuințe (L 4), la adâncimea de 0,25 m. Aceasta avea aceeași formă de orientare ca și L 3, dar stratul de depuneri materiale se adâncea până la -0,75 m. Și pentru dezvelirea acestei locuințe s-a trasat cas. 2 de 7 x 3 m, locuința având pe suprafața dezvelită cca. 32,5 m.p. În interiorul locuinței, la 0,60 m am surprins resturile deranjate ale unei vetre, sub forma unor bucăți dispersate de lipitură de culoare gălbuie-albicioasă. În jurul vetrei s-a găsit o mare cantitate de cenușă în care erau amestecate numeroase fragmente ceramice provenind de la vase diferite, oase de animale și pietre calcinate.

Inventarul locuințelor consta în cea mai mare parte din ceramică, din păcate foarte fărâmițată. Ea aparține celor trei categorii: de uz comun, semifină și fină, în funcție de degresantul folosit: pleavă, paie tocate mărunț, nisip și pietricele. Culoarea diferă de la roșu-cărămiziu, la brun-gălbui și cenușiu negricios. Arderea este incompletă, păstrând în spărtură o dungă de culoare neagră. Unele fragmente sunt acoperite cu barbotină organizată sau neorganizată, iar câteva, destul de puține, sunt acoperite cu angobă roșiatică.

După elementele caracteristice: profile, funduri, buze, apucători, s-au putut reconstitui următoarele forme de vase: borcane de dimensiuni mari sau mijlocii, cu pereții și fundul îngroșat, castroane de formă sferică sau tronconică, străchini cu fundul plat sau profilat, cești, cupe, vase cu picior cilindri, tronconic, tri- sau cvadrilobat. Ca elemente de decor apar brăiele alveolare, dispuse uneori în ghirlande, impresiunile făcute cu unghia, ciupiturile de tip "spic de grâu", butoni, proeminente grupate câte două sau câte trei, linii incizate dispuse în zig-zag sau în rețea etc.

Uneltele litice găsite de asemenea în cantitate mare sunt confecționate din silix,

obsidian, gresie cuartică, marnă și sunt realizate atât prin cioplire, cât și prin șlefuire. Din prima categorie fac parte lamele, așchiile și nucleele din silex, obsidian și menilit de mici dimensiuni, sau păstrate în stare fragmentară. La Leontinești întâlnim mai multe varietăți de silex în funcție de zona de proveniență: silexul de culoare cenușie, neagră sau alb-lăptoasă din zona Prutului, silexul galben, ușor translucid, cu puncte albe, așa-numit central-moldovenesc, silexul roșu (o varietate de jasp) numit "de Vrancea" și silexul galben-opac din podișul pre-balcanic.

Obsidianul, roca vulcanică de culoare neagră sticloasă, provine probabil din zona munților vulcanici din Carpații Orientali, dar nu este exclus să fie adus de la distanțe mai mari, din zona Tokai sau din zăcămintele secundare din Transilvania (M-ții Rodnei și M-ții Apuseni)¹.

Diferitele tipuri de gresii și marne provin din zona flișului extracarpatic. Din ele s-au confecționat toporașii de formă trapezoidală, cu secțiunea rectangulară, plan-conveză sau biconcavă, dăltițe, râșnițe de formă ovală, cu partea utilă ușor albiată, zdrobitoare, percutoare, biluțe de praștie, etc.

Varietatea materiilor prime, provenind din zone atât de îndepărtate atestă existența unui schimb organizat la nivelul acestor comunități neolitice timpurii, iar cantitatea mare de așchii și nuclee din care s-au confecționat uneltele îndreptățește presupunerea că acestea se confecționau pe loc. Este una din multiplele îndeletniciri ale locuitorilor acestei așezări alături de agricultură, creșterea animalelor, olărit și probabil exploatarea sării din izvoarele de slatină aflate în apropiere.

Deși săpăturile din acest an au avut un caracter restrâns, rezultatele lor vifă să confirme concluziile desprinse din campaniile anterioare în ceea ce privește datarea și importanța acestei așezări prin situarea ei pe una din căile de acces ale comunităților Criș ce pătrundeau din S-E Transilvaniei, prin Valea Troțușului și a Tazlăului spre Moldova. Prin analogie cu celelalte două așezări Criș descoperite în zonă (Vermești-Comănești² pe Valea Troțușului și Bălăneasa-Livezi pe Valea Tazlăului), așezarea de la Leontinești a fost datată în faza târzie a culturii Starčevo-Criș (IV), iar ca aspect cultural, aparține ca și celelalte două așezări menționate, variantei sudice a acestei culturi, așa cum a fost ea definită de cercetătorul N. Ursulescu³.

NOTE

1. Cornelia Magda mantu, A. Mantu, Ionela Scorțanu, în *SCIV*, 12, 43, 1992, p. 149 - 179; E. Comșa, în *Arh. Mold.*, XIV, 1991, p. 5 - 34.

2. Dan Monah, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 7 - 23, Șt. Cucos, în *MEM ANTIQ*, II, 1971, p. 481 - 486.

3. N. Ursulescu, Suceava, X, 1983, p. 261 - 382; Primele culturi neolitice pe teritoriul Moldovei (teza de doctorat), Iași, 1982.

L'établissement néolithique Starčevo-Cris de Leontinești-Ardeoani (dép. de Bacău)

Résumé

L'auteur présente les résultats des fouilles archéologiques effectuées en 1993

dans la station Starčevo-Criș de Leontinești, où ont été découvertes deux habitations de surface (L 3 et L 4) rectangulaires sans aménagements intérieurs.

L'inventaire des habitations consiste en céramique fragmentaire et des outils en silex, obsidien et en pierre polie.

L'analyse du matériel mène à la conclusion que le site de Leontinești présente des analogies avec ceux de Vermești-Comănești et Poiana-Livezi (Bacău), Trestiana et Poinesti (Vaslui), Valea Lupului, Glăvăneștii Vechi et Balș (Iași), daté dans l'étape tardive, la quatrième de la culture Starčevo-Criș.

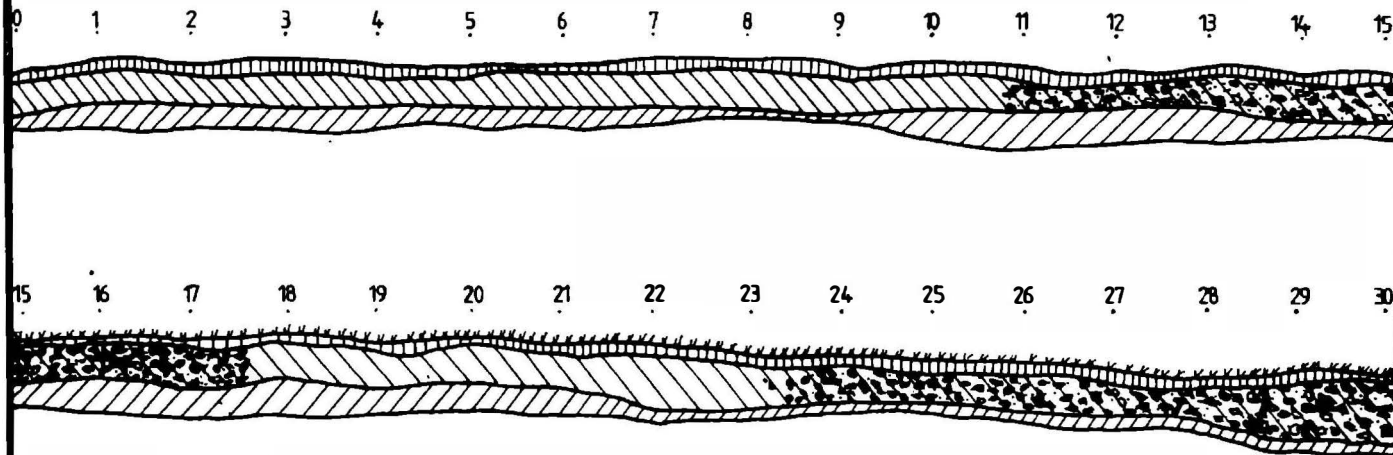
Legenda figurilor

- Pl. 1. Leontinești. Profil SV.
- Pl. 2. Leontinești Grund SV.
- Pl. 3. Fragmente ceramice decorate.
- Pl. 4. Fragmente ceramice.
- Pl. 5. Fragmente ceramice.
- Pl. 6. Ceramică.
- Pl. 7. Ceramică. Profile de vase.
- Pl. 8. Topoare de marnă.
- Pl. 9. Unelte de silex.

Légende des figures

- Pl. 1. Leontinești. La station Starčevo-Criș. Plan des fouilles SV
- Pl. 2. Plan des fouilles SV grund.
- Pl. 3. Fragments céramiques décorés.
- Pl. 4. Fragments céramiques.
- Pl. 5. Fragments céramiques.
- Pl. 6. Céramique.
- Pl. 7. Céramique. Profil des vases.
- Pl. 8. Haches en marne.
- Pl. 9. Outils en silex taillé.

LEONTINEȘTI 1993
S V PROFIL TALUZ

LEGENDĂ

- -strat vegetal cenușiu măzăros
- -strat Criș brun cenușiu
- -pământ viu galben lutos
- -chirpic
- -fragmente ceramice
- -pietre

Scara 1 : 50

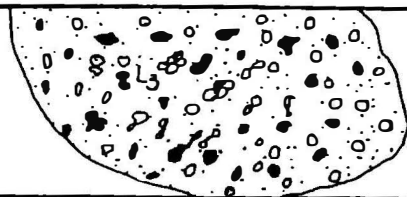
Planșa nr. 1.

LEONTINEȘTI 1993

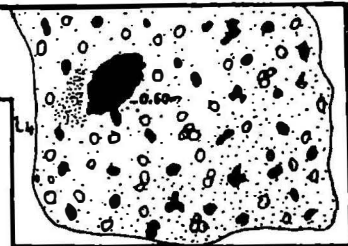
S-V-grund

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

- 0.20 - 0.60 m

Legendă

-Chirpic farmat

-Fragmente ceramice

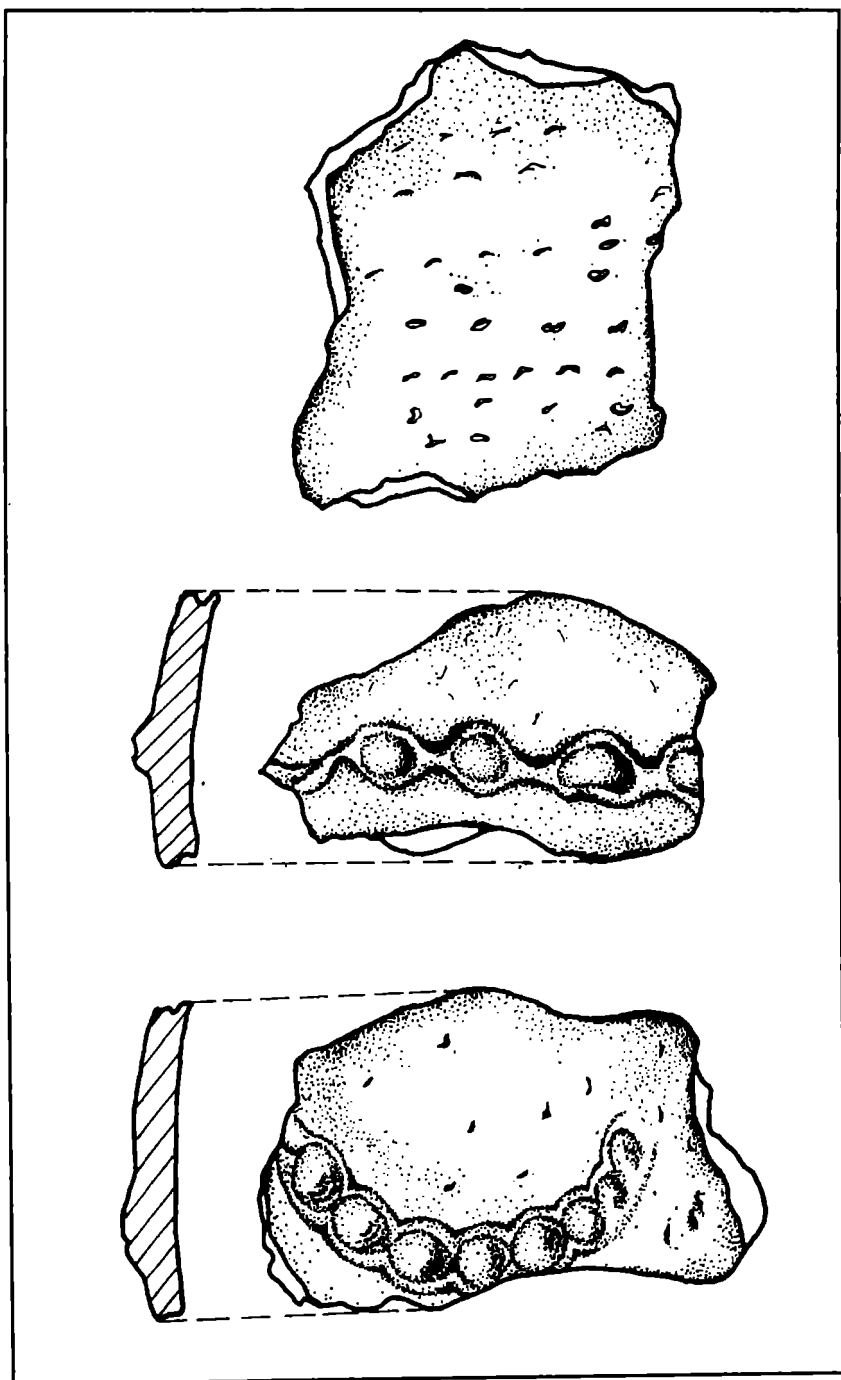

-Pietre

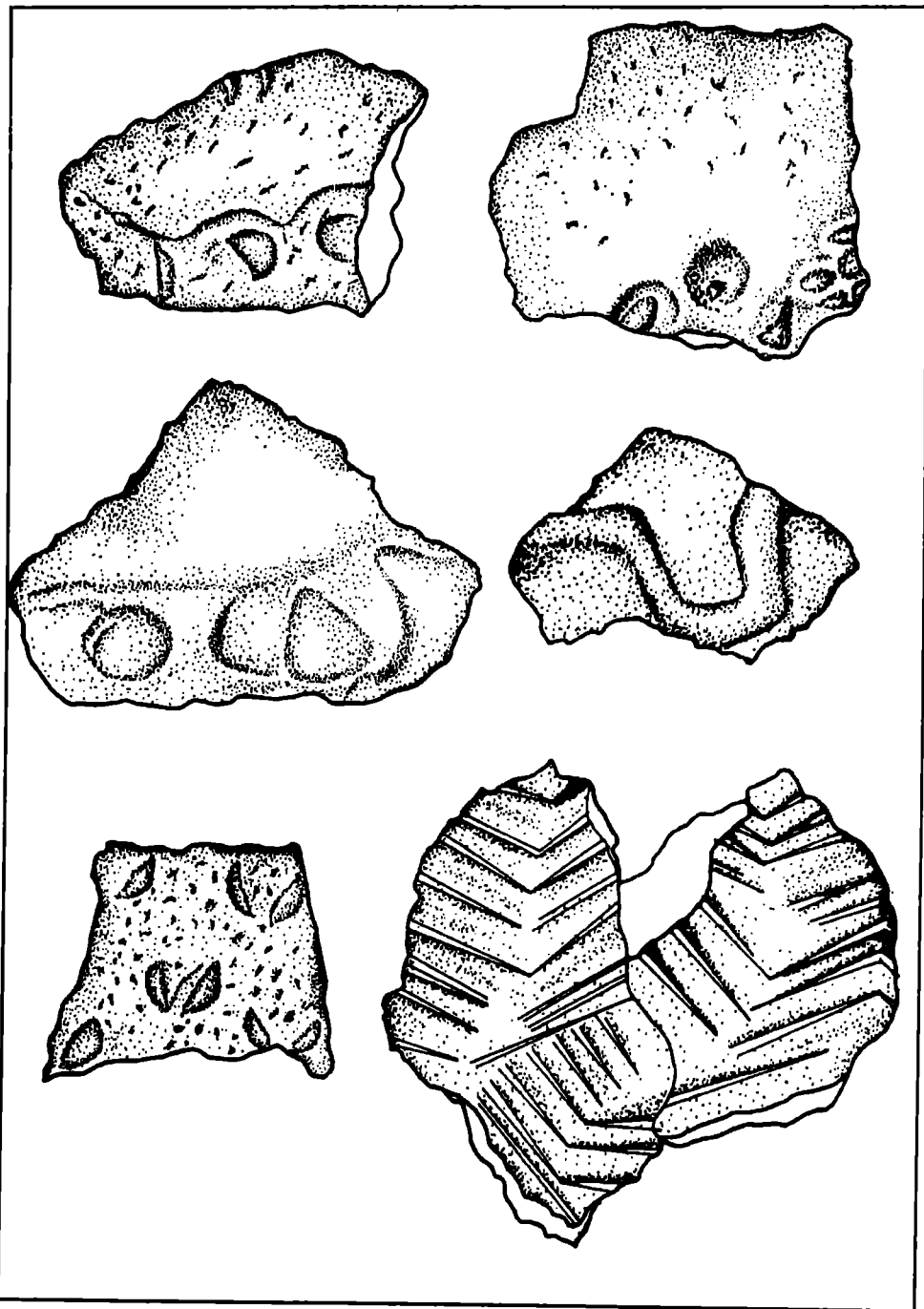
Scara 1 : 100

0 1 2 3 4 5

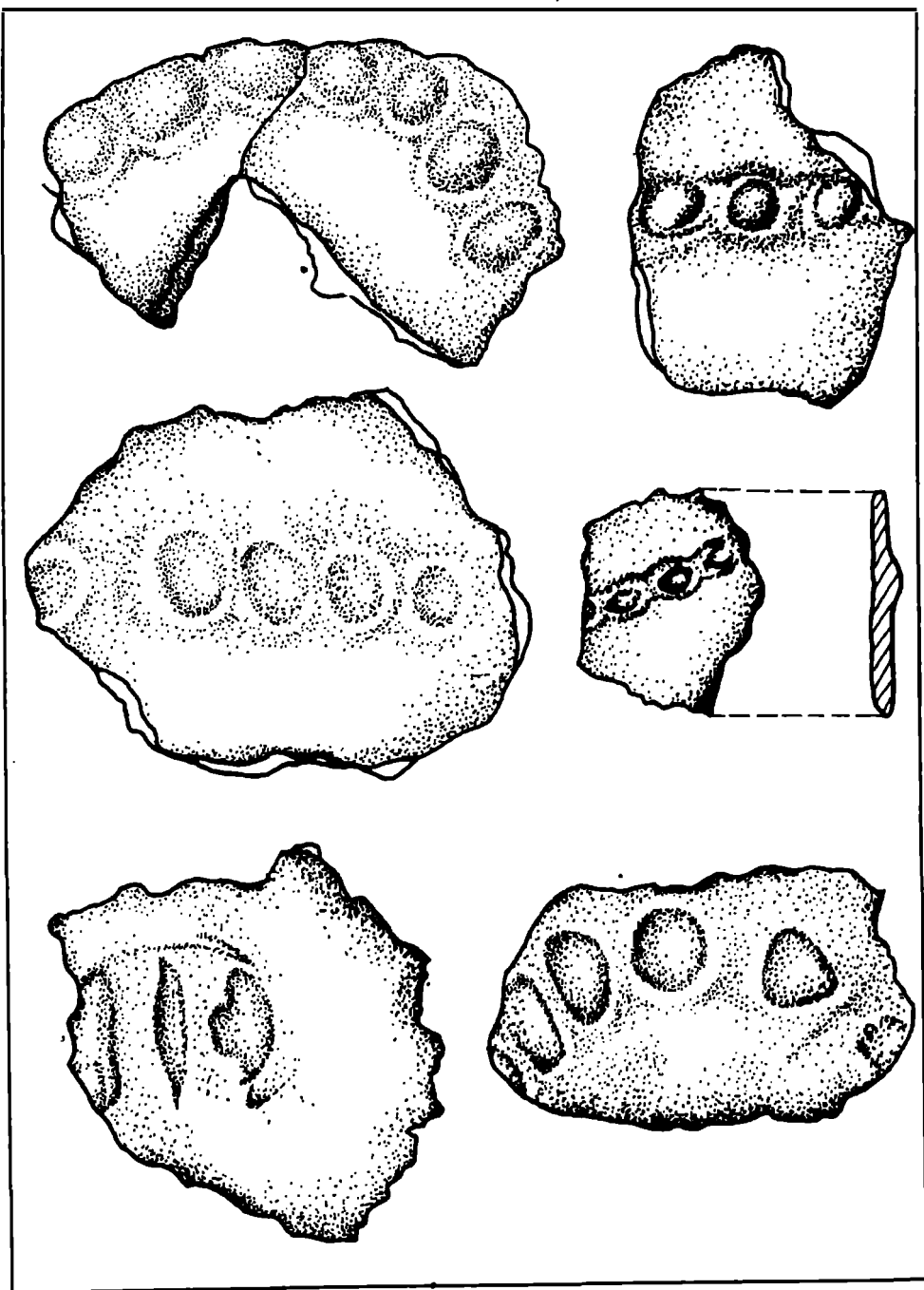
Planșa nr. 2.

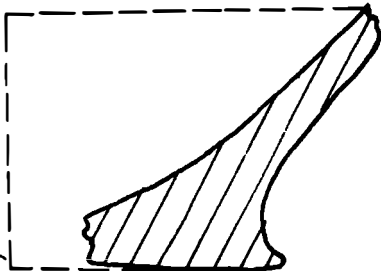
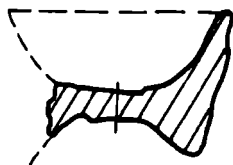
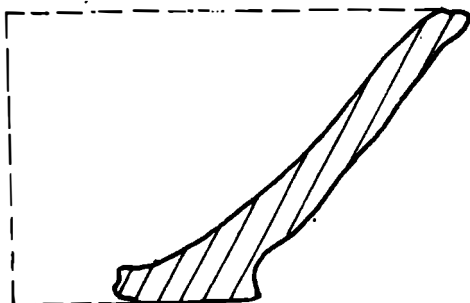
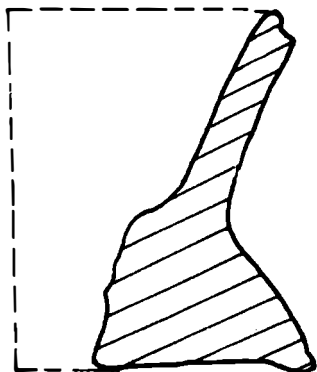
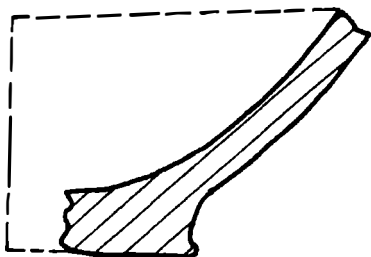
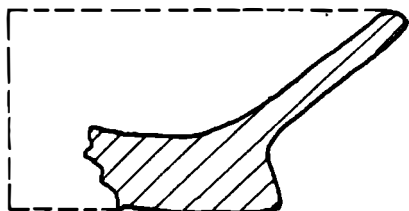
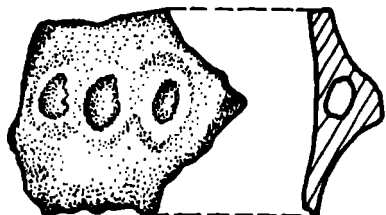
Planşa nr. 3.

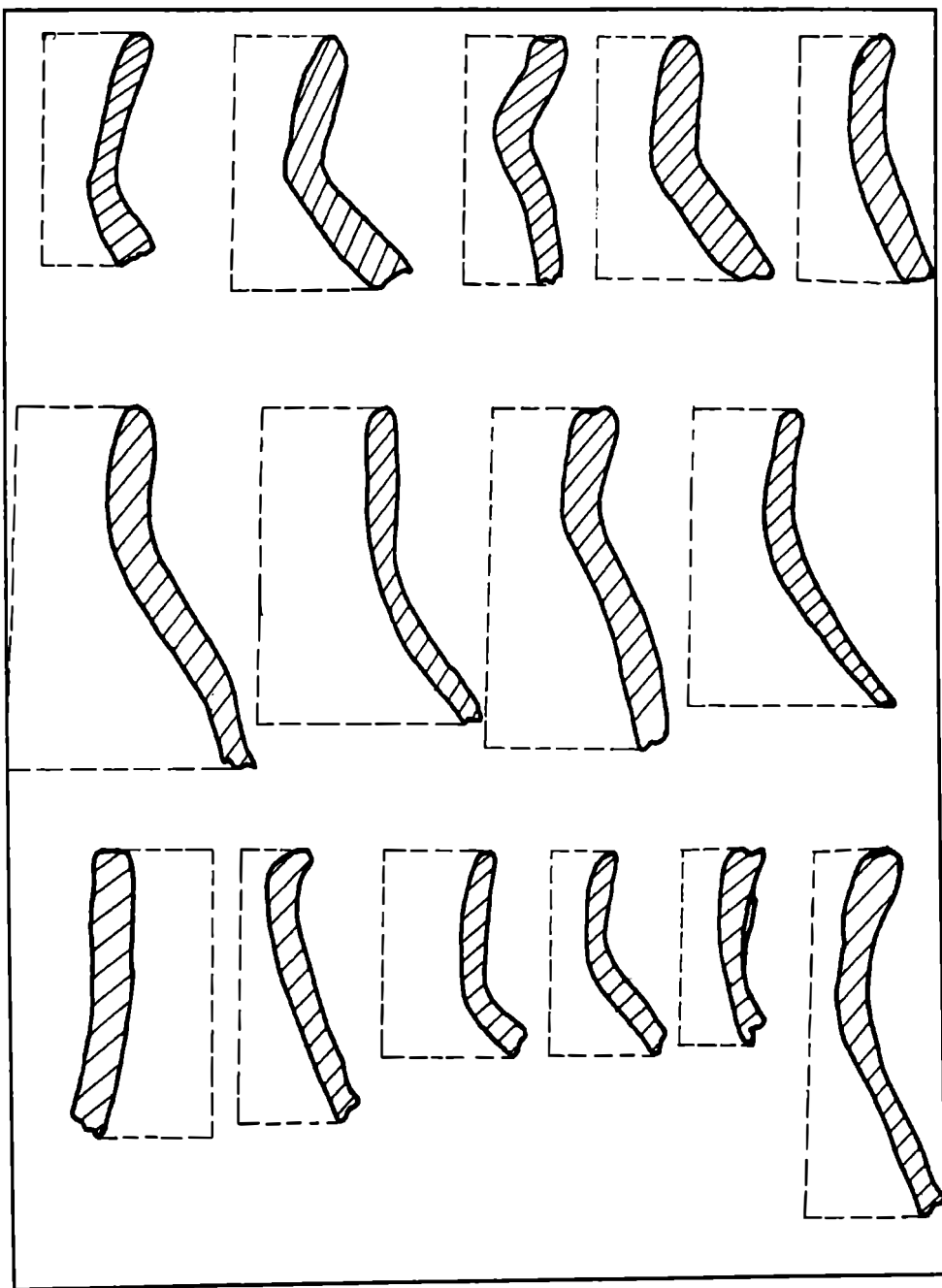
Planşa nr. 4.

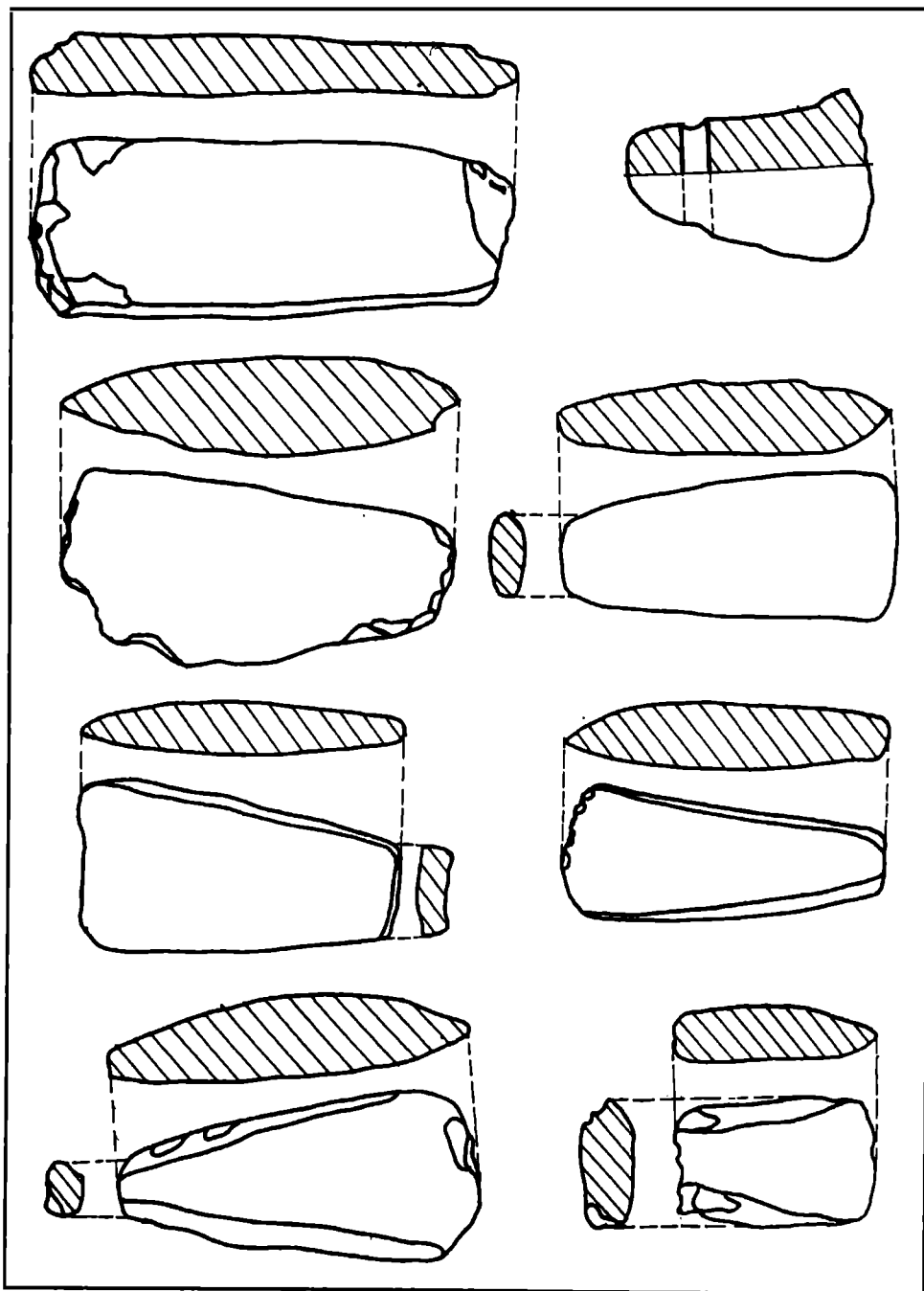
Planşa nr. 5.

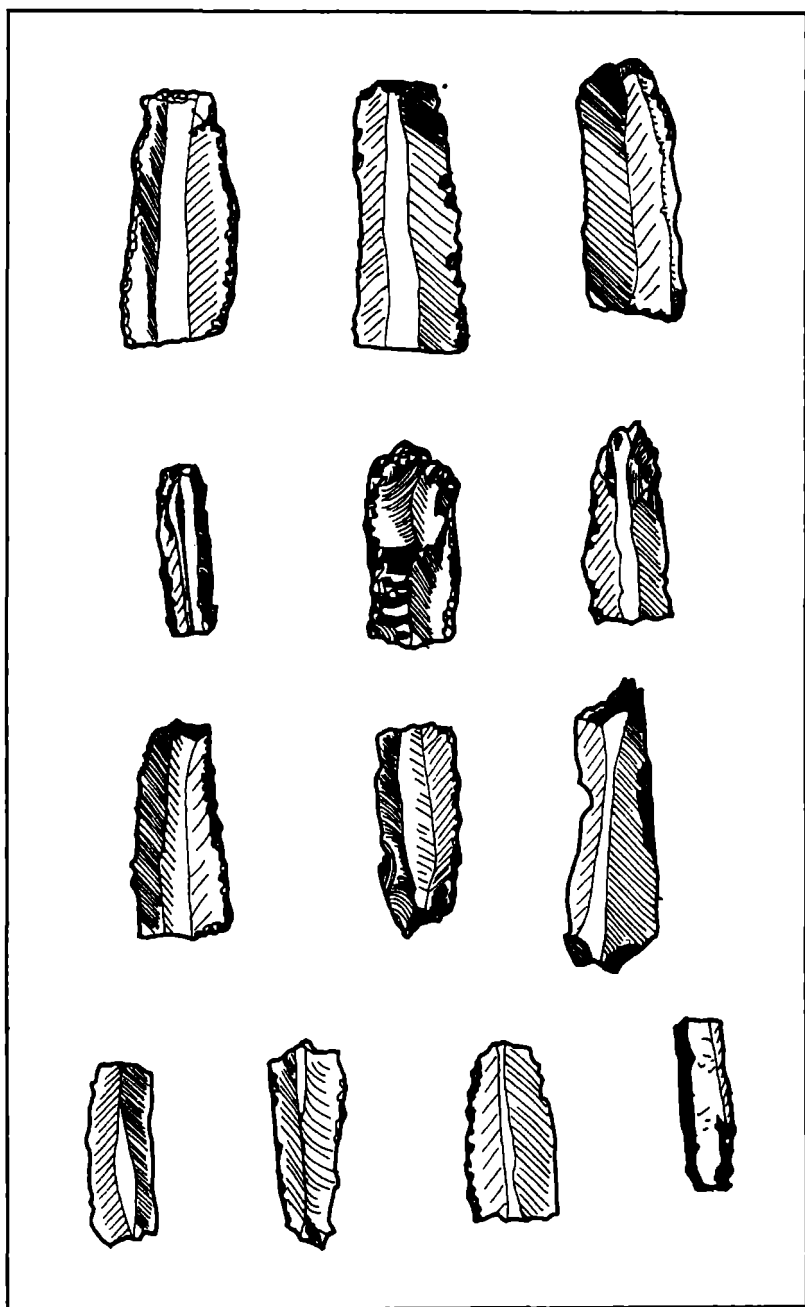
Planşa nr. 6.

Planşa nr. 7.

Planşa nr. 8.

Planşa nr. 9.

NOI DESCOPERIRI DIN PALEOLITICUL SUPERIOR ÎN ZONA HUȘILOR, JUDEȚUL VASLUI

Vicu Merlan

1.1. Din punct de vedere geografic, orașul Huși se află situat în microdepresiunea cu același nume. Aceasta este amplasată în partea de nord, nord-vest a depresiunii Elanului. Microdepresiunea Hușilor este dispusă aproape paralel cu valea Prutului (sectorul mijlociu), făcând parte din Podișul Central Moldovenesc pe latura sa sud-estică. (Băcăuanu et alii 1980: 313-314).

Orașul este mărginit în partea vestică de imensa culme a Dealului Lohan, iar în partea de nord, nord-est de Dealul Cârței, iar la sud-est, de Dealul Bogdana-Voloseni. Cea mai mare parte din oraș este situată pe interfluviul ce desparte pâraurile Sara și Drâslăvăț. Dealul Lohanului desparte microdepresiunea Huși de valea pâraului Crasna. Așezările paleoliticului se găsesc în partea vestică a zonei, mai exact pe terasele superioare ale pâraului Drâslăvăț¹. Ele sunt situate pe Dealul Dobrina și pe Dealul Podgoriilor (Pl. I, fig. 1.).

1.2. **Istoricul cercetărilor.** Prima mențiune a acestei microzone, pentru descoperiri paleolitice, aparține paleoliticianului M. Badiu, care în sinteza publicată în 1974 menționează și așezarea de la Curteni (Idem 1974: 151). În lucrarea sa "Statornicie și continuitate", Gh. Coman amintește doar de existența unor așchii din silex aparținând paleoliticului superior pe cuprinsul Dealului Dobrina (Coman, 1980: 156:XXXV.8) dar nu pomeneste nici un punct sigur de unde au fost recoltate acestea. Pentru zona Hușilor în prezent se cunoaște doar așezarea gravettiană de la Curteni - Proprietatea M. Cișu (Idem 1980: 199, XLVII. 6, fig. 77/1; 78/1-5).

2.3. În urma cercetărilor arheologice de suprafață întreprinse în teren între anii 1994-1995, punctului menționat mai sus i s-au adăugat noi descoperiri, pe care le vom prezenta mai jos.

2.3.1 Așezarea din Dealul Dobrina - mai exact din punctul "La Ursoaia" - suprapune aproximativ podul unei terase a pâraului Drâslăvăț. Față de punctul cel mai înalt al Dealului Dobrina așezarea se află la circa 60 m. mai jos. Altitudinea relativă a acestei așezări este de circa 300 m. Suprafața așezării este acum acoperită de vii. Ea se situează pe un fundament de loess, ușor înclinat spre nord, cu o orientare relativă sud-nord. Pe toată suprafața solul are un aspect galben-negricios, alcătuit din loess, loess nisipos (70%), cernoziom levigat (20%), precum și din soluri brune de pădure (10%). Pădurea se extinde pe toată coama dealului coborând cu 25-40 m față de cota maximă pe versantul de nord-est al acesteia. Prin cercetarea de suprafață s-au găsit un număr mare de piese de debitaj. La sfârșitul lunii martie 1997, ca urmare a unor lucrări de uz gospodăresc în grădina localnicei Elena Ursu, pentru a salva situl paleolitic (pct. Ursoaia) pe suprafața afectată s-a efectuat un sondaj de salvare.

Sondajul a cuprins o suprafață de 12 m². (SI:L=6 m, l=2 m). Adâncimea la care s-a depistat nivelul arheologic paleolitic este de 1,35 m.

Pe toată suprafața cercetată s-a descoperit doar un singur nivel arheologic. Acesta are o grosime de circa 10-15 cm. Conținând numeroase piese litice (silexuri, pietre de vatră), fosile de animale precum și numeroși cărbuni.

Din sondajul efectuat s-au recuperat peste 70 de piese răspândite pe toată suprafața

săpată (lame, gratoare, raboturi, aşchii, nuclee epuizate etc.). Aşezarea aparţine paleoliticului superior de tip gravettian. Ca mărime piesele variază de la nuclee relativ mari, la microlite. Din cele aproximativ 70 de piese, doar zece sunt retuşate, douăsprezece sunt nuclee epuizate. Toate piesele sunt confecţionate din silex de Prut patinat cu diverse nuanţe: gri, alb-gri, translucid, negru-cenuşiu cu pigmentaţii albe şi vineţii. Aproximativ toate piese tipice cu retuşe au fost lucrate pe lame. Cea mai interesantă lamă cu funcţionalitate diversă a fost lucrată dintr-un silex alb-vineţiu, incluzând intruziuni mici gălbui de hematit. Pata vineţie este datorată concentraţiei mari de oxizi de fier. Lama ($L=6$ cm, $l=2,5$ cm.) a fost utilizată pe ambele laturi, constatare dată de urmele de uzură. A putut fi folosită ca un grator cu partea activă convexă retuşată. Ca lamă, pe latura stângă prezintă retuş până la talon, ca burin pe trunchiere retuşată, fiind desprins de la partea activă a gratorului. A doua latură prezintă o scobitură "encoche" până la talon (Pl. II, fig. 1).

De dimensiune relativ mare - în raport cu cele ale pieselor descoperite în aşezare - s-a descoperit un grator carenat pe lamă ($L=6$ cm, $l=2,5$ cm) păstrând încă urme de cortex în apropierea părţii active. În latura carenată a bulbului de percuţie există un mic accident petrogenetic care a făcut posibilă depunerea în acest gol a unei cantităţi mici de calcit şi oxizi de fier. Gratorul prezintă retuş pe ambele laturi (Pl. II, fig. 2). Dintre toate lamele descoperite în aşezare doar una nu prezintă creastă de tip carenat.

Dintre piesele retuşate una care atrage atenţia în mod deosebit este rabotul pe aşchie (Pl. II, fig. 3). Deşi nu este de dimensiuni prea mari, partea activă cuprinde jumătate din suprafaţa sa. La partea superioară are un accident petrogenetic umplut cu calcit. Culoarea sa este alb-cenuşie. Se pare că acest rabot carenat pe aşchie provine probabil dintr-un nivel inferior aparţinând culturii Aurignacian², adus de apele torrenţiale dintr-o aşezare de altitudine superioară.

Printre piesele cu retuş se numără şi două aşchii.

Unele piese din aşezarea de pe Dealul Dóbrina: punctul "La Ursoaia" au fost calcinate din vechime. Datorită dimensiunilor mici nucleele nu au putut fi desprinse complet şi poartă urme de cortex. Altele însă, datorită rulajului prea mare, ca urmare a unei distanţe de câteva sute de km. (de unde au fost cărate de apele Prutului din depozitele cenomaniene din nord-estul judeţului Botoşani), nu mai păstrează acest cortex ci doar urme de tocire de masele silicoase. Au în general o formă ovoidală.

2.3.2. Aşezarea de pe dealul Podgoriilor din punctul Huşi "La Droahnă" suprapune văioaga unui afluent temporar al pârâului Drăslăvăţ. Se situează pe cea de a VI-a terasă a pârâului Drăslăvăţ.

Cu ocazia amenajării şoselei Albiţa-Vaslui ce trece prin partea dus-estică a aşezării s-a luat pământ pentru umplutura şoselei de pe versanţii văioagei, fapt care a dus la răvăşirea în parte a pieselor de aici. Suprafaţa aşezării în prezent ocupă intravilanul oraşului Huşi, în partea vestică a acestuia.

Aşezarea din punct de vedere geologic a fost amplasată pe un fundament de loess. Era orientată aproximativ pe direcţia nord-sud cu o uşoară coborâre spre sud. Altitudinea relativă atinge aproximativ 250 m. Aşezarea aparţine paleoliticului superior de tip gravettian. A fost descoperită prin cercetarea de suprafaţă, identificându-se prin numărul mare de piese. Din totalul celor 50 de piese nu s-au descoperit decât 7 lame retuşate şi 2 gratoare. Piesele au fost confecţionate din silex de Prut patinat

cu diverse nuanțe. Față de așezarea din punctul “La Ursoaia”, aceasta pare mai săracioasă în piese tipice. Distanța între ele este de aproximativ 1,5 km. În general piesele de aici au dimensiuni foarte mici, doar câteva dintre ele poartă retușe pe ambele părți. Nucleele au dimensiuni mici și foarte probabil au fost folosite și ca unelte.

2.3.3. Așezarea din punctul Huși “Ferma lui Olaru” se află dispusă pe podul unei terase a pârâului Drâslăvăt cu ușoară înclinare spre sud. Din cauza plantării viei aici starea de conservare a stațiunii este rea. Orientarea generală est-vest. Aici nu s-au găsit decât 40 de piese din silex de Prut, patinat, de diferite nuanțe. Acestea au dimensiuni mijlocii, mici și foarte mici. Nu s-au găsit nuclee epuizate. Piesele tipice lipsesc. Toate piesele sunt resturi de debitaj.

3.0. Considerații generale. Cele trei așezări paleolitice prin materialul litic pe care-l cuprind par a fi parțial contemporane. Totuși dispunerea spațială a celor trei așezări, ce se află la distanțe de aproximativ 1,5 km una de cealaltă, iar altitudinea - cea din punctul “La Droahna” este cu 50 m. mai coborâtă în raport cu celelalte două - pare să ne indice o locuire succesivă datorată probabil climatului din acea vreme.

Aceasta ține de alternanțele climatice foarte variate, evoluând în diferitele faze specifice Tardiglaciului (Cârciumaru, 1980: 25-27). Atunci când clima se îndulcea erau ocupate cotele înalte, iar când clima se înăsprea comunitatea cobora în locurile mai ferite, precum punctul “La Droahna”. Văioaga era aici bine adăpostită din partea nordică de culmea Dealului Podgoriilor, de vânturile reci nord-estice. Se poate înainta ideea că cele trei stațiuni paleolitice puteau fi centre de locuire din diferite etape ale gravettianului.

Legat de producția de piese s-a constatat că toate nucleele au dimensiuni foarte mici în comparație cu alte așezări din zonă precum așezarea descoperită recent de noi de la Răducăneni - MAT și Roșu - Frantz Dască (jud. Iași). Existența în toate așezările paleolitice de pe cursul mijlociu al Prutului, a nucleelor epuizate utilizate uneori până la maxim și transformate chiar în unelte, demonstrează inexistența în zonă a unor depozite de silex aflorate, cu iviri la zi, ca în nordul țării la Mitoc și Ripiceni (Chirica, 1991: 107). De aceea el este recoltat din albia Prutului unde se puteau întâlni nuclee rulate, aduse de cursul apei. Acestea fiind limitate ca număr erau lucrate până la epuizare. La folosirea lor se adaugă și distanța relativ mare (20 km) a celor trei așezări față de râul Prut de unde se recoltau din albia minoră.

Legat de hrană se poate spune că aceste comunități puteau vâna atât pe valea pârâului Drâslăvăt în microdepresiunea Hușilor, cât și pe valea Crasnei, din partea de vest a Dealului Lohan.

Nouvelles découvertes du paléolithique supérieur dans la zone de la ville de Huși, dép. de Vaslui Résumé

Les trois sites paléolithiques, semblent être partiellement contemporains grâce au matériel lithique qu'ils comprennent. Leur disposition spatiale (donnée par l'altitude et la forme du relief) semble nous indiquer une habitation successive due au climat varié de Tardiglaciaire.

Dans le site du point appelé “La Ursoaia” on a fait un sondage de sauvetage sur une surface de 12 m². On y a découvert le plus grand nombre de pièces en silex (et aussi les plus impressionnantes pièces accomplies). Les sites sont du paléolithique supérieur de type gravettien et ils sont disposés à la droite du cours moyen de la rivière Prut.

BIBLIOGRAFIE

Băcăuanu, V./N. Barbu/M. Pantazică / Al. Ungureanu / D. Chiriac - Băcăuanu et alii - 1980, *Podișul Moldovei*, București, (18-31, 297).

Brudiu, M.,

- 1974, *Așezări paleolitice și epipaleolitice din Moldova*, București (40-50),

Cârciumaru, M.,

- 1980, *Mediul geografic în Pleistocenul Superior și culturile paleolitice din România*, București (25-30)

Chirica, V.,

- 1981, “*La Gravettien en Roumanie*”, *Le paléolithique et néolithique de la Roumanie en contexte européen*, Iași, IV: (7-15).

Coman, G.,

- 1980, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București (394 p.).

Gugiuman, I.,

- 1967, *Depresiunea Huși*, București (10-18).

LISTA ILUSTRAȚIEI

1. PLANȘA I - Așezări din paleoliticul superior la Huși, jud. Vaslui.

2. PLANȘA II - Piese din așezarea “La Ursoaia” Huși;

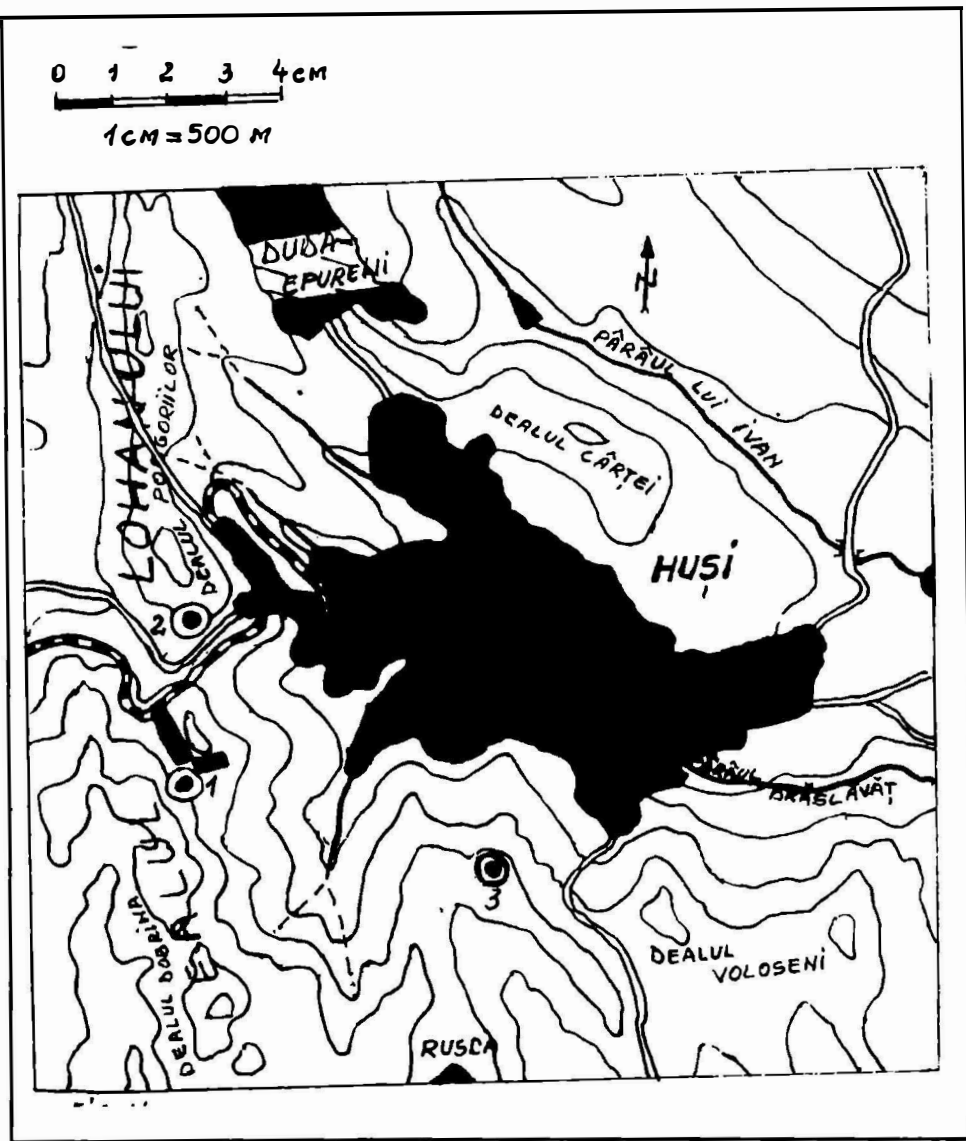
1. Gratoar pe lamă cu “Burine” și cu “Encoches”;

2. Gratoar pe lamă (Cu “accident petrogenetic - dreapta);

3. Rabot pe așchie;

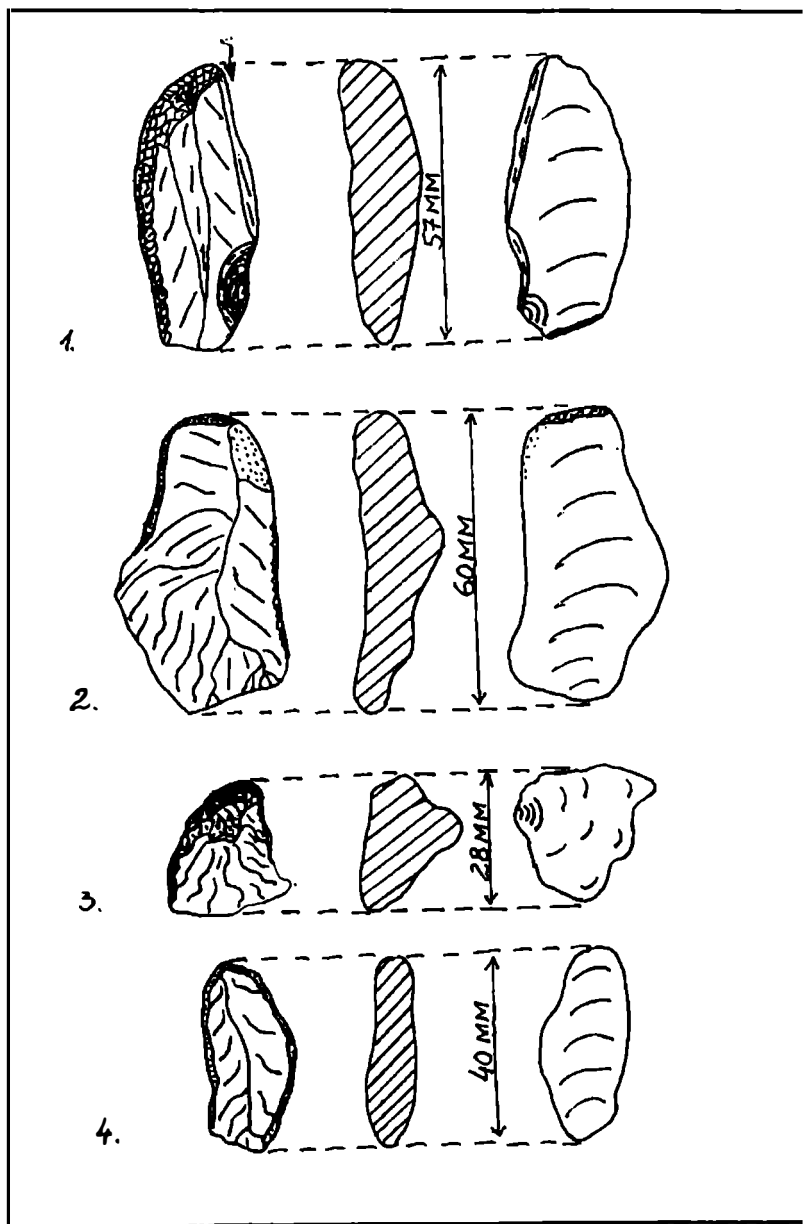
4. Lamă retușată.

3. PLANȘA III - Stratigrafia sondajului de la Huși, punctul “La Ursoaia”

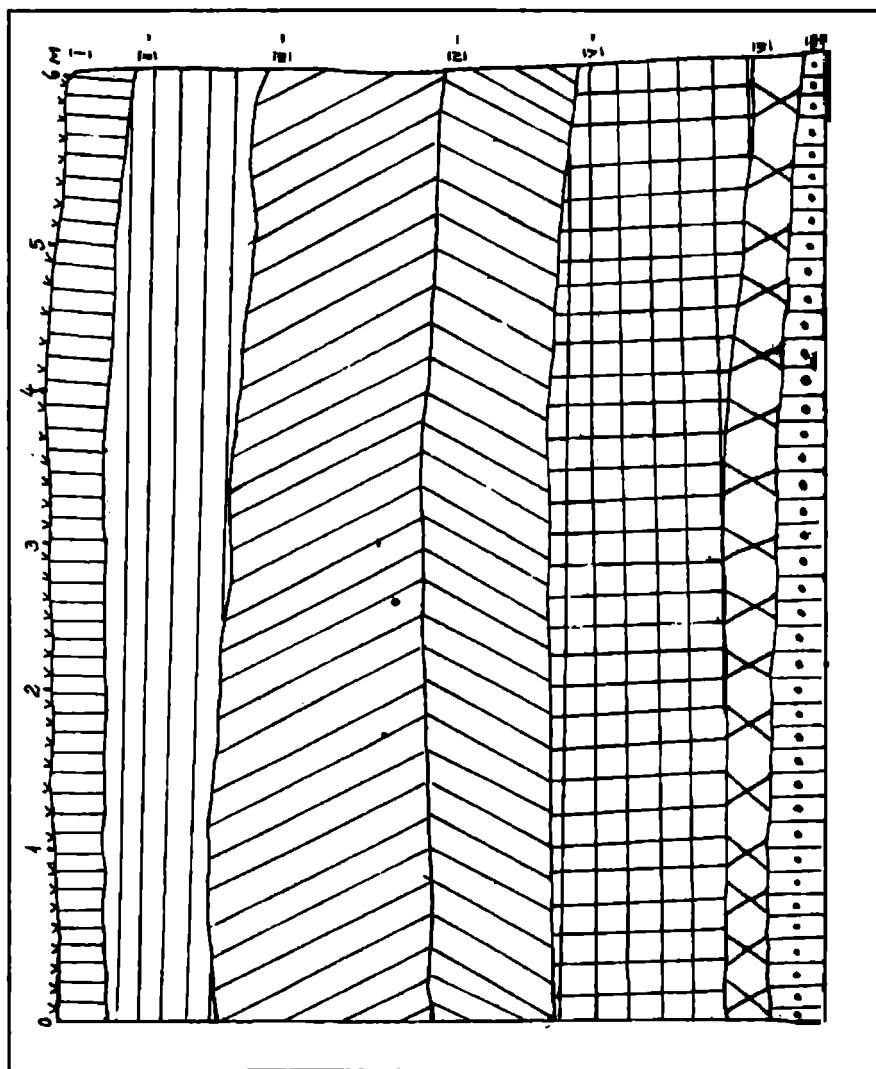

1. PUNCT "LA URSOAIA"
2. PUNCT "LA DROAHNĂ"
3. PUNCT "LA FERMA LUI OLARU"

Planşa nr. 1.

Planșa nr. II

Planșa nr. III

INDUSTRIA MATERIILOR DURE ANIMALE ÎN AȘEZAREA STARCEVO-CRIȘ DE LA TRESTIANA, JUDEȚUL VASLUI. UN EXEMPLU DE STUDIU: SPATULE

**Eugenia Popușoi
Corneliu Beldiman**

Cercetările arheologice desfășurate în ultimele patru decenii au adus contribuții majore la cunoașterea populației teritoriului Moldovei dintre Carpați și Prut la începuturile neoliticului. Pătrunse în acest spațiu geografic probabil din sud-estul Transilvaniei în faza a III-a a evoluției lor, comunitățile aparținând culturii Starcevo-Criș au dezvoltat o economie bazată pe creșterea animalelor și cultivarea cerealelor. Variatele și importante aspecte ale acestui complex cultural au fost definite și aprofundate prin depistarea unui mare număr de așezări și prin săpăturile (mai restrânse sau ample) efectuate în unele dintre ele¹.

Inițiate în 1964, cercetările sistematice în așezarea de la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui, s-au derulat pe parcursul a trei decenii, astfel că aici avem în prezent situl neolitic timpuriu (Starcevo-Criș) explorat la scara cea mai extinsă din România. În cele trei zone ale sale (A-B-C) și repartizate pe două niveluri, au fost cercetate exhaustiv vestigiile a 27 de locuințe, ale unor complexe adiacente acestora (vetre, un cuptor, gropi) și un număr de 11 morminte. Materialul arheologic, de o mare bogăție și varietate, oferă prilejul unic de studiere aprofundată și complexă a conținutului cultural și a evoluției unor comunități neolitice timpurii într-o regiune dată².

Ocupând un loc important în activitățile curente de subzistență ale populației respective și putând oferi informații foarte valoroase (încă insuficient exploatate) privind paleoeconomia, ca reflex al adaptării la mediul ecologic la începuturile vieții sedentare, industria materiilor dure animale este consistent ilustrată în situl de la Trestiana. Până în prezent, lotul obiectelor din această categorie însumează 102 exemplare; ele provin din 16 locuințe (zona A = 5 locuințe; zona B - 4 locuințe; zona C = 7 locuințe) aparținând ambelor niveluri = 7 pentru nivelul I și 9 pentru nivelul al II-lea (Tabelul I). Dintre aceste obiecte, 94 sunt confecționate din os (=92,16%), 4 din corn de cerb (=3,92%) și 4 din canini de mistreț (=3,92%)³.

Sub raport tipologic general au putut fi stabilite următoarele categorii (tabelul 1):

1. spatule (N = 26);
2. netezitoare (N = 16);
3. vârfuri diverse (N = 27);
4. ace (N = 16);
5. dăltițe (N = 2);
6. gratuare pe fragmente de pereți defensă de mistreț (N = 3);
7. retușoar (N = 1);
8. săpăligă/ciocan din corn de cerb (N = 1);
9. manșon de os (N = 1);
10. inele/brățări din corn de cerb (N = 2);
11. pandantiv de defensă de mistreț (N = 1);

12. aşchie de os denticulată (N= 1);
13. eboşă de ac din os (N = 1);
14. matrice pentru extragerea inelelor - fragment diafizar de os lung (N = 1);
15. matrice pentru extragerea rondelilor - fragment de mandibulă de bovid (**Bos taurus**) (N = 1);
16. fragment de neurocraniu de cerb cu coarne retezate (N = 1);
17. fragment de mandibulă de bovid (**Bos taurus**) retezat (N = 1).

Sporirea preocupărilor pentru elaborarea unei metodologii unitare şi pentru studiul sistematic exhaustiv al industriei preistorice a osului (= industria materiilor dure animale) în ţările vest-europene - cu precădere în Franţa - a determinat în ultimele două decenii înregistrarea unor progrese majore ale domeniului prin: a) înfiinţarea în cadrul UISPP a **Comisiei de nomenclatură a industriei preistorice a osului** (1974), condusă până astăzi de H. Camps-Fabrer; b) organizarea a zece **Grupuri de lucru** pe probleme specifice sau pe epoci ale preistoriei; c) organizarea şi desfăşurarea **Colocviilor internaţionale** de profil (1974 şi 1976) la Abbaye de Sénanque, Vaucluse, Franţa; (1993) la Treignes - Viroinval, Belgia; publicarea **Actelor** primelor două colocvii, ca şi cele ale reuniunilor Grupurilor de lucru au fost benefice pentru orientarea metodologică şi argumentarea preocupărilor şi a interesului cercetării artefactelor de acest gen; d) elaborarea seriei de **Fişe tipologice ale industriei preistorice a osului**, proiectată în 16 volume/caiete, la care participă colective extinse de specialişti, în general occidentali, sub coordonarea H. Camps-Fabrer; până în prezent au fost publicate şase volume (1988-1993).

În ultima vreme se manifestă şi în România (deşi încă în măsură insuficientă, raportat la importanţa loturilor de materiale foarte numeroase existente, aparţinând tuturor epocilor şi culturilor preistorice) interesul pentru studiul sistematic al industriei materiilor dure animale, încercându-se valorificarea descoperirilor de la noi conform metodologiei unitare actuale promovată de **Fişele tipologice şi Comisia de nomenclatură**; relevarea importanţei lor la scară regională şi/sau continentală; integrarea în circuitul ştiinţific internaţional⁴.

În cele ce urmează ne propunem prezentarea spatulelor de la Trestiana, categorie tipologică specifică (considerată "fosilă indicatoare"), relativ frecventă şi cu înalt grad de elaborare tehnică, aparţinând industriei materiilor dure animale, prezentă în complexele culturale neolitice timpurii din aria europeană şi egeo-anatoliană. Înainte de aceasta, socotim utilă trecerea sumară în revistă a datelor privind această problemă.

Potrivit definiţiei oferite de **Fişa generală Linguri** din Caietul IV al **Fişelor tipologice ale industriei preistorice a osului**, aceste ustensile sunt "obiecte de os, mai rar din corn de cervide, fildeş sau cochilii de scoici, compuse dintr-un mâner alungit de secţiune şi lungime variabile, evazându-se spre partea distală pentru a forma căuşul, care prezintă o concavitate marcată, ale cărui margini sunt rotunjite şi a cărui formă poate fi variabilă; circulară, triunghiulară, trapezoidală sau eliptică. În general, mânerul este mai lung decât căuşul". Cele mai timpurii linguri (din os, corn de cerb, fildeş) sunt cunoscute în câteva situri de grotă şi două în aer liber din Franţa şi Cehia, aparţinând culturilor gravettiană şi magdaleniană/pavloviană (paleoliticul superior): Grotte de Gourdan, Haute Garonne; Fontalès, Taru et Garonne, Grotte de La Vache, Ariège La Gravette, Dordogne; Pakarna; Dolni Vestonice. În Orientul

Apropiat, lingurile sunt semnalate în așezări epipaleolitice - cultura natufiană (Mallaha, Siria; Jarmo, Irak) și în cele atribuite neoliticului acermic (Tell Ramad, Siria). Fabricate preponderent din os, lingurile devin ustensile quasi-curente odată cu neoliticul timpuriu și se întâlnesc pe parcursul tuturor etapelor neo-neoliticului european.

Studiile dedicate special subiectului au permis decalarea pe criterii strict morfologice a 4 tipuri principale: 1 **linguri cu căușul lătit** - întâlnite în paleoliticul superior și în cadrul culturii ceramice liniare din centrul Europei; 2. **linguri de tip La Sarsa** - răspândite în cadrul culturii cardiale în estul Spaniei și sudul Franței, prezente însă și în arealul culturii ceramicii liniare din centrul Europei; 3. **linguri cu baza căușului în formă de V** - specifice complexelor culturale neolitice timpurii din centrul-est și sud-estul Europei; 4. **linguri de tip Han-sur-Lesse** - specifice culturii neolitice finale Seine-Oise-Marne din nord-vestul Europei⁶. La acestea am putea adăuga descoperirile relativ numeroase din aria culturii Vinča și din cea a culturii Cucuteni, morfologic apropiate de tipul Sarsa, dar nestudiate încă de o manieră exhaustivă⁷.

În ceea ce privește funcționalitatea artefactelor de mai sus au fost formulate mai multe ipoteze, corespunzătoare anumitor tipuri. Aceste ipoteze nu sunt însă totdeauna convingătoare și nu se bazează pe studii speciale ale urmelor de uzură și/sau pe analiza combinatorie a contextelor descoperirii (inventare asociate). Cea mai des vehiculată și acceptată ipoteză funcțională (inclusiv în caietul IV al **Fișelor tipologice**) este aceea care le consideră **linguri destinate preparării și în special îngurgitării alimentelor** (fierturi de cereale); această prezumție, susținută indirect și prin descoperirea exemplarelor de linguri propriu-zise din lemn și ceramică, rămâne probabilă, în primul rând pentru tipurile având căușul suficient de adânc și larg, de formă circulară sau ovală (ex. tipul La Sarsa). În același timp, ea nu se poate respinge **a priori** în cazul celorlalte tipuri, dar nici susține de o manieră irefutabilă. S-a afirmat că gradul înalt de elaborare tehnică al acestor obiecte nu ar justifica utilizarea în alte scopuri decât cel enunțat; lingurile propriu-zise (din os, lemn, ceramică) au apărut odată cu neoliticul timpuriu în contextul noilor achiziții culturale specifice epocii, respectiv ceramica și folosirea cerealelor cultivate în alimentație⁸.

O altă ipoteză care vizează funcționalitatea în sfera alimentației este aceea de **linguri pentru extragerea și consumarea măduvei și a creierului animal**; ea a fost formulată încă de la descoperirea primelor exemplare aparținând paleoliticului superior din Franța (Grotte de Gourdan) și este teoretic posibilă în cazul tipurilor având căușul de formă eliptică (tipul cu căușul lărgit; tipul Han-sur-Lesse; unele variante de tipuri cu baza căușului în formă de V)⁹.

A doua serie de ipoteze aduce în discuție pentru unele tipuri și variante cu profil longitudinal rectiliniu rolul de **spatule**, folosite în: a) **fasonarea și decorarea ceramicii - fără o argumentație solidă**; s-a obiectat deja în mod just că gradul de elaborare al pieselor contrazice această finalitate prozaică; b) **prepararea și /sau aplicarea coloranților** - urme de ocru prezente pe exemplarul descoperit în grota La Vache, Franța; ipoteză plauzibilă, în acord cu funcția generală a spatulelor definite ca atare, dar insuficient susținută de baza documentară actuală; c) **colectarea prin răzuire a făinii cerealelor de pe suprafața rășnițelor plate** - în așezarea de la Asmaska, Bulgaria, au fost descoperite câteva exemplare în cuprinsul unor locuințe lângă rășnite; această ipoteză este de luat în considerare ca probabilă, mai ales în

cazul tipului cu baza căușului în formă "V", multe din exemplarele ce îi aparțin având frecvent extremitatea distală fracturată, reamenajată și reutilizată (uneori până la bază) prin abraziune, raclaj oblic lateral¹⁰.

Cât privește atestarea spatulelor în așezări Starčevo-Criș de pe teritoriul României, trebuie să arătăm că repartizarea lor generală este inegală, reflectând încă stadiul cercetărilor sau al publicării rezultatelor. Informații quasi-complete deținem despre descoperirile din Moldova, de unde provin, în afara celor 26 de exemplare de la Trestiana, alte 11 piese din așezările Balș, jud. Iași (2 eboșe); Glăvănești Vechi, jud. Iași (1 ex.); Grumăzești, jud. Neamț (2 ex.); Lunca, jud. Neamț (2 ex.) Munteni, jud. Galați (1 ex.); Valea Lupului, jud. Iași (2 ex.); Voetin, jud. Vrancea (1 ex)¹¹. De pe teritoriul Republicii Moldova avem semnalat un exemplar, descoperit recent în așezarea Starčevo-Criș de la Secărenca (Sakarovka), raionul Sânghercia¹². Din Oltenia se cunosc piesele de la Cârcea, Grădinile, Jud. Dolj și Răureni- Rm. Vâlcea, jud. Vâlcea¹³ iar din Banat cele aparținând siturilor de la Beșenova Veche/Dudești Vechi, jud. Timiș și Drobeta-Turnu Severin (Schela Cladovei) jud. Mehedinți¹⁴. În Transilvania se semnalează exemplarul de la Leț, jud. Covasna¹⁵.

Din cele sintetizate până acum constatăm interesul accentuat manifestat pentru documentarea, definirea și elucidarea problematicii legate de existența lingurilor/spatulelor preistorice din materii dure animale. Nu este însă mai puțin adevărat faptul că multe din aspecte rămân încă ambigui prin insuficiența datelor sau inconsistența argumentației. În ciuda eforturilor evidente, carențele sunt sesizabile și la nivel metodologic, unde se apreciază uneori cu definiții incomplete, debordate de realitatea arheologică; spre exemplu, tendința de a introduce în categoria tipologică largă a lingurilor artefacte cu variabilitate morfologică notabilă, de aici, decurgând dificultatea punerii în acord a categoriei tipologice ca atare (izolată pe critei morfologice și **funcționale prezumate**) și **funcționalitatea reală** sugerată de indiciile traseologice și relevanta contextelor specifice "în situ". La menținerea acestor neclarități și probleme contribuie în măsură importantă absența unor studii recente centrate pe loturi de obiecte relativ consistente, bine reperate în stratigrafia verticală și în cadrul complexelor (eventual dateate absolut) cum este cazul efectivului de la Trestiana, studii care să vizeze epuizarea aspectelor problematicii: morfologic/morfometrice; studiu tehnic- alegerea materiei prime procedee de fabricare și locul lor în cadrul < lanțului operator>, reconstituirea lor experimentală; localizarea, definirea și interpretarea factorilor și a urmelor de utilizare pe suprafețe și muchii; formularea pe această bază a ipotezelor funcționale; corelarea cu datele asocierilor în contextele de origine, surprinse la momentul descoperii; verificarea ipotezelor funcționale prin realizarea studiilor experimentale. Astfel, așa cum s-a subliniat recent, în planul delimitat mai sus se impune ca soluție unică a rezolvării (fie și parțiale) a problemelor necesitatea **studiului sincron etapizat** (pe culturi arheologice), pornindu-se de la cel al categoriilor tipologice din cadrul unui sit, continuându-se cu analiza comparativă a loturilor din situri aflate într-o regiune geografică dată și apoi din zone mai largi, contemporane din punct de vedere cultural¹⁶.

Studiul de față adoptă în linii generale și din considerente deja expuse, concepția metodologică utilizată în elaborarea Caietului VI al **Fișelor tipologice**. Au fost asimilate, de asemenea, indicațiile metodologice foarte detaliate furnizate de fișa privind **Netezitoarele** (Lissoirs), redactată de H. Camps-Fabrer, A. Averbouh și N. Provenzano; menționăm faptul că deja a fost elaborată și fișa **Spatulelor** (N.

Provenzano), pe care însă nu am avut-o la dispoziție. Categoriile tipologice menționate se vor prezenta în Caietul XII (Lissoirs et spatules), în curs de definitivare sub conducerea H.Camps-Fabrer, A.Averbouh și N.Provenzano¹⁷.

Acordând prioritate criteriului funcțional și pentru limitarea ambiguităților, se cuvine făcută explicitarea noțiunilor cu care vom opera și care determină izolarea tipurilor sau a categoriilor tipologice. Astfel, accepția curentă a definiției **lingurei** asociază prioritar această ustensilă operațiilor de preparare și/sau îngurgitarea alimentelor. Sub aspect morfologic, notăm necesitatea existenței unui căuș mai mult sau mai puțin marcat și neadaptarea/inadecvarea pentru executarea altor operații (ex.reclaj.). **Spatula** este o ustensilă destinată prelevării, aplicării, amestecului unor substanțe nealimentare în stare plastică sau sub formă de pulbere sau efectuării unor operații mecanice (ex.finisare-netezire,raclaj,decorare etc.). Morfologia ei curentă este a unui obiect alungit plat sau ușor curbat în plan longitudinal/transversal, cu jumătatea distală evazată/lătită trapezoidal; forma simplă îi conferă funcționalitate multiplă. În ultimă instanță, aportul hotărîtor în stabilirea funcționalității pieselor preistorice din os, numite **linguri** și/sau **spatule** se poate aștepta de la analiza sistematică a urmelor de uzură (fracturi, modificarea suprafețelor și a muchiilor). În ce ne privește, optăm pentru utilizarea termenului generic de **spatulă** în cazul artefactelor de la Trestiana.

Convențiile adoptate în studiul de față (fig.1):

- **față superioară (FS)**- reprezintă suprafața concavă a obiectului (respectiv interiorul căușului);
- **fața inferioară (Fi)**-reprezintă suprafața internă a obiectului;
- Orientat pe FS și cu baza mânerului în jos pe obiect se disting:
- **extremitatea proximală (EP)**- capătul mânerului;
- **partea proximală (PP)**- apex. treimea inferioară a obiectului sau mânerul;
- **partea mezială (PM)**- aprox.treimea centrală a obiectului sau zona de joncțiune a părții distale și a mânerului;
- **partea distală (PD)**- aprox.treimea superioară a obiectului;
- **extremitatea distală (ED)**- capătul părții lățite a obiectului;
- **bordul/marginea dreaptă (BD)**;
- **bordul/marginea stângă (BS)**

Pe Fi se menține localizarea bordurilor de pe FS, respectiv BD este efectiv cel stâng pe Fi, iar BS este cel drept.

Piesa fragmentară (**Fr**) este conservată în proporție minimă de 2/3, iar sub această valoare ea reprezentând un fragment de piesă (**fr**); piesa întreagă este notată (1) (tabelul 2).

În lotul de artefacte de la Trestiana aparținând industriei materiilor dure animale, spatulele sunt bine reprezentate, efectivul acestui tip cuprinzând 26 de exemplare, în mare majoritate fragmentare și fragmente. Sub raportul contextului, ele provin din inventarele unor complexe (=14 locuințe) plasate în cele trei zone ale sitului. În nivelul Isau descoperit (14) piese, iar în nivelul II (12) piese. Numeric, predomină complexe care au livrat câte un exemplar, urmate de acelea cu 2-3 exemplare; excepțional întâlnim o locuință (C/L3) care a furnizat 4 piese (fig.4). Din punct de vedere al asocierilor tipologice în complexe, constatăm că spatulele suntacompaniate

în câte șase cazuri de netezitoare, vârfuri diverse și ace, iar în două cazuri de dălțițe; în câte un caz, ele se asociază cu restul tipurilor, exceptând săpăliga/ciocan din corn de cerb (fig.5).

Pe planul considerațiilor **taphonomice/al stării de conservare**, se pot face următoarele observații: eșantionul spatulelor se prezintă în stare generală de conservare bună, ceea ce permite decalarea și lectura integrală a detaliilor morfologice și a modificărilor tehnice ale suprafețelor, datorate aplicării diferitelor procedee de fabricare, ca și utilizării. Coroziunea produsă de acizii humici se manifestă slab; în schimb, suprafețele sunt afectate la majoritatea pieselor de rădăcinile plantelor ierboase care produc urme de coroziune vermiforme, în general superficial. Unele exemplare prezintă depozite slabe de oxizi de magneziu; lipsesc însă depozitele calcaroase. Nu s-a constatat prezența urmelor de ardere fortuită sau a substanțelor colorante (ocru).

Proporțiile pieselor întregi (**1**), fragmentare (**Fr**) și fragmente (**fr**) sunt următoarele:

- piese întregi, N=3 (11,54%)- nr.13,25-26;
- piese fragmentare, N=6 (23,08%)-nr.1-2,14,22-24;
- fragmente de piese, N=17 (65,38%)-nr.3-12,15-21; domină în proporție covârșitoare fragmentele distale (N=16); un fragment este de la PP.

Fracturile, survenite accidental în vechime în timpul utilizării, sunt transversale sau oblice în raport cu axul principal (longitudinal) al obiectului și se plasează astfel:

- la nivelul PM, N=7 (30,43%);
- la nivelul PD/ED, N=4 (17,40%);
- la nivelul PM și PD/ED, N=12 (52,17%).

Recurgând la criteriul morfologic, în lotul de spatule de la Trestiana putem deosebi următoarele subtipuri și variante tipologice:

- subtipul 1: cu PD net delimitată, având baza (PM) profilată, cu contur în formă de V sau U și mâner de secțiune circulară sau ovală. Acest subtip este echivalentul celui definit de J.Nandriș și intrat în literatura de specialitate drept lingură cu baza căușului în formă de V, deși unele exemplare prezentate au PM semicirculară în plan sau difuz conturată¹⁸. Din aceste considerente am preferat nuanțarea definiției subtipului, conform enunțului de mai sus.

După forma PD deosebim variantele:

- 1a: **cu PD largă**, de formă eliptică (= având marginile convexe). N=12 (fig.6-9, nr.1-12);
- 1b: **cu PD îngustă**, de formă triunghiulară alungită (= având marginile rectilinii divergente), N=9 (fig.10-12, nr.13-21).

Subtipul 2: **cu PD evazată progresiv** (de formă trapezoidală alungită) și ED convexă.

După forma secțiunii PM se deosebesc variantele:

- 2a: **cu secțiunea triunghiulară aplatizată**, N=3 (fig.12-13, nr.22-24);
- 2b: **cu secțiunea biconvexă asimetrică sau plan-convexă**, N=2 (fig.14, nr.25-26).

În continuare, vom prezenta **analiza morfologică** a fiecărei variante tipologice, pe segmentele delimitate convențional.

Varianta 1a

Morfologia PD- conturul general al PD văzut pe FS este eliptic, respectiv cu marginile convexe. Profilul, concav-convex, prezintă o curbă longitudinală a fețelor, mai mult sau mai puțin accentuată. Conturul ED este ogival simetric (în axul principal) sau disimetric (*déjeté*) spre dreapta sau spre stânga. În profil ED este teșită simplu (en biseau), respectiv numai pe Fi, datorită utilizării, sub un unghi oblic (cca 30°) sau abrupt (cca 45°-65°). Secțiunea ED (la 5 mm de vârful actual) este plan-convexă (FS/Fi), iar mijlocul PD triunghiulară aplatizată cu colțurile rotunjite. Pe Fi se observă o nervură largă în prelungirea mânerului.

Morfologia PM - respectiv zona de joncțiune a PD și a mânerului; se prezintă pe FS cu un contur ascuțit sau semicircular, în profil cu ruptură de pantă; secțiunea este lobată.

Morfologia PP - mânerul se păstrează la două exemplare și, după sector, are secțiunea circulară, ovală sau poligonală; pe Fi se păstrează țesutul spongios epifizar, pus în evidență prin fasonare; EP păstrată la un exemplar (nr.1) are formă ogivală, fasonată integral.

Variantă 1b

Morfologia PD - conturul general este triunghiular alungit, iar profilul concav-convex (FS-Fi) în plan longitudinal, are o curbă mai puțin accentuată față de varianta 1a. Conturul ED este la cele mai multe exemplare ogival disimetric; un exemplar are ED oblică spre stânga, iar altul convexă. Profilul ED este teșit simplu oblic pe Fi (de fasonare); un exemplar are ED teșită dublu (de fasonare). Secțiunea ED este plan-convexă, iar pe centru plan-convexă sau triunghiulară aplatizată. Pe Fi se observă o nervură largă în prelungirea PP (mânerul).

Morfologia PM - contur ascuțit sau semicircular, în profil cu ruptură de pantă; secțiune lobată.

Morfologia PP - mânerul se păstrează la 3 exemplare și reprezintă integral țesutul spongios epifizar, prelungit parțial și pe PD; secțiune variabilă: circulară, ovală, fațetată. EP este fasonată oblic (2 cazuri) sau este brută anatomic (= segment din suprafața condilului epifizar).

Subtipul 2

Morfologie- conturul general al acestui subtip este trapezoidal alungit, cu borduri rectilinii divergente; profilul este ușor concav/convex în plan longitudinal, iar conturul ED convex disimetric (2a), ușor convex sau ogival disimetric (2b). Profilul ED se prezintă teșit oblic pe Fi (la 2b și pe Fi) de fasonare, iar secțiunea este plan-convexă. Pe centrul PD și PM secțiunea este triunghiulară aplatizată (2a) și biconvexă asimetrică (2b), iar cea a PP triunghiulară sau plan-convexă (2a) și biconvexă asimetrică (2b). Pe Fi, partea proximală prezintă țesutul spongios epifizar, pus în evidență prin fasonare, EP are contur oblic, fațetat prin fasonare (abraziune) (2b) sau este brută de debitaj (2a).

Ca observație generală subliniem că morfologia actuală a ED a spatulelor (contur ogival sau convex; muchie teșită oblic sau abrupt) reprezintă stadiul de abandon, respectiv după o perioadă variabilă (lungă de regulă) de utilizare. Morfologia inițială a ED era ușor convexă, cum se poate constata la piesa nr.17 (fig.11), și la piesa descoperită în așezarea de la Voetin județul Vrancea.

Morfometria este prezentată detaliat în tabelul 2; se constată variabilitatea

dimensională a artefactelor, după cum urmează: exemplarele variantei 1a au dimensiuni/lungimi cuprinse între cca. 130 și 200 mm, cu preponderența celor cu $L = 140-160$ mm; lățimea lor maximă (inițială) este de 21-28 mm. Varianta 1b cuprinde piese cu lungimi între 100 și 170 mm, majoritatea având 100-110 mm; lățimea maximă a celor mai multe este de 10-15 mm. Spatulele subtipului 2 sunt lungi de 90-150 mm, dominând cele cu $L = 140$ mm și lățimea maximă de 25-27 mm. Se pot distinge astfel două clase tipometrice, corespunzând variantelor 1a ($L = 14-160$ mm; lățime maximă = 21-28 mm) și 1b ($L = 100-110$ mm; lățime maximă 10-15 mm). Aceste clase nu reflectă diferențe în funcționalitate (așa cum se constată prin analiza urmelor de uzură), ci se raportează la utilizarea unui tronson mai lung sau mai scurt al metapodiilor.

Studiul tehnic

Materia primă - este constituită fără excepție de metapodiile (metacarpie - metatarsiene) de bovine adulte (**Bos taurus**), specie bine reprezentată în material osteologic studiat la Trestiana¹⁹. Faptul este dovedit de parametrii morfometrici ai spatulelor și prin descoperirea excepțională a unor piese tehnice - eboșe (= segmente de metapodii de **Bos taurus** în stadii de prelucrare incipientă), păstrând încă elementele morfologiei anatomice, permițând astfel identificarea originii anatomice și a speciei; reconstituirile experimentale au confirmat integral aceste observații. Din literatura de specialitate cunoaștem cazul metapodiului - eboșă de la Lepenski Vir II atribuit nivelului Starčevo-Criș respectiv și cel al eboșei descoperite în nivelul Vinča A de la Gornea²⁰. Alte două piese de acest gen și care prezintă un interes major sub raport tehnologic au fost recuperate prin cercetările desfășurate în așezarea Starčevo-Criș de la Balș, com. Tg. Frumos, jud. Iași; astfel, din inventarul L1 provin un segment de metatars despiciat longitudinal, păstrând integral unul dintre condilii epifizei distale, în stadiu de modificare incipient (despicare, percuție directă, cioplire, abraziune); eboșa nr. 1 era destinată foarte probabil obținerii unei spatule în varianta 1b ($L = 125$). A doua eboșă se prezintă sub forma unui segment longitudinal de metatars și se află într-un stadiu de prelucrare mai avansat (epifiza distală înlăturată; abraziune; raclaj), urmărindu-se obținerea unei spatule în varianta 2a (L păstrată = 188)²¹.

Fabricare

Etapale <lanțului operator> al fabricării spatulelor au fost stabilite prin: a) definirea și analiza atentă a urmelor specifice păstrate pe suprafețe, inclusiv prin recurgerea la mijloace optice (microscopie de mică putere, mărimi până la $\times 100$); b) prin studiul aceluiași tipuri de modificări ale suprafețelor, dar prezente pe piesele tehnice-eboșe; c) prin reconstituirile experimentale publicate în literatura de profil.

Cele două mari etape, **debitajul** și **fasonarea**, cuprind mai multe verigi succesive, caracterizate de aplicarea unui procedeu tehnic bine definit și specific²².

A. Debitajul (fig. 15/1-3):

1. despicierea metapodiilor de-a lungul șanțului de coalescență prin folosirea unei dălțițe sau prin percuție directă cu o unealtă ascuțită dură (ex. un topor litic); urmele despiciării cu dălțița sub forma unor encoches sunt bine vizibile pe muchia eboșei nr. 1 de la Balș.

2. înlăturarea epifizei proximale prin șanțuire și/sau fracturare prin percuție directă;

3. înlăturarea epifizei distale, respectiv a unuia dintre condilii acestuia prin fracturare - după caz, în funcție de subtipul care urma a fi obținut; cazul celor două eboșe de la Balș (una având candilul epifizan și alta nu), aparținând la două subtipuri diferite este foarte ilustrativ în acest sens.

B. Fasonare (fig. 15/4):

1. obținerea unui segment de metapod cu lățimea uniformă prin reducerea lățimii condilului epifizan în plan antero-posterior și lateral; operațiile aplicate și atestate pe eboșa nr. 1 de la Balș sunt: **cioplire** longitudinală (probabil cu un topor litic), urmată de **abraziunea** pe substrat dur rugos (ex. o gresie cu suprafața plană, de dimensiuni mai mari);

2. **raclajul** longitudinal cu un tăiș de silex oarecare (nu neapărat unealtă finită) pentru obținerea formei PD și PP, cu secțiunile și profilele specifice (v. *supra*, morfologia); cele mai multe dintre piese prezintă **striuri** bifaciale fine, longitudinale, uniforme, specifice acestei operații.

3. **abraziunea** pe substrat rugos dur fix sau mobil, pentru: regularizarea muchiilor rezultate prin operația de debitaaj (=despicare); fasonarea PP/PD și a bodurilor. Abraziunea bordurilor și a Fi prin folosirea unei gresii în poziție fixă și mișcarea longitudinală în dublu sens a piesei de os se observă pe ambele eboșe de la Balș. Striurile longitudinale bine marcate pe PD/FS a unor exemplare (nr. 2), ca și cele scurte oblice/transversale existente pe multe dintre mânere atestă aplicarea aceluiași procedeu tehnic pentru obținerea formelor definite (finisare).

Prin reconstituirea experimentală s-a constatat că fasonarea FS a PD prin raclaj cu o piesă de silex, urmat de abraziunea pe substrat dur mobil, respectiv un mic galet de gresie (polizor) este foarte eficace. În toate cazurile de recurgere la abraziune, folosirea apei și a nisipului s-a dovedit indispensabilă²³.

4. lustrul artificial uniform pe care îl prezintă majoritatea pieselor pe întreaga suprafață se datorează probabil finisării prin **polizare** pe substrat flexibil - respectiv piele sau material textil; această operație a estompat sau distrus urmele de fasonare prin raclaj/abraziune. Trebuie să precizăm cu acest prilej că în cazurile industriei materiilor dure animale s-a propus ca termenul **polizat** să se încadreze în <lanțul operator> al fasonării, iar lustruit în sfera utilizării, fiind o consecință directă a folosirii artefactelor²⁴.

Caracteristicile osteologice ale materiei prime utilizate exclusiv (metapodiile de bovine mature) condiționează dimensiunile pieselor finite, parțial morfologia, aspectul suprafețelor și aplicarea unor operații tehnice într-un <lanț operator> quasi standardizat (cf. etapele descrise mai sus). PD este realizat în țesutul compact diafizar; FS corespunde astfel feței periostale a osului, iar Fi celei medulare. Unele exemplare păstrează pe Fi porțiunile concave ale suprafeței medulare (nr. 1, 5, 13, 18). PP este fie realizată integral în țesutul spongios epifizar (cf. cazul exemplarelor aparținând variantei 1b = nr. 13-21), fie prezintă pe Fi porțiuni mici ale **spongioasei** epifizale (exemplarele variantei 2a = nr. 22-24; unele piese ale variantei 1a = nr. 1). EP poate fi: a) **integral fasonată** prin abraziune (ex. nr. 1, 13, 15, 22, 25-26); b) **brută de debitaaj** - fracturare transversală (nr. 23); c) **brută anatomic** - suprafața condilului epifizar (nr. 14).

Se poate concluziona că fasonarea spatulelor este integrală și prezintă un grad

înalt de elaborare, respectiv de dificultate tehnică în execuție. Ansamblul operațiilor standardizate de obținere experimentală a unor piese comparabile (lingură de tip La Sarsa) a necesitat peste 18 ore de travaliu continuu²⁵.

Ipoteze de utilizare

S-a remarcat deja faptul că spatulele/lingurile cu “baza căușului în formă de V” prezintă în mod constant un grad avansat de uzură, localizată la PD. Fracturarea și tocirea părții active a dus la modificarea morfologiei inițiale a PD, uneori mergând până la micșorarea lungimii acesteia la 10-20 mm²⁶. Cum s-a afirmat în rândurile de mai sus, ipotezele funcționale formulate până în prezent nu oferă argumente consistente bazate pe analiza sistematică a urmelor de uzură și a asocierilor în contexte “in situ”.

În cazul lotului de spatule de la Trestiana, observarea exhaustivă a morfologiei PD și analiza microscopică a suprafețelor (mărimi optice de până la $\times 100$) au prilejuit următoarele constatări: în primul rând trebuie evidențiată tocirea laterală sau fractura oblică a ED (urmată uneori de reamenajare) pe o lungime variabilă a bordului (între 10 și 40 mm). Pe muchia acestui sector s-a relevat existența constantă și unică a unui singur tip de urme de uzură; un mic tronson al ED, având lungimea cuprinsă între 10 și 40 mm este acoperit cu striuri scurte în fascicule dese, orientate transversal sau oblic pe partea activă - ED, bine marcate datorate efectuării unei operații de raclaj unidirecțional sub un unghi cuprins între circa 30° și 65° , pe o suprafață dură rugoasă. Aplicarea unei presiuni mari asupra ustensilei în timpul folosirii este probată atât de caracterul net al striurilor, cât și de fracturile localizate invariabil la PM sau spre ED, pe care le prezintă aproape toate exemplarele. Localizarea sectorului uzat/fracturat pe BD sau BS permite reconstituirea cinematicii funcționale generale a fiecărui exemplar; astfel uzura BD semnifică folosirea spatulei cu priza în mână dreaptă printr-o mișcare de la dreapta spre stânga; uzura BS se datorează prizei în mână stângă și efectuarea unei mișcări de la stânga spre dreapta. Tocirea sau fractura oblică a unui bord al ED sunt urme de uzură ale majorității pieselor similare (uneori identice morfologic) descoperite în ara culturii Starčevo-Criș de pe teritoriul României²⁷, sau a grupelor culturale neolitice timpurii înrudite din centrul - est și sud-estul Europei²⁸.

În perspectiva deschisă de aceste constatări putem discuta ipotezele funcționale vehiculate în literatura de specialitate. Cea mai des acceptată ipoteză, aceea a **lingurilor** propriu-zise, folosite în prepararea/îngurgitarea alimentelor nu poate fi definitiv respinsă, dar cel puțin în cazul pieselor de la Trestiana, ea nu este susținută concludent de tipul urmelor de uzură. Putem eventual atribui tocirea preferențială a unui bord al ED contactului repetat cu fundul sau pereții recipientului ceramic sau de lemn care conținea alimente; nu suntem însă în posesia datelor care să ateste frecvent urme de raclaj pe fundul sau pereții unor tipuri de vase ceramice. Caracterul foarte bine marcat al striurilor nu susține presupunerea de mai sus; în plus, s-a constatat că spatulele se apăsau pe o suprafață rugoasă în timpul folosirii ceea ce nu este necesar în cazul lingurilor. Prin observarea sub microscop a suprafețelor superioară și inferioară a PD nu s-a semnalat nici un fel de urmă, striuri izolate de traiectorie neregulată sau oblică; puncte de impact sub forma unor mici adâncituri de atribuit contactului “lingurii” cu dentiția. Astfel de urme sunt inevitabile și

frecvente în situația folosirii ustensilelor ca linguri mai ales că uzura intervine în mediul umed; constatarea aceasta ni se pare foarte semnificativă și ea reduce considerabil probabilitatea funcției de linguri a pieselor în discuție. Mai trebuie subliniat că reducerea (uneori drastică) a lungimii și lățimii PD (“căușului”) prin fracturare, urmată de reamenajarea ED prin abraziune, nu a constituit un impediment în privința funcționalității, situație greu de admis în ipoteza lingurii propriu-zise. La aceeași concluzie ne conduce observația că în chiar lotul de la Trestiana și în același complex coexistau două clase morfometrice sensibil diferite, corespunzătoare variantelor 1a și 1b; diferența între lungimile și lățimile PD este importantă, varianța 1b neputând fi folosită ca lingură.

Pentru moment, singura ipoteză acceptabilă în concordanță cu localizarea și tipul urmelor de uzură decelate pe exemplarele de la Trestiana, este cea de **spatule** pentru colectarea făinei sau a altor substanțe de pe suprafața râșnițelor litice plate; aceasta presupune efectuarea unei operații de raclaj unidirecțional prin apăsare pe o suprafață dură rugoasă, sub un unghi abrupt/oblic cuprins între 30°-65°. Parametrii uzurii a două spatule din așezarea Starčevo-Criș de la Grumăzești²⁹ (variantele tipologice 1a și 2a) confirmă integral observațiile de mai sus.

Asocierile tipurilor de artefacte din materii dure animale în complexe/locuințele de la Trestiana, respectiv ale spatulelor (tabelul 1), nu reflectă complementaritatea funcțională și deci nu sunt relevante sub acest aspect. Ele exprimă spectrul normal al instrumentarului domestic fabricat din materii dure animale.

Studiul contextelor în care a fost descoperit instrumentarul de os impune însă o analiză mult mai largă și aprofundată atât asupra structurii complexelor de locuire/locuințe, cât și asupra instrumentarului adecvat (utilajului litic cioplit și șlefuit, instrumentarului casnic din lut, ceramicii și altor grupe de material arheologic), necesar activităților legate de o economie bazată pe creșterea animalelor și cultivarea plantelor/cerealelor și a exprimării spirituale a comunității neolitice sedentare de la Trestiana, ceea ce nu e posibil de realizat acum. Însă, două “amenajări interioare” una aflată în locuința C/L2 - nivelul I/inferior - și alta în locuința B/L3 - nivelul II/superior, ne oferă cele mai concludente elemente pentru sprijinirea ipotezei emise asupra tipologiei și funcționalității celor 26 de piese care fac obiectul studiului de față.

În locuința C/L2, destinată depozitării de alimente³⁰, în apropierea vetrei (distrusă și întoarsă cu fața în jos) se afla “un loc” special amenajat - ca un “cotlon” - unde erau așezate, intenționat, trei fragmente de râșniță dintr-o rocă dură silicioasă. Alături de acestea se aflau trei pietre - dintr-o gresie silicioasă - puternic arse. Din inventarul utilajului litic extrem de bogat (din silex, obsidian, gresie etc.) obținut din locuință nu lipsesc frecătoarele relativ sferice piesă componentă folosită la “măcinarea” materiilor supuse acestui proces.

În locuința B/L3, pe o porțiune nederanjată a vetrei (0,30x0,20 m) se afla un grup de piese: jumătate dintr-o râșniță (din rocă dură silicioasă) acoperea două piese de lut a căror formă ne-a permis doar să le conferim atributul de “piese de cult” fără să putem, însă, să descifrăm simbolul transmis. În jur multe fragmente ceramice. Fragmentul de râșniță, spre deosebire de toate piesele de acest gen, descoperite mai în toate locuințele de la Trestiana, prezintă unele particularități, respectiv: suprafața

de folosire este brun-roșcată (nuanțe mai estompate având și pe laturi) și prezintă striuri adânci longitudinale, mai mult sau mai puțin paralele pe care le-am considerat ca pe un element “tehnic” necesar reținerii, în timpul activității de “măcinare” a materiilor - boabe ori a unor substanțe colorante (așa s-ar părea în cazul piesei din complexul B/L3) - supuse acestui proces. Un frecător cilindric cu ambele capete folosite, din rocă dură silicioasă a fost recuperat de pe suprafața locuinței B/L3. Cele două “amenajări” reflectă existența procesului de obținere a “făinei” ori a “pudrei” unor coloranți (ceramica policoloră ocupând un loc important în cadrul materialului arheologic ceramic de la Trestiana). Plasarea lor în apropierea vetrelor și asocierea cu “piese de cult” leagă procesul “măcinării” de unele practici magico-religioase în directă corelație cu activitățile curente de subzistență ale comunității respective privind cultivarea primitivă a cerealelor și creșterea animalelor domestice.

Ansamblul “tehnic” de măcinare a boabelor ori a altor substanțe, compus din râșnițe și frecătoare (prezente aproape în toate locuințele de la Trestiana) implica și existența unor instrumente necesare adunării pudrei obținute. Cele 26 de spatule prin parametrii uzurii confirmă integral utilitatea ca atare a acestor piese lăsând totuși deschisă și problema folosirii acestora la netezirea unor construcții interioare - vetre adesea refăcute și făcute - în a căror compoziție există o mare cantitate de nisip cu granula mare ori a unor categorii ceramice cu nisip/prundiș în compoziție.

Demersul nostru a urmărit abordarea completă a problematicii ridicate de o categorie tipologică bine individualizată (considerată “fosilă directoare”) a industriei materiilor dure animale aparținând culturilor neoliticului timpuriu din centrul - est și sud-estul Europei: **spatulele din os**. Efectivul numeros care provine din situl de la Trestiana (N = 26, în două subtipuri cu câte două variante) permite în condiții optime un astfel de studiu. Fără îndoială, concluziile de mai sus, limitate la efectivul de obiecte dintr-un singur sit, aduc un plus de informații și detalii, utile în cunoașterea tipologiei și a ipotezelor funcționale, contribuind cu argumente concrete la reducerea marjei lor de probabilitate. Studiile ulterioare mai aprofundate efectuate pe alte loturi comparabile cantitativ, vor conduce la confirmarea sau infirmarea parțială/totală a considerațiilor noastre, dar vor contribui în mod cert la clarificarea, deloc facilă, a aspectelor discutate aici.

L'industrie des matières dures animales dans le site de la civilisation

Starčevo-Criș Trestiana, dép. de Vaslui.

Un exemple d'étude: les spatules

Résumé

La station néolithique ancienne de Trestiana, comm. de Grivița, dép. de Vaslui, a été systématiquement explorée pendant une bonne trentaine d'années; comme résultat, ici se trouve aujourd'hui le site appartenant à la civilisation Starčevo-Cris le plus extensivement fouillé de Roumanie. D'ici provient un riche et important lot d'artefacts (N = 102) en matières dures animales; il est réparti en 17 catégories typologiques (voir le tableau 1): 1 spatules; 2 lissoirs; 3 pointes diverses; 4 aiguilles; 5 burins; 6 grattoirs sur frg de défenses de sanglier; 7 retouchoir; 8 houe/marteau en

bois de cerf; 9 manchon en os; 10. bagues/bracelet en bois de cerf; 11. pendeloque sur défense de sanglier; 12 éclat d'os denticulé; 13. ébauche d'aiguille en os; 14. matrice pour la fabrication des manchons - frg. diaphisoire d'os long; 15. matrice pour d'obtention des rondelles par perforation circulaire - frg. de mandibule de boviné; 16. frg. néurocranial de cerf ayant le bois détaché - bois de massacre; 17. frg. de mandibule de boviné façonné.

L'étude suit les étapes méthodologiques proposées par H. Camps-Faber (dir.), **Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique**, Cahier VI: Eléments récepteurs, Treignes, 1993, p. 133 - 167 (les fiches 6.0 - 6.4.). Les divers aspects concernant la typologie, la morphologie/morphométrie, la fabrication, les hypothèses d'utilisation de ces fiches ont été discuté, modifié et complété selon les paramètres observés sur les exemplaires de Trestiana (fig. 1-3, les tableaux 1-2). L'effectif des spatules est assez large (N = 26) et bien conservé permettant la lecture intégrale des détails morphologiques et des stigmates de fabrication et d'utilisation. La majorité absolue des objets (=85,46%) est fragmentaire (Fr) on représente des fragments (fr.); 3 exemplaires sont entiers (i). On affirme que les indices morphologiques/typométriques et les stigmates d'utilisation ne permettent pas de considérer les artefacts de Trestiana comme des cuillers proprement dites; plus approprié reste le terme de **spatule**, employé dans cet étude. Morphologiquement, on a isolé deux sous-types en deux variantes typologiques chaque. Le **sous-type 1** à la partie distale nettement délimité et le manche de section circulaire ou oval/élliptique; il est l'équivalent du type 6.3., ayant le cuilleron à base en forme de V de J. Nandriș. Ce sous-type a deux variantes, avec la partie distale large élliptique **1a** (no. 1-12) et étroite triangulaire allongée **1b** (no. 13-21). Le **sous-type 2a** la partie distale évasée progressivement (forme trapézoïdale allongée et extrémité distale convexe); selon la section de la partie mésiale on distingue les variantes **2a** (la section triangulaire aplatie) (no. 22-24) et **2b** (la section biconvexe asymétrique ou plan-convexe) (no. 25-26). Sur la morphométrie (voir le tableau 2) on décèle deux classes dimensionnelles et qui correspondent à les variantes **1a** (L = 140-160 mm; larg. max. = 21-28 mm) et **1b** (L = 100-110 mm; larg. max. = 10-15 mm). Ces classes expérimentent la choix dimensionnelle de la matière première (les longueurs du secteur des métapodes de bovinés) et, par conséquence, n'ont pas d'implications en plan fonctionnel.

La matière première est constituée sans exception de métapodes (métacarpes/métatarses) de bovinés (**Bos taurus** très probable, d'après la diagnose archéozoologique); en ce sens, on invoque la présence illustrative de deux spatules en stade d'ébauches, ayant encore des indices caractéristiques de la morphologie anatomique, découvertes dans le site de Balș, dép. de Iași et appartenant à la même civilisation Starčevo-Criș. Les étapes quasi-standardisées de la <chaîne opératoire> ont été précisées sur la base de l'étude des stigmates macro - et microscopiques observés sur les spatules et sur les ébauches de Balș; on a tenu compte aussi des conclusions du travail expérimental (J. Nandriș, H. Camps-Faber et S.-Y. Choi). L'analyse des surfaces a été faite à l'aide d'une microscope optique (agrandissements jusqu'à 100 fois). Le **débitage** était effectué par: 1. **fendage** longitudinal, suivi de détachement de l'épiphièse proximale du métapode par 2. **sciage** transversal/ou fracturation par 3. **percussion directe**; la demi-épiphièse distale (le condyle) a été

détachée par percussion directe quand on a envisagé l'obtention d'une spatule correspondant au sous-type 2 (l'ébauche 2 de Balș). Le **façonnage** est intégral et réunissait les opérations de: 1 **taille** longitudinale et l'abrasion de la demi-épiphise distale (pour la variante 1 b - voir l'ébauche 1 de Balș) en but de régulariser la largeur du segment métapodal; 2 le **reclage** longitudinal en utilisant un tranchant de silex (des stries bifaciales fines longitudinales uniformes caractéristiques); 3. l'**abrasion** sur meule dormante et/ou mobile - petit galet de grès (des stries bien marquées sur la face supérieure de la partie distale et sur les manches de la majorité des artefacts); 4. le **polissage** pour la finition des objets (sur cuir, matériel textile), ce qui rend polie brillante uniforme toute la surface des spatules. Les stigmates microscopiques d'utilisation ont été observés d'une manière exhaustive; il s'agit uniquement de stries courtes d'abrasion, bien marquées, en faisceaux uniformes, orientées transversalement ou obliquement sur de petits secteurs ($L \approx 10-40$ mm) de l'extrémité distale. La présence des secteurs usés sur toutes les extrémités distales conservées et localisés sur les bords droit et gauches permet la reconstitution de la cinématique fonctionnelle des spatules (la prise en main droite/gauche). Les fractures stéréotypes, localisées sur les parties mésiale, distale et l'extrémité distale sont les indices d'une utilisation par application d'une pression assez forte en contact avec une surface regneuse dure, ce qui est en consonance avec les caractéristiques des stries. Dans cette perspective on discute les hypothèses d'utilisation véhiculées par la bibliographie; on accepte provisoirement comme probable pour les exemplaires de Trestiana l'hypothèse qui rattache les spatules au récolte de la farine sur la surface des meules plates. Ainsi, on considère comme plus approprié d'utiliser la dénomination de **spatules** et non de cuillers.

NOTE

¹ Menționăm cu prilejul de față lucrările cele mai importante asupra acestui subiect, care oferă și bibliografia respectivă quasi-completă: Vl. Dumitrescu, Alexandra Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse pour une préhistoire de la Roumanie*, București, 1983, p. 56-66; Silvia Marinescu Bâlcu, *SCIVA*, 26, 1975, 4, p. 487-506; idem, *Suceava*, 8, 1981, p. 163 - 164; idem, *SCIVA*, 34, 1983, 2, p. 116-121; idem, *Dacia*, N.S., 35, 1991, p. 5-12; idem, *Les Carpates Orientales et la Moldavie*, in J.K. Kozłowski, M. Otte (eds.), *Atlas du Néolithique européen. L'Europe Orientale*, vol. I, ERAUL 45, Liège, 1993, p. 191-198, 208-210; idem, *Din nou despre începuturile vieții neolitice la est de Carpații Răsăriteni*, în prezentul volum; Eugenia Popușoi, *Arh. Mold.* 9, 1980, p. 7-17; idem, *Cercet. Ist.*, 11, 1980, p. 105-134; E. Comșa, *Dacia*, N.S. 22, 1978, p. 9-36; idem, *Arh. Mold.*, 14, 1991, p. 5-35; N. Ursulescu, *Suceava*, 10, 1983, p. 261-339; Cornelia Magdalena Mantu, A. Mantu, I. Scorțanu, *SCIVA*, 43, 1992, 2, p. 149-176; Cornelia Magdalena Mantu, *Banatica*, 11, 1991, p. 173-183; Gh. Dumitroaia, *Mem. Antiq.*, 19, 1994, p. 7-82; Olga Necrasov, Maria Știrbu, *Acta MM*, 2, 1980, p. 19-34; S. Haimovici, *Carpica*, 23, 1992, p. 259-268 (cu referiri ample la siturile din Moldova).

² Eugenia Popușoi, Sesiunea de comunicări științifice, București, 1971, vol. I, p. 27-41; idem, *Hierasus*, 2, 1979, p. 27-33; idem, *Cercet. Ist.*, 11, 1980, p. 105-134; idem, *Materiale*, Tulcea, 1980 (1982), p. 36-51; idem, *Materiale*, Brașov, 1981-

1983, p. 28-36; idem, *Carpica*, 23, 1982, p. 27-41; idem, *Trestiana, jud. Vaslui. Așezarea Starčevo-Criș, considerații asupra uneltelor și ocupațiilor* - raportul final (rezumat), în *Cronica Cercetărilor arheologice, campania 1993*, Satu Mare, 1994, p. 67-68; idem, *Trestiana, jud. Vaslui, Așezarea Starčevo-Criș, considerații asupra ceramicii pictate* (rezumat), în *Cronica cercetărilor arheologice - campania 1994*, Cluj-Napoca, 1995, p. 95; idem, *Acta MM*, XII - XIV, 1990-1992, p. 21-45.

³ Studiul exhaustiv al industriei materiilor dure animale din situl Starčevo-Criș de la Trestiana este în curs de realizare (tipologie, tehnologie de fabricare, precizarea modului de utilizare și a rolului funcțional prin examinarea suprafețelor în microscopie optică de mică și mare putere); în aceste condiții nu sunt excluse unele nuanțări și remanieri parțiale ale categoriilor tipologice prezentate cu acest prilej.

⁴ Alexandra Bolomey, Silvia Marinescu - Bâlcu, *SCIVA*, 39, 1988, 4, p. 331-353; C. Beldiman, *Studiul industriei preistorice a materiilor dure animale - probleme metodologice*, comunicare (referat în programul de pregătire pentru doctorat, 25 p., 135 fig.) prezentată în cadrul Secției de Arheologie Preistorică, Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București, 21 dec. 1992; idem, *Les dents percées dans le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie: approche technologique; corps de faucille en bois de cerf du Néolithique ancien de la Roumanie: aspects technologiques et fonctionnels*, în H. Camps-Fabrer, Cl. Belléer, P. Cattelain, M. Otte, R. Orban (eds.), *Industries sur matières dures animales. Évolution technologique et culturelle durant les temps préhistoriques*, Colloque international (Pre - Actes), Treignes, mai 1993, p. 46, 48; H. Barge - Mahien, C. Beldiman, D. Boisson, H. Camps-Fabrer, S.Y. Choi, J.G. Nandriș, A. Peltier, N. Provenzano, D. Ramseger, *Fiche générale Manches* (3.0), în H. Camps-Fabrer (dir.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique, Cahier IV: Éléments récepteurs*, Treignes, 1993, p. 23-31; C. Beldiman, H. Camps-Fabrer, J.G. Nandriș, *Fiche corps de faucille* (3.7), în H. Camps-Fabrer (dir), *op. cit.*, p. 83-88; M. Otte, V. Chirica, C. Beldiman, *Sur les objets paléolithiques de parure et d'art en Roumanie: une pendeloque en os découverte à Mitoc, district Botoșani, Préhistoire européenne*, 7, 1995 (sub tipar); idem, *Mem. Antiq*, 20, 1996, (sub tipar).

⁵ D. Buisson, H. Camps-Fabrer, S.Y. Choi, J.G. Nandriș, A. Peltier, *Fiche générale cuillers* (6.0.), în H. Camps Fabrer (dir), *op. cit.*, p. 133.

⁶ J. Nandriș, *Bos primigenius and the Bonc Spooi*, Bull I, A, 10, 1972, p. 63-82; H. Camps - Fabrer, *Cuillers et louches préhistoriques: un nouvel art de vivre*, Travaux du LAPMO, 1987, p. 11-18, 41-46; D. Buisson, h. Camps-Fabrer, S.Y. Choi, J.G. Nandriș, A. Peltier, *op. cit.*, p. 133-139; D. Buisson, A. Peltier, *Fiche cuillers à cuilleron élargi* (6.1.); idem, *Fiche cuillers type Han - sur - Lesse* (6.4.); H. Camps-Fabrer, S.Y. Choi, *Cuillers type La Sarsa* (6.2.); J.G. Nandriș, H. Camps-Fabrer, *Fiche cuillers à cuilleron à base en V du FTN* (6.3.), în H. Camps-Fabrer (dir.), *op. cit.*, p. 141-167 (cu bibliografia); J.L. Pascual-Benito, *Les cuillers néolithiques sur matières dures animales et sur bois végétale de la moitié orientale de la Péninsule Ibériqué*, în H. Camps-Fabrer, Cl. Bellier, P. Cattelain, M. Otte, R. Orban, *op. cit.*, p. 41.

⁷ J. Nandriș, *op. cit.*, p. 65-66; Silvia Marinescu-Bâlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, p. 345-349 (piesele de aici sunt încadrate în categoria spatulelor).

⁸ J. Nandriș, *op. cit.*, p. 64-65; H. Camps-Fabrer, *op. cit.*, p. 16-18; H. Camps-Fabrer, S. Y. Choi, *op. cit.*, p. 152. Fabricarea experimentală a unei linguri de tip La Sarsa dintr-un metapod de *Bos taurus* a necesitat peste 18 ore de lucru continuu.

⁹ D. Buisson, A. Peltier, *Fiche cuillers à cuilleron élargi* (6.1.) în H. Camps-Fabrer (dir.), *op. cit.*, p. 144.

¹⁰ J. Nandriș, *op. cit.*, p. 64; H. Camps-Fabrer, *op. cit.*; D. Buisson, A. Peltier, *op. cit.*

¹¹ Balș - Eugenia Popușoi, *Arh. Mold.*, 9, 1980/11, fig. 6/1, 3; Glăvănești Vechi - E. Comșa, *Dacia*, N.S., 22, 1978, P. 15, fig. 7/2; Grumăzești - exemplare inedite, puse cu amabilitate la dispoziție de dr. Silvia Marinescu Bâlcu (autoarea cercetărilor), căreia îi exprimăm și cu această ocazie mulțumirile noastre: Lunca - Gh. Dumitroaia, *op. cit.*, p. 15, 49-50, fig. 39/4-5; Munteni - informații furnizate de M. Nicu și S. Țau, cărora le mulțumim și pe această cale; Valea Lupului - E. Comșa, *Arh. Mold.*, 14, 1991, p. 24, 27, fig. 17/1, 3; Voetin - V. Bobi, A. Paragină, *Materiale*, Ploiești, 1983, Partea I, 1992, p. 15, 19, 25, fig. 4/4.

¹² A.V. Dergachev, A. Sherrat, O. Larina, *Recent Results of Neolithic research in Moldavia (URSS)*, OJA, 10, 1991, 1, p. 10-11, fig. 5; O. Larina, *Thraco-Dacia*, 15, 1994, 1-2, p. 48, 60, fig. 3/21.

¹³ Cârcea - M. Nica, *Dacia*, N.S., 21, 1997, p. 19, fig. 6/2-4; idem, *Materiale*, Tulcea, 1980 (1982), p. 32-33, fig. 4/2-3; Grădinile - idem, *Arh. Olt*, 1, 1981, p. 37, fig. 6/9; Râureni - Rm. Vâlcea - D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, 72.

¹⁴ Beșenova Veche/Dudeștii Vechi - Gh. Lazarovici, *Acta MN*, 6, 1969, p. 6-8, fig. 3/1 - 14; idem, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979, pl. E/28 - 36 (vol. II). Schela Cladovei - exemplare inedite, informații furnizate de dr. V. Boroneant, căruia îi mulțumim și cu acest prilej.

¹⁵ Eugenia Zaharia, *Dacia*, N.S. 6, 1962, p. 11, 16-18, fig. 4/20.

¹⁶ Silvia Marinescu Bâlcu, Alexandru Bolomey; *op. cit.*, p. 331.

¹⁷ Vezi supra, nota 6; H. Camps-Fabrer, *Compte rendu de la Réunion de la Commission internationale de nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique*, Institut de Paléontologie Humaine, Paris, 31 mai - 2 iunie 1995, p. 6.

¹⁸ J. Nandriș, *op. cit.*, p. 63-64; J. Nandriș, H. Camps-Fabrer, *op. cit.*, p. 153-158. Lipsa de omogenitate morfologică a pieselor studiate a fost remarcată de autori (p. 158-221), care continuă însă definirea subtipului ca având <baza căușului> în formă de V.

¹⁹ În așezarea de la Balș, piesele osoare aparținând speciei *Bos taurus* reprezintă 20, 12% din materialul studiat, iar în cea de la Trestiana 48,98% din păcate, nu s-au găsit oase întregi. În schimb oasele de *Bos primigenius* sunt în număr de două la Balș, lipsind la Trestiana - cf. O. Necrasov, M. Știrbu, *op. cit.*, p. 20-28.

²⁰ J. Nandriș, *op. cit.*, p. 63-65, 80-81; O. Strejovic, *Lepenski Vir*, London, 1972, fig. 39; vezi și recenzie lui J. Nandriș în *PPS*, 38, 1972, p. 426-429; J. G. Nandriș, H. Camps - Fabrer, *op. cit.*, p. 160; Silvia Marinescu Bâlcu, A. Bolomey, *op. cit.*, nota 13.

²¹ Eugenia Popușoi, *op. cit.*, p. 11, fig. 6/1, 3.

²² J. Nandriș, *op. cit.*, p. 80-82, fig. 4; Silvia Marinescu- Bîlcu, Alexandra Bolomey, *op. cit.*, p. 334-335.

²³ H. Camps-Fabrer, S.Y. Choi, *op. cit.*, p. 150-152.

²⁴ Cf. H. Camps Fabrer, A. Averbough, N. Provenzano, *Fiche Lissoirs - Mode d'emploi*, p. 4, nota 3.

²⁵ H. Camps-Fabrer, S.Y. Choi, *op. cit.*

²⁶ Vezi supra, notele 6-8.

²⁷ Vezi supra, Notele 13-15.

²⁸ J. Nandriș, *op. cit.*, p. 73-74, 78-79, fig. 2-3.

²⁹ Cercetări desfășurate în 1968 și 1978; materiale inedite - vezi supra, nota 11.

³⁰ Eugenia Popușoi, *Acta MM*, XII-XIV, 1990-1992, p. 19-43.

³¹ Idem, *Materiale*, Tulcea, 1981 (1983), p. 28-36.

ABREVIERI

Acta MN - Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.

Acta MM - Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui.

Arh Olt - Arhivele Olteniei, Serie nouă, Craiova - București.

Bull IA - Buletin of the Institute of Archeology, University of London, Londra.

Cercet Ist. - Cercetări Istorice, Serie nouă, Iași.

Dacia, N.S. - Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série, București.

ERAUL - Etudes et recherches alchéologiques de l'Université de Liège.

Materiale - Materiale și cercetări arheologice București.

Mem. Antiq - Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț.

OJA - Oxford Journal of Archeology, Oxford.

PPS - Proceedings of the Prehistoire Society, Londra.

SCIVA - Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București.

Travaux du LAPMO - Travaux du Laboratoire d'Anthropologie et de Préhistoire des Pays de la Méditerranée occidentale, Université de Provence, Aix - en - Provence.

LISTA FIGURILOR

Tabel 1. Repartiția cantitativă și structura tipologică a industriei materiilor dure, animale de la Trestiana (Lista tip din text).

Tabel 2. Parametrii morfometrici ai spatulelor de la Trestiana.

Fig. 1. Convențiile analizei morfologice a spatulelor

Fig. 2. Parametrii morfometrici prelevați la subtipul 1 (vezi tabelul 2).

Fig. 3. Parametrii morfometrici prelevați la subtipul 2 (vezi tabelul 2).

Fig. 4. Repartiția cantitativă a spatulelor în complexele de la Trestiana (histogramă).

Fig. 5. Asocierea cantitativă a spatulelor (tipul 1) cu restul tipurilor de obiecte din materii dure animale (= 2-17) în complexele de la Trestiana (histogramă).

Fig. 6. Spatule: varianta 1a, nr. 1-4;

Fig. 7. Spatule: varianta 1a, nr. 5-8.

Fig. 8. Spatule: varianta 1a, nr. 9-10.

Fig. 9. Spatule: varianta 1a, nr. 11-12.

Fig. 10. Spatule: varianta 1b, nr. 13-16.

Fig. 11. Spatule: varianta 1b, nr. 17-20.

Fig. 12. Spatule: varianta 1b, nr. 21; varianta 2a, nr. 22.

Fig. 13. Spatule: varianta 2a, nr. 23-24.

Fig. 14. Spatule: Varianta 1b, nr. 25-26.

Fig. 15. Etapele fabricării unei spatule/linguri cu baza căușului în formă de V (subtipul 1a) (după J. Nandriș, Bull IA, 10, 1972, p. 82, fig. 4): despicarea longitudinală (1); înlăturarea epifizei proximale prin șanțuire (2) și fracturare (3); fasonarea prin raclaj și abraziune (4).

Fig. 16. Repartiția cantitativă a spatulelor cu ED modificată funcțional (uzură) (histogramă).

EXPLICATION DES FIGURES

Tableau 1. Répartition quantitative et structure typologique de l'industrie sur matières dures animales de Trestiana (voir la liste-type dans le résumé).

Tableau 2. Paramètres morphométriques des spatules de Trestiana.

Fig. 1. Les conventions de l'analyse morphologique de spatules.

Fig. 2. Paramètres morphométrique pour le sous-type 1

(voir le tableau 2).

Fig. 3. Paramètres morphométrique pour le sous-type 2

(voir le tableau 2).

Fig. 4. La répartition quantitative des spatules dans les complexes (huttes) de Trestiana (hystogramme).

Fig. 5. L'association quantitative des spatules (types 1) et le reste des types d'objets en matières dures animales (=2-17) dans les complexes (huttes) de Trestiana (hystogramme)

Fig. 6. Spatules: la variante 1a, no. 1-4.

Fig. 7. Spatules: la variante 1a, no. 5-8.

Fig. 8. Spatules: la variante 1a, no. 9-10.

Fig. 9. Spatules: la variante 1a, no. 11-12.

Fig. 10. Spatules: la variante 1b, no. 13-16.

Fig. 11. Spatules: la variante 1b, no. 17-20.

Fig. 12. Spatules: la variante 1b, no. 21; la variante 2a, no. 22.

Fig. 13. Spatules: la variante 2a, no. 23-24.

Fig. 14. Spatules: la variante 2b, no. 25-26.

Fig. 15. <Chaîne opératoire> de la fabrication d'une spatule/cuiller à base cuilleron en V/sous type la (d'après J. Nandriș, Bull IA, 10, 1972, p. 82, fig. 4): fendage longitudinal du métapode (1) ; sciage (2) et fracturation par percussion directe (3) de l'épiphise proximale; façonnage par raclage et abrasion (4).

Fig. 16. Répartition quantitative des spatules ayant l'extrémité distale modifiée morphologiquement par utilisation (usure) (hystogramme).

NR. CRT.	NIVEL	COMPLEX	TIP																	TOTAL PUNCTE COM- PLET
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1	I	A/L ₃	1													1			2	
2		B/L ₁			1			1											2	
3		B/L ₄	3		2	4													9	
4		C/L ₂	2	4	3	3	1							1				1	15	
5		C/L ₃	4	5	8	5	1	1				1				1			26	
6		C/L ₆	1		7														8	
7		C/L ₇	3	2	6	2													13	
8	II	A/L ₂	1	2															3	
9		A/L ₃								1							1		2	
10		A/L ₉	1		1														2	
11		A/L ₁₂	2	1										1	1				5	
12		B/L ₂	1																1	
13		B/L ₃	1					1			1								3	
14		C/L ₁	2						1										3	
15		C/L ₄	3	1		1													5	
16		C/L ₅	1			1							1						3	
TOTAL NR / TIPURI			26	16	27	16	2	3	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	102	

TAB. 1

SUBȚIP/VARIANTĂ		1a												1b												2a		2b		
NR. ÎNVENTAR		8482 8482 (80)	8581 (2)	8501 (46)	8682 (27)	744 (73)	776 (78)	7907 (39)			8697 (26)			8783 (60)	7906 (38)		7735 (84)	8680 (1)		8778 (5)		8800 (7)		8800 (74)	7734 (84)	7733 (82)	744 (83)	7945 (40)	8679 (3)	
NIVEL/COMPLEX		C/L ₁	C/L ₂	C/L ₃	B/L ₂	A/L ₃	A/L ₃	B/L ₂	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	B/L ₂	C/L ₃	B/L ₂	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	C/L ₃	A/L ₃	A/L ₃	A/L ₃	B/L ₂	C/L ₃	
STARE CONSERVARE		Fr	Fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	i	Fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	fr	Fr	Fr	Fr	Fr	i	i
PARAMETRI		NR. CRT./FIGURA																												
1	Lungime totală/păstrată	138	98	72	72	68	58	66	29,5	61	60	49	38,3	99	66		49	61	87	61	51	42	32	138	125	123	90	103		
2	Lungime	68		70										67					85											
3	Lățime maximă	22		20,5	25,3	22,5	26	24	24	14,7	7,5	9,7	7,7	14	12,4		12,2	20,6	15	17	128	14	30	27	26	20,5	20,7			
4	Lățime biseau	PD ED		0,5	1	1	1							8,7			7	2,4	2					6			34	0,5		
5	Adâncime/Curbură		3	1,5	2,3	4	6,5	5,5						0,5			3,7	2	16					2	2		3	2		
6	Grosime centru	PM	3	1,3	2	3,5	2,5	3,2	3,3	3	3	2,4	1,6	1,3	6	6	4,3	4,3	2,5	4,4	4	5	5	4,6	4	2,8	1,6			
7	Grosime minimă/ED		1,2		1,3	2,2	2	2	2	2,7	1,7	1,7	1	0,8	4,5		3	2,7	1,5	2,5	3,7	4	3	3,8	2	2,4	1,2			
8	Lungimea părții active	BS BD		24	40	34								9			9	13	10								7			
9	Lățime		6	8	6,6										8,8	8,5		8,3	6,7	9,6					24	22,5	20,6	20	15,5	
10	Grosime	PP EP	5	7,4	6									12	12,3		7,6	9,6	3,8					6,7	5,4	4	3,7	2		
11	Lungime		70												32	39														
12	Lățime maximă	PP EP	6,6	8,2										8,5	5,4	11														
13	Lățime minimă/ED		3												7	7,8	6,2								12,8	10	13	16	5,6	
14	Grosime maximă	PP EP	5,5	7										10	12	12														
15	Grosime EP		2,3												7	5	6,2								9	6,6	4	4,4	3,8	

TAB. 2.

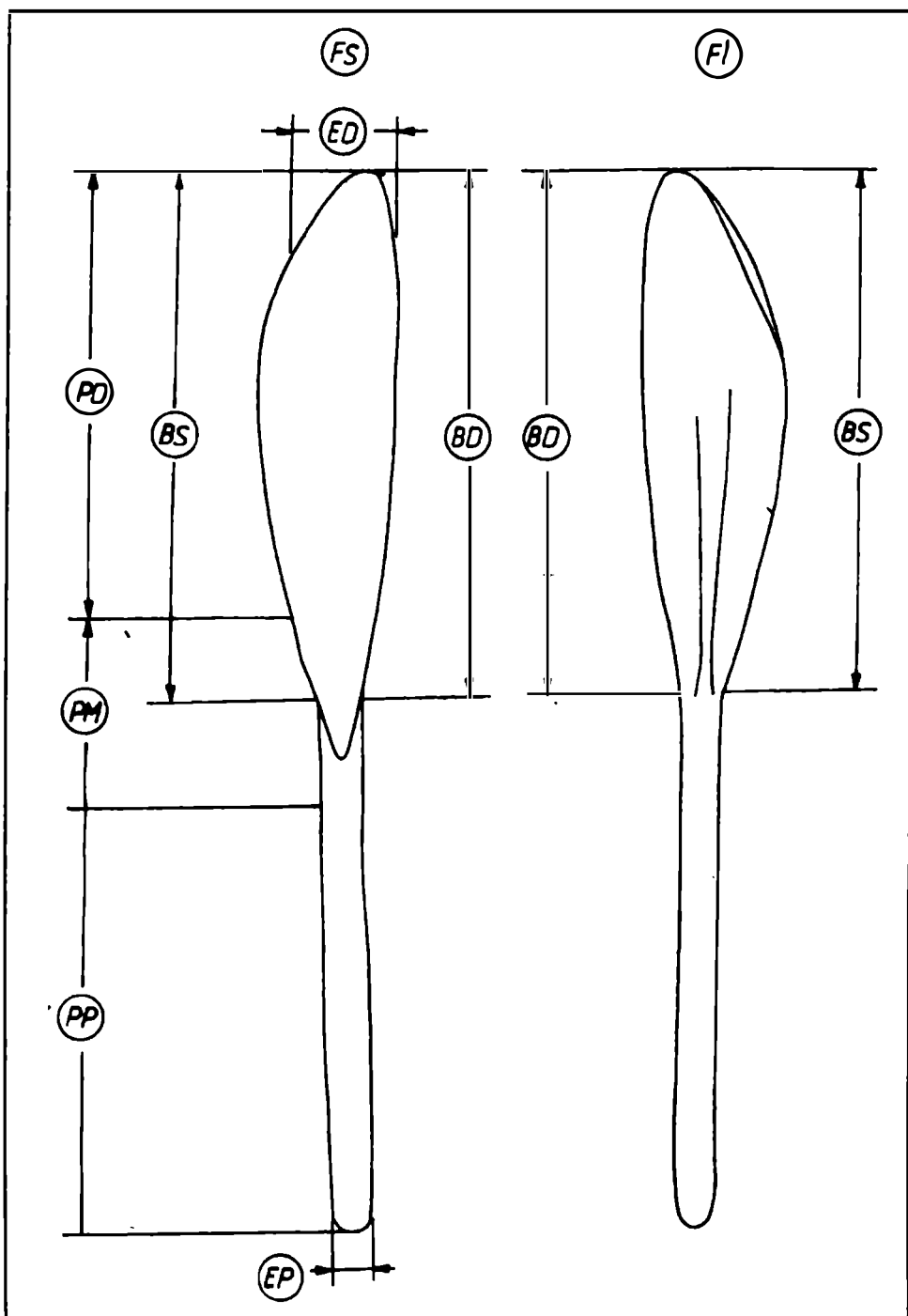

Fig. 1.

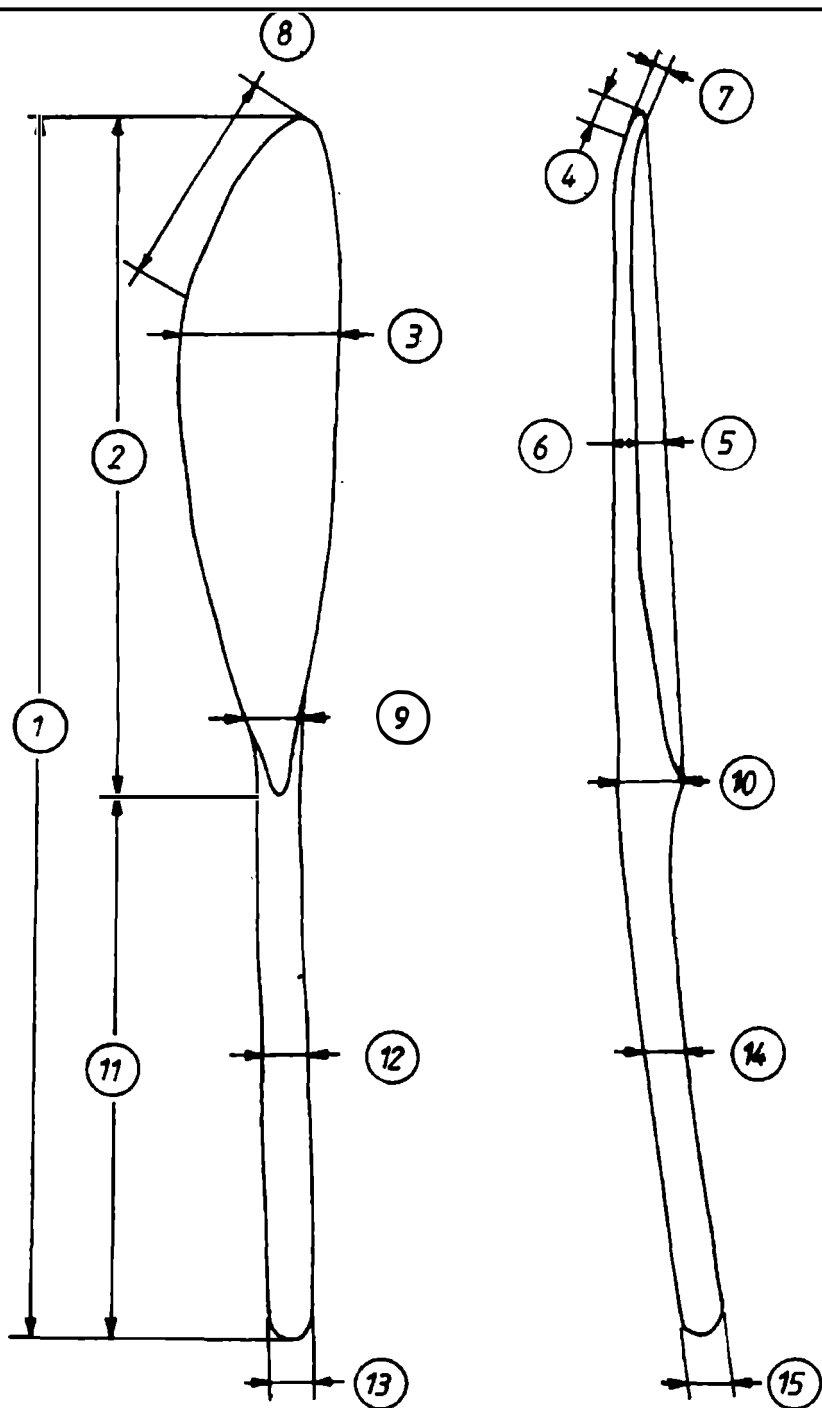

Fig. 2.

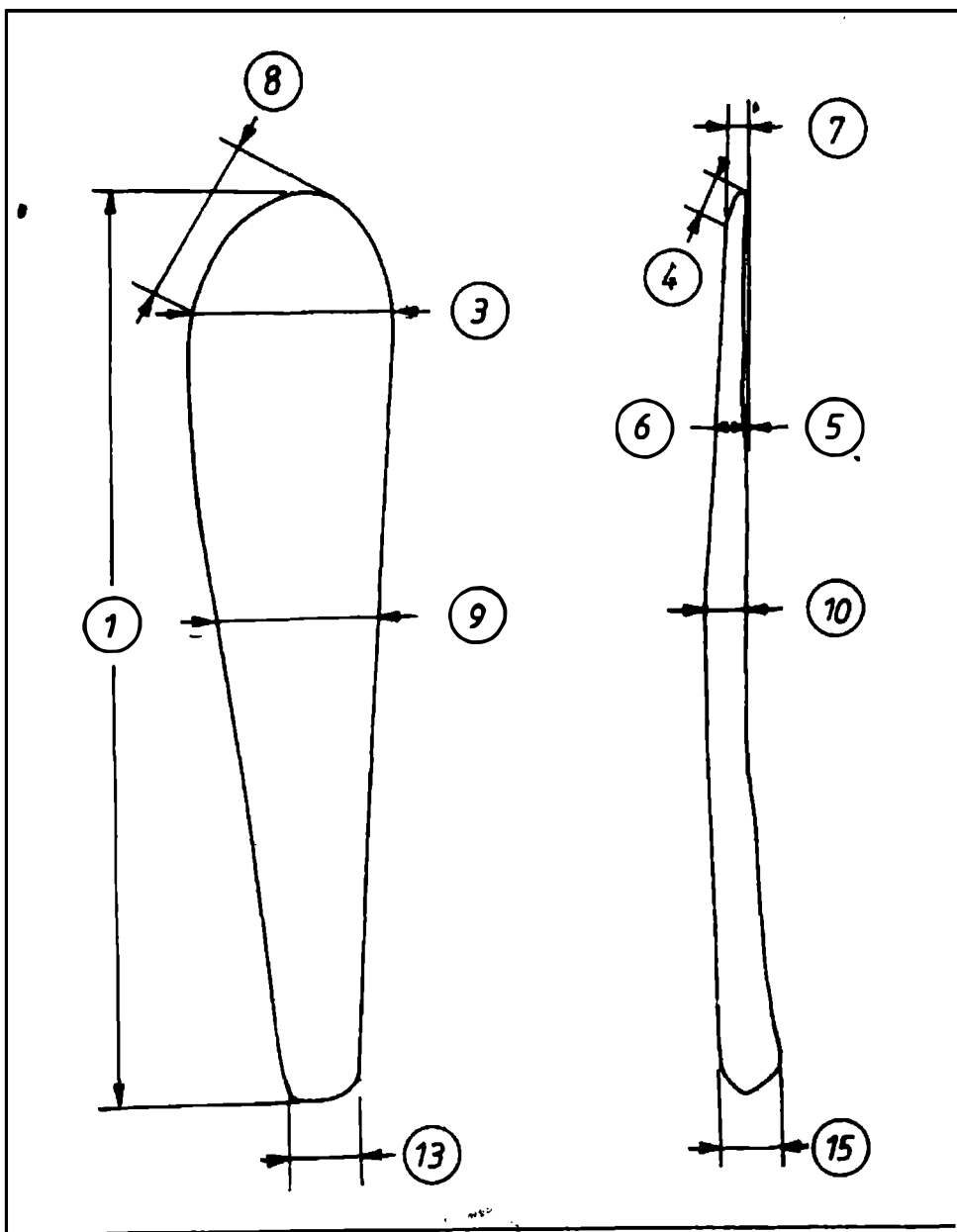

Fig. 3.

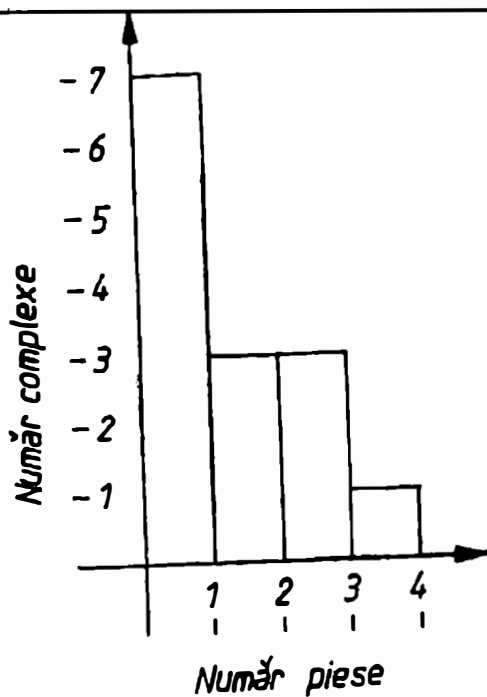

Fig. 4.

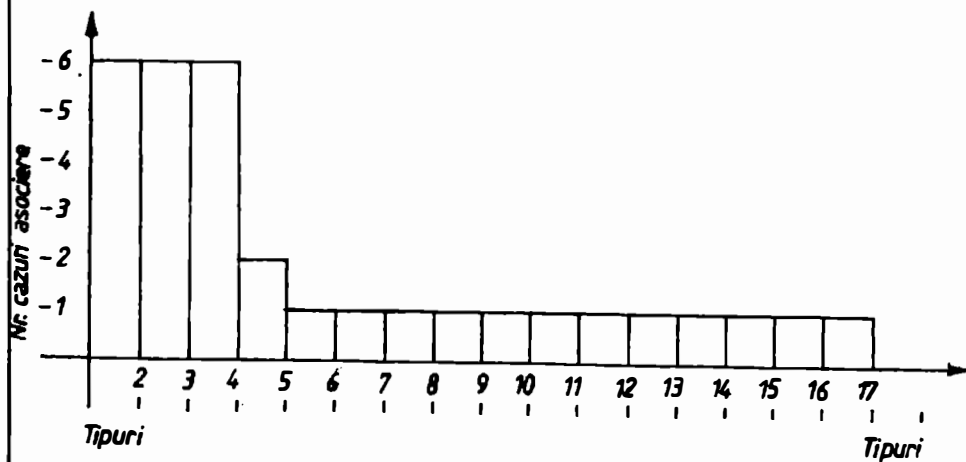

Fig. 5.

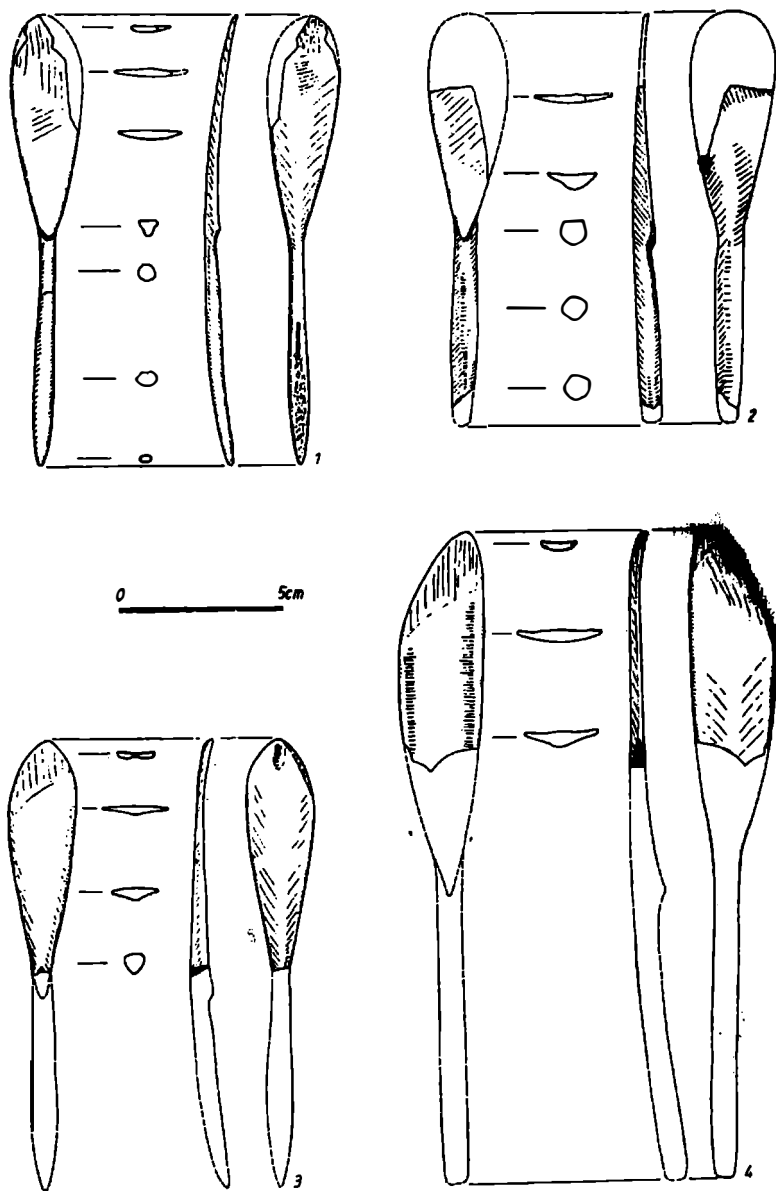

Fig. 6.

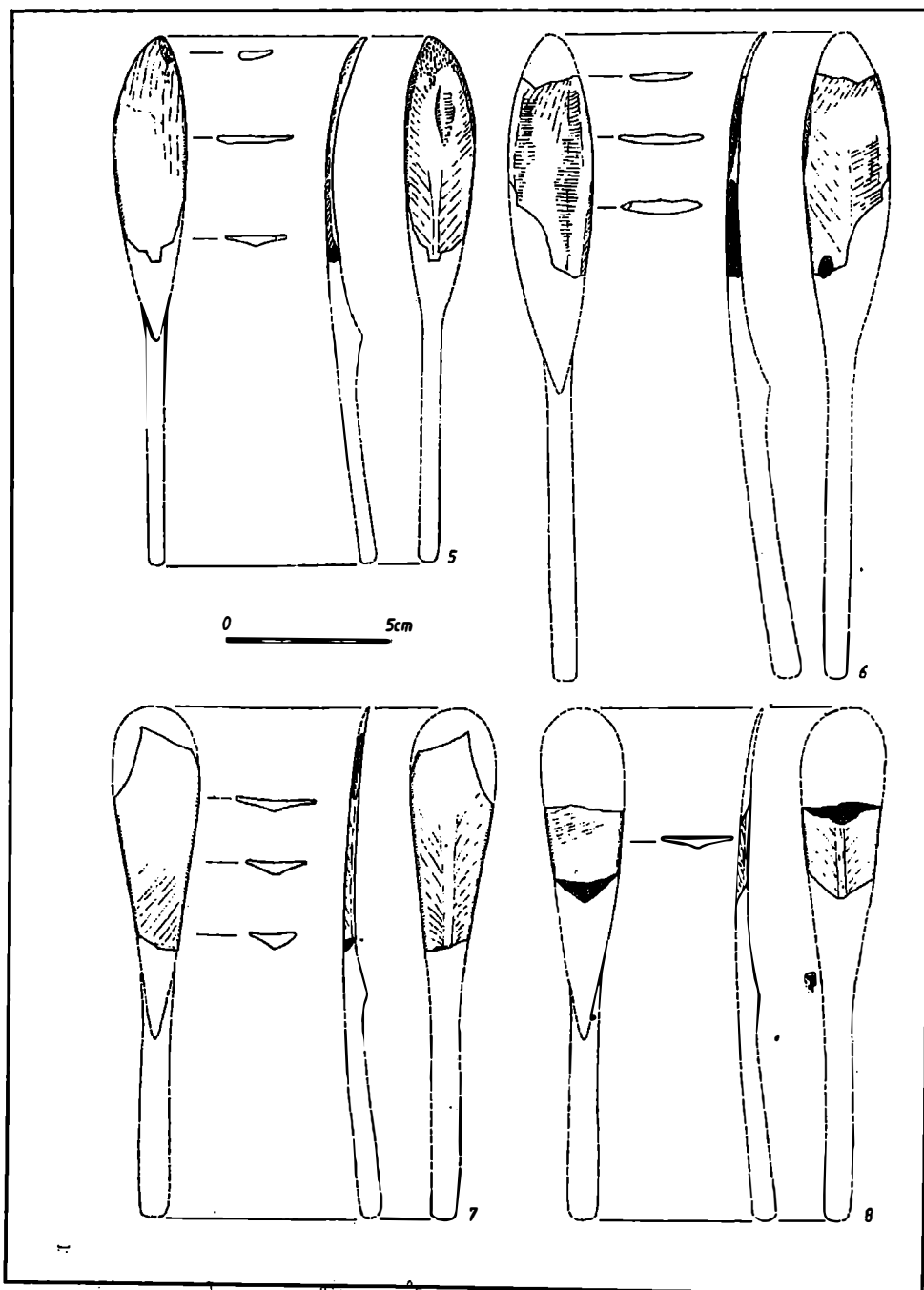

Fig. 7.

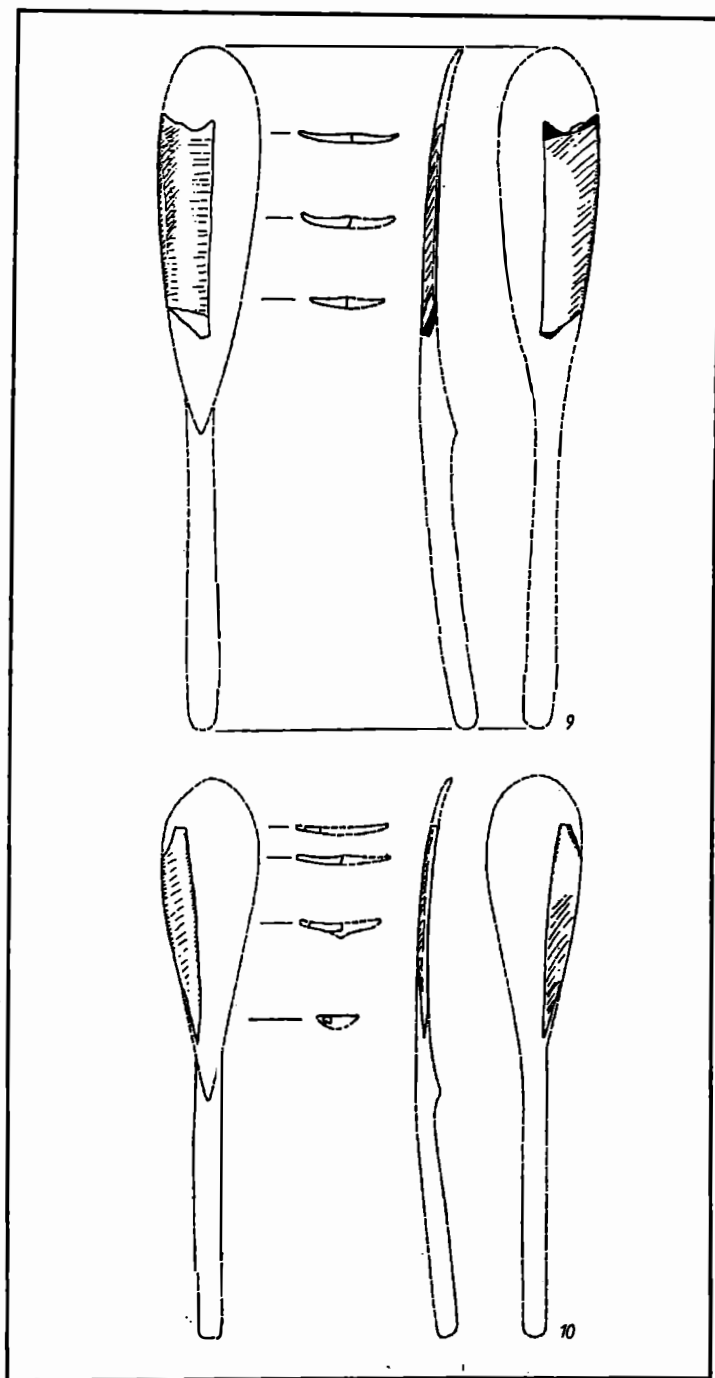

Fig. 8.

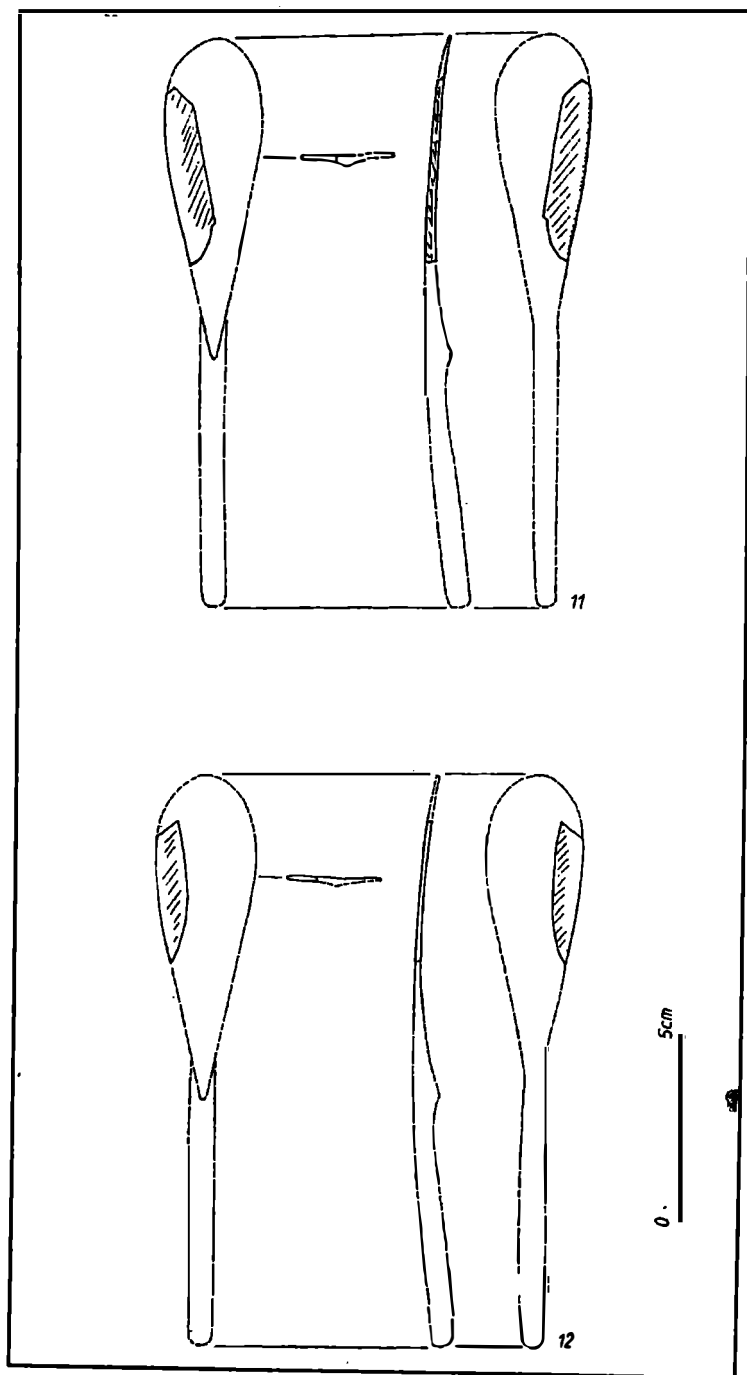

Fig. 9.

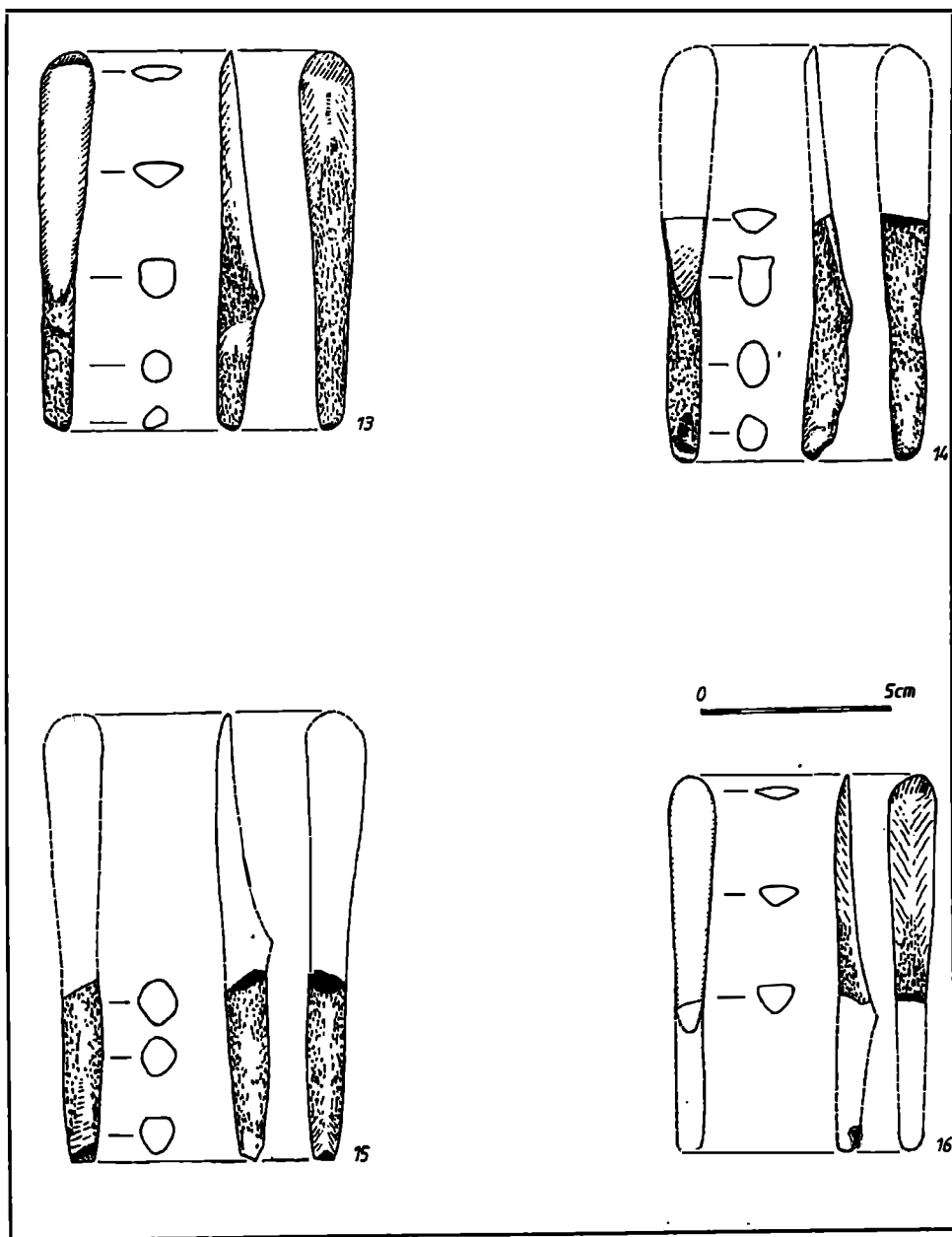
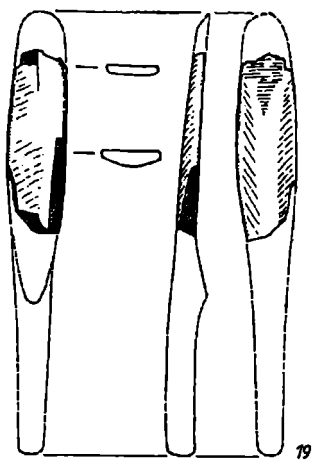
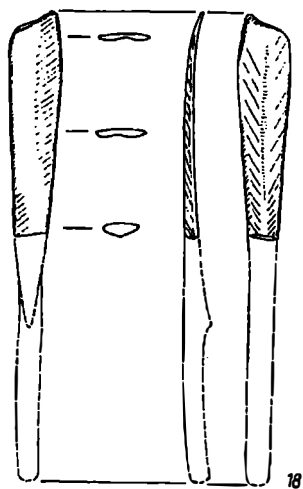
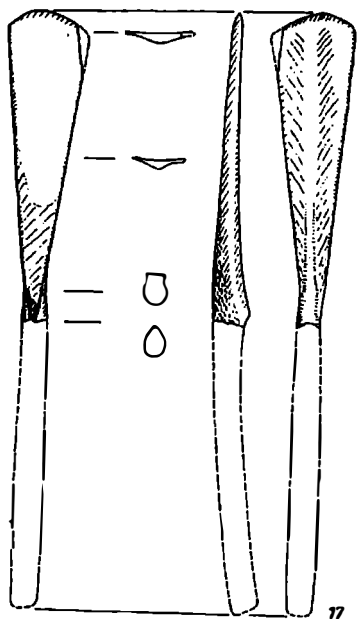

Fig. 10.

0 5cm

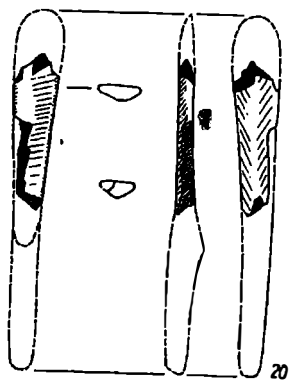

Fig. 11.

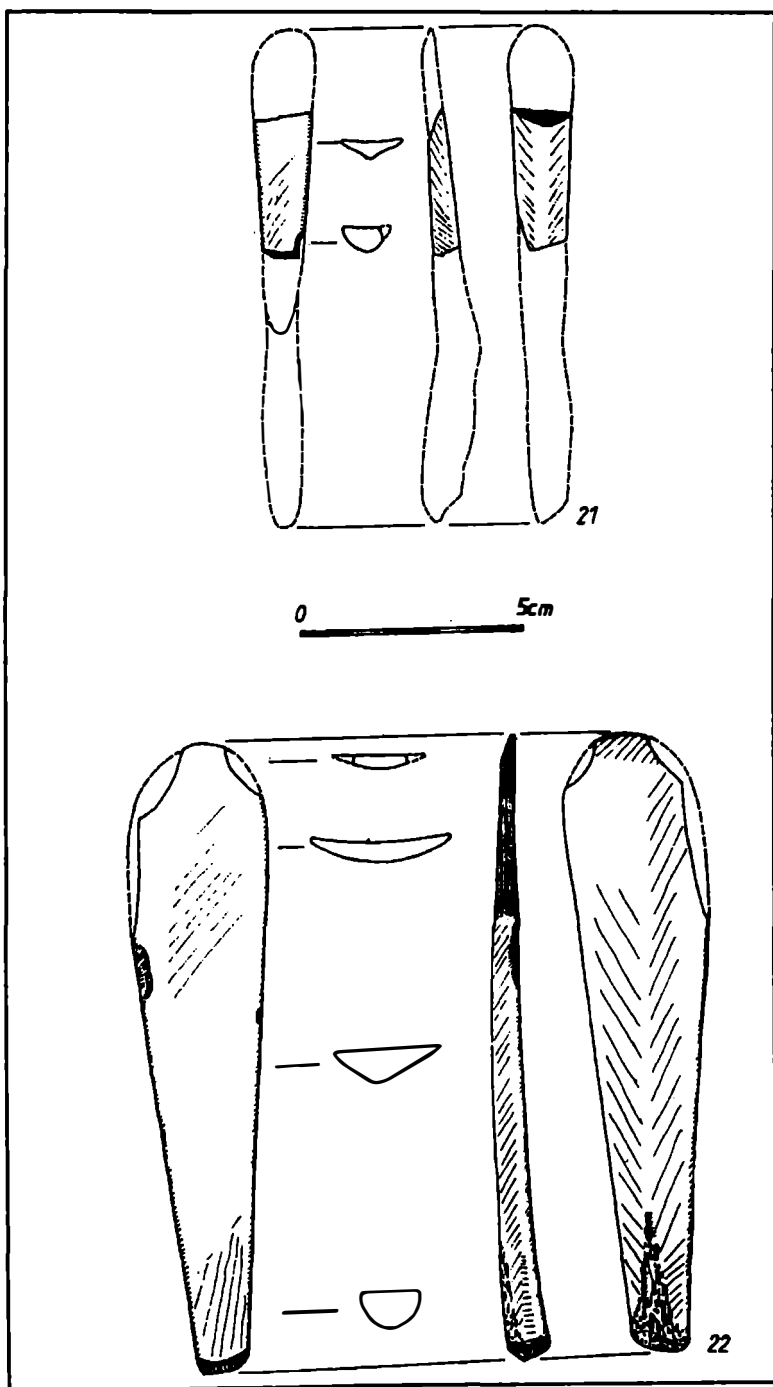

Fig. 12.

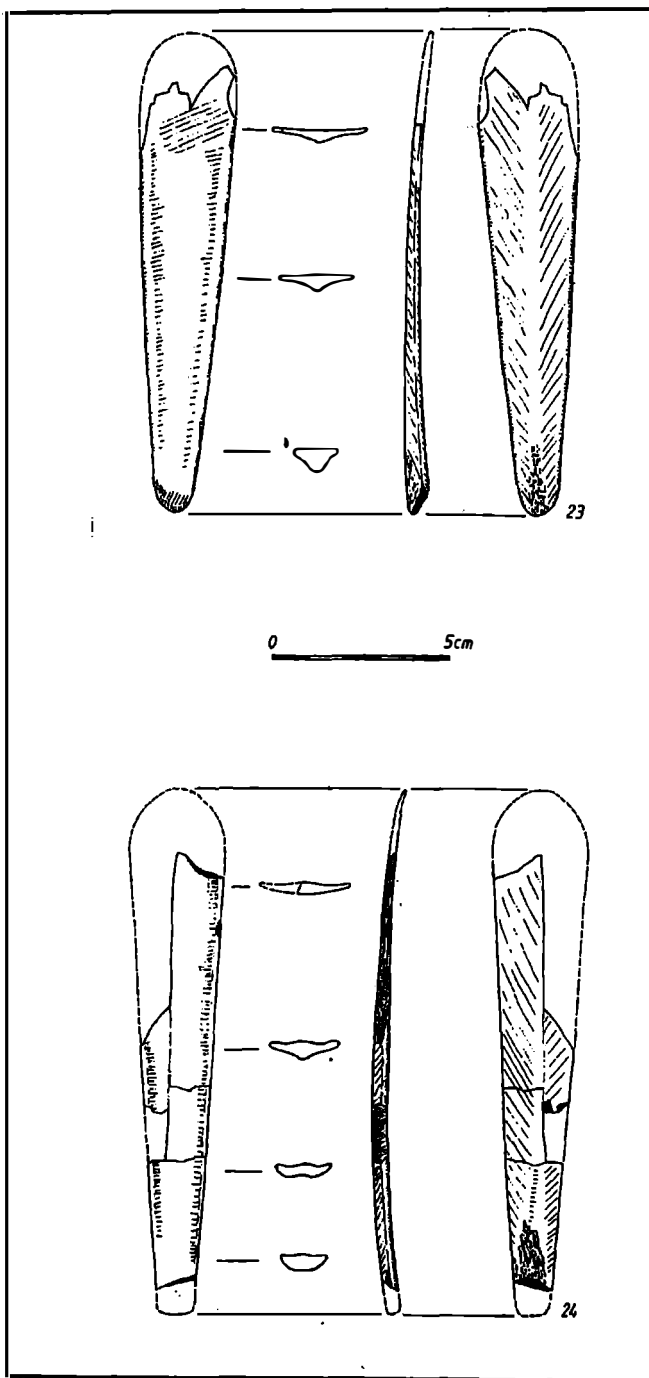

Fig. 13.

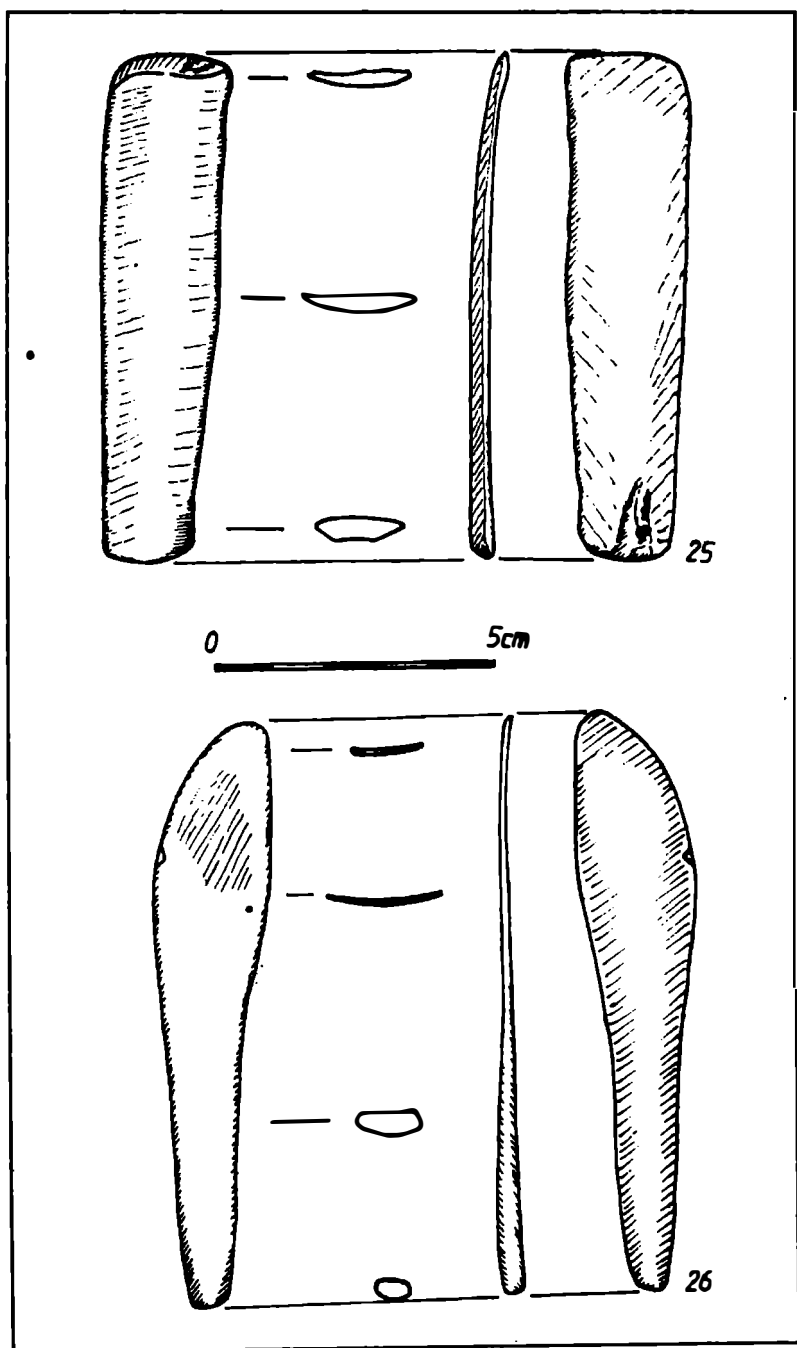

Fig. 14.

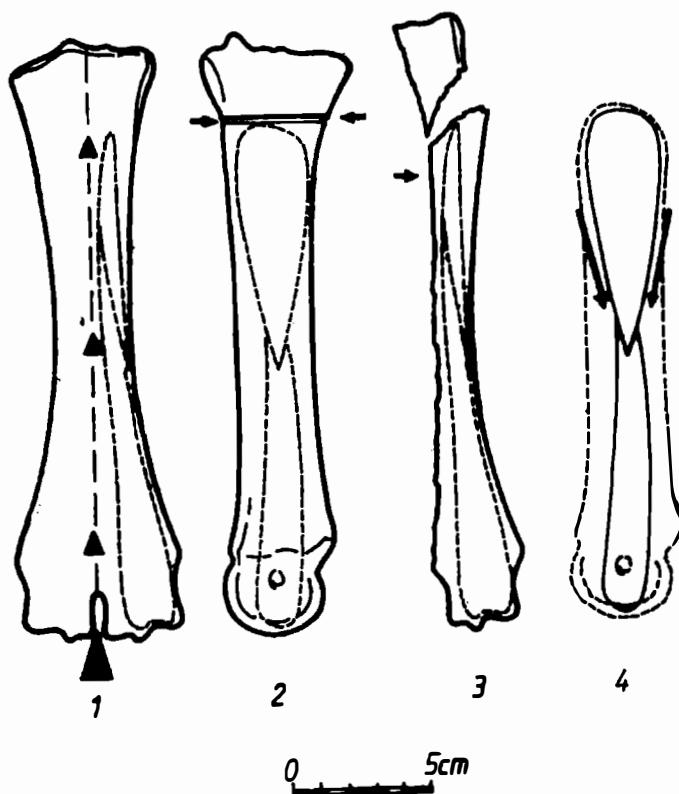

Fig. 15.

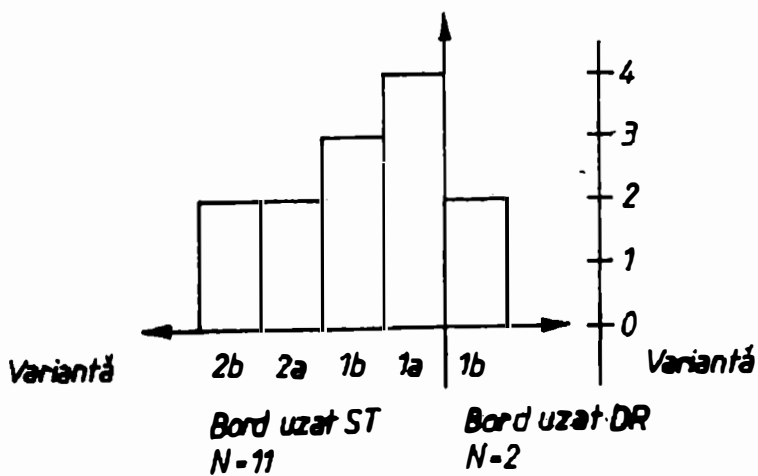

Fig. 16.

UNELTELE DIN OS DESCOPERITE ÎN ASEZAREA DE EPOCA BRONZULUI DIN SATUL POȘTA ELAN Mircea Mamalauca

La solicitarea Direcției Apelor Române - Filiala Iași, instituția noastră a organizat o campanie de săpături arheologice de salvare, într-o așezare de epoca bronzului aflată în satul Poșta Elan, comuna Vutcani, județul Vaslui, campanie încheiată cu rezultate interesante.

De la bun început trebuie spus faptul că întreaga vale a râului Elan este foarte bogată în vestigii aparținând epocii bronzului dar din nefericire foarte puțin studiate, de cele mai multe ori doar întâmplător aflându-se în atenția specialiștilor. Așezarea de la Poșta Elan se întinde pe o suprafață relativ mare însă noi am reușit să cercetăm sistematic doar o mică parte (600 mp), restul investigației rezumându-se la o observație de suprafață și la colectarea materialului descoperit întâmplător. În urma cercetării au fost scoase la lumină trei locuințe și două gropi menajere cu un inventar constând în: unelte și obiecte din piatră, unelte din bronz, unelte din os și nu în ultimul rând un mare număr de fragmente ceramice.

În cele ce urmează mi-am propus să realizez o prezentare a uneltelor din os care reprezintă categoria de obiecte cea mai numeroasă, în așezarea de la Poșta Elan. După cum arătăm mai sus uneltele provin atât din locuințele cercetate sistematic cât și din peregrinările efectuate în apropierea acestor locuințe.

Primele unelte din os au fost descoperite într-o groapă menajeră: este vorba de două împungătoare confecționate din așchii de os. Împungătoarele sunt aproape egale ca lungime (pl.I, fig.1,2) fiind destul de sumar prelucrate. Practic s-a acordat atenție doar părții active restul uneltei fiind total neglijată.

Prelucrarea sumară și materia primă abundentă au permis ca acest tip de unealtă să fie foarte răspândit. Astfel în așezările aparținând Culturii Noua este aproape nelipsită măturie fiind descoperirile de la Zăpodeni¹- județul Vaslui, Foltești și Monteoru², Bărboasa³ (comuna Oncești-județul Bacău), Cavadinești⁴- județul Galați, și am enumerat aici doar așezări descoperite în Moldova.

Foarte interesante sunt însă împungătoarele descoperite în locuința L1 din așezarea de la Poșta Elan și mă gândesc aici mai ales la două dintre ele. Este vorba de împungătoarele realizate din cubitus de ovi- caprină lustruite pe diafiză (Pl.I, fig.3,4). Împungătoarele au o lungime de 102 și respectiv 106 mm iar spre deosebire de alte unelte din os cel care le-a confecționat a acordat atenție nu numai părții active ci și mânerului sau locului de prindere. Important de remarcat la cele două împungătoare este existența unei perforări la nivelul epifizei proximale a osului care străbate longitudinal olecranonul până la nivelul inciziunii semilunare. Diametrul canalului, care după câte spuncam străpunge epifiza, este de aproximativ 4 mm. Unelte similare au fost scoase la iveală și în așezările de la Gârbovăț⁵- județul Galați, Poșta Elan⁶, județul Vaslui. Unul din cele două împungătoare prezentate mai sus dispune în partea opusă vârfului de un dispozitiv de agățare (cârlig) cu care probabil erau agățate firele din diverse materiale.

Un alt împungător (Pl. I, fig.5) confecționat de această dată dintr-un metacarp

drept de ovicaprină descoperit în aceeași locuință are o lungime mult mai mică fiind după aspect o unealtă mai puțin întrebuințată. Si în cazul acestui împungător s-a practicat pe suprafața articulară proximală un orificiu cu diametru de aproximativ 1,5 mm. O unelată asemănătoare s-a descoperit și în așezarea Noua de la Corlăteni⁷.

Întrebarea care se pune este de ce au fost practicate aceste orificii? Singurul răspuns plauzibil este că acele canale aveau drept scop asigurarea unei modalități de prindere în vederea păstrării acestor interesante unelte. La obiectele similare cunoscute autorii descoperirilor nu amintesc de existența unor asemenea orificii.

În perimetrul cercetat în așezarea de la Poșta Elan au fost descoperite și alte unelte din os unele dintre ele foarte interesante. Si mă gândesc aici la un alt împungător (Pl. I, fig. 6) confectionat de această dată dintr-un os tubular a cărui parte activă, foarte ascuțită, nu depășește lungimea de 19 mm în timp ce restul piesei este total neprelucrată. La fel de interesant este și omoplatul crestă (PL.II, fig.2) descoperit în locuința L1 care se distinge prin prezența pe marginea cavității glenoidale a unor creștături perpendiculare cu zimți mărunți. În afara locuințelor cercetate dar în perimetrul secțiunilor trasate am mai descoperit un răzuitor (Pl. II, fig.1) confectionat dintr-o așchie de os probabil de bovidu. Partea activă este destul de fină ceea ce denotă o îndelungată utilizare. În secțiunea III în afara locuințelor L 2 și L 3 am descoperit un fragment de patină (Pl. II, fig.3) care are orificiile de prindere practicate oblic de o parte și de cealaltă a extremităților osului. După uzura nu prea pronunțată a tălpii patinei se poate deduce că aceasta nu a fost prea mult folosită. Important de amintit este și fragmentul de ac (Pl. II, fig.4), ac din os care își găsește analogii în așezările aparținând Culturii Noua de la Gârbovăț⁸, Trușești⁹. De remacat în cazul acestui ac este prezența a două șanțuri-de o parte și de alta a orificiului practicat în partea superioară a acului, șanțuri care s-au dorit a fi probabil un decor. Nu aș dori să închei această prezentare a uneltelor din os descoperite în urma cercetării organizate în așezarea de la Poșta Elan fără a mă opri și asupra uneltelor din os descoperite în apropierea spațiului cercetat sistematic. Este vorba de uneltele descoperite în peregrinările efectuate în perimetrul așezării. După câte am mai arătat așezarea nu se rezumă doar la spațiul cercetat sistematic ci ea este mult mai mare cuprinzând circa 12 cenușare, deci cu siguranță un număr mult mai mare de locuințe și alte amenajări. Din observația sumară, în acest spațiu alături de alte obiecte au fost găsite și 8 unelte din os care întregesc în mod fericit descoperirile realizate, contribuind la o mai exactă încadrare tipologică, cronologică și culturală a așezării de la Poșta Elan.

O unealtă relativ frecvent întâlnită în așezări de acest tip este reprezentată de dălțițele din os (Pl. II, fig.5; Pl III, fig.1), care evident nu lipsesc nici din așezarea cercetată. Au fost descoperite două interesante dălțițe, una realizată dintr-un cubitus de bovidu iar cealaltă dintr-o așchie desprinsă dintr-un os de dimensiuni mai mari. La aceste două unelte aș remarca caracterul foarte îngrijit al părții active care este finisată și relativ bine ascuțită fiind după câte se pare o unealtă performantă. Suprafața de prindere la ambele unelte este în totalitate neglijată, nereprezentând, se pare, pentru realizator nici o importanță. Unelte similare au fost descoperite și în așezările de la Soldănești¹⁰, Monteoru¹¹, precum și în alte așezări aparținând orizontului Noua. Alături de împungătoarele enumerate și sumar descrise în paginile anterioare în

peregheze au mai fost descoperite alte două împungătoare (Pl III, fig.2, 3), foarte îngrijit lucrate. Este vorba de două împungătoare realizate din aşchii de os bine ascuţite la unul din capete, unul având vârful prelung iar celălalt vârful relativ conic. După grosimea fragmentelor de os se poate deduce că uneltele provin dintr-un os de bovideu. Unelte similare au fost găsite în localitatea Sebeş-Podul Pricopu¹², judeţul Alba.

Remarcabil ca formă dar mai ales ca realizare este răzuitorul (Pl. III, fig.4) găsit în perechezele întreprinse, răzuitor confecţionat dintr-un fragment de os, probabil de bovideu, foarte atent şi îngrijit lucrat. Răzuitorul are partea activă prelungă şi foarte bine finisată dar în acelaşi timp şi porţiunea de care se efectua prinderea este bine finisată. Este evident că aspectul îngrijit, luciul piesei, nu este dat numai de o îndelungată folosire ci cu siguranţă şi de atenta realizare. De altfel este piesa cea mai îngrijit confecţionată din noianul de unelte prezentate până acum. O altă unealtă interesantă este o seceră (Pl. III, fig.5) din coastă de bovideu care datorită aspectului său, destul de neîngrijit, denotă o prelucrare superficială. Dinţii secerii sunt inegali şi neatent practicaţi ceea ce a făcut ca unealta să asigure un randament mai scăzut. Interesante de menţionat sunt creştăturile care după aspect au fost practicate cu o unealtă foarte subţire şi bine ascuţită. O unealtă asemănătoare a fost decoperită în aşezarea de la Cavadineşti¹³, jud. Galaţi.

Tot în perechezele efectuate am descoperit şi doi omoplaţi crestaţi (Pl. III, fig. 6, 7) puţin diferiţi de cel găsit în săpătura sistematică întreprinsă. Diferenţa constă în practicarea diferită a creştăturilor acestea fiind mai adânci şi puţin oblice. Cu siguranţă dacă cercetarea s-ar extinde descoperirile ar fi şi mai spectaculoase. Trebuie amintit însă faptul că în zonă am descoperit şi alte unelte (din piatră, bronz, precum şi o cantitate apreciabilă de ceramică de tipuri şi calităţi diferite) care vor face obiectul unei alte comunicări.

Vestigiile descoperite, contextul în care au fost găsite, ne permit să încercăm o încadrare tipologică şi culturală a aşezării cercetate.

Aşezarea poate fi încadrată, fără teama de a greşi, în aria Culturii Noua în perioada Noua II.

NOTE

¹ Marilena Florescu, Marian Neagu, *Cultura şi Civilizaţia la Dunăre de Jos*; Vol. IX, Călăraşi, 1991, p. 308, fig. 136/3.

² Marilena Florescu, C. Buzdugan, *Arh. Moldovei*, vol. VII, 1972, p. 157, fig. 43/5,8,10.

³ Marilena Florescu, Viorel Căpitanu, *Carpica I*, 1968, p. 39, fig. 4/5.

⁴ Ion T. Dragomir, *Materialie*, VI, 1959, p. 457, fig. 3/2.⁵ Marilena Florescu, Marian Neagu, *op. cit.*, p. 307, fig. 135/14.

⁶ Marin Rotaru, *Thraco-Dacia*, IV, 1983, 1-2, p. 76, fig. 2/11.

⁷ Marilena Florescu, Marin Neagu, *op. cit.*, p. 305, fig. 133/2.

⁸ *Ibidem*, p. 310, fig. 138/5.

⁹ M. Petrescu-Dâmboviţa, şi colab, *SCIV*, V, 1954, 1-2, p. 26, fig. 18/2, 3.

¹⁰ Marin Rotaru, *op. cit.*, p. 76, fig. 2/3.

¹¹ Marilena Florescu, C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 158, fig. 44/13, 17.

¹² Ion Andriţoiu, *Thraco-Dacia*, VII, 1986, 1-2, p. 38, fig. 5/6, 7.

¹³ Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p. 456, fig. 2/6.

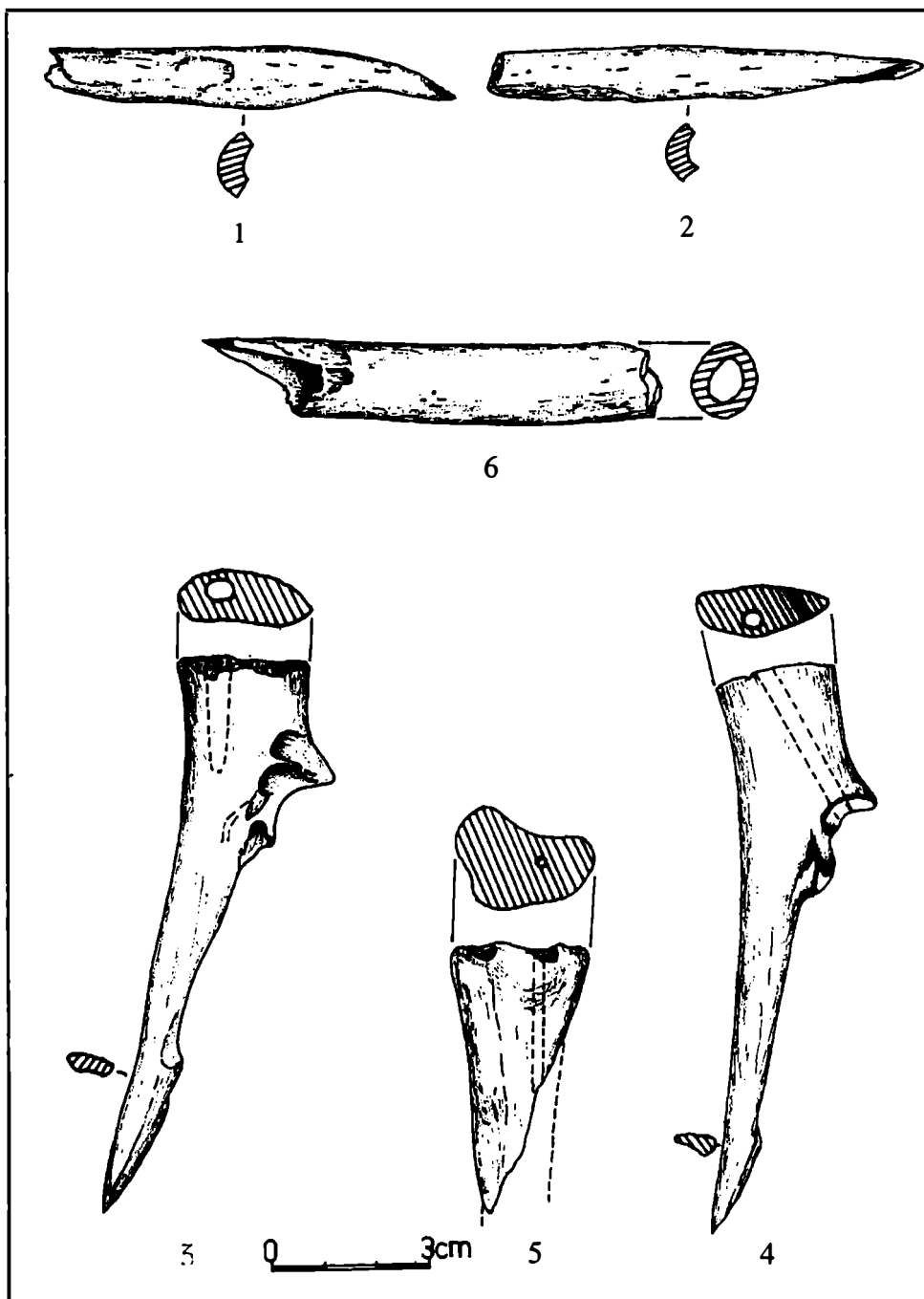

Fig.1.POȘTA ELAN, unelte din os - împungătoare

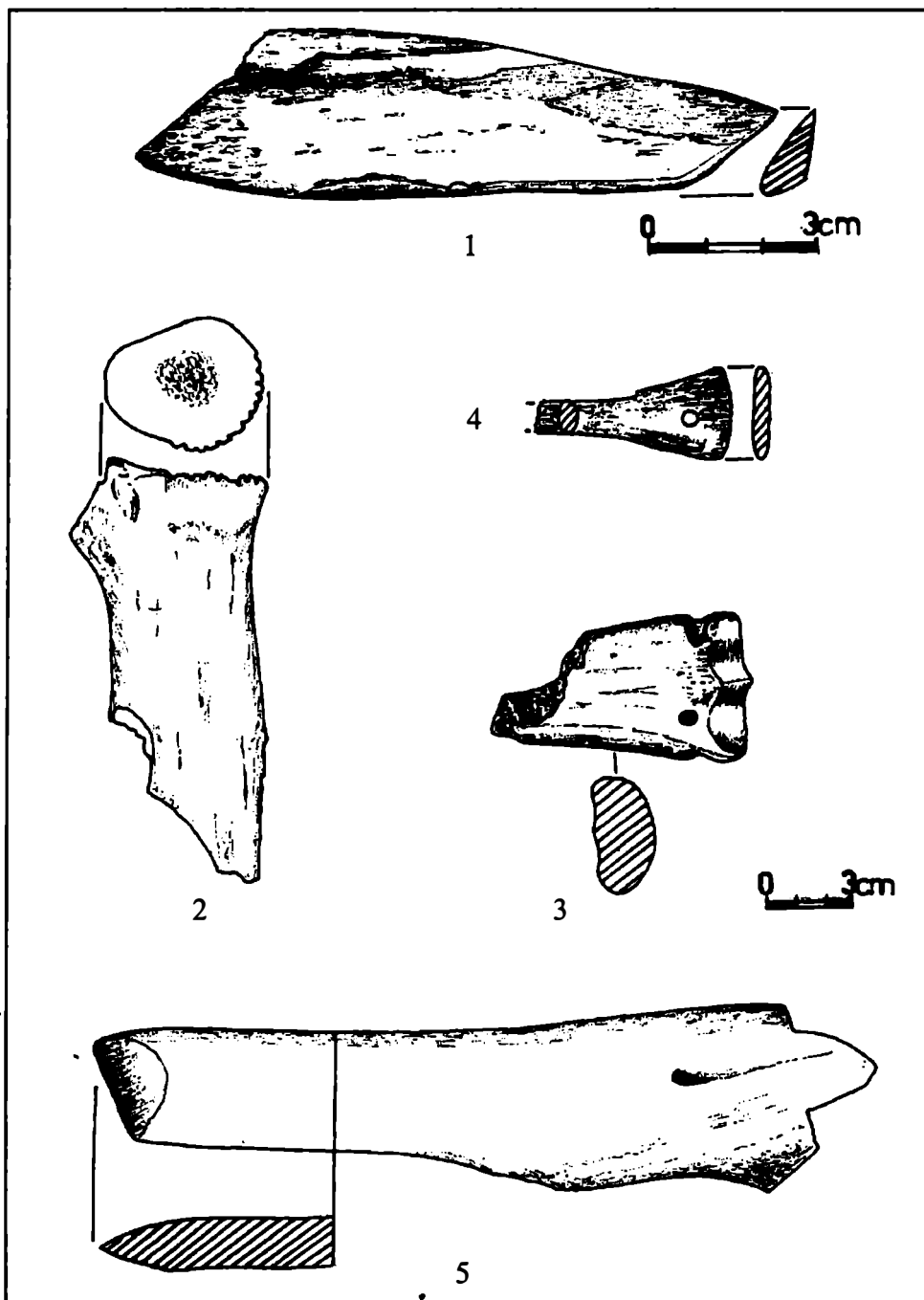

Fig. 2. POȘTA ELAN, 1. răzuitor; 2. omoplat crestat; 3. fragment patină; 4. fragment ac; 5. daltă.

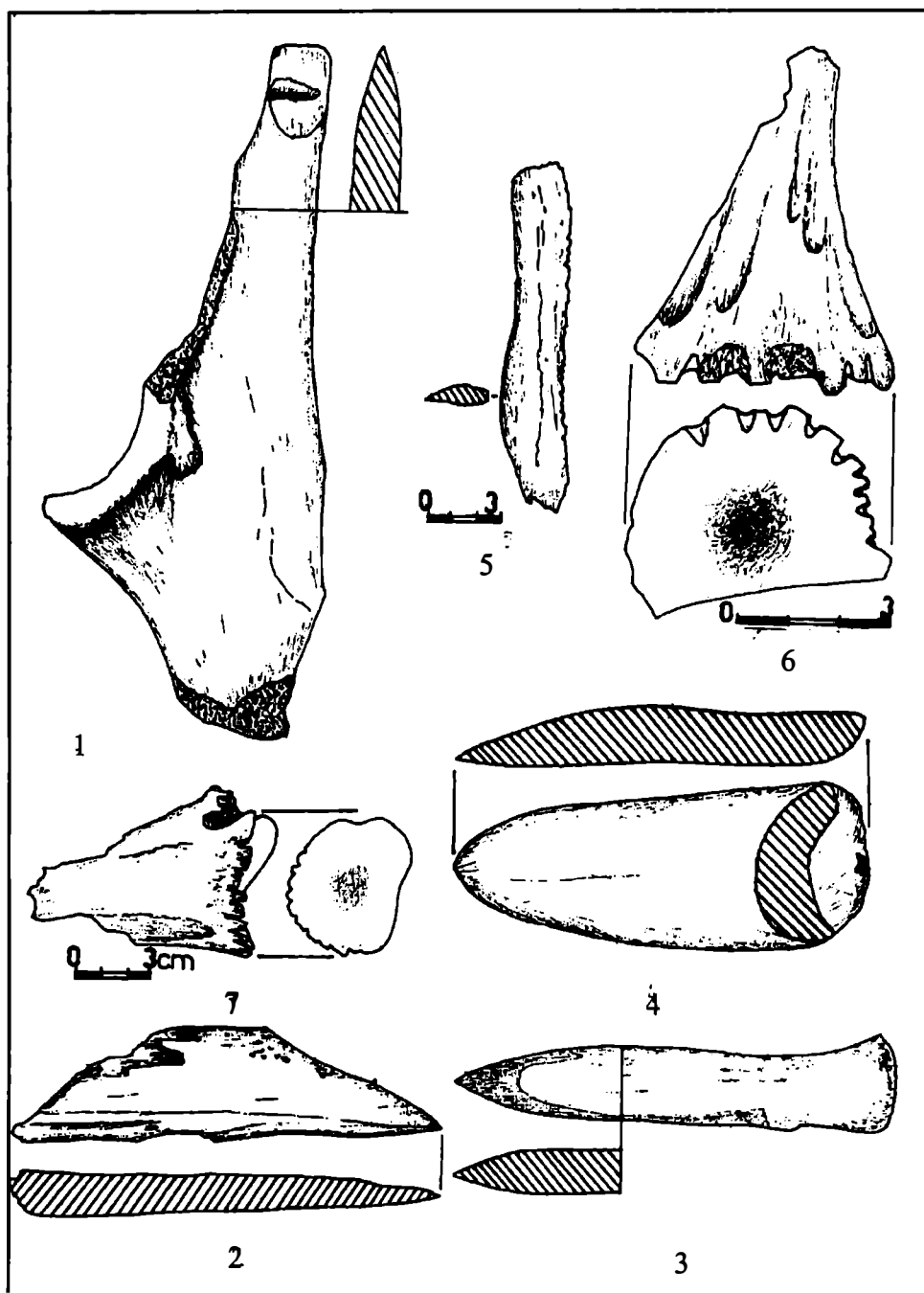

Fig. 3. POȘTA ELAN. 1. daltă; 2,3. împungătoare; 4. răzuitor; 5. seceră; 6,7. omoplați crestați

SCEPTRE DE PIATRĂ DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN VASLUI

Tamília Marin

Printre obiectele specifice epocii bronzului, mai precis faza finală, sceptrele de piatră constituie o categorie aparte. Un număr de astfel de piese a fost descoperit și pe teritoriul județului Vaslui. În cele ce urmează ne vom referi la două astfel de descoperiri aflate în colecția muzeului.

Primul dintre sceptre provine dintr-o descoperire întâmplătoare mai veche, de pe teritoriul orașului Vaslui, pe locul fostului Obor pentru vite (fig. 1). Cercetările de teren din ultima vreme nu au reliefat existența unor fragmente ceramice în locul respectiv. Sceptrul este dintr-o gresie silicioasă, lustruită. Forma este tronconică, având înălțimea de 18 cm. Diametrul maxim al părții inferioare este de 5,8 cm. Partea superioară, respectiv capătul subțire, cu diametrul de 5,7 cm, este șlefuită sub forma unei proeminente, puțin rotunjită pe margini. Pe umărul piesei se află patru butoni semiglobulari dispuși simetric. Între butoni spațiul este de 1,7 cm. Spre deosebire de alte piese, butonii nu sunt dispuși pe o nervură.

O altă piesă, aflată tot în colecția Muzeului Vaslui, provine de asemenea dintr-o descoperire întâmplătoare, de la Murgeni (fig. 2). Este fragmentară, păstrându-se doar partea superioară. Este la fel, din gresie silicioasă, având diametrul de 7 cm. Nu sunt menționați privind eventualele fragmente ceramice care să fi fost găsite împreună cu piesa.

Astfel de sceptre au mai fost descoperite tot în zona Vasluiului. Ne referim la cele trei sceptre de la Voinești¹. Două dintre aceste piese sunt prevăzute cu butoni: una are patru iar cealaltă în stare fragmentară, doar trei². Alte sceptre din piatră se mai cunosc la Dorobanțu³, Coțofanca⁴, Vlădiceasca⁵, Capidava⁶, în aria culturii Coslogeni, Băilești-Aldeni⁷ în aria culturii Monteoru. O altă piesă, fațetată și cu patru butoni laterali provine de la Cătușa, Galați⁸. În Moldova, în afara pieselor menționate, de la Voinești și Galați, mai cunoaștem pe cele de la Fitionești⁹, în preajma unei așezări Monteoru și cea de la Davideni¹⁰. Aceasta din urmă face parte tot din categoria celor cu butoni pe umăr și provine dintr-o descoperire întâmplătoare. Săpăturile efectuate aici au scos în evidență existența unei așezări de tip Noua.

În afara României astfel de sceptre s-au mai descoperit la Cikalovka¹¹ pe Nipru, într-o așezare din prima fază a culturii Sabatinovka, Uskalka¹², într-un strat aparținând aceleiași culturi, precum și în alte localități din bazinul Donet, Ucraina și Caucazul de Nord¹³. Cele mai multe provin însă din Republica Moldova, precum cele de la Petreni, Hîndești sau Chiperceni¹⁴. Aria de răspândire a sceptrelor de piatră cuprinde și S Dunării, de pe teritoriul Bulgariei cunoscându-se sceptrul cu patru butoni de lângă Ruse, descoperit într-o așezare aparținând epocii bronzului târziu¹⁵.

Din analiza celor prezentate se poate observa că la noi în țară cele mai multe sceptre, după datele pe care le deținem, provin din Moldova. Se pot distinge două variante: cele cu butoni cât și cele fără butoni. Unele din piese sunt prevăzute și cu o nervură în zona umărului, dar aceasta apare atât la piesele cu butoni și la cele fără. Cele cu butoni sunt mult mai rare și sunt grupate în special în zona est-carpatică. Avem în vedere exemplarele mai vechi de la Cătușa-Galați, Voinești, ca și cele de la Davideni - Neamț și Vaslui.

În ce privește încadrarea culturală putem menționa următoarele: la Fitionești piesa a fost găsită în zona unei așezări Monteoru, la Voinești așezarea din preajmă este de tip Monteoru dar are și nivel Noua, la Davideni în apropiere se află o locuire de tip Noua. Pentru piesele de la Vaslui și Murgeni, în ambele localități au fost identificate așezări Noua, cea de la Murgeni destul de întinsă. Privitor la descoperirea de la Cătușa - Galați nu putem preciza cărei arii culturale îi aparține, fragmentele ceramice descoperite împreună cu piesa pierzându-se¹⁶, totuși această zonă se înscrie în aria culturii Coslogeni. Se observă numărul relativ mare de sceptre, anume opt, descoperite în Moldova. Dintre acestea, trei în zone în care s-a constatat prezența unor așezări de tip Noua. Considerăm că astfel de piese sunt caracteristice și culturii Noua nu numai Cologeni sau Monteoru. Desigur ipoteza se cere a fi confirmată prin descoperirea certă a unei astfel de piese într-un strat Noua.

În ce privește sceptrele de piatră descoperite pe teritoriul județului Vaslui, prezența a cinci astfel de sceptre, sugerează existența în zonă a uneia sau a unor comunități puternice. De altfel, pentru perioada bronzului târziu se cunosc în această zonă aproximativ 110 puncte¹⁷, identificate în urma cercetărilor de teren sau a săpăturilor sistematice.

Discuții comportă și aspectul funcțional al acestor piese. În general sceptrelor de piatră li se atribuie o semnificație rituală, de însemn al puterii. Există însă și păreri care susțin caracterul utilitar al sceptrelor, ca unelte folosite în industria metalurgică. Unul din argumentele acestei teorii îl constituie prezența unor sceptre în depozite ce conțin tipare de turnat precum cele de la Uloskoe și Novodansk, în fosta URSS sau Podgorevka în Republica Moldova, unde un astfel de sceptru a fost descoperit împreună cu lingouri de bronz¹⁸. Mai convingătoare ni s-ar părea ipoteza conform căreia piesele în discuție indicau statutul special al meșterilor metalurgiști în societate dar desigur și cel social, considerându-le deci, sceptre-simbol ale puterii.

NOTE

¹ I. Mitrea, în *Mem Antiq*, I, 1969, p. 311 și urm., fig. 1,3/1

² Idem, în *Acta MM*, IX-X, 1987-1988, p. 27.

³ S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, București, 1978, p. 147, fig. 67/3.

⁴ *Ibidem*, fig. 67/2.

⁵ *Ibidem*, fig. 67/1.

⁶ I. Cios, în *Pontica*, XIX, 1986, p. 240. Această piesă, de tipul celor cu butoni laterali, a fost descoperită în stratul corespunzător perioadei feudal-timpurie, autoarea articolului susținând re folosirea piesei în această perioadă ca frecător sau pisălog. De altfel re folosirea unui sceptru ca șlefuitor se întâlnește și în cazul piesei de la Hândești, raionul Florești, Rep. Moldova (cf. E. Sava, în *IAN.*, 1, 1987).

⁷ S. Morintz, *op. cit.*, fig. 67/4.

⁸ I. T. Dragomir, în *Danubius*, I, 1967, p. 181, fig. 2/1.

⁹ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 314, fig. 3/2.

¹⁰ Idem, în *Acta MM*, IX-XI, 1987,-1989, p. 28.

¹¹ I.N. Sarafudinova, în *SA*, 3, 1968, p. 19.

¹² D. I. Teleghin, în *Arheologija*, Kiev, XII, 1961, p. 10, fig. 5/10.

¹³ S. Morintz, *op. cit.*, p. 184.

¹⁴ E. Sava, *op. cit.*, p. 64 și urm.

¹⁵ *Ibidem*, p. 68.

¹⁶ I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 182.

¹⁷ G. Coman, *Statornicie, continuitate*, București, 1980, p. 388.

¹⁸ E. Sava, *op. cit.*, p. 68.

LISTA ILUSTRAȚIEI

Fig. 1. - Sceptru din piatră. Vaslui.

Fig. 2. - Sceptru fragmentar, Murgeni, jud. Vaslui

Sceptres en pierre dans la collection du musée de Vaslui

Résumé

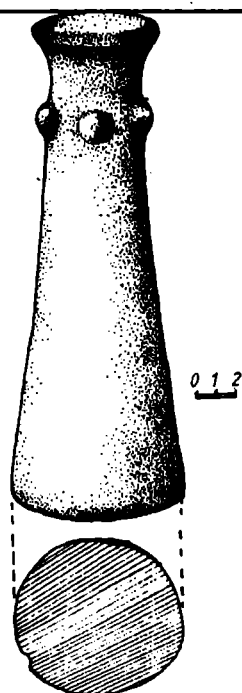
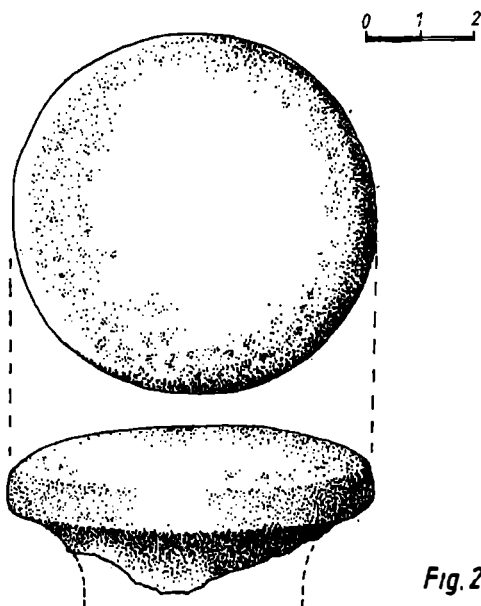
Parmi les objets de l'époque du bronze, les sceptres en pierre sont une catégorie à part. On les connaît aux N^{du} Danube, en Roumanie, aux Sud, en Bulgarie, et à l'Est en République de la Moldavie, Ukraine, et dans le Caucase.

Deux de ces pièces ont été découvertes à Murgeni et près de Vaslui, dép. de Vaslui. On les date à l'époque de bronze, la culture Noua probablement. En ce qui concerne l'utilisation des sceptres en pierre, ils sont considérés signe du pouvoir, ou après une autre opinion, signes professionnelles des metallurgistes de l'époque du bronze.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. - Sceptre en pierre. Vaslui

Fig. 2. - Sceptre fragmentaire. Murgeni, dép. de Vaslui.

*Fig. 1**Fig. 2*

SCEPTRUL DIN PIATRĂ DESCOPERIT LA GIURCANI, JUDEȚUL VASLUI

Marin Rotaru

În timpul periegezelor din vara anului 1995 s-a descoperit pe suprafața unui cenușar din așezarea de tip "Noua" din partea de sud-vest a satului Giurcani¹, comuna Găgești, un sceptru. Piesa este sculptată în rocă vulcanică de culoare neagră-verzuie. Este de formă aproximativ cilindrică, cu înălțimea de 0,181 m, diametrul maxim de 0,067 m. Partea superioară, mai îngustă, are un umăr inelar bine conturat, iar capătul de formă semisferică, cu aceleași dimensiuni în diametru, are la pol un cerc ușor incizat (fig. 1). Sceptrul de la Giurcani este asemănător celor descoperite la Voinești², Fitionești³ și Galați⁴, din Moldova și Vlădiceasca⁵ din Muntenia, cu deosebirea că este mai scund, umărul inelar, corpul aproape cilindric iar capătul superior bombat.

Dacă pentru sceptrurile descoperite până în prezent încadrarea cronologică este mai dificilă⁶, cel de la Giurcani este de proveniență "Noua", în zonă nemaexistând alte nivele culturale. De pe suprafața cenușarului de unde provine sceptrul și de pe cenușarele din jur s-au cules fragmente ceramice, omoplați crestați, împungătoare și o fusaolă din os de formă semisferică, specifice culturii Noua (fig. 2).

NOTE

¹ Marin Rotaru, *Noi descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului în Bazinul Elanului*, în *Thraco-Dacica*, IV, 1-2, 1983, p. 73-84.

² Ioan Mitrea, *Un sceptru din piatră descoperit la Voinești (Vaslui)*, în *Mem. Antiq.*, 1, 1969, p. 313-317.

³ *Ibidem*.

⁴ I.T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galațiului din cele mai vechi timpuri și până la întemeierea orașului*, în *Danubius*, I, 1967, p. 181.

⁵ Sebastian Moritz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Editura Academiei, București, 1978, p. 129, 147.

⁶ Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 316.

Un sceptre en pierre découvert à Giurcani, département de Vaslui Résumé

Pendant l'été de 1995 on a découvert une pièce archéologique ayant une forme à part. On en a trouvé de pareilles en Moldavie à Voinești, Fitionești et Galați. On peut les dater à l'époque tardive du bronze, (dans les localités respectives on a trouvé des restes céramiques Noua- Sabatinovka). Quant à la signification de ces pièces, on peut les considérer comme sceptres, symbole du pouvoir des dirigeants de grandes unions de tribus de l'époque tardive du bronze.

LEGENDA FIGURILOR

Fig. 1. Sceptrul din piatră descoperit la Giurcani.

Fig. 2. Giurcani. 1 - ceramică, 2 - fusaolă din os, 3 - omoplat crestă, 4, 5 - împungătoare.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. - Le sceptre en pierre découvert à Giurcani.

Fig. 2. - Object découvert à Giurcani. 1 - céramique, 2 - fuseau en os, 3 - omoplat dentelée, 4, 5 - perçoirs.

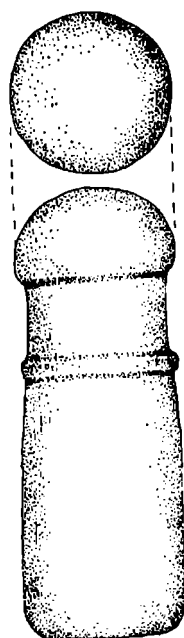

Fig. 1

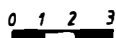
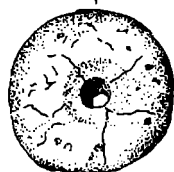
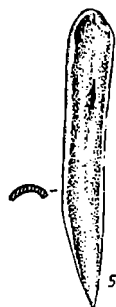

Fig. 2

ELEMENTE ALE CIVILIZAȚIEI GETO-DACICE LA EST DE CARPAȚI

Violeta Veturia Teodoru

Civilizația geto-dacilor, cunoscuți în izvoarele antice încă de secolul VI î.e.n. ca „cei mai viteji și drepti dintre traci” au ocupat un loc preponderent în cadrul investigațiilor arheologice în zona de care ne ocupăm.

În ultimii ani, rod al intensificării cercetărilor arheologice, au fost decoperite un număr de 400 de așezări și peste 20 de necropole și morminte izolate, din care o mare parte au fost cercetate sistematic, aducându-se o contribuție deosebită la exemplificarea diferitelor aspecte ale culturii materiale ale geto-dacilor în perioada Laténului I și Laténului II.

În urma cercetărilor efectuate s-a putut constata existența a două tipuri de așezări:

1. Cetățile de pământ cu val de apărare.
2. Așezările deschise ce gravitau în general în jurul acestor fortificații.

Pentru zona est-carpatică se cunosc cinci categorii de fortificații asupra cărora nu vom insista¹.

Printre cele mai cunoscute cetăți și așezări civile din zona est-carpatică se numără cetățile de la Poiana - Galați², Fedest³, Bunești⁴, Stăncesti⁵, Cotnari⁶, Brad⁷, Răcătau⁸, Bâta Doamnei⁹, Moșna¹⁰, Arsura¹¹; așezările de la Corni-Huși¹², Botoșana¹³ și altele.

Stațiunile mai sus menționate sunt date pe baza materialului arheologic recoltat în perioada sec. V î.e.n. și sec. I e.n., ilustrând dezvoltarea civilizației geto-dacice din Moldova în perioada Laténului A și B.

Așa după cum bine este cunoscut marea majoritate a materialului arheologic descoperit o constituie ceramica lucrată cu mâna și la roată din care au fost modelate diferite forme ceramice: vase borcan, oale cu două torti, străchini, pahare, tipsii, câni cu o tortiță - ce își găsesc clare analogii și în alte stațiuni geto-dacice de pe teritoriul țării noastre date în această perioadă de timp.

Evident trebuie să remarcăm prezența ceramicii de lux grecească cât și a amforelor de Kios, Heraclea Pontica, Sinope, Rhodos, Cos - efect al strânselor relații comerciale ale autohtonilor geto- daci în primul rând cu coloniile grecești de la Nordul Mării Negre.

O remarcă deosebită este faptul că o serie de vase autohtone de lut imită, după cum o demonstrează și recente noastre cercetări în cetatea geto-dacică de la Bunești - Dealul Bobului. Este vorba de un Kantharos lucrat cu mâna din pastă fină de culoare cenușie, cât și de unele câni care au apărut aici într-un număr deosebit de mare.

Faptul că în zona est- carpatică civilizația geto - dacică cunoaște o dezvoltare ascendentă este exemplificat și de prezența unui număr mare de obiecte din fier, unelte descoperite în depozite cum este cazul în cetatea de la Bunești date în sec. IV - II î.e.n., cât și descoperiri singulare în celelalte stațiuni geto-dacice cercetate până în prezent. Din descoperirile efectuate până în prezent s-a putut constata existența secerilor cu lamă la mâner (Bunești¹⁴, Răcătau¹⁵, Brad¹⁶, Poiana¹⁷, etc., a topoarelor cu gaură de înmănușare transversală cât și al topoarelor cu gaură de înmănușare longitudinală, topoarele cu brațe în cruce, tip care se cunoaște încă din Hallstatt, după cum o demonstrează descoperirea de la Ferigele¹⁸. Prezența acestui tip de topor

și în secolele următoare după cum o demonstrează descoperirile de la Bunești, evidențiază existența acestui tip o perioadă mult mai mare dând posibilitatea unei datări mult mai largi.

Armele descoperite în majoritatea așezărilor o constituie vârfurile de săgeți cunoscute în literatura de specialitate de tip "scitic", vârfurile de lance ce își găsesc analogii în descoperirile funerare celtice, cât și în Polonia Centrală¹⁹. Vârfurile de lance foaia alungită ca frunza de salcie cât și cu foaia scurtă îngustă romboidală au apărut în stațiunile de la Bunești²⁰ și Botoșana²¹, datate în sec. II î.e.n.

Recentele descoperiri de la Bunești²² au ilustrat cu certitudine existența unor ateliere pentru prelucrarea metalelor din fier prin ustensilele descoperite (clești pentru forjă, disc cu tijă pentru scoaterea uneltelor din foc cât și al creuzetelor, de altfel prezente și în alte stațiuni de la Poiana²³, Răcățiu²⁴, Brad²⁵, Căndești²⁶).

Întrebuințarea fierului în prelucrarea tuturor uneltelor de bază din agricultură și în cantități apreciabile arată posibilități multiple de procurare a materiei prime sau al lingourilor (depozitul de la Negri și Oniceni- jud. Neamț)²⁷, cât și al interesului constant pentru mărirea randamentului în ocupația statornică a geto-dacilor - cultivarea plantelor. De o importanță deosebită este și prezența unui număr mare de obiecte de podoabă de metale prețioase, bronz, fier, sticlă și lut ars.

Remarcăm faptul că o serie de obiecte de podoabă din metale prețioase au apărut în tezaure cât și în stratul de cultură. Evident că prezența acestora indică existența unei aristocrații locale ce își putea permite să își procure unele piese de la distanțe mari (așa cum o demonstrează prezența chihlimbarului și corailor în conținutul celui de al doilea tezaur de la Bunești. Descoperirea de excepție a diademei de aur, o piesă unicat pentru zona noastră încă o dată alături de alte materiale prezența unui șef al aristocrației tribale în acest punct . Dacă ne referim numai la zona Hușilor, descoperirile întâmplătoare de pe raza orașului cât și din împrejurimi²⁷, referindu-se în mod deosebit la tezaurul de la Epureni publicat de Gh. Severeanu²⁸, constatăm pentru perioada sec.VI - II î.e.n. o locuire intensă geto-dacică cu un stadiu înalt de dezvoltare.

Luând în considerare și alte piese de podoabă apărute, putem exemplifica prezența fibulelor, brățărilor, colierelor, a mărgelilor din metale prețioase (Bunești și Cucuteni - Băiceni) cât și a celor din pastă de sticlă decorate cu ochi sau măștile antropomorfe ce își găsesc analogii și la Poiana, Mangalia, Olbia, Fântânele²⁹.

În cetatea de la Bunești au apărut și monede de tip Huși - Vovriești , piese ce sunt prezente și în conținutul tezaurului de la Epureni, ce asigură datarea în primul rând a nivelului de cultură de la Bunești, monede cunoscute în a doua jumătate a sec. III î.e.n. și sec. II, după cum precizează și C. Preda cu ocazia publicării tezaurului de la Vovriești³⁰.

Semnalan prezența în conținutul primului tezaur descoperit la Bunești în 1979 a unei monede histriene, emisiune de la sfârșitul sec. IV î.e.n. ce a fost depozitată împreună cu celelalte obiecte de podoabă în scopul tezaurizării.

Titlul argintului, identic cu al pieselor din tezaur de 916‰ ne determină să înclinăm și emiterea ipotezei de lucru că acestea au fost topite pentru a se obține materia primă în vederea prelucrării acestor obiecte de podoabă.

Existența și în alte descoperiri din Moldova a monedelor bătute de cetatea Histria,

exemplifică rolul important pe care acestea l-au jucat pentru acest teritoriu în primul rând în cadrul schimburilor comerciale ce se intensifică în perioada la care ne referim .

Comerțul cu lumea grecească, în primul rând cu coloniile grecești de la nordul Mării Negre este exemplificat prin numărul mare de amfore și fragmente, prezente în toate stațiunile geto-dacice, cercetate în zona est-carpatică.

Infuența civilizației grecești a imprimat un ritm accentuat de dezvoltare a civilizației geto-dacice din această zonă așa cum o demonstrează materialul arheologic descoperit.

Este important să subliniem și prezența unor materiale celtice atât în descoperirile de la Bunești cât și în alte puncte din Moldova.

Considerăm că proveniența acestor materiale nu este decât rezultatul firesc al unor schimburi comerciale ale geto - dacilor ce le aveau cu lumea din est cât și din vest.

Trecerea succintă asupra principalelor rezultate obținute în urma investigațiilor arheologice în cunoscutele stațiuni geto- dacice din zona est - carpatică ne dau posibilitatea să tragem câteva concluzii asupra principalelor aspecte ale culturii materiale în sec. IV - II î.e.n., date care au putut fi făcute în urma corelării și cu alte materiale arheologice din alte stațiuni datate în aceeași perioadă de timp de pe teritoriul țării noastre.

Societatea geto - dacică cunoaște un ritm ascendent de dezvoltare în primul rând a dezvoltării forțelor de producție, subliniat așa cum arătam mai sus de prezența unui număr însemnat de unelte din fier cu diverse utilități.

Agricultura și creșterea vitelor jucând și ele un rol important în economia geto - dacică. O ramură importantă a agriculturii a jucat și viticultura după cum o demonstrează prezența cosoarelor din fier de la Corni - Huși și Bunești.

Modelatul ceramicii cât și alte meșteșuguri casnice se intensifică, atât ceramica lucrată cu mâna cât și cea lucrată la roată.

În gospodăria casnică țesutul ocupa un loc important, ilustrat prin numărul mare de fusaiole descoperite în toate stațiunile cercetate până în prezent.

Luând în discuție multitudinea materialului arheologic descoperit în primul rând la Bunești " Dealul Bobului " s-a putut confirma ipoteza de lucru emisă la începutul cercetărilor de aici documentându-se faptul că nu toate fortificațiile datate în această perioadă de timp au fost un loc de refugiu în caz de restriște.

Numărul mare de locuințe dezvelite, varietatea materialului descoperit, de la unelte și arme din fier, ceramică până la cele mai rafinate piese de podobă ne indică existența unui centru social, politic și economic important, un adevărat polis al lumii dacice.

Aici se produceau și schimburile comerciale cu negustori greci ce aduceau băștinașilor uleiuri, vinuri dulci cât și alte obiecte de podobă. Un exemplu concludent constituind, alături de alte mărturii, mărgelile din pastă de sticlă de origine feniciană și egipteană prezente într-o serie de stațiuni geto - dacice, (Poiana, Bunești, Brad, Răcățiu, și altele).

Situarea geografică a stațiunii de la Bunești foarte aproape de râul Prut, cât și prezența a încă două fortificații în aceeași zonă, ne determină să înclinăm spre ipoteza emisă de Adrian C. Florescu și anume că acestea au fost înălțate de geto - daci

împotriva frecvențelor raiduri ale sciților ce se accentuează în a doua jumătate a sec. IV î.e.n.

În jurul acestor centre gravitau un număr mare de așezări deschise după cum o demonstrează cercetările arheologice.

Se impune cu stringență continuarea cercetărilor în zona noastră pentru a completa toate aspectele vieții materiale și spirituale ale geto - dacilor din zona de la răsărit de Carpați.

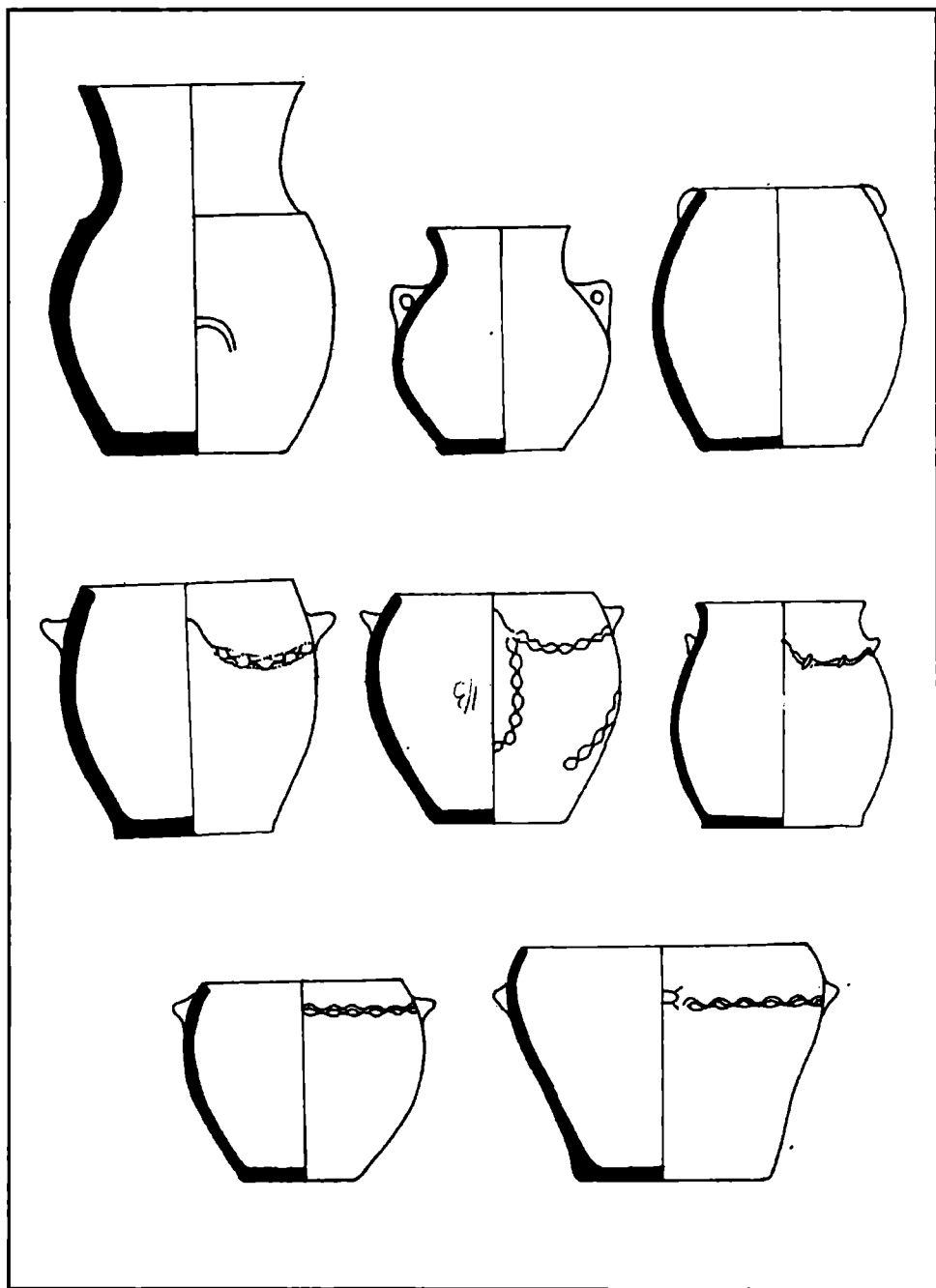
NOTE:

- ¹ A.C. Florescu , *Revista Muzeelor și Monumentelor*, 1, 1980.
- ² Radu și Ecaterina Vulpe , *Dacia* 3-4, 1927-1932, p. 253-351.
- ³ Ghenuță Coman , *Statornicie și Continuitate*, p. 234-235, Buc., 1980.
- ⁴ V.V. Bazarciuc , *Acta Moldaviae Meridionalis II*, p. 61-85.
- ⁵ Adrian C. Florescu , *Cercetări Ist.* II, p. 103-119.
- ⁶ Idem.
- ⁷ V. Ursachi , *Cetatea dacică de la Brad*, monografie arheologică sub tipar.
- ⁸ V. Căpitanu și V. Ursachi , *Carpica II*, p. 93-131.
- ⁹ N. Gostar , *Cetăți dacice din Moldova*, Buc., 1969, p. 9-22.
- ¹⁰ A.C. Florescu, *op. cit.*
- ¹¹ Silvia Teodor , *Materiale* , X, Buc., 1973, p. 53-59.
- ¹² Silvia Teodor, Violeta Bazarciuc , *Acta Moldaviae Meridionalis*, 2, 1979.
- ¹³ Silvia Teodor , *SCIVA*, 2, 1980, p. 181.
- ¹⁴ V.V. Bazarciuc, *op. cit.*
- ¹⁵ V. Căpitanu și V. Ursachi, *op. cit.*
- ¹⁶ V. Ursachi, *op. cit.*
- ¹⁷ Radu și Ecaterina Vulpe, *op. cit.*
- ¹⁸ Alexandru Vulpe , *Ferigele*, Monografie arheologică, Buc., 1967, pl. XIX, fig. 17.
- ¹⁹ Silvia Teodor, *SCIVA*, 2, 1980, p. 181.
- ²⁰ V.V. Bazarciuc, *op. cit.*
- ²¹ Silvia Teodor , *op. cit.*, p. 1, fig. 11/4.
- ²² Radu și Ecaterina Vulpe, *op. cit.*
- ²³ V. Căpitanu, V. Ursachi , *op. cit.*
- ²⁶ V. Ursachi , *op. cit.*
- ²⁷ C. Moisil , *Materiale și tezaure găsite în România și ținuturile învecinate*, B.S.N.R., XI, 22, 1914, p. 57.
- ²⁸ G. Severeanu , *Tresor de Huși, Revista Muzeului și Pinacoteca municipiului* , Buc., 1937, p. 17-32.
- ²⁹ I.H. Crișan , *Acta Moldaviae Meridionalis*, 1, 1973, p. 56, fig. 1/a.
- ³⁰ C. Preda , *Arheologia Moldovei*.

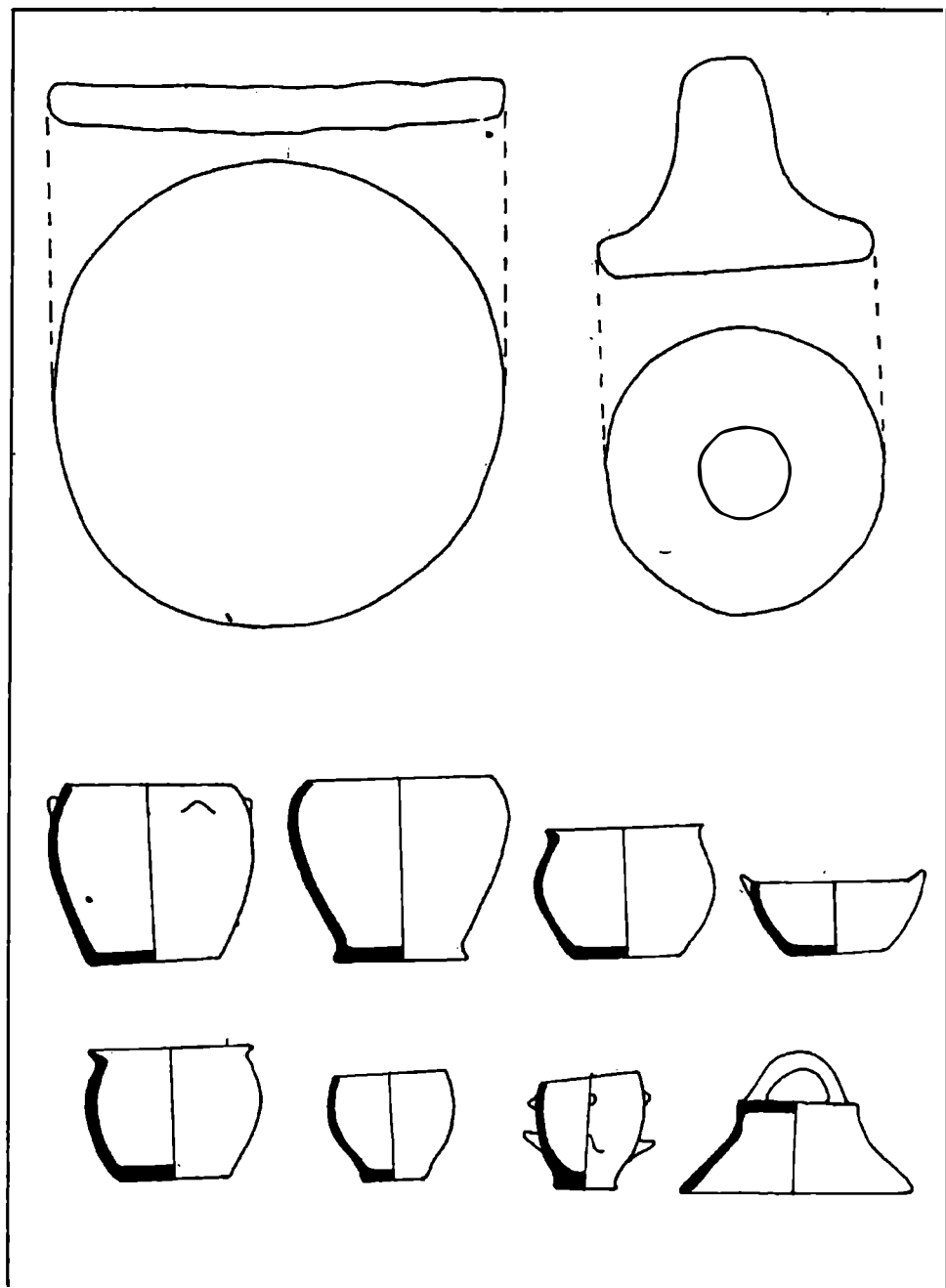
LISTA ILUSTRAȚIEI

- Pl. I - Ceramică lucrată cu mâna, sec. IV - II î.e.n., Bunești, jud. Vaslui.
 Pl. II - Ceramică lucrată cu mâna, sec. IV-II î.e.n., Bunești, jud. Vaslui.
 Pl. III - Ceramică lucrată cu mâna, sec. IV-II î.e.n., Bunești, jud. Vaslui.

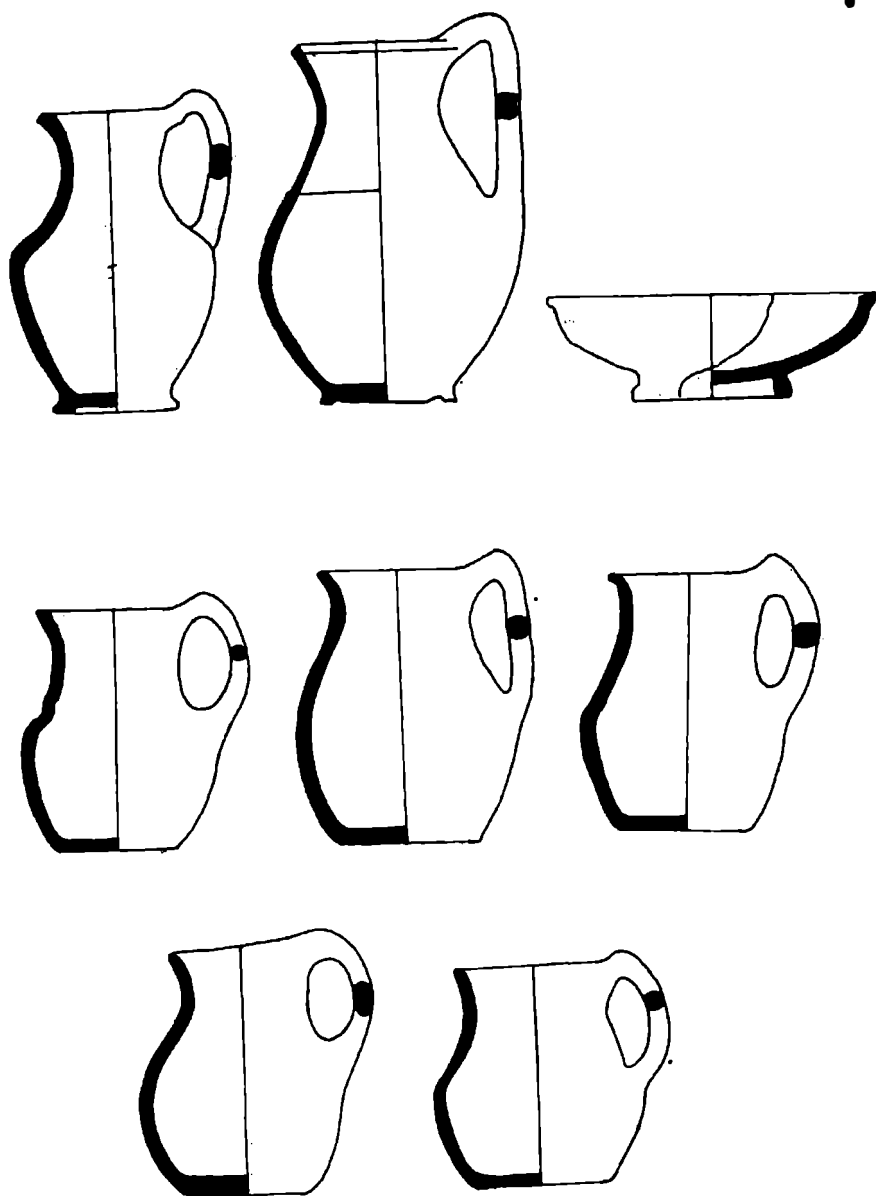
- Pl. IV - Unelte din fier, Bunești, jud. Vaslui.
- Pl. V - Seceri cu limbă la mâner, Bunești, jud. Vaslui.
- Pl. VI - Vârfuri de sulită și săgeți, Bunești, jud. Vaslui.
- Pl. VII - Fibule de tip tracic, Poiana - Galați.
- Pl. VIII - Brățări cu capetele libere, Poiana - Galați.
- Pl. IX - Brățări cu capetele libere, Poiana - Galați.
- Pl. X - Brățări spiralice, Poiana - Galați.
- Pl. XI - Amforă de tip Thasos, Podoleni - Huși.

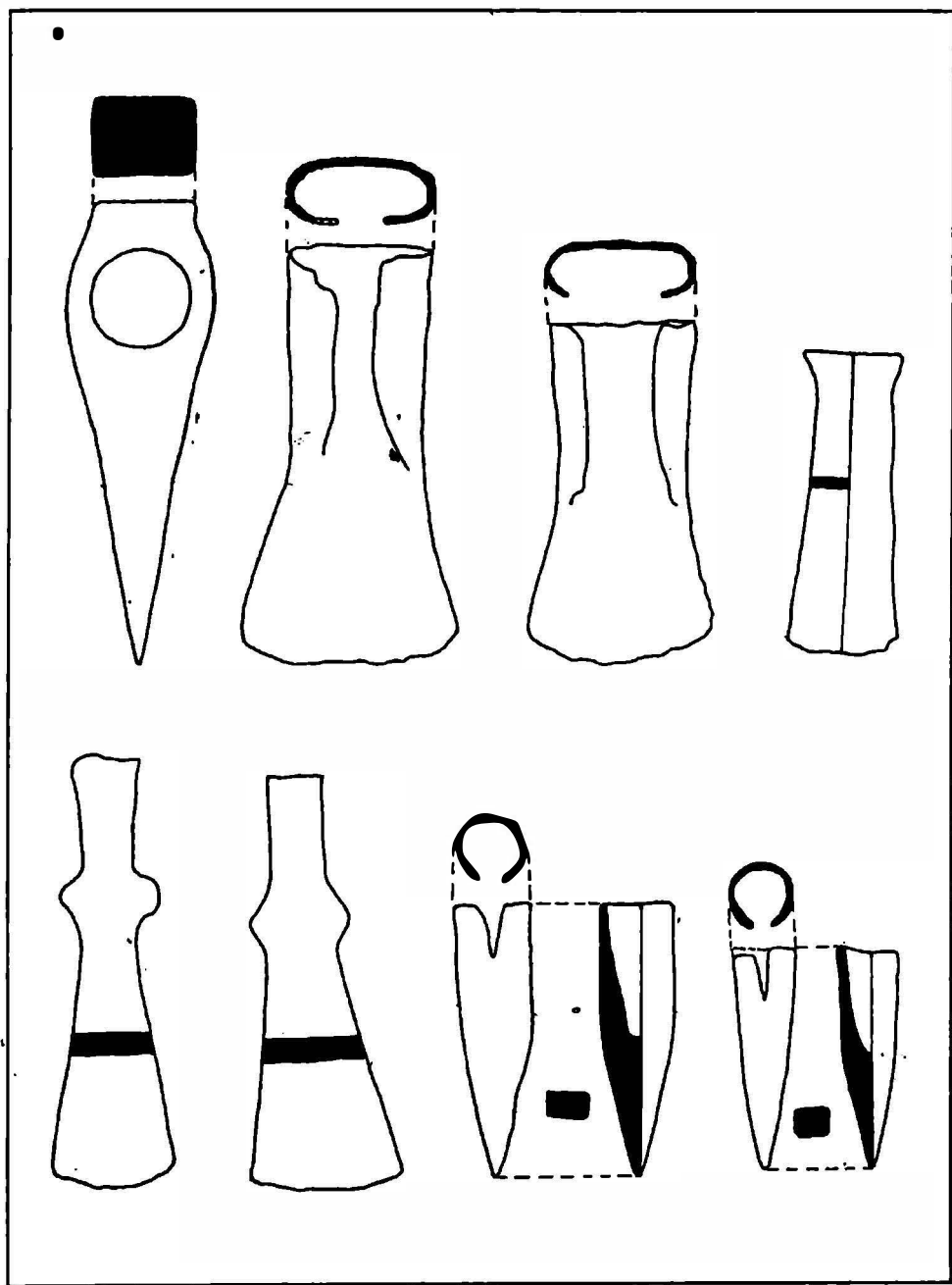
Pl. 1.

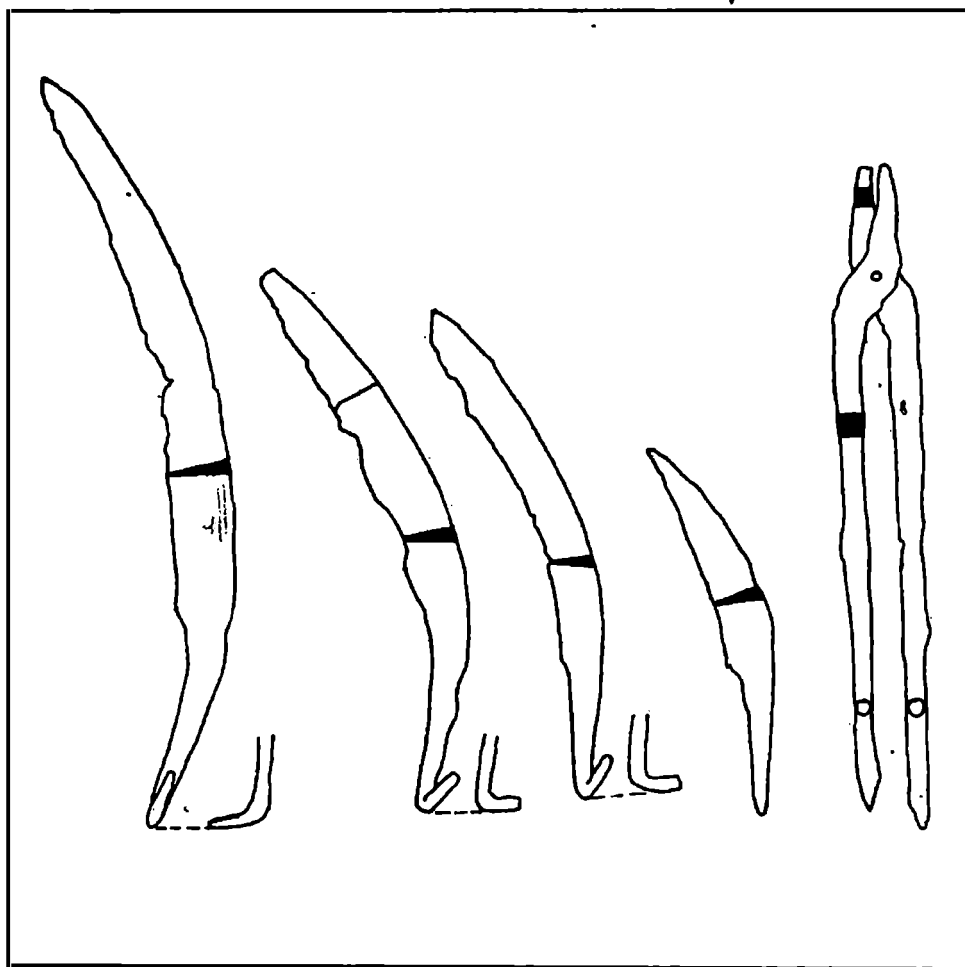
Pl. II.

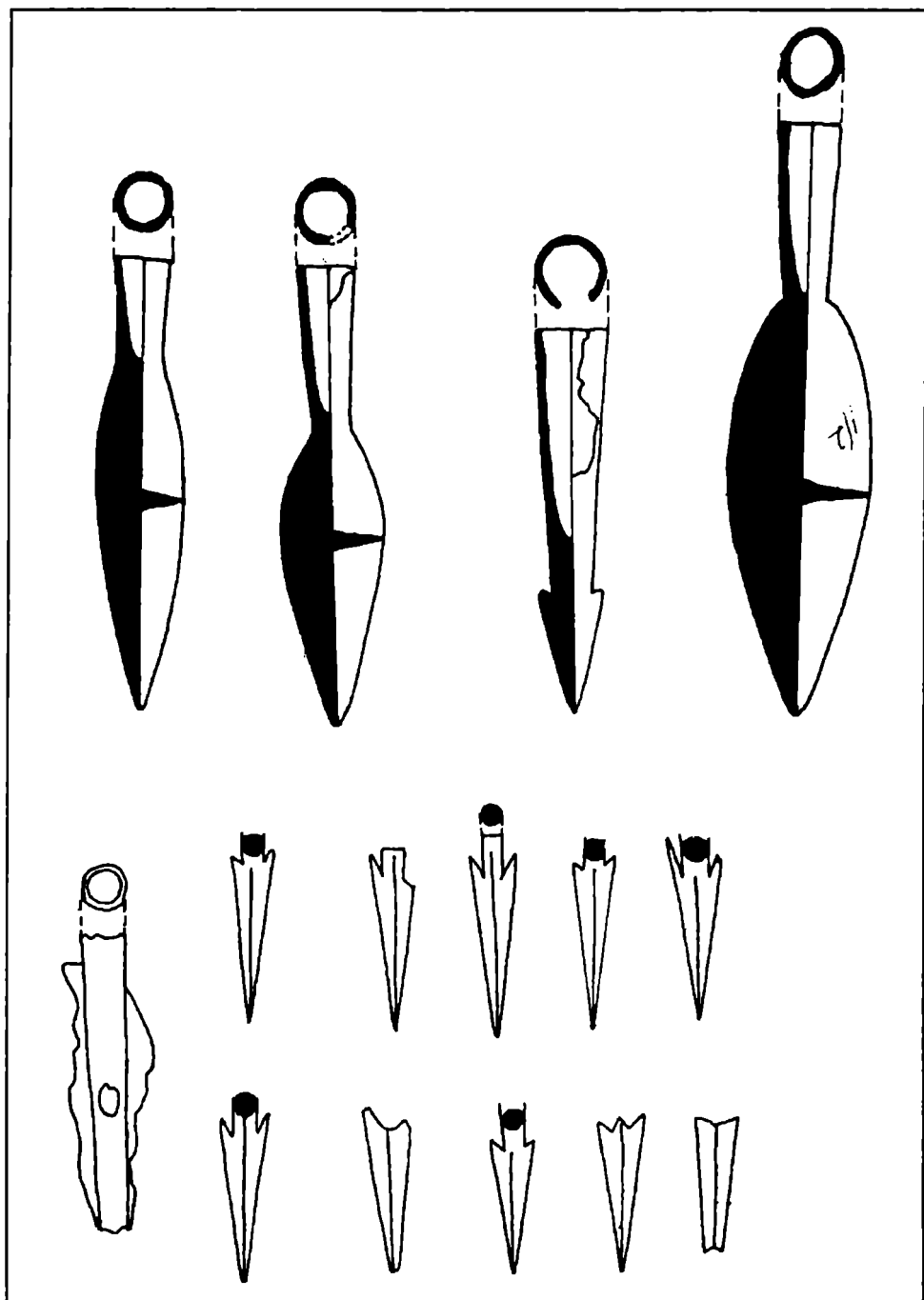
Pl. III.

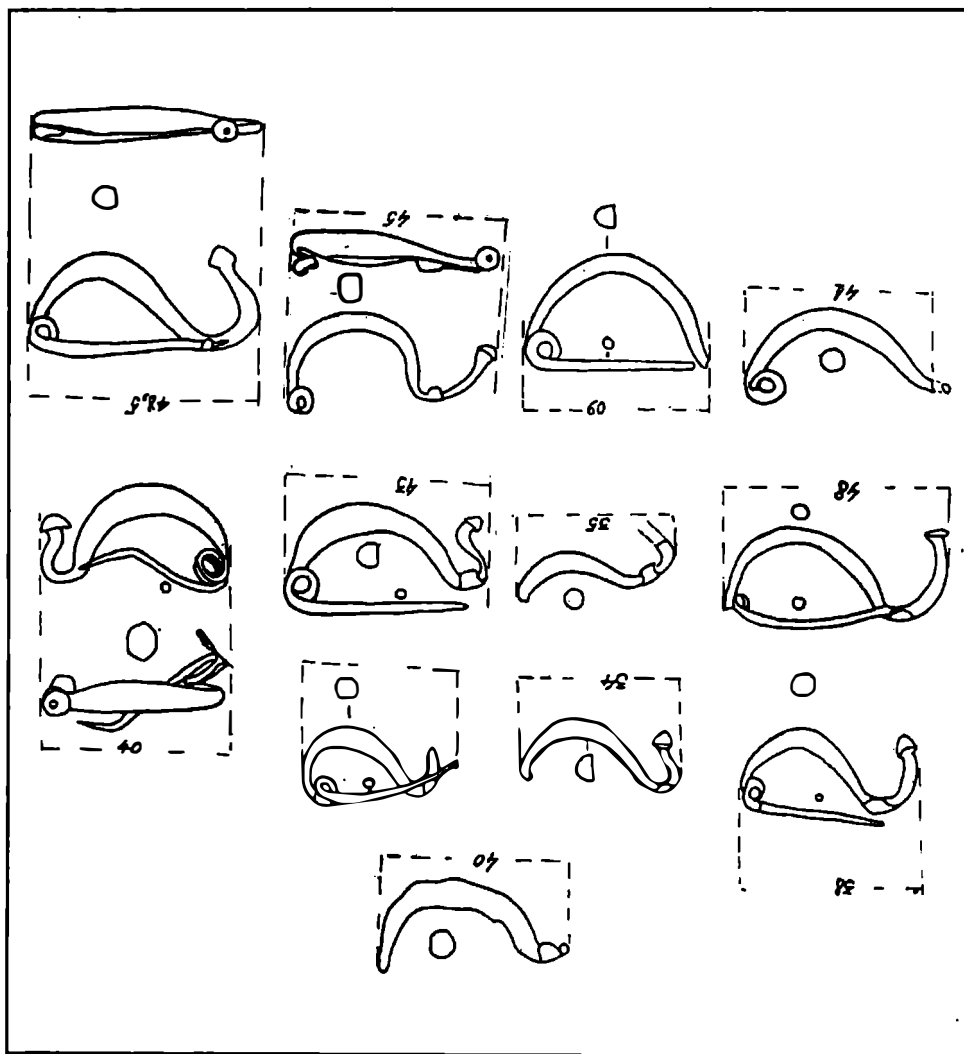
Pl. IV.

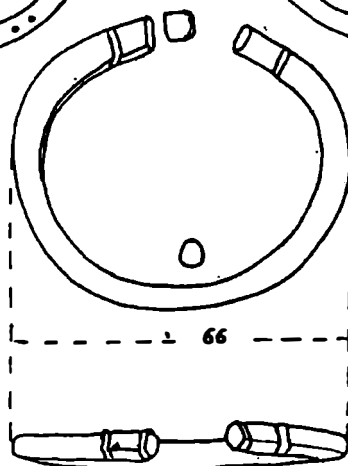
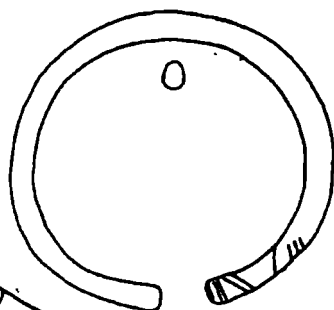
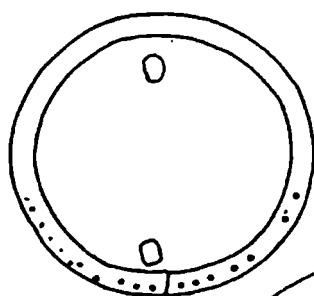
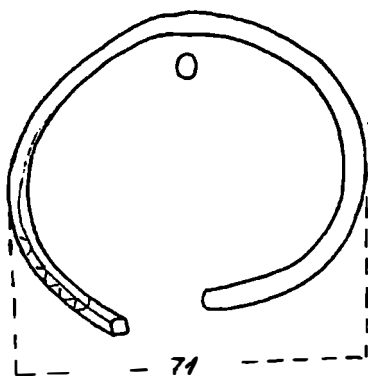
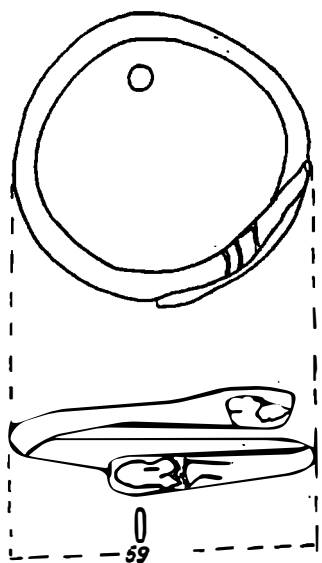
Pl. V.

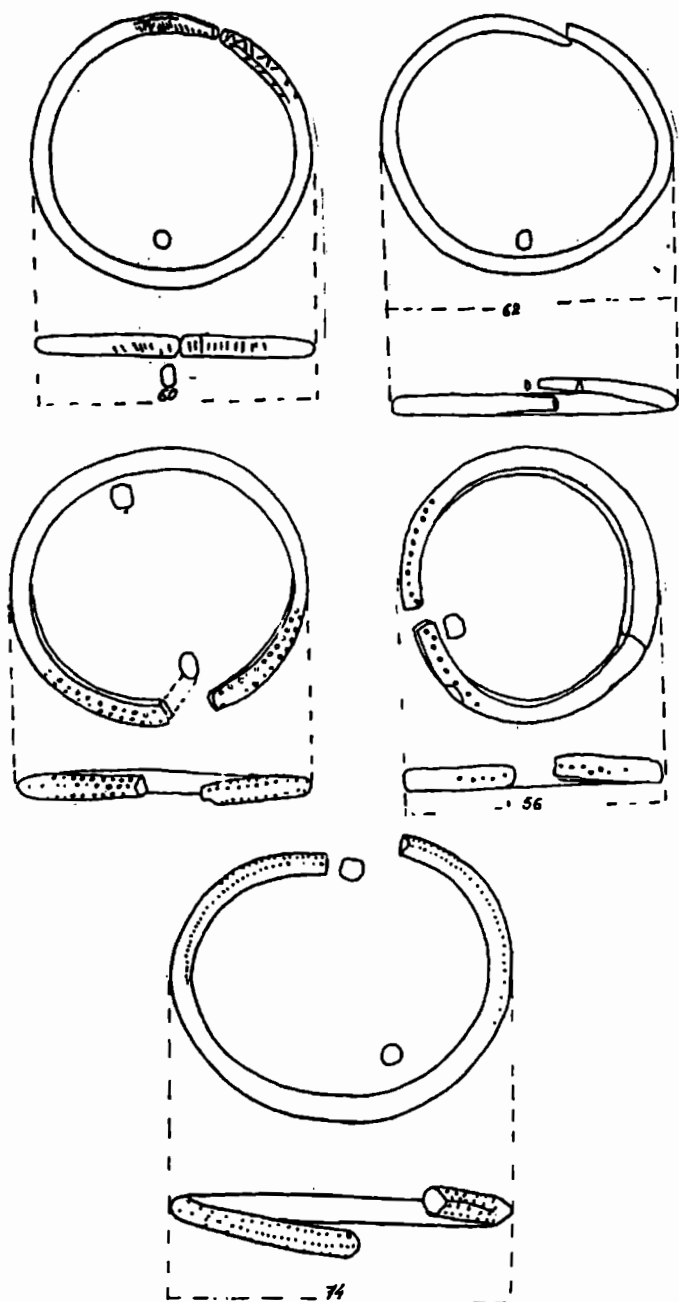
Pl. VI.

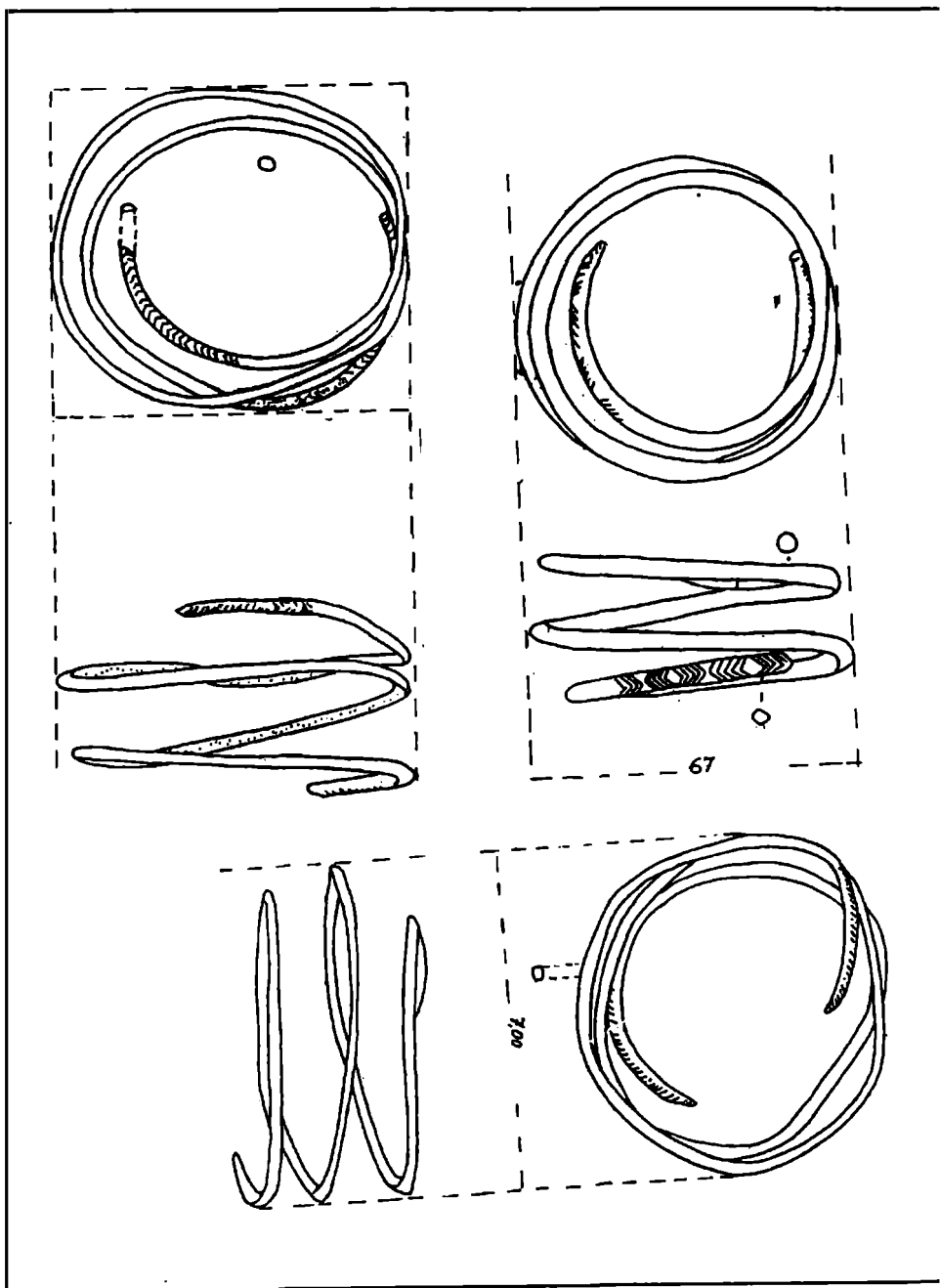
Pl. VII.

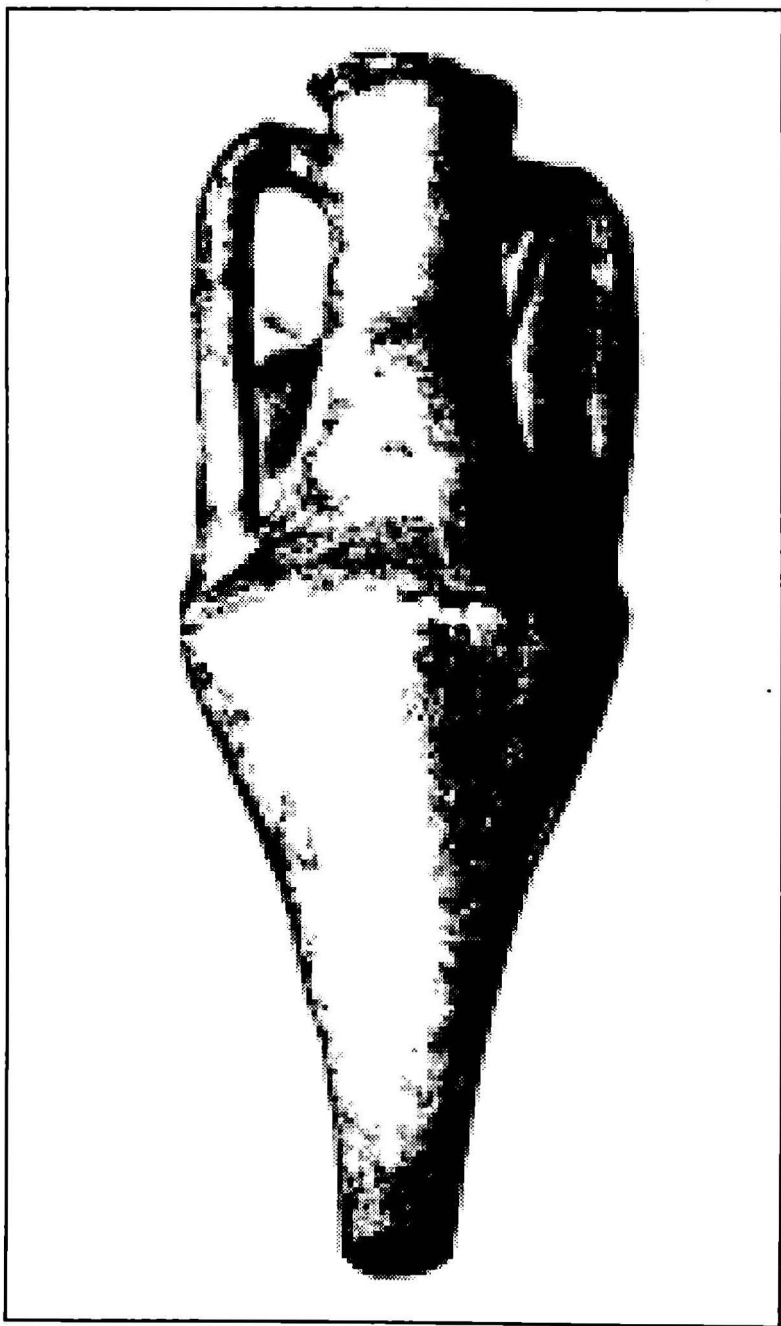
Pl. VIII.

Pl. IX.

Pl. X.

Pl. XI.

MENȚIUNI ASUPRA A DOUĂ OBIECTE INEDITE DE ARGINT: FIBULA DE LA DOMNEȘTI (JUD. VRANCEA) ȘI BRĂȚARA DE LA NĂNEȘTI (JUD. BACĂU)

Lăcrămioara Boroș

În partea de N-V a satului Domnești, județul Vrancea, la cca. 1 km de locul numit "Cetățuia" pe un teren ceva mai ridicat față de terasa inferioară a Siretului în timpul unei periegeze efectuate de Viorel Căpitanu care a avut amabilitatea să ne pună la dispoziție acest material, s-a descoperit o fibulă de argint de tipul cu portagrafă înaltă, la care lipsește resortul și acul, care era probabil din fier.

Fibula (fig. I/1) prezintă la baza arcului o plăcuță dreptunghiulară ieșit mult în afară cu două perforații care erau folosite pentru fixarea sârmei de la resort. Piciorul fibulei se termină printr-un buton, care depășește cu mult portagrafa. Pe corpul fibulei se întâlnesc un număr de trei verigute în scop decorativ având formă inelară.

În Moldova se cunosc până în prezent fibule de acest tip în necropolele de la Dărmănești, Piatra Neamț, Bărboasa-Gălănești și Sohodor-Horgești, dar toate sunt din bronz, singurul exemplar din argint este acesta descoperit în așezarea și nu în necropola de la Domnești sat.

Facem precizarea că fibulele de acest tip se cunosc pe o arie destul de întinsă începând din stepele nord pontice și până în Europa Centrală. Sunt documentate în cadrul culturii Lipița și Prezewersk la sarmați, din Câmpia Ungariei precum și la alte grupuri culturale din regiunea Dunării mijlocii și se datează în secolul II e.n.

O altă piesă remarcabilă aparținând secolului II e.n. o reprezintă o brățară de tip dacic, lucrată din argint, provenită dintr-o descoperire întâmplătoare de la Nănești, com. Parincea, jud. Bacău.

Brățara (fig. I/2), foarte bine păstrată are un diametru maxim de 4,3 cm fiind de tipul cu bară rotundă având la un capăt cârlig, iar la altul ochi pentru prins cârligul realizat prin îndoirea sârmei, care apoi este înfășurată în jurul barei, iar în apropiere de locul de închidere este întoarsă în spirală.

Se cunosc până în prezent patru brățări de acest tip, însă confecționate din bronz, în necropola de la Moldoveni-Gabăra¹ și una de argint descoperită la Văleni - Boțești².

În concluzie, podoabele de argint din mediul carpic se definesc ca o entitate aparte, datorită materiei din care sunt lucrate (argintul) cât și formeii lor. Felul cum sunt lucrate aceste podoabe arată că ele nu sunt produse ale unor ateliere romane, așa cum au crezut cercetătorii români de până acum³. Este drept că, în mediul carpic nu s-au descoperit resturile vreunui atelier de prelucrat argintul. Gh. Bichir nu exclude nici posibilitatea ca ele să fi fost lucrate într-un centru din stepele nord-pontice, cum ar fi Olbia, deși acolo n-au apărut încă podoabe de acest gen.

Faptul că ele nu au fost preluate de către sarmați pledează în favoarea lucrării lor în mediul carpic, iar cei care purtau aceste podoabe, aveau o poziție socială pe care sarmații pătrunși în teritoriul carpic n-au avut-o niciodată. Așa încât în stadiul actual al cercetărilor nouă ni se pare mai plauzibilă ipoteza după care podoabele în discuție au fost lucrate în mediul carpic⁴, după preferințele acestora, de meșteri veniți din

orasele nord-pontice, care ajung la performanțe mai mari cum ar fi tehnica filigranului și a granulației, de la care autohtonii au putut învăța și ei.

NOTE

¹ O. Floca; *Contribuții la cunoașterea tezaurilor geto-dacice*, 1956, p. 28.

² Gh. Bichir, *Cultura carpică*, 1973, p. 121.

³ *Ibidem*, p. 116.

⁴ *Ibidem*, p. 118.

LEGENDA ILUSTRĂȚIEI

Fig. I, 1 - Domnești, jud. Vrancea, fibulă din argint

2 - Nănești, jud. Bacău, brățară din argint

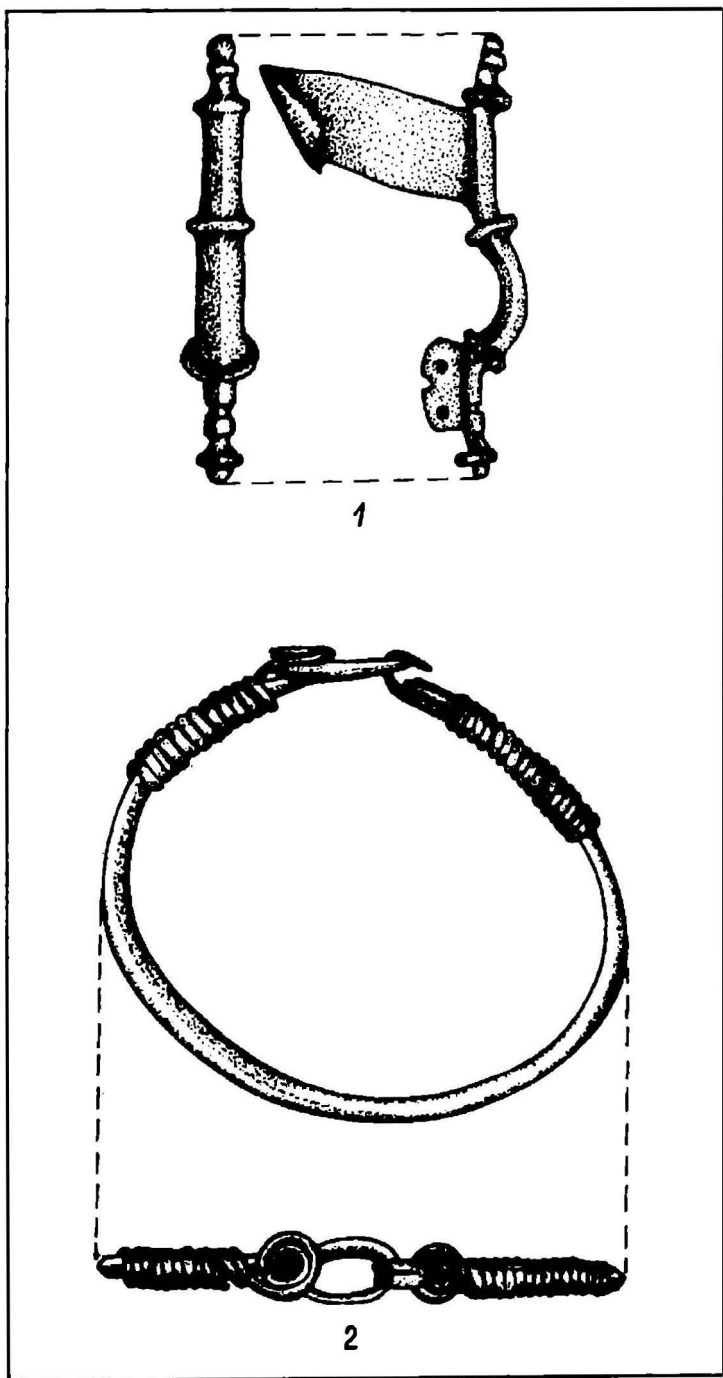

Fig. I.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN LOCUL "LA BECI" COMUNA IVESTI, JUDEȚUL VASLUI

**C. Asăvoaie
M. Mamalaucă**

În cursul lunilor octombrie-noiembrie 1993 Muzeul de istorie "Vasile Pârvan" Bârlad, a organizat în colaborare cu Institutul de arheologie de pe lângă Filiala Iași a Academiei Române o campanie de săpături arheologice sistematice în punctul "La beci" de pe teritoriul comunei Ivesti, județul Vaslui. Amintitul punct îl constituie un promontoriu ce se află situat la cca. 1,5 km S-V de localitatea Ivesti, pe malul drept al pârâului Tutova, la aproximativ 100 m de firul acestui curs de apă. În anul 1993 s-a procedat la adâncirea secțiunii S1, trasat anterior, secțiune orientată E-V, perpendicular pe curbele de nivel ale promontoriului existent în acest punct, în lunca pârâului Tutova. Principalul obiectiv urmărit prin această operațiune a fost acela de a stabili o primă imagine stratigrafică și nu în ultimul rând de a obține primele elemente planimetrice ale ruinelor semnalate de către cel care inițiasă cercetarea în acest loc. Nu s-a intenționat stabilirea definitivă a cronologiei complexului ci doar surprinderea elementelor care să conducă la identificarea principalelor etape de construcție-refacere a edificiului care a funcționat aici, urmând ca problemele de detaliu să fie rezolvate pe măsură ce cercetarea va fi extinsă. Pe parcursul săpăturii au apărut un număr de patru ziduri (Pl. IV) orientate N-S și dispune după cum urmează:

- Z1 între 1,25m-2,10 m față de extremitatea vestică a secțiunii având cota maximă păstrată de 0,80 m față de actualul nivel de călcare;

- Z2 este situat între 6,20 m - 6,90 m față de aceeași extremitate având cota maximă de păstrare la 1,20 m față de actualul nivel de călcare;

- Z3 se găsește între 8,75 m-9,38 m față de același reper, cota maximă la care s-a păstrat este de 1,20 m ;

- Z4 este amplasat între 12,80 m-13,50 m având cota maximă de păstrare la 1,20 m față de nivelul de călcare actual. Adâncimea până la care aceste ziduri pătrund este de: Z1-2,90 m ; Z2-2,10 m ; Z3-2 m ; Z4-2,10 m .

În extremitatea vestică a secțiunii între Z1 notată în plan cu Z1c, zid care spre deosebire de Z1 construit din piatră și cărămidă este realizat în exclusivitate din piatră. Datorită faptului că extremitatea vestică a secțiunii se află la limita unui drum de țară, intens circulat, cercetarea acestei porțiuni de zidărie nu a putut fi finalizată. Se poate preciza faptul că este cea mai nouă etapă de construcție din cadrul întregului complex și că a fost demantelată până la cota la care se păstrează acum (0,85 m față de nivelul de călcare) odată cu Z1 și Z1b. Din același Z1c a fost surprins în umplutură un fragment de zidărie prăbușit notat cu Z1a. La est de Z1 se găsește adosat un alt zid notat de noi cu Zab construit din piatră având cota maximă de păstrare la -1 m și cota minimă la -2,10 m. Se pare că acest din urmă zid a fost construit cu scopul de a consolida Z1, aparținând și acesta unei etape ulterioare de construcție. Zidurile Z2, Z3, Z4, construite în exclusivitate din piatră, relativ fasonată cu mortar aparțin probabil aceleiași etape de construcție și aceluiași edificiu. Principalele argumente în acest sens constituindu-le materialele identice din care sunt construite, liantul, grosimea apropiată (0,55 m-0,70 m) adâncimea fundației relativ mică față de nivelul la care a

început construcția 0,20-0,25 m. Se mai poate face observația că cele trei ziduri în discuție au fost demantelate aproximativ în aceeași perioadă de către localnici cu scopul reutilizării pietrei, acțiune ce s-a petrecut în secolul XX.

Din punct de vedere strategic (Pl. V) situația se prezintă astfel: primul nivel variind între 0,10-0,60 m îl constituie solul vegetal actual, urmează pe porțiuni consistente umplutură de piatră fragmentară, bucăți de cărămidă, pigment de mortar, fragmente de chirpic ars provenit de la lipitura pereților din partea superioară având și amprentă de lemn. În imediata apropiere a zidurilor Z1b, Z2, Z3, se află lentile de pământ negru cu sporadice urme de chirpic ars, lut galben, piatră și mortar, lentile care marchează pământul deranjat de către cei care au demantelat zidurile. La rândul lor aceste lentile suprapun în marea majoritate a cazurilor o umplutură constând din cenușă, arsură, moloz cu cărămidă, piatră și mortar, toate aceste conținuturi fiind inegal răspândite. Acesta constituind nivelul care marchează sfârșitul ultimei etape de funcționare a construcției. În cazul zidului Z3, la vest de acesta se înregistrează din nou o lentilă de pământ negru, asemănător cu cel descris mai sus care marchează în zona acestui zid o primă etapă de demantelare. Sub aceste nivele se află un strat continuu, întrerupt doar de ziduri, de pământ cenușiu cu cărbune, piatră măruntă, chirpic și fragmente de lemn, suprapus la vest de Z2 până la aproximativ jumătatea distanței dintre Z1 și Z2, de o lentilă de pământ negru brun cu pigment de mortar și cărămidă, sporadic cărbune, straturi provenind de la o nivelare anterioară demantelărilor și care suprapune o lentilă continuă de lut pigmentat sporadic cu mortar, cărămidă și cărbune. Această lentilă de lut a constituit podeaua construcției probabil în prima etapă de funcționare la jumătatea distanței dintre Z1 și Z2 se află o aglomerare de piatră, surprinsă în profilul nordic, care poate să constituie extremitatea sudică a unei vechi vetre sau, mai curând, rezultatul prăbușirii unui zid ce ar putea fi surprins la nord de secțiunea trasată. Aglomerația de pietre penetrează nivelul de amenajare a podelei pătrunzând în nivelul de humus antic nederanjat care la rândul său suprapune solul galben steril.

Între Z2 și Z3 situația stratigrafică este aproape identică exceptând prezența unor pietre de dimensiuni mai mari în stratul de pământ cenușiu, prezența lor fiind mai consistentă în extremitatea estică a intervalului.

Situația stratigrafică se modifică întrucâtva între zidurile Z3-Z4 unde sub nivelul amintitului strat de sol cenușiu în cadrul fiecăruia din nou se constată prezența unor pietre mai mari-apare o lentilă de sol maroniu sfărâmițos, având în conținut mortar, cărămidă și cărbune provenind probabil de la o podea din lemn care ajunsă în stadiul de putrefacție a fost penetrată de elementele amintite. La rândul său această lentilă suprapune humusul medieval ce are în conținut pigment de mortar și cărămidă, pământ care după toate probabilitățile constituie un strat provenit în urma excavării șanțurilor de fundație. Un penultim nivel, este cel al pământului negru dens corespunzător solului antic care suprapune solul galben steril. Analizând situația stratigrafică se constată că încăperile situate între Z1- Z2, Z2-Z3 și cea situată între Z3-Z4 există unele diferențieri. Deși nivelul prim de călcare corespunzător perioadei de funcționare a construcției se diferențiază între amenajările dintre Z3-Z4 și celelalte două, aceasta nu constituie un argument suficient în susținerea ipotezei că Z1- Z2, Z2-Z3 și Z3-Z4 constituie etape diferite, argumentele fiind arătate mai sus. La stadiul actual al

cercetărilor se poate emite ipoteza că primele trei ziduri de la E spre V (4,3,2) fac parte din același ansamblu la care ulterior s-a adăugat fie prin extindere fie prin crearea unui nou edificiu Z1. La Z1 s-a adăugat după cum s-a mai arătat, probabil în etape diferite, Z1b și Z1c.

Materialele ceramice (Pl. I, II, III) recoltate până în prezent, singura categorie de material descoperit, permit în condițiile de bulversare a straturilor o datare largă între secolele 15-18. De altfel, tradiția locală singura controlabilă până în prezent consemnează sfârșitul acestui complex la anul 1821. În privința destinației complexului, dat fiind faptul că este vorba de o construcție de mari dimensiuni cu repetate etape de refacere, din materiale durabile, ca și tradiția locală, se poate opina că respectivul complex a fost o reședință boierească. Documentele medievale vin în sprijinul acestei afirmații ele atestând “La gura Tutovei” sau “pe Tutova”¹ curtea lui Ivul și a urmașilor acestuia. Pentru secolul XV I importanța acestei curți poate fi subliniată și prin cursa de cai “Vierșunul” de la podul satului Ivești la Bârlad cursă la care a participat și Alexandru Lăpușneanu.

În extremitatea estică a secțiunii trasate în 1993 în porțiunea neepuizată arheologic a apărut un mormânt de înhumatie orientat E-V, având mâna dreaptă pe piept și mâna stângă pe bazin, scheletul fiind prost conservat, păstrând însă urme de sicriu, fără alt inventar.

Ca urmare a descoperirilor făcute se poate presupune că în perimetrul mai sus menționat ar putea exista o metropolă. În terenul arabil situat în partea de vest a complexului la care s-a demarat cercetarea se găsește probabil o așezare medievală contemporană cel puțin parțial cu una din etapele funcționării construcției din piatră și cărămidă, urmând însă ca cercetările viitoare să clarifice toate detaliile legate de această zonă.

NOTE:

¹ Ion Ionașcu și colab., *Documente privind istoria României*, XVII, vol. IV, p. 146.

LISTA ILUSTRĂȚIEI

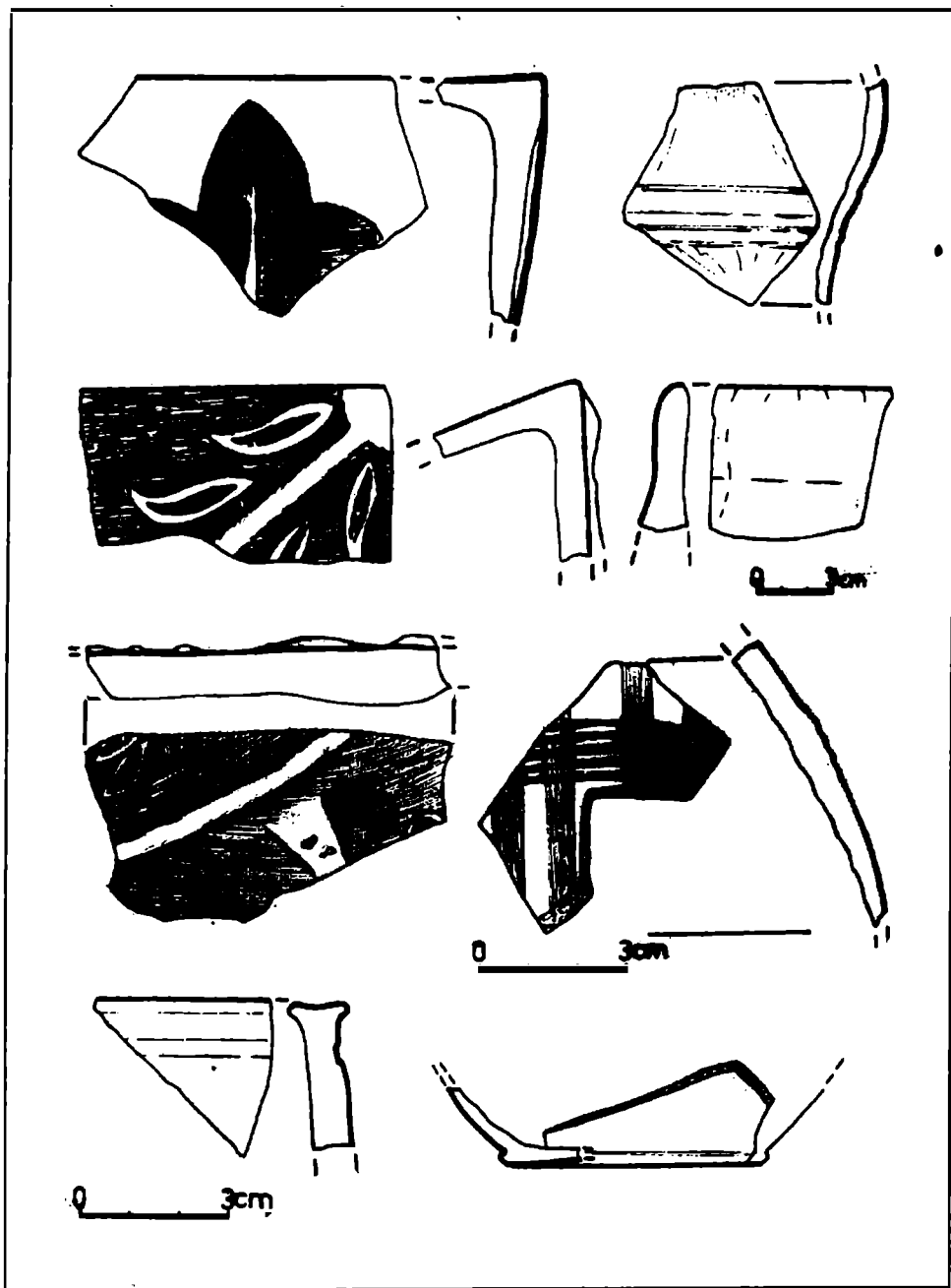
Pl. I. “LA BECI”. 1 - 8 , fragmente ceramice (cahle și vase)

Pl. II. “LA BECI”, 1 - 8 , fragmente ceramice

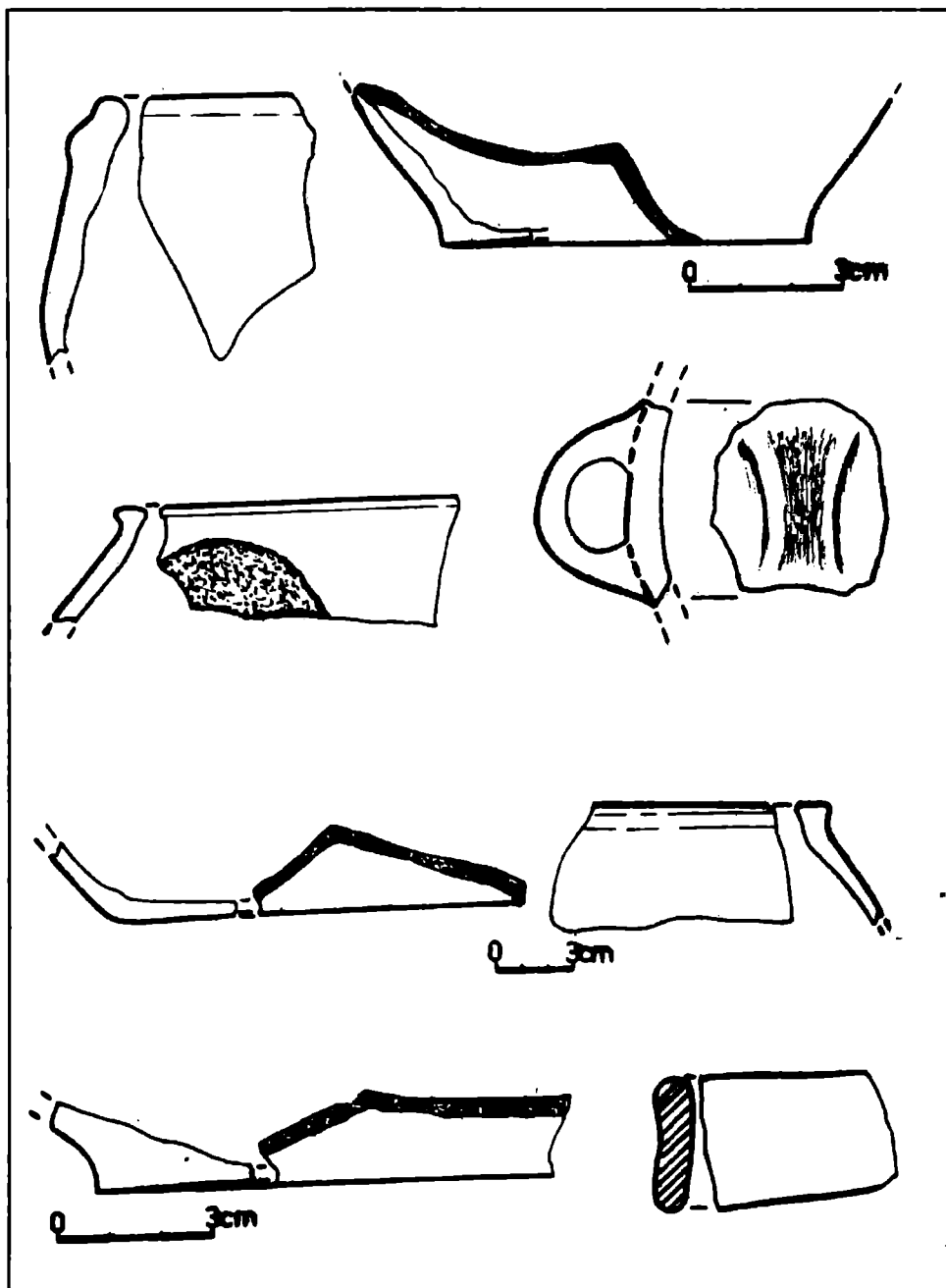
Pl. III. “LA BECI”, 1 - 6, fragmente cahle; 7 - M 1

Pl. IV. “LA BECI”, plan S 1

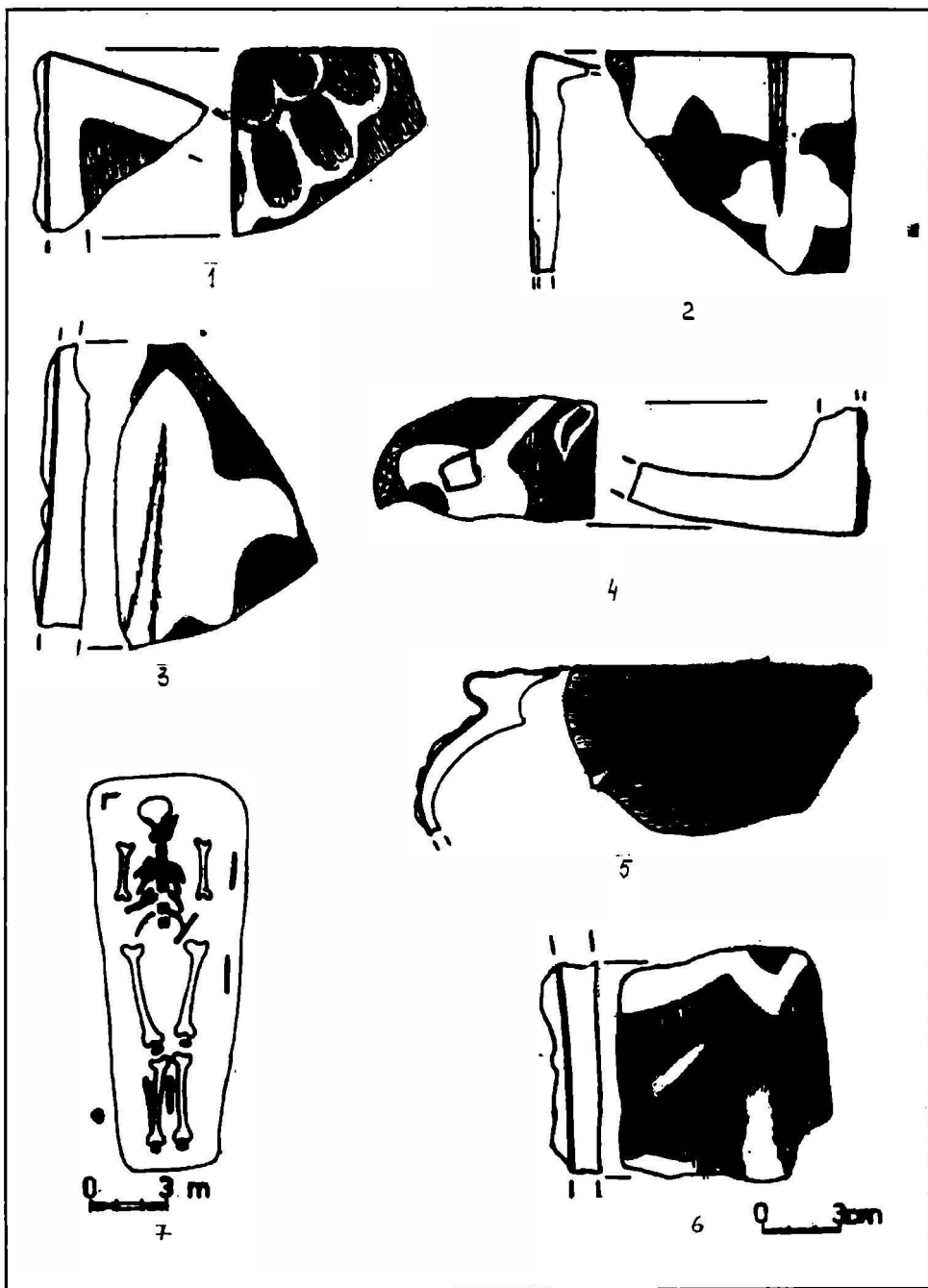
Pl. V. “LA BECI”, profil S 1

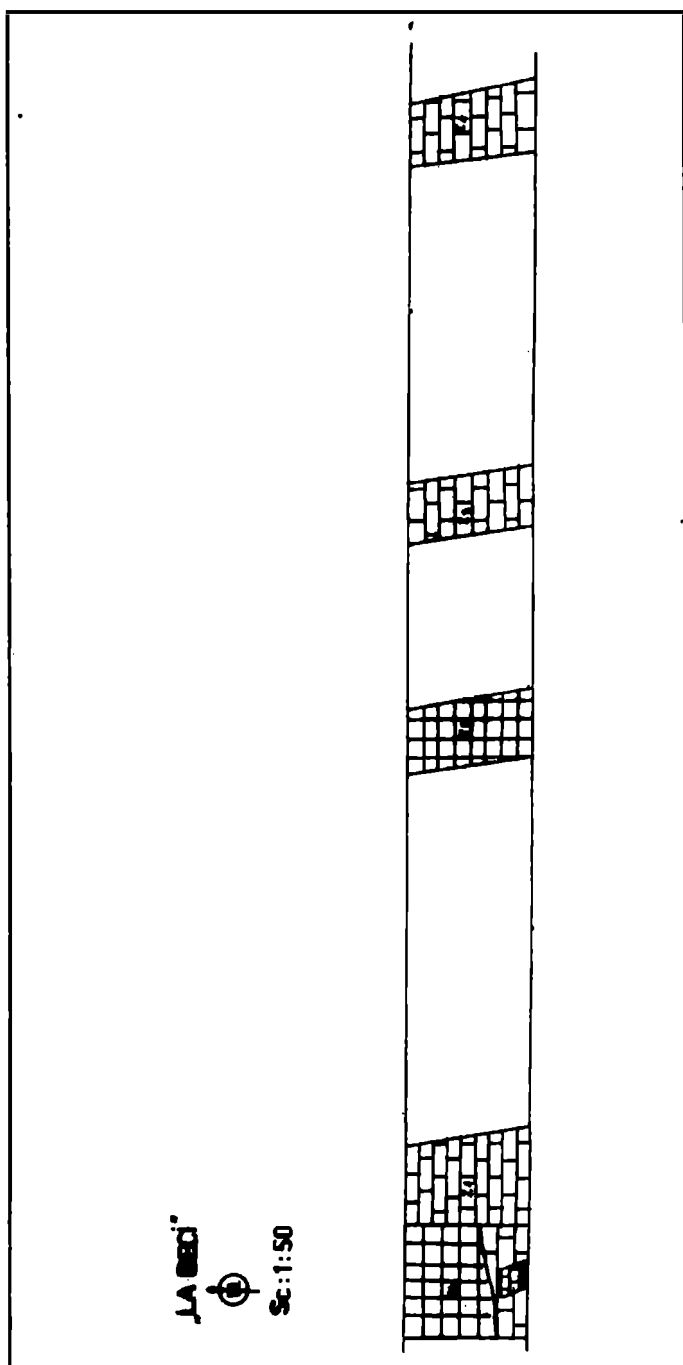
Pl. I.

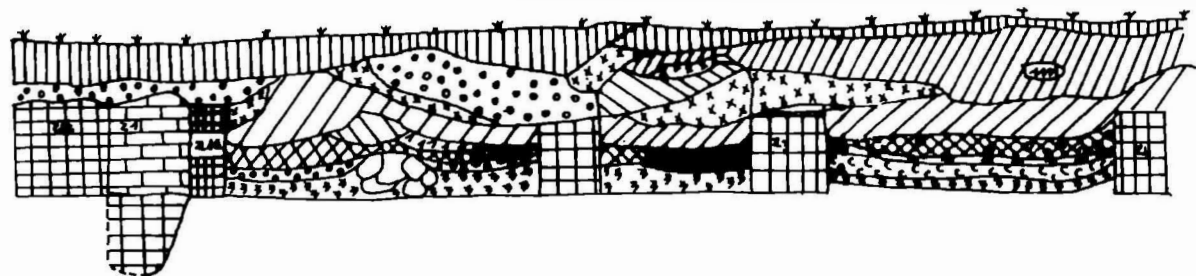
Pl. II.

Pl. III.

Pl. IV.

LEGENDA

Sc:1:50

LA BECI

[Grid] - nivel de călcare actual

[White Box] - sol vegetal

[Dotted Box] - umplutură cu conținut de piatră fragmentară, buc. cărămidă, mortar, fragment de chirpic ars provenit de la lipitura penajilor cu amprentă de lemn și fragment mortar; fragment ceramică

[Dark Grey Box] - pământ negru cu sporadice urme de lut galben, chirpic ars, piatră și mortar.

[Patterned Box] - sol maraniu, sfărâmișos cu cărbune, mortar, cărămidă.

[Patterned Box] - pată compactă de lut galben-maron cu sporadice urme de concrețiuni calcaroase.

Z₁-piatră + cărămidă Z_{1c}-piatră ; Z_{1b}-cărămidă

[Diagonal Lines] - umplutură cu arsură, cenușă, moloz cu cărămidă, mortar, piatră.

[Patterned Box] - pigment mortar, carbune, fragmente cărămidă și piatră

[Patterned Box] - pământ negru brun cu pigment de mortar și cărămidă, sporadic carbune.

[Patterned Box] - pământ cenușiu cu cărbune, piatră mică, chirpic, fragment lemn.

[Patterned Box] - podea lut, pigment mortar, cărămidă, cărbune

[Patterned Box] - pământ negru dens cu fragm. cărămidă, mortar, cărbune.

[Patterned Box] - humus medieval cu pigment de mortar, cărămidă (pământ nivelat provenit de la șanțurile de fundații).

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ȘI ISTORICE ÎN ZONA MEDIANĂ A BAZINULUI SUPERIOR AL RÂULUI BÂRLAD

Sergiu Ștefănescu

Scurt istoric al cercetării; cadrul fizico-geografic.

Cercetările arheologice și istorice întreprinse în ultimele decenii în zona mediană a bazinului superior al râului Bârlad, prezintă o deosebită importanță prin bogăția și varietatea obiectivelor aflate în spațiul geografic respectiv, dar și a informațiilor oferite de documentele medievale prin intermediul cărora a putut fi relativ bine cunoscută evoluția societății umane din cele mai vechi timpuri până în evul mediu inclusiv.

Deși zona menționată a mai fost investigată anterior din punct de vedere arheologic, cercetările noastre din ultimii ani au reușit să scoată la iveală noi și interesante vestigii care au contribuit mult la relevarea realităților arheologice din această parte a Podișului Central Moldovenesc.

În zona studiată de noi primele cercetări arheologice se fac în anii 1871-1874 prin întrebările puse de "Chestionarul" lui Al. Odobescu, la care intelectualii satelor au dat răspunsuri, din care multe puncte, astăzi sunt dificil sau imposibil de identificat. În 1892 și 1895 N. Beldiceanu și Gr. Buțureanu fac primele cercetări în teren, iar în 1931-1933, C. Cihodaru cercetează așezarea cucuteniană de la Piciorul Hârbului - Rafaila¹. În 1943 Ecaterina Vulpe face primele descoperiri la Prisoasa și Dealul Izvorului², urmate de Octavian Mărculescu³.

În 1955 M. Petrescu-Dâmbovița, Em. Bold și Marin Dinu⁴ preiau cele cunoscute și descoperă alte șase așezări la Băcești, cinci la Dumești și cca. 13 la Todirești. Dan Gh. Teodor efectuează cercetări de teren la Dumeștii Vechi în anii 60-70, după care Ghenuță Coman recercetează majoritatea obiectivelor. Unele sondaje, relativ recent, au efectuat M. Dinu, pe Chiscul Cherhana, la Băcești, Ruxandra Maxim-Alaiba, "Între Pâraie", la Dumești și Dan Gh. Teodor la Valea Mare. De subliniat pasiunea a doi vrednici învățători, Gh. David, care în 1924 sonda un tumul dacic pe Coasta lui Melinte, apoi pe Dealul Baciului, și la Lotul Școlii⁵ și C. Loghin, care, în anii 1938-1939, sonda cu premilitarii pe care îi comanda, necropola carpică de pe izlazul de la Dumeștii Vechi⁶. Însemnările făcute și materialele găsite s-au pierdut. Mai remarcăm interesul pentru astrul de antichități a fraților Virgil, Maria și C. Secuianu din Dumești.

Studiul arheologic a fost dublat de cercetarea conținutului documentelor medievale și de mai târziu, publicate în diverse volume pentru perioada 1384-1798⁷ precum și a unor planuri de moșii⁸ din sec. XIX, aflate în fondurile Epitropiei Sfântului Spiridon din Iași, la Arhivele Statului din București sau în Biblioteca Academiei. Descrierea obiectivelor arheologice se face în modul firesc al scurgerii apelor de la izvoare la vărsare. Anume, de la intrarea Bârladului în comuna Băcești, în partea de vest și până la Negrești⁹ în est; de la izvoarele pârâului Mănăstirea și a pârâului Fătăciune¹⁰ în NV și de la izvoarele Durăcesei și Călinei în NE; pe Sacovăț, de la Gârbești spre sud, până la râul Bârlad. De asemeni de la izvoarele Racovei¹¹ și Stemnicului¹² în aval, până la Pungești și respectiv Bălteni.

Pentru o ușoară orientare s-a efectuat descrierea obiectivelor descoperite pe comune și în cadrul lor pe sate, în ordinea în care se află așezate în bazinele celor

cinci principale cursuri de apă (Bârlad, Gârbovăț, Sacovăț, Stemnic și Racova). Pentru a ușura identificarea, pe toate hărțile anexate lucrării, bazinele lor au fost notate cu cifre romane, de la I la V, în ordinea de mai sus.

S-au notat cu cifre romane satele reședință de comună (de la I la XII), celelalte localități au fost nominalizate adăugând numărului de ordine al comunei, una din literele alfabetului.

Obiectivele arheologice au fost descrise, ținând seama de modul în care ele se găsesc situate pe firul văilor, din amonte în aval, toate fiind numerotate cu cifre arabe, de la 1-257. Tumulii sunt amintiți la sfârșitul descrierilor din fiecare localitate.

Pentru obiectivele descoperite anterior cercetării noastre, se menționează acestea în notele de subsol, întregindu-se sau/și corectându-se cele arătate.

Dacă unele obiective arheologice, foarte apropiate între ele, nu s-au suprapus în timp sau în spațiu, s-au notat separat ca situri de sine stătătoare. Menționăm că în unele situații, același sit arheologic a primit două numere de ordine, având numeroase locuri și nu se puteau face precizări mai nuanțate.

Numeroase materiale donate de unii cetățeni¹³ au fost depuse la Muzeul județean Vaslui. Materialele descoperite de autor, în a cărei colecție personală se află, ca și toate obiectivele arheologice cercetate au fost comunicate și declarate instituțiilor de specialitate.

Pentru verificarea informației ce o prezentăm, s-a apelat și s-a primit sprijin valoros de la specialiștii Institutului de arheologie Iași și cei ai Institutului de istorie "A. D. Xenopol" din Iași, în special pentru datarea a numeroase materiale și pentru orientările date privind întocmirea lucrării. Aducem astfel recunoștință d-lor profesori Dan Gh. Teodor, Victor Spinei, Silvia Teodor, Silviu Sanie, Vasile Chirica, Rodica Popovici, Marilena Florescu, Magda Mantu, Ion Ioniță, Nistor Ciocan, Leon Simanschi, cercetători științifici la cele două institute, cum și d-lor prof. Universitari Nicolae Ursulescu și Attila László de la Universitatea ieșeană. De asemenea, mulțumim pentru sprijinul acordat, d-nei Ruxandra Maxim-Alaiba și d-nei Familia Marin de la Muzeul județean Vaslui. Mulțumim d-lor cercetători Mircea Ciobanu și Vlad Cojocaru de la Institutul de lingvistică "Al. Phillippide" din Iași. Adresăm mulțumirile noastre și d-nei Waltrude Delibaș de la Institutul de arheologie Iași, d-nei Georgeta Vrinceanu de la Muzeul Vaslui și d-nei Rodica Raicu de la Centrul județean de proiectări Suceava, pentru numeroasele desene efectuate.

Microregiunea cercetată este situată în Podișul Central Moldovenesc, în sectorul median al bazinului superior al râului Bârlad ocupând părți din NV-estul jud. Vaslui, SV-ul jud. Iași și ESE-ul jud. Neamț.

Centrul acesteia se află pe coordonatele 27° și 25' longitudine estică, 45° și 50' latitudine nordică. Altitudinea față de nivelul mării este cuprinsă între 125 și 465 m¹⁴.

Subsolul regiunii cercetate este caracteristic depresiunii Bârladului de Sus¹⁵. Pe un pat de roci mai dure, vârluite, se află o "cuvertură" sedimentară cuprinzând depuneri din paleozoic, mezozoic, uneori neozoic. Roca mamă când apare la vedere, aparține sarmațianului de mijloc și superior, fiind formată din gresii, marne argiloase și nisipuri. Ultimele formațiuni geologice, din cuaternar, formate din pietrișuri, lut sau loess, formează lunca râului Bârlad și ale afluenților săi, cum și primele terase¹⁶.

Acțiunile conjugate ale diluviilor, alunecărilor de teren și ai altor factori de eroziune, au dat naștere la diferite forme sculpturale de relief. Orgografia terenului este formată din lunci, terase, platouri și dealuri cu spinarea larg boltită, separate de văi largi dar adânci, cu diferențe de nivel ce ating și 200m.

Climatul zonei, continental temperat¹⁷, a permis instalarea, pe mari suprafețe, a pădurilor, ce acopereau atât luncile râurilor cât și culmile dealurilor. Ele erau (și mai sunt) constituite din fag, gorun, tei, carpen, cireș, plop, etc.¹⁸. De-a lungul miilor de ani, de când oamenii au venit în contact cu pădurea, aceasta "s-a retras" continuu din fața focului (pus) și a securii, suprafețe despădurite fiind transformate în terenuri arabile, pășuni, vii și livezi și, adesea, în terenuri degradate. Excepționând epoca modernă, produsul principal al pădurii, lemnul, după ce asigura nevoile locale (pentru încălzit și construcții), începând cu sec. XVII era transformat pe loc în mangal, pădurile de la noi fiind împânzite de "bocșe"¹⁹.

Din punct de vedere hidrografic teritoriul cercetat este drenat de râul Bârlad, cu afluenții săi Crăiasca, Cârbovățul, Schineta, Suhulețul, Găureanca, Pârâul lui Morusac, al lui Moloș, Socovățul și Velna, pe stânga, Păltinișul, Ezerul, Pietrosul, Valea Mare, Plopoasa și Mahalagia, fiecare cu afluenții săi, pe dreapta. În partea de SE a zonei Stemnicul și Racova cu Recea și Dumbrăveanca. Toate acestea având mari variații de debite, au fost regularizate prin canalizare, drenaje, îndiguire și construcții de bazine de acumulare (la Crăiești, Găureanca, Țibana, Negrești, Trohan, Pungești).

În interdependența cu vegetația s-au format solurile, astfel în zona fâgetelor întâlnim solurile brune podzolice, în subetajul gorunelor găsim soluri brune și medii podzolice cum și brun-roșcate. Pe mici suprafețe, în NE și E s-au format uneori cernoziomuri degradate, iar pe luncile râurilor se întâlnesc soluri mai tinere, formate din aluviuni aduse de apă.

Lunca Bârladului și cele ale afluenților săi au fost acoperite cu păduri de stejar, frasin, salcie, plop, ulm, ale căror trunchiuri carbonizate se mai văd în albia Bârladului sub 3-4 m de aluviuni. Prin depunerile masive ale acestora, lunca s-a ridicat, mai ales în ultimii 600-700 de ani, (la Dumești, de la S spre N), cu 2-2,5 m, acoperind așezările din Cucuteni și până astăzi²⁰ care se aflau la nivele mai joase.

Cele arătate până acum atestă că pe acest teritoriu comunitățile omenești au găsit condiții favorabile de trai, având din abundență, terenuri mănoase, pășuni bune, păduri cu vânat, ape cu pește și stuf, acestea explicând densitatea mare a așezărilor, cât și mărimea unora. Zona este străbătută de la NV la S și apoi la E de calea ferată Buhăești-Roman și în paralel de drumul național DN 15 D, Piatra Neamț - Roman - Vaslui.

Repertoriul descoperirilor

I. COMUNA BĂCEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

Ca localitate a fost atestat documentar la 1467²¹. Mărturiile arheologice provin cel puțin din sec. XII și XIV. Băceștii nu au nimic comun cu Băicăuții, așa cum au afirmat I. Bogdan²² și M. Costăchescu²³.

I. a. Satul Păltiniș

Atestat documentar la 1774²⁴ mai apare într-un "plan", sub numele de "La Țiganii
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Lingurari”, la poala Chiscului Lat. Resturile arheologice datează din sec. XVII (nr. 1).

1. La est de sat

La 100 m nord de cantonul silvic Păltiniș, mărginită de pădure la SE și E s-a aflat vatra veche a satului Păltiniș. Resturile ceramice recoltate aparțin sec. II-III e.n. și sec. XVII-XX.

2. La vest de drum

La 50 m de drumul Capul Dealului - Păltiniș, la 300-400 m NV de Păltiniș, pe o mică suprafață, pe niște ridicături ale terenului s-au găsit cioburi din sec. II-III e.n. și XVII-XVIII/XVIII.

Tumuli

3. Stogul de Pământ

Însemnat pe același “Plan” se află un tumul. Este situat în pădurea Băcești, u.a. 38, la doi km SE de satul Păltiniș, într-un loc înfundat, la confluența a două pâraie.

I.b. Satul Capul Dealului

În același “Plan” de la nota 24 apare un sat de “Țigani Ursari”, la Capul Dealului, pe care vine drumul de la Racova.

4. a-b. La sud de Capul Dealului.

A/ Imediat la sud de sat, pe un picior de deal ce se pierde la confluența dintre pâraul Păltiniș și un afluent de dreapta, la V de drumul ce duce la Păltiniș s-a descoperit un câmp de urne (?). Răsturnate și sparte de o arătură adâncă erau pline cu pământ negru. Ceramica semifină și grosier-roșcată sau negricioasă aparținând complexului **Foltești II**, are buzele trase în afară, fiind decorată cu braie orizontale, verticale sau paralele, și impresiuni de deget (Pl. 6, fig. 4₁₋₄).

B/ În jumătatea sudică a satului resturile ceramice aparțin sec. III-IV (Pl. 9, fig. 4₁₋₂), fiind amestecate cu fragmente de amfore romane. Urmează o locuire din sec. XVII-XX. Un “Plan” de la 1830 indică aici vatra Băceștilor²⁵.

I.c. Târgul Băcești (Târg de la 1844)

5. La vest de pâraul Gorla

La nord de șoseaua Băcești-Cici, pe un versant însoțit s-au depistat rare cioburi din sec. II-III e.n. și XVI/XVII-XVIII provenind de la o vatră de prisacă.

6. Lângă sediul brigăzii silvice Băcești

La 600-700 m SE de podul de peste Bârlad, pe drumul Băcești - Racova, la 100 m NE de sediul brigăzii, de la poala pădurii spre N s-au descoperit resturi de locuire **Foltești**, sec. II și din sec. IV e.n. (Pl. 10, fig. 6₁₋₂), împreună cu cioburi de amfore romane. Câteva resturi ceramice aparțin sec. XII și XIV. S-au găsit și fragmente de craniu omenesc.

7. La 400-500 m S de râul Bârlad

De la 10-12 m N de poala pădurii, pe 600-700 m E.V, pe numeroase ridicături ale terenului de mără gălbuie, trapezoidal (Pl. 5, fig. 7₁₋₂ și pl. 3, fig. 7₁₋₃). Alte materiale ceramice provin din **Hallstatt-ul timpuriu** (Pl. 7, fig. 7; pl. 5, fig. 7₁₋₃) și sec. II-III e.n., carpice și romane (Pl. 10, fig. 7₁₋₂).

8. La sud de Băcești

La circa 1 km S de secția SMA Băcești, la 30-40 m N de marginea pădurii, pe un mic platou presărat cu numeroase bucăți de cărămidă și cioburi din sec. XVII-XX.

Locul a fost vatră de prisacă și locuință a familiei Păun.

9. a-b. **Curtea spitalului din Băcești.**

A/ La S și E de centrala termică, probabil și sub clădirile spitalului, s-au găsit materiale ceramice de tip **Criș**.

B/ La V de spital, în apropierea colțului de N-E a școlii generale, se găsesc fragmente ceramice aparținând culturii **amforelor sferice**, care pot fi puse, probabil, în legătură cu descoperirea aici, a unui mormânt în cutii de piatră, cu două schelete în el²⁶. Alte cioburi aparțin sec. XVII-XX.

VALEA PÂRĂULUI CRĂIASCA

D. Satul Băcești

Se află la N de Târgul Băcești, lipit de el în porțiunea Biserică - Ocolul Silvic.

10. La est de DN 15 D

La circa 700 m E de cantonul silvic de locuit Lunca Cristei și la 100-150 m E de șosea pe un șir de înălțimi ce domină lunca pâraului Crăiasca, s-au descoperit fragmente ceramice din sec. XVII-XVIII. A fost o vatră de prisacă pe moșia Băcești²⁷.

11. Pe dealul spre Crăiești

La 50 m S de marginea pădurii, pe un platou, deasupra unei cornișe rezultat în urma prăbușirii terenului, la un Km VNV, de fosta Stație de asfaltare s-au descoperit resturi ceramice mărunte, cu cioburi, calcar pisat și microprundișuri în pastă, împreună cu așchii de silex și pietre mărunte, aparținând culturii Noua.

VALEA PÂRĂULUI GÂRBOVĂȚ (B)

12. La 500 m NNE, de fosta Stație de asfaltare

La capătul sudic al dealului Vovriești, pe un platou²⁸, ce formează interfluviul dintre pâraiele Gârbovăț și Crăiasca s-a recercetat o fostă așezare cu resturi ceramice cucuteniene, faza A, între care, un mic altar de cult fragmentar.

13. La vest de linia ferată

Pe o altă terasă, ceva mai joasă, la 100-300 m N de precedentă așezare, orientată N-S, s-au descoperit resturi ceramice cucuteniene, din așezarea vecină suprapuse de locuiri din **Horodiștea - Erbiceni, Hallstatt** timpuriu (Pl. 7 și 8, fig. 13), precum și din sec. III-IV, unele lustruite, cu frumoase profile, împreună cu ceramică romană și **Sântana de Mureș**. Ultima locuire aparținând sec. XVI-XVII/XVIII, probabil o fostă vatră de prisacă pe moșia Băcești²⁹.

14. La SV de podul de fier

La circa 70 m N de ultima așezare, pe o altă terasă, mai mică și mai joasă, situată la circa 200 m SSV de un pod al căii ferate, peste Gârbovăț, s-au depistat resturi de locuire Noua.

15. În Gropul Stănei

Pe malul drept al Gârbovățului, într-un bazinet masiv cu alunecări de pământ, pe ambele maluri ale unui șanț de drenaj, s-au descoperit urmele unor locuințe adâncite. Materialele ceramice aparțin sec. III-II î.e.n. De asemenea, s-au găsit fragmente de ceramică grosieră, decorată cu linii vârlurite datând din sec. VII-VIII (Pl. 11, fig. 15₁, 2).

VALEA PÂRĂULUI CRĂIASCA

16. Pe Chisc

La 200 m E de locuința lui V. Cgekaru, peste linia ferată, pe două ridicături de

pământ numite Chiscul Cherhana a fost recercetat un obiectiv arheologic³⁰. Pe ridicătura din sud au existat locuiri **Cucuteni A, Horodiștea - Foltești, La Tenc** (sec. IV-III î.e.n.) și sec. XVII-XIX. Înspre N s-a locuit în **Hallstatt timpuriu** lângă resturi ceramice decorate cu brâu de butoi conici s-a găsit și o fusaiolă bitronconică din pastă neagră cu calcar pisat în compoziție. Alte resturi ceramice provin din sec. IV-III î.e.n., sec. III-IV e.n. împreună cu resturi ceramice romane (între care și terra sigillata) și **Sântana de Mureș**, toate suprapuse de aceeași locuire din sec. XVII-XVIII.

I. e. **Satul A Treia-Parte**

Reprezintă 1/3 (așa cum îl arată numele) din moșia Armășeni³¹. Prima atestare documentară, cunoscută nouă, este cea de la 1828³². Arheologic, urmele de locuire aparțin sec. XVII-XVIII.

17. **În grădinile satului**

De la sud de punctul "Chisc", de o parte și de alta a pârauului Crăiasca, până la locuitorul V. Negru, se găsesc resturi ceramice datând din a doua jumătate a sec. XVII, până astăzi. La E de sat erau însemnate într-un plan³³ un iaz mare și o moară de apă, pe albiile reunite, pe atunci, ale Crăiascâi și Gâbrovățului.

VALEA RÂULUI BĂRLAD

I. f. **Satul Ezer**

Mutat lângă satul Băcești, în anii '50, revenit din nou în anii '90, lângă SMA, locuitorii Ezerului descind din cei ai fostului sat Mălinești (nr. 60+61), de unde au fost mutați mai întâi, în sec. XVIII-XIX la Schitul Mălinești (nr. 233)³⁴, com. Gârceni, de unde, treptat, se pare că după 1864, s-au așezat pe actuala vatră la 3-4 km N de Schit. Resturile arheologice datează din sec. XVII-XVIII.

18. a, b. **Ezerul Vechi**

În pădure, de la 200 m S de cantonul silvic Ezer, sub o plantație tânără de stejar, nuc, frasin ș.a., la poala vestică a dealului Ezer și pe valea pârauului omonim s-a aflat până în 1949, vatra veche a satului Ezer. Resturile ceramice aparțin secolelor XVII/XVIII-XX.

19. **La est de SMA Băcești**

De la 80 m de gardul SMA, fragmentat de niște bălți, o linie ferată și albia pârauului Pietrosu, se află un obiectiv arheologic, acoperit de aluviuni. S-au găsit resturi ceramice neolitice (?) și locuiri din sec. XVI/XVII-XVIII.

Tumuli

20. **Lângă pădure**

La 30 m N de liziera pădurii Băcești, la circa 80 m VNV de borna nr. 1, dar în zona fostei CAP Dumești se află un tumul. Poate aparține culturii Horodiștea - Foltești din așezarea vecină (nr. 64).

VALEA GĂBROVĂȚULUI

G. **Satul Vovriești**

Este atestat documentar la 1533, martie 12³⁵, sub numele Hovrăiești. Resturile de locuire umană datează din sec. XV/XVI.

21. **"La Ruptură" (I)**

La 500 m VNV de sat, pe un platou, înclinat spre V, mărginit la E de o cornișă înaltă cu pantă cuestă, rezultată în urma prăbușirii versantului, la N de Judovina³⁶

prin care trece drumul spre Crăiești, s-au descoperit fragmente ceramice **Horodiștea - Foltești** de coloratură **Gorodsk - Usatovo**, de culoare brună ruginie, cu miez negru, împreună cu așchii de silex. Sub o buză trasă în afară este plasat un decor din alveole făcute cu degetul (Pl 6, fig. 21). S-au mai recoltat câteva cioburi mărunte **Noua** și din sec. XVII.

22. "La ruptură" (II)

La 300 m V de sat, pe culmea dealului ce urcă spre Ciurea și Pânțești, la S de drumul spre Crăiești, pe un platou dominant s-au descoperit resturi de **Precucuteni** și **Noua**.

23. Pe tarlăua Bordoiaia

De la 400-1000 m N de grajdurile fostei CAP Vovriești, la V de pâraul ce vine din satul Ciurea, pe versantul estic al dealului, pe direcția N (jos), S (sus), în trei locuri diferite, s-au recoltat un nucleu de silex și rare cioburi ale sec. II-III e.n. S-a descoperit de asemenea, resturi de locuire din sec. XV/XVI-XIX. Numeroase cioburi ale sec. XVII/XVIII, de culoare neagră, au format aparte (Pl. 12, 13, 14 fig. 23). Este vatra fostului sat Hovriești³⁷.

24. "De la Vale de Sat"

La 400-600 m E de grajdurile fostei CAP, sub o linie electrică ce merge SV-NE, la SV de câteva iazuri mici s-au aflat resturi ceramice **Foltești**, de culoare cărămizie, cu brâu făcut din impresiuni de deget (Pl. 5 și 6, fig. 24), cioburi hallstattiene precum și fragmente din sec. III-IV e.n. și XIV/XVII-XVIII. Ultimile, poate de la o vatră de prisacă, în lunca Gabrovățului.

25. a, b. Pe tarlăua Trofinaia (I)

a/ De la 200 m S de casa lui C. Sârcu și Gh. Rotilă, până la un cot al pâraului Gârbovăt, ce pătrunde adânc spre vest, la poalele dealului se găsesc numeroase urme de locuire din **Sântana de Mureș** (Pl. 10, fig. 25) și sec. V-VI e. n. ³⁸. Altă intensă locuire aparține secolelor VIII-IX; XI/XII și XIII/XIV-XVIII. Este o vatră veche a satului **Țibăneștii Buhlii** (Pl. 12, fig. 25_{1,3}).

B/ Mai sus, spre NV, sub ȋulmea dealului dinspre Crăiești, la punctul "În Cier" a fost descoperit un tezaur de monede dacice de argint⁴⁰.

26. a, b. Pe tarlăua Trofinaia (II)

a/ Imediat la sud de așezarea precedentă, acolo unde Gârbovătul face o buclă largă spre E, pe șes și poala joasă a dealului, secționată S-N, de șoseaua veche, Băcești-Vovriești, s-au descoperit resturi ceramice dacice și bastarnice din sec. III-II (I) î.e.n.

b/ Aici, lângă Gârbovăt, s-a locuit și în sec. XVI-XIX, a existat și o moară de apă, în sec. XVIII-XIX⁴¹, din pietrele căreia s-au recuperat câteva resturi.

27. Lângă "Gropul Stânei"

De la 10-100 m E de stâna de pe alunecările de teren, la N de un drum săpat, care coboară în albia Gârbovățului, de pe o mică suprafață s-au recoltat cioburi din **Hallstatt-ul final** și sec. XIV/XV-XVIII.

I. h. Satul Țibăneștii Buhlii

Este atestat documentar la 1399 noiembrie 28⁴². Primele mărturii arheologice datează din sec. VII-VIII (nr. 15).

28. La apus de sat

La circa 600 m ESE de Halta CFR Suhuleț și la 200 m V de marginea vestică a

satului, se găsesc resturi ceramice din sec. III-IV carpice și romane și din sec. X, XII/XIII-XVII⁴³. Pl. 12, fig. 28_{1,6}). Este una din vetrele vechi ale satului.

29. La sud de școală

De la sud de școală, până în șesul pârâului Pietrosu, urmele de locuire aparțin **Hallstatt-ului final** (Pl. 8, fig. 29) și sec. III-IV e.n., cu fragmente de amfore romane și cu lupe de minereu de fier. S-a descoperit și ceramică din sec. XIV-XV; XVI și XVIII⁴⁴. Probabil este un alt "cut" al aceluiași sat.

30. a, b. La sud de sat

a/ De la 700-800 m S de școală, pe versantul nordic al dealului Corhana - Propita, sub o linie electrică, pe prima terasă s-au găsit resturi ceramice carpice și romane din sec. II-III e.n., cum și altele din sec. XII (?).

b/ La 1 km SSV, sub poala aceluiași deal s-a recoltat un microlit de silex tardenoisian (Pl. 4, fig. 30).

I. i. Satul Armășeni

Prima atestare descoperită documentar datează, probabil, din 1625 martie 15⁴⁵. Sprijiniții și de dovezile arheologice, considerăm că acesta este satul de... "pe Bârlad în gura Crasnei"⁴⁶, atestat odată cu Țibăneștii Buhlii la 1399, punctul aniant în documente aflându-se pe moșia Armășeni. Arheologic, urmele de locuire coboară în sec. XI. În sec. XVII-XVIII satul avea patru vetre (nr. 17, 31, 33 și 36).

31. Pe Silișteea

La N de sat, sus, sub Țiclaul Țibăneștilor, s-a aflat o vatră veche a satului⁴⁷. Resturile ceramice datează din Cucuteni, fază neprecizată și în sec. XVI-XIX (pl. 13, fig. 31).

32. Pe tarlaua Inăria

În partea ei de V la poala dealului, de o parte și de alta a unui pârâias, s-au găsit resturi ceramice din sec. (II) III-IV e.n. și sec. XVI-XVIII.

33. Sus pe platou

De la 200 m SE de precedentă așezare, pe o terasă înaltă a dealului Propita, deasupra Gârbovățului, la 80-150 m N de stâlpul nr. 23 al unei linii electrice s-a găsit o așchie de silex și resturi ceramice din sec. XI, XII, XII/XIII, XV/XVI-XVIII. Aceasta pare a fi prima vatră de locuire a satului.

34. Pe tarlaua Propita

Jos, lângă șes, pe un bot de deal, delimitat la SE de un drum de pământ, iar spre VNV, de un canal de desecare, la 50-150 m V de stâlpul nr. 22 al aceleiași linii electrice s-au descoperit locuiri **Criș, Cucuteni, Horodiștea-Foltești**, etapa **Corodosk - Usatovo, Noua, Hallstatt B, Sântana de Mureș**, și din sec. XVI/XVII-XVIII (Pl. 8, fig. 34_{1,2}).

35. La vest de sat

La 300 m V de sat și la 500 m E de Gârbovăț, pe un versant înșorit, sub o linie electrică, în jurul stâlpului cu nr. 14/8, pe o mică suprafață s-a recoltat material ceramic din sec. XI, XIV/XV-XVIII. Așezările nr. 32, 34 și 35 situate pe moșia Armășeni⁴⁸, inițial toate au fost vetre de prisacă, unele devenind "culturi" ale satului.

36. La Pod La Roșu

La 200 m E de podul mare de beton, de peste Gârbovăț, pe DN 15D între albia actuală a râului Bârlad, și o alta mai veche, s-au descoperit resturi ceramice din sec. XVII-XVIII. Credem că locuirea se continuă mai jos, acoperită de aluviunile

aduse de apă⁴⁹.

VALEA PÂRÂULUI CRĂIASCA

II. COMUNA BOZIENI, JUDEȚUL NEAMȚ

Sediul de comună a fost atestat documentar la 24 august 1438⁵⁰.

II. a. Satul Crăiești

Sat răzășesc, așezat la confluența pâraielor Chisălița și Zimbru, ce pleacă mai departe sub numele de Crăiasca⁵¹. Atestări mai vechi, cunoscute de noi, de la P. Rareș și din 30 mai 1584⁵². Indiscutabil, satul pare a fi mult mai vechi.

37. a, b. La 400 m sud de sat

a/ La SE de un pârau ce curge E-V, izvorând din dealul Vovriești, ce are pe el mai multe baraje de beton, după ultimul baraj din aval, pe versantul de pe malul stâng, s-au descoperit resturi ceramice dacice, din sec. III-II î.e.n., din sec. II-III e.n. și sec. XVII/XVIII.

b/ La N de același pârau pe un platou înclinat spre S și V, deasupra și la E de DN 15 D, s-a descoperit o intensă locuire **Horodiștea - Foltești**, cu ceramică grosieră și fină. Se remarcă buze trase în afară, buze crestate, brăie cu butoni tronconici dispuși neregulat, sau cu alveole și o tortiță în formă de cep. S-a găsit și un cuțit fragmentar, din gresie. Urmează o locuire din sec. III-II î.e.n., resturi ceramice carpice și romane din sec. II-III e.n. Din cultura **Sântana de Mureș** se remarcă un ciob dintr-un vas de provizii, decorat cu un bogat registru de linii vălurite. Ultima locuire datează din sec. XVII/XVIII.

38. La V și NV de V. Iacob

La 300-400 m S de așezarea precedentă, pe un platou, de o parte și de alta a DN 15 D, la E de pâraul Crăiasca, s-a descoperit o locuire **Criș**; alte resturi ceramice și o așchie de silex provenind de la o așezare **Horodiștea - Foltești**, suprapusă în **Hallstatt-ul timpuriu** și în sec. III-IV e.n.

39. La limita dintre județe

La vest de DN 15 D, la E de pâraul Crăiasca, la poala pădurii s-au descoperit urme de locuire din sec. IV-V e.n. (**Sântana de Mureș**)⁵³.

VALEA PÂRÂULUI GÂRBOVĂȚ

III. COMUNA POIENARI, JUDEȚUL NEAMȚ

Sediul de comună, satul Poienari, este atestat documentar, la 12 martie 1529⁵⁴.

III. b. Satul Ciurea

Apare însemnat la 1779, ca Ghindărești⁵⁵.

40.a. Pe Dealul Ciurea

La 300 m V de sat, o înălțime net dominantă, Dealul Holmului (sau al Ciurii), mărginită spre E S, de un platou înclinat, iar spre-N V de terase și pante abrupte. Aici s-au găsit o așchie de silex și cioburi **Horodiștea - Foltești**.

b/ Tumuli

Pe același platou, la cota maximă, au existat doi tumuli. Unul a fost distrus complet prin lucrări de arătură (?), altul, la circa 10 m spre S, distrus în mare parte intenționat cu tractorul, tăindu-i-se părțile de N și S, devenind aproape dreptunghiular. Aceștia erau "la dealul două movile"⁵⁶.

VALEA PÂRÂULUI GÂRBOVĂȚ (A)

IV. COMUNA DAGĂȚA, JUDEȚUL IASI

IV. a. Satul sediu de comună aș fost atestat documentar la 1772⁵⁷. Locuitorii săi descind din partea de clăcași⁵⁸ ai fostului sat Brudurești⁵⁹, în partea din dreapta Gârbovățului (nr. 42). Vestigiile arheologice coboară în sec. VIII/IX, pe vatra mai veche situată pe Dealul "Țintirim" (nr. 41).

41.a, b. Pe Dealul Țintirim⁶⁰

a/ Pe acest bot de deal, situat la E de Complexul Zootehnic ce se termină la 50 m V de linia ferată, s-au găsit urme de locuire la La Tène, sec. II-I î.e.n. și din sec. VIII/IX, X, XI/XII, XIII, XIV/XV-XVI/XVIII. Biserica și cimitirul vechi al Brudureștilor se afla, probabil, la cca. 250 m V, sub actualul Complex zootehnic, așa cum menționează și V. Chirica, M. Tanasachi, în R. A. I., I, p. 118, XXI, 1. C. Vestigiile din sec. XIV/XV, credem că indică locul... "și pe Racovăț o seliște, unde a fost casa bunicului lor Oană Giuratul..."⁶¹. Aici s-au găsit și fragmente ceramice din sec. XIV. Unul dintre acestea, cenușiu, din pastă fină, bine ars, este decorat cu registre de linii incizate, orizontale, cu o cruce încadrată într-un cerc dublu, înconjurat de impresiuni dispuse oblic, făcute cu roțița dințată și aparține coloniștilor sași. (Datare făcută de dl. V. Spinei).

42. Pe malul drept al Gârbovățului

Între pârau și calea ferată, imediat la S de confluența pâraielor Mânăstirea și Gârla Oanei, cu Gârbovățul, exista un loc de trecere, un vad. Aici se găsea partea de V a satului Brudurești⁶². Resturile de locuire sunt din sec. XVIII/XIV-XVIII. (Pl. 11, fig. 42; pl. 12, fig. 42₁₋₃; pl. 14, fig. 48) fiind însoțite și de lupe de minereu de fier.

43. La 500 m sud de Complexul Zootehnic Dagăța

Și la 50 m V de drumul Bălușești-Dagăța, pe Coasta Sărăturilor, s-au recoltat resturi ceramice din pastă fină, brun cenușie, brun-cărmizie și maronie, cu miez negricios, de proveniență Horodiștea-Erbiceni. Câteva fragmente aparțin sec. XVII-XVIII.

44. Pe Dealul Milescu

La circa 800 m de același Complex zootehnic, în punctul "Costișă", sau "În Gropi" sau "Pe Țurcanu", pe versantul superior al dealului și pe două terase situate mai jos, unde se află niște bălți cu stuf și alunecări de teren, s-au găsit urme de locuire din Horodiștea-Erbiceni și sec. XI-XII.

IV.b. Satul Mânăstirea

Atestat documentar ca Schitul Nacului la 1772⁶³. Ulterior se va numi Ruseni⁶⁴, după rutenii veniți din Galiția, în căutare de lucru, localizați la 1864 prin înproprietărire.

45. Cetatea Mare a Dagăței

Se impune corectarea amplasării eronat făcute, stabilind exact locul în care se află într-adevăr o cetate la Dagăța⁶⁵. Cetatea a existat pe culmea și ambii versanți ai dealului ce desparte bazinele hidrografice ale pâraielor Sacovăț, în N și Gârbovăt, spre S la circa 1 km E de satul Tarnița și 2 km V de locul pe care eronat se crede că a fost construită. La locul indicat în repertoriul arheologic al județului Iași, se află "Cetatea Mică a Dagăței", un refugiu întărit. Obiectivul arheologic, de formă trap-ezoidală, cu baza mare spre S, are o suprafață de 8-9 ha, fiind înconjurată de pădure la E, N și V. Este mărginită de pante asprite artificial, spre E și V și parțial spre N.

Spre S era apărută de două (trei) șanțuri⁶⁶ paralele, dublate de palisade de lemn, distruse prin incendiere, care se mai observă încă. Șanțul interior, lung de circa 400 m are adâncimea actuală de 1,5 m, larg de 6-7 m, era dublat de un val de pământ, cu baza de 10 m, înalt de 1,5-2 m "placat" în exterior cu o palisadă, lung de circa 900 m.

Nu s-au găsit resturi ceramice. Comparată cu alte cetăți din zonă, pare să aparțină sec. VI-V (IV) î.e.n.

46. La SSE de sat

Cu 300-500 m mai jos de confluența pâraielor Făciune și Mănăstirea, la 100-130 m E de albia acestuia la S de ultima dintr-un șir de bălți, la poala livezii de peri a fostei CAP, pe două dâmburi s-au găsit resturi ceramice **Horodiștea-Erbiceni** și sec. II-III e.n.

IV. c. Satul Bălușești

Este atestat documentar la 7 aprilie 1546⁶⁷. Arheologic, primele urme de locuire apar în vatra veche (nr. 47) în sec. VIII/IX, XI/XII (?), XIII.

47. Pe tarlaua Chetriș

La 500-600 m S de sat, pe limita dintre jud. Iași și Vaslui, imediat la V de șoseaua Vovriești-Bălușești, acolo unde Gârbovățul face o mare buclă spre V intrând în coasta dealului, s-au descoperit fragmente ceramice dacice și bastarnice ce datează din sec. IV-III și II î.e.n. și cioburi roșii de amfore grecești. S-au aflat și resturi din sec. VIII/IX, XI/XII (?), XIII-XVIII (XIX-XX)⁶⁸. (Pl. 12, fig. 47₁₋₂). Fiind pe moșia satului Bălușești⁶⁹, este una din vetrele vechi ale satului.

V. COMUNA TANSA, JUDEȚUL IAȘI

Ca sat este menționat la 6 mai 1676, odată cu partea răzășească a satului de obârșie Brudurești⁷⁰, parte aflată în stânga Gârbovățului (nr. 51). Mai este amintit împreună cu cartierul său Boatca, la 1803⁷¹. Vatra sa cea mai veche este cea de pe dealul Țintirim (nr. 41). Vestigiile arheologice coboară în sec. VII/IX (la nr. 41) și în sec. XI/XII (la nr. 51).

48. a,b. Pe Dealul Viilor

a/ La 1 km de șoseaua Tansa-Dagâta de la 10-200 m V de Gârla Oanei, pe numeroase dâmburi înșirate pe circa 500 m N-S, pe versantul estic al dealului s-au descoperit numeroase resturi de locuire. Între ele fragmente de la oale și străchini mari, brune și negricioase, cu cioburi pisate în pastă, împreună cu două topoare fragmentare. Unul dintr-o rocă negricioasă, dură, celălalt dintr-o rocă cenușie. Toate acestea aparțin complexului Horodiștea-Foltești (Pl. 5, fig. 48₁₋₄; Pl. 6, fig. 48₁₋₄).

b/ Pe aceeași suprafață mare, adesea amestecate, se găsesc și urme de locuire **Horodiștea-Erbiceni**, cu reminiscențe cucuteniene. Cioburile sunt brune-cenușii, fine și bine arse (Pl. 5, fig. 48₅, Pl. 6, fig. 48₅).

49. Lângă șosea

Acolo unde Dealul Viilor devine un interfluviu între pâraie la Gârla Oanei (E) și Mănăstirea (V); de la 30 m N de primul pârau, s-a depistat o așezare cu ceramică fină și grosieră ce provine de la cănițe⁷², fructiere, străchini⁷⁴. Între ele cioburi masive,

cenușii, cu calcar pisat fin, în pastă, dizolvat la exterior de apa ploilor. Acestea aparțin carpilor din sec. IV e.n. și sunt amestecate cu ceramică **Sântana de Mureș**.

50. Pe tarlăua Siliștea (I)

La 700-800 SV de sat, la poala versantului, incluzând o porțiune de teren pe care s-au efectuat desecări subterane, la N și S de o mică vale, s-a găsit o lamă de silex, fragmentară, ce poate aparține **Gravettianului**, (Pl. 4, fig. 50), și un frecător de piatră. Alte materiale, ceramice, aparțin complexului **Horodiștea-Erbiceni** și sec. VII-VI î.e.n. Pe o mare suprafață s-au descoperit urme de locuire din sec. III-IV, carpice și romane și din sec. IV-V, **Sântana de Mureș**.

51. Pe tarlăua Siliște (II)

Pe stânga pârauului Gârbovăt, la confluența cu pâraul Mânăstirea, la S de izlaz, la 400-800 m V de marginea satului, pe circa 400 m N-S, cu partea mai veche jos, spre pârau, se află un obiectiv arheologic. Sus, spre E, lângă niște mlaștini, o locuire aparține culturii **amforelor sferice**, de la care provine un toporaș de gresie fragmentar (Pl. 6, fig. 51).

Se mai locuiește, în sec. III-IV e.n., pe o mare suprafață, existând și o intensă locuire medievală din sec. XI/XII⁷⁵ - XIX⁷⁶ (Pl. 11, 12 și 14, fig. 51). Aceasta este jumătatea de E, dinspre Suhuleț, a fostului sat Brudurești⁷⁷.

52. La est de Gârbovăt

Un mic canal de drenaj, ce traversează în Gârbovăt, la N de confluența cu Gârla Tansei, a secționat două locuințe adâncite, în care s-au găsit cioburi din sec. XVII/XVIII și cenușă.

53. Pe Gârla Tansei. Sus

Pe malul drept al pârauului ca și peste un șanț de irigații, la 100 m SE, de cazanul de țiucă al fostei CAP, s-au descoperit fragmente ceramice, fine și grosiere, cu fețe negre și miez roșcat-maroniu. Între ele, o așchie dintr-o rocă negricioasă, dură, de formă mamelonară împreună cu tortițe în formă de mosor și alte resturi ceramice carpice și sarmatice, din sec. II-III e.n. Pe versantul opus al dealului se găsesc resturi ceramice din sec. XV (!), XVII și XVII/XVIII.

54. Pe Gârla Tansei. Jos

La 200 m SSV de grădiniștea fostei CAP, de la 50 m V de pârau, pe o mică culme de deal, secționată de un drum de pământ, s-a descoperit o locuire **Noua**, din care provine și o așchie mare de silex roziiu, cu cortex de carbonați (Pl. 7, fig. 54).

55. La Balta Oii

La construirea deversorului, în barajul care a creat iazul Balta Oii, situat la E de linia ferată și ceva mai jos de confluența Gârbovătului cu Gârla Tansei, "au ieșit hârburi mari roșii"⁷⁸ care cu timpul au fost acoperite de aluviuni, nemaifiind posibil de depistat.

56. La Botul Molanului

La circa 1,5 km de satul Țibăneștii Buhlii și la circa 1 km SE de satul Bălușești, într-o buclă largă a pârauului Molan, afluent de stânga al Gârbovătului, pe un versant domol, înclinat S, E și V s-au găsit resturi ceramice **Cucuteni, faza A** (Pl. 6, fig. 56₁), **Noua**, cu brăie simple și uneori cu caneluri, fragmente din sec. II-III e.n. și câteva din sec. XVII/XVIII-XIX; probabil de la o fostă prisacă. La 400 m SE, pe terasa a II-a, s-a găsit un nucleu de silex, epuizat.

VALEA PÂRĂULUI SUHULEȚ (A)

V. b. Satul Suhuleț

Este atestat documentar la 9 iunie 1469⁷⁹. Indirect este atestat anterior și la 28 noiembrie 1399⁸⁰ și la 9 februarie 1469⁸¹. Vatra sa veche, necercetată de noi, se află spre S, în punctul Siliștea - Bobric, deasupra văii pârâului Suhuleț, unde s-a locuit în sec. XIV-XV⁸².

57. La V de Dealul Crucii

La circa 300 m SE de jidovina de sub Suhuleț, la izvoarele Pârâului Marcoceni⁸³, la E de niște locuri izvoaroase s-au recoltat resturi ceramice **Horodiștea-Foltești** (Pl. 6, fig. 57_{1,2}) și din sec. XVI/XVII-XVIII/XIX. Ultimele par a proveni de la o prisacă de pe moșia Horodeni⁸⁴.

VALEA PÂRĂULUI GĂUREANCA (B)

58. Pe tarlăua Mirești, a fostei CAP Tansa

Pe un versant domol, situat la V de pârâul Jigoranca și la S de drumul ce constituie hotar între comuna Tansa și Țibănești, pe o mare suprafață, s-au găsit resturi ceramice mărunte, **Horodiștea-Foltești** și altele, atipice, ce par a proveni din amfore grecești.

59. a, b. În Cotul Gârelor (I)

a/ În bazinul superior al pârâului Glodeanca, ce constituie limita dintre comunele Tansa și Țibănești, jud. Iași, pe malul drept; pe două interfluvii, s-au descoperit intense urme de locuire din complexul **Horodiștea-Foltești** din sec. III-IV e.n., **Sântana de Mureș - Cerneahov** (Pl. 10, fig. 59₁), suprapuse de locuiri din sec. VIII/IX, XI, XII⁸⁵, XIII/XIV, XIV/XV-XIX. Aici a fost vatra satului Glodeni atestat într-un ispisoc de la voievozii Ilie și Ștefan, la 31 mai 1443⁸⁶, identificată precis, cu ajutorul a două "planuri"⁸⁷.

Pe ceramica din sec. XVI/XVII apar sub buza oalelor, Țungi trase cu humă albă, iar din sec. XVII semnalăm cioburi de teracotă nesmălțuită (Pl. 12, fig. 59_{1,7}; Pl. 13, fig. 59_{1,5}).

b/ La intrarea în sat a pârâului Glodeanca, pe primul interfluviu pe care-l face, cu un pârâiaș fără nume, afluent de dreapta, pe un platou, ceva mai ridicat, se găsesc și numeroase oase mărunte ce par a fi omenești. Probabil, aici s-a aflat cimitirul și biserica, ridicată de cămășarul Andronic, atestată la 18 iunie 1697⁸⁸.

VALEA RÂULUI BÂRLAD

VI. COMUNA DUMEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

VI.a. Sub vechea denumire, Andriești, satul Dumești este atestat documentar la 9 februarie 1469⁸⁹. Noua denumire apare târziu în documente, abia la 1621⁹⁰.

60 a-e. Pe dealul Beciului (I)

a/ În extremitatea vestică a satului, între DN 15 D, la N și râul Bârlad la S și V, de la șoseaua ce vine de la SMA Băcești, la locuitorul Gh. Surugiu, spre V, pe un întreg versant înșorit, s-a descoperit un interesant obiectiv arheologic, cu mai multe niveluri de locuire.

În partea de SE, în malul Bârladului, a existat o locuire **Noua**. Jos, în SSV, în niște alunecări active de pământ, spre râul Bârlad, până la 1,5 m -H, apar vetre de foc, cu ceramică dacică și bastarnică, din sec. III-II î.e.n. (Pl. 9, fig. 60_{1,3}), alte urme aparțin secolului III-IV și V⁹¹. De aici mai provin și fragmente de amforă ro-

mană și romano-bizantină, din pastă rozie și albă-cretoasă. Pe același loc s-a locuit sporadic în sec. VIII și IX și, mai intens în sec. X. Alte resturi aparțin secolelor XI/XII și XII/XIII precum și din sec. XIV-XVIII/XIX (Pl. 13, fig. 60¹, ; pl. 14, fig. 60). De asemenea, s-au găsit lupe de minereu de fier și pământ vitrificat. Locul este vatra veche a fostului sat Mălinești "La Stejarul cel Frumos"⁹²..., unde le-au fost lângă apă hotarul lor"⁹³. Într-adevăr, la circa 30 m, de râul Bârlad, în șanțul șoselei, lângă locuitorul Maria Spumă, s-au descoperit cioburi din sec. XIV-XV.

b/ Într-un "plan" de la 1830⁹⁴, este însemnat un cimitir, identificat între casele lui Domnica Bițică și Gh. Ilieș.

c/ Cu 30-40 ani în urmă, după prăbușirea unor maluri, a apărut o moară de apă, apoi o fântână⁹⁵.

d/ Aici se afla și Podul lung, cartografiat de D. Cantemir⁹⁶, între Dumești și Guanești (oare numele vechi al Armășenilor?), fiind amintit și într-o hotarnică din 10 iulie 1692 pentru moșia Mălinești, unde apar ca puncte de referință Armășenii și Podul Lungului⁹⁷.

e/ Aici exista și "Vadul Seimenilor", toponim activ și astăzi (pe Se(i)meni), cuprinzând exact porțiunea de sat de la nr. 60⁹⁸. Peste cele descrise la nr. 60 d, e, trecea Drumul Mare al Bacăului. Ele se aflau pe circa 50 m cât există acum între Dumești și Armășeni, imediat mai sus, de confluența Bârladului cu Gârbovățul. Ocolea prin NV, Bârladul, care curgea pe o altă albie, la S de cea actuală.

61. a-c. Pe Dealul Beciului (II). În Grop.

Într-un perimetru, delimitat la S, V și N de aceleași repere ca obiectivul precedent, spre E, întinzându-se pe circa 350 m, până la locuitorul D. Ioniță, se suprapun mai multe locuințe.

a/ De la locuitorul M. Spumă, în V, până la Mihai Loghin, în E, de-a lungul Bârladului apar urme de locuire Nouă.

La 80 m SSV de casa lui Mihai Loghin, au fost efectuate săpături de salvare⁹⁹, într-un zolnik, afectat de alunecări de teren. Plin cu cenușă, lung de 5,7 m, adânc de 0,20-0,50 m. Cercetările sistematice au scos la iveală numeroase fragmente ceramice. Lipituri arse, pietre, nuclee de silex epuizate, un omoplat crestă, etc. Ceramica este de calitate slabă, din pastă grosieră, arsă superficial cu brâie simple, rar crestate sau cu impresiuni de deget, dispuse la înălțimi diferite sub buza vaselor. Provine de la oale, străchini, cești cu torti supraînălțate. S-a mai găsit o amuleță, ce reprezintă un chip uman (pl. 7, fig. 61₁), ce a fost confecționată dintr-un capăt de femur (?)¹⁰⁰.

b/ Pe o mare suprafață s-a depistat o intensă locuire din sec. II-IV (V) e.n. reprezentată de vase de factură dacică în amestec cu ceramică romană, gotică și sarmatică (Pl. 10, fig. 61_{2,3}).

În grădina locuitorului D. Ioniță, au fost găsite, la circa 1 m adâncime, două vase carpice. Unul mai mare a fost spart (?) și pierdut (?), altul, o căniță din pastă cenușie fină, cu slip brun, în parte șters, cu fund inelat și toartă zoomorfă (în formă de câine) de influență sarmatică¹⁰¹ (Pl. 10, fig. 61₁).

c/ Pe aceeași suprafață s-a locuit sporadic în sec. XVIII/IX¹⁰², X/XI¹⁰³, XIII/XIV, apoi mai intens din sec. XIV până în sec. XVIII¹⁰⁴. Din sec. XVII s-a găsit teracotă nesmălțuită, un fragment de tablă de cupru cu patină verzuie. Tot aici pare să fie și locul de amplasare a unor cuptoare de ars ceramică (?), carpice (?), la E de

grădina locuitorului Al. Codru.

VALEA PÂRÂULUI PIETROSU

62. a,b. În jurul cișmelii de pe izlazul Pietrosu

a/ Lângă podul mare de beton, de pe șoseaua forestieră, peste pâraul Pietrosu, pe malul stâng, într-o excavație pentru lut, au fost distruse câteva locuințe adâncite ale culturii Noua (varianta Sabatinovka). Spre V și S s-au descoperit locuiri din sec. V-IV î.e.n. împreună cu un fragment de Kylix grecesc, bulgări de hematit și rare resturi ceramice din sec. II-III e.n., spre N, apar resturi și din secolul XVIII.

b/ La circa 300 m mai jos de podul de beton a fost găsit un toporaș (daltă), din silex gălbui¹⁰⁵, lung de 99 mm, lat de 22-30 mm, gros de 8-10 mm, aparținând culturii Noua.

63. Pe izlazul Pietrosu

La circa 130 m de pepiniera Pietrosu și la 30-40 m E de pârau, ca și pe malul opus, la circa 300 m S de pepinieră și la 100 m V de pârau, pe niște mici platouri s-au descoperit resturi de locuire dacică din sec. IV-III î.e.n.

64. La capătul piscului Ezer

La 100 m V de colțul de NV al pepinierii silvice Pietrosu, la 50 m, V, de pâraul Pietrosu, la 20 m N de marginea pădurii, în tarlăua fostei CAP, s-a descoperit o locuire Horodiștea-Foltești cu un nucleu de silex epuizat. Tot aici a ființat și o vatră de prisacă¹⁰⁶ în sec. XV-XVIII, pe moșia Mălinești.

65. Sub poala pădurii.

Sus, pe versantul vestic al dealului Cerăbuc - Pietrăria a existat o prisacă pe moșia Leucușeni¹⁰⁷, cu resturi ceramice din sec. XVI-XVIII.

66. La NE de pepiniera silvică Pietrosu'

De la 150 m ENE de colțul de NE al pepinierii Pietrosu, pe prima terasă deasupra drumului de sub coastă, lângă o lizieră de salcâmi s-a descoperit un fragment de unealtă din gresie, incertă ca atare, poate din Paleoliticul mijlociu. De asemenea, în partea de N a așezării s-au găsit resturi ceramice Criș, împreună cu un topor (?) din melinit și un fierăstrău, semilunar, din silex (Pl. 4, fig. 66_{1,3}). În rest, pe toată suprafața s-a locuit în sec. XIII/XIV, XIV/XV-XIX¹⁰⁸ (pl. 12, fig. 66). Între resturile ceramice am găsit și un cuțit din fier. Locuirea sporadică din sec. XVIII-XIX pare a dovedi că aici nu mai rămăsese decât o prisacă, poate cea de la nr. 65, coborâtă la poala dealului.

67. Moara Gândulesei

Înainte de 1783, Safta, văduva lui Ilie Gându din Glodeni, avea printre alte proprietăți și întinse părți din moșiile Leucușeni și Mălinești. Pentru aceste sate și moșii a construit o moară de apă¹⁰⁹. Aceasta se afla la circa 150 m Se de Podul Mareșalului, aproape de vărsarea pâraului Pietrosu în Bârlad. Se observă încă bine, o albie veche, care era gârla opustului¹¹⁰, prin care venea la moară apă din Bârlad.

68.a,b. În Cotul Morii¹¹¹

a/ La circa 300 m SSE de Școala Mareșalului, acolo unde Bârladul face două bucle N-S, se mai văd câțiva piloți de stejari în apă. Nu se știe cine și când a construit moara. Era pe moșia Leucușeni.

b/ La circa 100 m mai jos, la nivelul actual al apei, sub 4-4,5 m de aluviuni, pe

ambele maluri, pe vreo 100 m lungime s-a descoperit o așezare cu bogate resturi materiale de tip **Cucuteni A și AB**. Fragmentele ceramice sunt decorate cu linii incizate neregulat, cu caneluri neglijent executate, ori cu pictură din dungi spiralate sau ușor curbate, efectuate cu culoare maronie sau neagră; unele fragmente au barbotină.

69. a-c. **La Școala Marelui**

a/ La sud de școală și de DN 15 D s-au găsit resturi ceramice **Noua**.

b/ În jurul școlii, în grădinile locuitorilor Eug. Fânaru, N. Iovu și M. Olăeru, și ale vecinilor lor, a existat vatra veche a satului Leucușeni¹¹². Numeroasele urme de locuire aparțin sec. XIV (ante 1359) - XVIII (Pl. 12, fig. 69).

c/ În zonă a mai fost găsită o pipă aparținând secolelor XVII/XVIII.

70. a-b. **Pe Valea Rângoalei**

a/ La circa 200 m S de ferma nr. 1 a fostei CAP, în curtea și grădina locuitorului I.A. Crâșmaru, pe un "plan" vechi¹¹³ este indicat un cimitir. La săparea beciului s-au găsit schelete omenești. La el și la 100 m S, la Ileana Șt. Mariciuc, fragmentele ceramice datează din sec. XIV-XVIII. Era probabil un cartier cu cimitir al Leucușenilor¹¹⁴.

b/ La 150 m S de locuința lui M. Bălăuță, au fost găsite la adâncimeade 1,60 m resturi ceramice din sec. XVIII.

71. **La ferma nr. 1 a fostei CAP**

La N, V și SV de grajdurile și fierăria fermei, în jurul unor locuri cu izvoare, s-a descoperit ceramică fragmentară **Noua și Sântana de Mureș**, cu resturi romane, precum și din sec. XVII/XVIII.

72. **La 500 m NNE de Biserica de lemn**

În capătul de NE al viei fostei CAP, înconjurată la N și E de fosta livadă de pruni, pe un platou înclinat spre sud, cu două terase, spre N și E, se afla un "refugiu întărit"

Terenul desfundat adânc și terasat cu buldozerul, pentru vie și livadă a afectat profund obiectivul. Situat la N, dar vis-à-vis de punctul întărit de pe Tutura (nr. 141) și acestea ca și perechea de întărituri (73 și 78c), situate la 1 km spre vest, închidea total accesul în bazinul superior al râului Bârlad.

Nu s-au găsit resturi ceramice. După așezările din jur și construcțiile de acest gen, poate fi datată, în secolul IV-III î.e.n.

73. **Deasupra Cerăbucului**

În pădure, pe dealul Pietrăria, la izvoarele Pârâului Țiganilor, pe un platou de 5-6 ha, înclinat spre E și N, s-a descoperit în refugiu întărit. Este mărginit de 2-3 terase, create artificial, spre N, cum și de pante aspre realizate de om, spre N, NE, NV, și V. Spre SE, cu greu se mai pot vedea urmele unui șanț, adânc acum de circa 1 m, orientat E-V. Punctul era înconjurat la 1-2 km la E, N și S de așezări dacice din sec. V-III î.e.n.; considerăm că aceasta este și vechimea sa.

74. a-c. **La Pârâul Țiganilor**

a/ La circa 800 m SV de "Hățaș"¹¹⁵, de la 200-400 m S de calea ferată, pe ambele maluri ale pârâului, inclusiv sus în livada fostei CAP s-a descoperit o locuire din sec. IV-III î.e.n. Din această perioadă, se pare că provine un dop mare (380 gr.) din lut, ars superficial, cu cioburi pisate în pastă, ce a fost folosit probabil la un cuptor de olari¹¹⁶ (Pl. 8, fig. 74).

b/ La circa 150 m.V de pârau, deasupra drumului de sub coastă, dintr-o sporadică locuire din secolul II-III e.n., s-a recuperat o jumătate de tipar, dintr-o argilă roșie nisipoasă, (de 32 X 27 X 11 mm), pentru turnat podoabe. Pe spate poartă o urmă stilizată, de picior de căprioară (Pl. 9, fig. 74).

c/ La gura Pârâului, de la vale de drum, acoperită în bună parte de aluviuni, a fost vatra unei prisăci¹¹⁷, cu resturi ceramice din sec. XIV, XV/XVI-XIX, împreună cu un nasture din foaie de tablă de aramă, cu două găuri făcute cu un cui (Pl. 13, fig. 74).

75. a-b. Pe Coasta lui Melinte

De la 100 m S de calea ferată, până sub poala pădurii la S, V și E de Fântâna lui V. Mariciuc s-a descoperit o întinsă stațiune arheologică.

a/ Sus spre pădure și livada fostei CAP există urme de locuire **Criș**, suprapuse de o intensă locuire **La Tenc**, sec. IV-III (II) î.e.n.¹¹⁸. Resturile ceramice găsite dacice și bastarnice negre sau roșcate, din pastă fină sau grosieră, sunt decorate cu o mare varietate de brăie. S-a mai găsit o fusoială, cutii de gresie, de formă alungită, unele având găuri la capătul gros (Pl.8, fig. 75_{1,6}). Se remarcă un dop mic de lut ars ce are imprimate pe el anumite semne, fiind folosit pentru ștampilarea vaselor de lut produse aici¹¹⁹.

b/ Așezarea dacică este suprapusă de o locuire din sec. X și XI/XII în colțul de S, iar spre NV, la V de fântână, pe două terase înclinate spre V, se afla o vatră veche a fostului sat Meleşcani¹²⁰, cu resturi ceramice din sec. X-XIX. Unele cioburi din sec. XV/XVI poartă urme de smalt maroniu (Pl. 11, fig. 75_{1,2}). La S și E de fântână pe o mare suprafață s-a găsit material ceramic din sec. XVI-XIX (Pl. 13, fig. 75).

76. a,b. La est de Biserica de Zid

a/ La S de DN 15 D și la N de râul Bârlad, între locuitorii Titi Chelaru, în E și V. Gh. Horobet, în V, există un obiectiv arheologic în care s-a găsit o lamă de silex ce datează din **Aurignacian** (Pl. 4, fig. 76₁). S-au descoperit și urme de locuire din sec. X și X/XI, XIV/XV-XX¹²¹ (Pl. 8, fig. 76_{1,5}; pl. 9, fig. 76; pl. 10, fig. 76). De aici locuitorul D. Simiuc a descoperit un fier de plug¹²² cu dimensiuni de 0,49 X 0,29 X 0,06 m, cântărind patru kg., care prezintă trei găuri de fixare. Îndelung folosit a fost reparat de 5-6 ori, prin lipirea la căld și batere a unor fâșii de metal. Se datează în sec. XVIII (Pl. 14, fig. 76).

77. În grădinile lui Gh. Butnaru și D. Simiuc

Pe un platou, la 50 m V de drumeagul ce urcă pe la V de casa Laviniei Moga, hotar vechi de moșie¹²³. În niște vii și grădini, cu o fântână și un nuc mare, pe circa 10 ari, s-au găsit resturi ceramice din sec. XVII-XX. Aceasta se pare că era vatra prisăcii din: "Poiana Mănăstirii", "La Merii lui Palcău"¹²⁴ (Pl. 14, fig. 77).

78. a-c. Pe Dealul Bisericii

a/ La circa 600 m V de casa din via fostei CAP, în poziția cea mai proeminentă, pe 50-60 de ari, puternic afectată de buldozerele care au terasat terenul, s-a descoperit o așezare **Horodiștea-Foltești**, suprapusă de vatra unei prisăci în sec. XVII-XVII, pe moșia Marcoviceni¹²⁵.

b/ Pe versantul nordic al aceluiași deal, în livadă, fosta secție plantată cu pruni, teren acum nivelat cu buldozerul, la 150-200 m N și mai jos decât precedenta, lângă niște smârcuri, s-au găsit slabe urme de locuire **Horodiștea-Foltești** (Pl. 6, fig. 78)

între care două răzuitoare (?) de gresie, o piatră mică, rotundă, lustruită de îndelungă folosire, ș.a.

c/ S-a mai depistat un refugiu întărit, dacic, poate din sec. IV-III î.e.n., dotat cu pante amenajate artificial spre N și V, distruse în bună parte, spre S, SE și SV. Spre E și V, pe culmea dealului, de abia se observă două șanțuri. Această cetățuie se află vis-à-vis de cea de pe dealul Pietrăriei (nr. 73), închizând complet accesul pe valea Bârladului superior și a Gârbovățului.

79. a-i. În jurul lui Gh. Frunză

De la râul Bârlad în S și până la cimitirul "La Păr", în N, de la casa lui Gh. Rotaru în NE, la cea a Mariei Secuianu, în SE și Eug. Ciubotaru în V, s-a descoperit un întins complex de locuire umană.

a/ O mare așezare Noua, de la M. Secuianu în E până la Căminul cultural în V, unde dispare în albia Bârladului. La C. Paraschiv, la niște lucrări gospodărești s-a găsit ceramică brună, fină, cu brâu alveolat (Pl. 7, fig. 79). La 15-20 m S, de Drumul Național 15 D, la gardul dintre locuitorii Ioana Simiuc și Maria Harlet, la adâncimea de 0,60 m, s-a găsit și a rămas pe loc, o lespede mare de piatră, înroșită puternic de foc, pe 10-12 cm din grosimea ei¹²⁶. Peste aceste resturi s-a suprapus o locuire de la sfârșitul sec. II î.e.n. cu ceramică brună-negricioasă, fină și semifină, lustruită, ce reprezintă buze simple, nefațetate, verticale. Tot aici s-au descoperit și resturi din sec. III și IV e.n. (Pl. 10, fig. 79 și 11, fig. 79.);

b/ Pe terenul lui M. Secuianu și Gh. Frunză sunt urme sporadice din sec. VIII/IX și apoi mai numeroase din sec. X, alte resturi datează din sec. XII/XIII și XIII/XIV precum și din sec. XIV/XV-XX (Pl. 11, fig. 79_{2,5}; pl. 12, fig. 79; pl. 13, fig. 79_{1,2}; pl. 14, fig. 79_{1,2}). Locul este vatra veche, dihotomică, a Slobozenilor de vest¹²⁷. Ea s-a extins mult, în sec. XV/XVI-XX, spre V, E și NE.

De aici provine o pipă¹²⁸ pi o oală cu creștături pe buză, ambele datate în sec. XVII.

c/ În marginea de NV a grădinii lui P. Ursachi, continuând sub locul lui Vg. Secuianu în sec. XVIII a existat un cuptor de olar, unde se produceau vase mari¹²⁹ (Pl. 14, fig. 81).

d/ Sub via Mariei Miron și grădina Lentiței Ciubotaru, s-au găsit schelete umane îngropate la adâncimea de 0,60-0,80 m, provenind din cimitirul satului de dinainte de 1820, când s-a mutat "La Păr", odată cu biserica (de lemn).

e/ În NNE locuitorul GH. Vițelaru a găsit în via sa, un cuptor gol. La construcția grajdului a dat peste cioburi mari roșii și un schelet uman îngropat în poziție verticală, șezând. O toartă găsită aparține sec. IV e.n.

f/ În beciul lui V.V. Ciobanu se observă clar, de sus în jos, straturile de locuire din sec. XIX-XV.

g/ Peste drum de casa lui Gh. Rotaru spre V, pe locul fostei livezi de pruni, pe câteva terase mici s-au găsit resturi de locuire din sec. XVIII-XIX.

h/ Ioana Chelaru donează o piatră de răniță, găsită, ce poate fi dacică;

i/ La Ileana J. Secuianu, în curte, există o bornă de piatră, cioplită, fost semn de hotar, având înălțimea de 1 m și diamterul de circa 0,35 m. Poate data din sec. XVIII.

80. a-c. Șoseaua Dumeștii Noi - Dumeștii Vechi. La pod la Secuianu

a/ În ambele maluri ale albiei Bârladului, în amonte de pod, sub un strat de aluviuni,

s-au descoperit resturi din **Hallstatt B**. Fragmentele ceramice, fine și grosiere, negre sau cenușii, au torți trapezoidale, prinse lateral, sau din bandă lată, și brăie cu alveole și butoni. O ceașcă cu fund lat, rotunjit, din ceramică fină, cenușie-roșietică, cu miez negru, este decorată pe umăr cu caneluri dispuse oblic (Pl. 8, fig. 80¹⁻³). Pe același loc s-au depistat resturi ceramice din sec. XVII-XVIII.

Dintr-o așezare vecină cu aceasta provin cioburi din sec. III-II î.e.n., din pastă grosieră purtând brâu grosolan, crestat rar și neglijent, iar buza în exterior decorată cu impresiuni de deget.

b/ În bulboana săpată de apă, în dreptul locuinței lui I. Hulubiuc ca și în ambele maluri, se mai observă piloți din lemn de stejar. Cei din malul drept provin de la un pod pe drumul ce venea de la Slobozeni Vest¹³⁰ la Slobozeni Est, în Drumul Bacăului și la moara lui Andronic Cămăraș. În bulboana amintită se găsea moara de apă a lui Andronic¹³¹, de la care Maria Secuianu a salvat câteva scânduri când le-au scos apele mari. Sunt confecționate din lemn de stejar, prin cioplire, late de circa 30 cm, groase de 8 cm.

c/ Imediat, în aval de pod, în urma alunecării terenului, apa a dezgolit piese din lemn ecarisat, între care scânduri de stejar, cioplit, late de circa 40 cm. și groase de 10 cm (unele au fost recuperate de C. Secuianu), grinzi, piloți, pene de lemn, "dinți de moară" etc.. Resturile ceramice găsite între ele datează din sec. XVII și XVII/XVIII.

Între stăvilarele celor două mori erau doar circa 150 m. Ambele erau construite în malul drept al râului. Aceasta era moara lui Iordache Cantacuzino¹³². Ea "îneacă" moara lui Andronic, fapt pentru care a avut loc un proces între ei¹³³.

81. a-b. **La confluența Bârladului cu Pârâul Suhuleț**¹³⁴

a/ În malul drept al râului Bârlad, sub patru metri de aluviuni, pe un strat de argilă, neagră-verzuie, la 0,70 m deasupra nivelului scăzut al apei, se află o locuire **Noua finală**. Se remarcă un ciob gros și grosier, gălbui-roșietic, cu un brâu neobișnuit, aplicat pe pasta crudă, lat de doi centimetri, ci ridicături neregulate (Pl. 7, fig. 81; pl. 6, fig. 81_{1,2}).

b/ Puțin mai jos, în același mal, acolo unde râul face un cot strâns spre S, aproximativ la un metru adâncime și 10-12 m lungime se observă un strat gros de 10 cm, de sol vitrificat. Se pare că aici a fost moara de apă a Spiridoniei, care a ars¹³⁵.

VALEA PÂRĂULUI SUHULEȚ

82. a-c. **Între Pâraie**

Pe interfluviul făcut de pâraiele Sühuleț și Marcoviceni¹³⁶ (afluent de stânga), unde este un iaz, a fost depistat un important obiectiv arheologic.

a/ Aici s-au descoperit interesante resturi de locuire aparținând culturii Cucuteni, faza A3, ce a fost cercetate sistematic¹³⁷, cu rezultate deosebite (Pl. 4, fig. 82).

Au fost găsite și sporadice urme de locuire din sec. IV-III î.e.n. împreună cu un ciob bastarnic. Alte resturi ceramice provin din sec. III-IV e.n.. Un ciob carpic are imprimate, cu roțița dințată șiruri de pătrățele și un spic de grâu, atestând o influență romanică.

b/ În extindere spre N și NV, s-au descoperit urme de bordeie, adâncite uneori

până la 1,50 m față de nivelul actual al solului, cu resturi datând din sec. XIII/XIV, XV-XVIII. Aici era vatra veche a fostului sat Marcovicieni¹³⁸.

c/ Pe versantul de N al Dealului Bisericii, în livada de meri, la S de pârâul Suhuleț și precedentă așezare, a existat jumătatea sudică a aceleiași sat, cu biserică și cimitir¹³⁹. Pe malul drept al pârâului pe circa 300 m V-E, până la doi metri adâncime au fost găsite fragmente ceramice Cucuteni A3, sec. III-IV e.n. și sec. XIV/XV-XVIII/XIX. În cimitir au fost deschise secțiuni orientate N-S¹⁴⁰, constatându-se că morții erau îngropați la 0,60-0,80 m adâncime. Alături, pe un mic platou, a fost biserica satului (Pl. 12, fig. 82).

83. "La Ochi" (I)¹⁴¹

La circa 50 m N de pârâul Suhuleț, la est de pârâul Marcovicieni, s-au descoperit resturi ceramice **Foltești**, cu sicoică pisată în pastă și din sec. IV î.e.n. Altele din sec. (II) III-IV e.n. și **Sântana de Mureș** sunt suprapuse de locuiri din secolele XIV/XV-XVIII/XIX constituind ultima vatră a fostului sat¹⁴².

84. "La Ochi" (II)

Mai jos de așezarea precedentă, în malul drept al pârâului Suhuleț, la 0,50 m adâncime, s-a găsit o buză de vas mare, roșetică în interior, negricioasă în exterior, cu cioburi și calcar pisate grosier, în pastă, cu creștături adânci și neregulate pe buză. Aparține complexului **Horodiștea-Foltești**.

85. Sub linia electrică

Pe un versant înclinat spre E, la 300 m N de pârâul Suhuleț și 200 m E de Movila Veșnică, la N, NE, E și mai puțin la SE de stâlpul din culmea dealului (singurul fixat cu un cablu de oțel), s-au găsit urme de locuire din sec. III-IV, XI/XII, XVI/XVIII-XIX. Este o vatră a fostului sat Slobozeni-Est¹⁴³.

86. La Coada Iazului

a/ La 200-300 m, VNV, de ultima casă din sat, pe interfluviul format de pârâul Suhuleț cu un afluent de stânga fără nume, s-au recoltat resturi ceramice din sec. II-III e.n. (Pl. 9, fig. 86). La mică distanță spre V, s-au găsit cioburi din sec. VIII/IX și, poate, de la o veche prisacă, din sec. XVI, XVII/XVIII-XIX.

b/ Pe pârâul Suhuleț în dreptul locuinței lui Ioniță St. Stan, a fost stăvilarul iazului Iordăchioaiei¹⁴⁴, iar în dreptul locuinței C. Pașaniuc, vlnița aceleiași proprietărese.

87. Pe Dealul Coșerelor (I)¹⁴⁵

La 300-400 m N de ultimele case din Coada Iazului, în tarla, pe versantul vestic, s-a găsit un toporaș din gresie (?), foarte îngrijit lucrat și câteva cioburi cucuteniene, fază nepieciată. Ceva mai jos, spre SE, s-au descoperit cioburi din sec. XVII/XVIII (Pl. 5, fig. 87; pl. 13, fig. 87).

88. a-e. Pe Dealul Coșerelor (II)

a/ În marginea de sus a satului, Șt. Popovici făcând săpături în gospodăria sa, a găsit la un metru adâncime un schelet uman orientat E-V.

b/ La 60 m, NV, de Șt. Popovici, locuitorul C. Olaru, când și-a lipit casa a dezgropat două schelete umane.

c/ Cu ani în urmă, mai jos, spre V, lângă casa lui Coca Siminiuc, au fost dezgropate alte schelete umane.

d/ Cu 50-60 de ani în urmă, pe dreapta drumului de la moară la deal, mai sus de

locuința lui V. Handrea, Guță Secuianu a găsit o oală mare, “cam de 60 cm înălțime”, cu oase de om aproape¹⁴⁶.

e/ În grădinile lui V. Mariciuc, D. Samson, D. Păduraru ș.a. s-au descoperit urme de locuire din sec. IV-III î.e.n., sec. II-III e.n. și XVII/XVIII-XIX.

VI. DUMEȘTI

VALEA BÂRLADULUI

89. La Aristide Sudeanu

Pe un versant însoțit, mărginit la S de Școala de 10 ani și de cele două blocuri de locuințe, iar spre V, ajungând până la Vg. Onofrei, s-au descoperit resturi dintr-o așezare din **Hallstatt-ul final**. În ESE apar și materiale **Noua** (interferare cu așezarea vecină, nr. 90) și fragmente ceramice bastarnice.

90. a-b. În Cartier

a/ În partea de E a satului, de la casa lui G. Gându, în est, la Gr. Simiuc, în vest, s-au găsit resturi de așezări umane din **Noua**, (Pl. 7, fig. 90), **Hallstatt final** (interferență cu așezarea precedentă), urme de locuire din secolul III-II î.e.n. urmate de altele din sec. III și IV (Pl. 10, fig. 90_{1,2}) și V-VI¹⁴⁷. Pe același loc s-a locuit în se, XI/XII, XII/XIII-XIX¹⁴⁸ (Pl. 11, fig. 90_{1,14}; pl. 12, fig. 90_{1,5}; pl. 13, fig. 90_{1,4}). Această este vatra veche a fostului sat Andriești, devenit Dumești¹⁴⁹.

b/ La construirea Postului de Miliție, în anul 1987, s-a descoperit o locuință adâncită, din sec. XVII/XVIII, în care am găsit ceramică fină, sticlă și porțelan.

91. În albia Bârladului (I)

La 50-80 m mai sus de primul bloc construit în comună, în malul drept al apei, la 3,60-3,90 m adâncime, apa a descoperit o vatră arsă, de la o locuință, cu un fragment ceramic cucutenian, fază neprecizată.

92 a-e. În albia Bârladului (II)

Printre obiecte recuperate din albia râului, de la casa lui C. Secuianu, în V, la V. Țidularu în E, enumerăm:

a/ O săgeată de fier foliiformă¹⁵⁰, databilă în sec. XIII-XIV (Pl. 11, fig. 90₁₃).

b/ Alte două vârfuri de săgeată confecționate dintr-un metal bun, fără urme de oxidare, cu câte trei aripioare și gaură pentru a introduce o coadă de lemn. Sunt lungi de 29 și respectiv 33 mm. Nu putem stabili vechimea¹⁵¹.

c/ S-a mai recuperat un cercel semi-lunar, decorat cu model identic pe ambele fețe (de la un soare central, pleacă stânga-dreapta, ramuri cu frunze). Produs prin ștanțare, din bronz (?), la partea superioară are două urecheșe de care prindea o tortiță (pierdută acum). După analogii, ar putea fi bizantin, din sec. IX/X (?)¹⁵².

d/ De asemeni un fragment dintr-o pafta (?), din bronz ce are imprimat pe o singură față, nouă cerculețe, triple, ușor inegale, cu câte un punct în mijloc; poate aparține culturii **Noua**.

e/ Au mai fost găsite patru monede, din care două austriece. Una de un creițar (1851), alta de 15 creițari (1807)¹⁵³. O a treia monedă, dintr-un metal albicios (bilon?), neoxidat, emisă la 1690¹⁵⁴.

Ultima monedă, probabil romană, rulată de apă, are pe o față chipul unui împărat iar pe revers o zeiță (?), în picioare, cu mâinile ridicate¹⁵⁵.

93. În albia râului Bârlad (III)

La circa 100 m mai jos de punctul "La Hatie", în malul drept al albiei sub 3-3,5 m de aluviuni, pe 60-80m lungime, într-un strat de sol mai negricios, s-a găsit ceramică fină, semifină și grosieră, roșie, brună, neagră, provenind de la oale, ulcele, cănițe, străchini, ce aparțin culturii Noua.

94. Bisericele din Dumești.

a/ Biserica de zid

Cu hramul Sfânta Treime, a fost terminată construcția la 20.09.1848 de către cetățeni, cu sprijinul efectiv al Spiridoniei. S-a dat în folosință pentru locuitorii satelor Meleşcani și Rângoaița și pentru rutenii veniți din Galiția.

b/ Biserica din lemn

Se află în mijlocul cimitirului "La Păr". Are hramul Sf. Constantin (numele ctitorului - comisul Constantin Grecu) și Elena. Este monument istoric. A fost construită din bârne groase de stejar, cioplite și retezate doar din topor. Are două turle joase. În cea dinspre V se află clopotele. Împărțirea în interior este cea obișnuită, altar, naos și pronaos, din care ultimul până în 1930 era împărțit cu stâlpi în "biserica bărbaților" în partea dreaptă și "biserica femeilor" în stânga.

În pisania de la intrare stă scris: "De la mutarea 1820 august 4 Gheorghe Calfa am mutat cu mila lui Dumnezeu¹⁵⁶."

Atunci a fost lungită cu circa 2 m, mărindu-i-se pronaosul. Dovadă, se observă cuie de lemn mai noi și șipci cioplite din bardă, ce acoperă rosturile ce s-au deschis între lobdele de stejar. Acestea există doar în porțiunea mai nouă, în cea veche, nu are șipci pe rosturi. Catapeteasma este în stil bizantin iar pe pereți se mai observă sfinți pictați în mărime naturală.

Pe vechia și micuța vatră din Dumeștii Vechi (ce se păstrează și astăzi) aflată la limita dintre moșiile Dumești a Spiridoniei și Slobozeni Vest a Saftiei Gîndu¹⁵⁷, bisericuța a fost construită de Constantin Grecu, primul arendaș al Spiridoniei în anii 1760-1761¹⁵⁸.

95. Moara de apă a Țigăneștilor¹⁵⁹

În același mal al Bârladului, la capătul din aval al așezării nr. 93, sub 2,8 m de aluviuni, apa a dezgolit doi stâlpi de stejar, înfipti în mal și câteva alte piese de lemn, prinse orizontal. Aici a fost o moară de apă.

Se remarcă trei brăie de nisip, ruginii, ce cimentează pietre mărunte și cochilii, groase de 6-10 cm., evidențiind clar urmele unor inundații puternice produse, după existența în timp a morii, la intervale de câte circa 120-150 ani. S-au găsit și numeroase oase (de oaie, porc, câine etc.).

După resturile ceramice găsite **in situ**, ce vădesc unele întreruperi, datorate necesității refacerii construcției și iazului de acumulare, moara a existat în acest loc între secolele XIV, prima jumătate, și XVII-XVIII poate și în prima jumătate a sec. XVIII.

96. În albia Bârladului (IV)

În dreptul sediului fostei CAP Dumești, în malul stâng al Bârladului, sub trei metri de aluviuni, într-un brâu de nisip grosier, ruginiu, s-au găsit oase de pasăre și de animal, cochilii de melci și scoici, colți de mistreț ș.a., în amestec cu resturi ceramice din Hallstatt-ul timpuriu și sec. III-IV și XVI-XVII.

97. a-b. La Solarilele fostei CAP

a/ La est de Complexul Zootehnic Dumești, ocupând partea de centru și de

SV a solariilor, s-au descoperit intense urme de locuire umană. Resturile ceramice, bine arse, provin de la ulcele, străchini lustruite, oale-borcan. Oalele au buze drepte sau ușor plecate în afară, torți triunghiulare, sau rotunde în secțiune, ori din bandă lată, uneori doar ca niște urechiușe, prinse normal sau supraînălțate. Vasele sunt decorate cu brâie alveolare sau din butoni tronconici, ori cu simple impresiuni de deget așezate orizontal, vertical, pe buză sau umăr. S-au găsit și coarne de câprior în diverse stadii de prelucrare, unele folosite ca străpungător; alte oase de animal erau folosite ca răzuitoare. S-au depistat cutii și percutoare din piatră. O notă aparte face o aplică de os, confecționată dintr-o rotulă (?), în formă de calotă sferică, fin lustruită și cizelată, decorată pe fața superioară cu șapte cerculețe, unul central, șase perimetrale, fiecare cu câte un punct în mijloc. Așezarea aparține culturii **Noua II** și **Hallstatt-ului timpuriu** de tip Cozia (Pl.6, fig.97₁₋₉; pl. 7, fig. 97₁₋₅).

Slabe urme de locuire datează din sec. II-III e.n. (Pl. 10, fig. 97).

b/ Totul a fost suprapus de o locuire din sec. XIV timpuriu - XVII/XVIII ce pare că aparține fostei Mănăstiri Andrieșeni¹⁶⁰ (Pl. 12, fig. 97_{1,2}).

98. a-c. **La Troiță**¹⁶¹

a/ La capătul sudic al Dealului Crucii acolo unde DN 15 D făcea o buclă largă spre N (traseul vechi al șoselei), la E, V, și S de șosea, în amonte și aval, s-au descoperit slabe locuiri **Cucuteni**, faze neprecizate, **Hallstatt timpuriu**¹⁶². Totul fiind suprapus de o intensă locuire, cu necropolă, în urne roșii și cenușii din sec. III-IV e.n. (Pl. 10, fig. 98), ce are și cioburi de amfore romane¹⁶³ și grecești, cu rare cioburi din sec. XIII/XIV¹⁶⁴ (Pl. 11, fig. 98).

b) Sus, pe platou, sub o linie electrică, pare a fi o necropolă plană, de incineratie de la care apar resturi calcinate.

c/ La S de DN 15 D, pe un mic platou, la ENE, de solariile fostei CAP, la arat a fost găsit un gât de amforă romană împreună cu torțile ei, datată în sec. II-III e.n.

VALEA PÂRĂULUI GĂUREANCA

99. a, b. **În jurul iazului Găureanca**

a/ Pe malul estic al acumularii, la 70-80 m de apă, la jumătatea lungimii acesteia, s-au găsit rare fragmente ceramice gălbui, din pastă nisipoasă, cu micropundșuri și cioburi pisate în compoziție care provin, probabil, de la o amforă din sec. IV-V (?), de producție locală.

b/ Pe versantul vălurit, de la vest de iaz, s-au depistat rare resturi ceramice din sec. XVII-XVIII.

100. **În Prisoasa**

Pe terasa dintre pâraiele Găureanca și Glodeanca unde este grădinăria I.A.S. Todirești, se află un important obiectiv arheologic¹⁶⁵. Primele urme de locuire aparțin culturii **Criș**, constând din ceramică neagră, fină și grosieră. Mult mai intense sunt resturile aparținând culturii **Cucuteni**, faza **AB** cu ceramică foarte variată, fină, și un toporaș fragmentar, așchii de silex etc. (Pl. 4, fig. 100).

Așezarea a fost afectată în E de amenajarea unui iaz¹⁶⁶, iar din loc în loc, de instalarea conductelor pentru irigat. O parte din vase mai păstrează urme de pictură¹⁶⁷.

Jos, în jurul locuinței paznicului s-a depistat o locuire **Hallstatt timpuriu**, cu resturi ceramice grosiere, multe prezentând barbotină, împreună cu numeroase resturi de coarne de cerb. Ceramica de aici are similitudini la Cozia-Brad. În zonă s-au depistat și lupe de minereu de fier.

Pe o suprafață relativ mare, s-au găsit resturi ceramice, rare, ce aparțin sec. III-IV, XIII/XIV¹⁶⁸, XVI/XVII-XVIII/XIX.

101. În Petreasa

De la 60-80 m E de confluența pâraielor Găureanca cu Glodeanca, la NV de traseul vechi al șoselei, pe un versant înșorit, în tarlăua I.A.S. Todirești s-a descoperit o așezare din sec. III-IV e.n. cu resturi ceramice carpice și romane (Pl. 10, fig. 101).

102. La Catarg. La Movilă

În partea de E a comunei, la limita cu comuna Todirești, în punctul cel mai înalt al dealului, pe o mare suprafață, au fost găsite numeroase fragmente din diverse roci, inclusiv cuarțit, gresie, aşchii de silex și ceramică mărunță. A fost găsită o aşchie de silex, fragmentară, aparținând **Aurignacianului**. De asemenea, o alta, mijlocie, cu retușe pe latura stângă, în partea proximală și distală, specifică **Paleoliticului superior final** (greu de precizat), poate Romanello-azilianului (Pl. 4, fig. 102₁₋₂, Pl. 4, fig. 102₃). Ceramica aparține unei faze **Precucuteni** (atipic) cu reminiscențe **Criș**, cum și perioade de trecere de la eneolitic la bronz (probabil culturii **amforelor sferice**). Ultima locuire datează din sec. XIV/XV, XV/XVI-XVII (Pl. 14, fig. 102). Se știe că aici ar fi fost vatra veche a satului Cotic.

103. Pe Pârâul Gropului¹⁶⁹

Pe malul drept al pârâului, sus spre obârșie, unde primește un afluent de stânga, de la 20 m V de albie, s-a depistat ceramică de tip La Tène II timpuriu și din sec. II-III, III-IV, carpică și romană.

104. a-b. În Petreasa. La drumul Coticului

a/ Mai jos de livada lui Gr. Hroboț, pe un versant domol și înșorit, de o parte și de alta a pârâului Gropului, a unui afluent de stânga, ca și a drumului ce urcă la Cotic, se află o interesantă stațiune arheologică¹⁷⁰. Pe interfluviu s-a locuit în sec. IV-III î.e.n.

Peste acestea urmează o intensă locuire medievală în sec. VIII/IX¹⁷¹, XI/XII, XIV/XV¹⁷²-XIX (Pl. 11, fig. 104₁₋₅). Din sec. XIV/XV provin cioburi de la castroane (?) cu pereți verticali.

Din sec. XVI/XVII și XVII, resturile ceramice sunt din pastă fină și semifină din caolin de culoare albă, gălbuie, roșietică, alte ori cenușie sau negricioasă, cu smalt verde, maroniu sau vernil, în culori pastelate, aplicat în interiorul vaselor, alteori și în exterior, sub buză. De multe ori, sub buză și pe gâtul oalelor, se observă frumoase desene făcute cu humă maronie sau din linii orizontale și paralele, incizate. S-a mai găsit un amănar din sârmă groasă (Pl. 13, fig. 104), un picior de pirostie, fragmente de pipă, o monedă de două copeici de la 1875, etc.

b/ La N de drum, pe un platou dominant, a fost biserica și cimitirul, în care, acum circa 60 de ani se mai găseau pietre funerare scrise.

Pe vatra acestei așezări, seliște a fostului sat Clicești¹⁷³, s-au găsit fragmente de teracotă nesmălțuită.

VALEA BÂRLADULUI (E)

105 a, b. În albia Bârladului (IV)

a/ La 200 m mai sus de vărsarea pârâului Găureanca în Bârlad, sub peste 3 m de aluviuni, într-un strat de nisip cu pietre, melci, scoici, oase de animale, am găsit resturi ceramice dacice și bastarnice, din sec. III-II î.e.n. (Pl. 8, fig. 105). Aduse probabil de apă, s-au găsit și unele cioburi din sec. XVI și XVII.

b/ La 100 m mai sus de acest punct, tot în malul drept al râului, sub 3 m de aluviuni, la circa 20 cm adâncime în mal, s-a găsit o măciulie de lemn de corn, cu dimensiuni de 60 X 70 mm cu un capăt de coadă rupt din vechime. Obiectul este cioplit pe toate fețele. După uscarea a crăpat puternic. După adâncimea la care a fost găsit, ar putea avea vechimea așezării apropiate (III-II î.e.n.).

106. La Hatie

Din albia Bârladului, în sus, pe piciorul de SV al Dealului Izvorului, pe 250-300 m spre N, NE și NV, se găsește un interesant obiectiv arheologic¹⁷⁴. Pe circa 10 ari a fost distrus prin lucrări de interes obștesc, pământul fiind amestecat. Pe porțiunea rămasă, resturile de locuire datează în ordine din cultura **Criș**, cu ceramică fină, semifină și grosieră, cu cioburi pisate sau pleavă în pastă, brune, roșcate ori negricioase, uneori cu barbotină. Buzele sunt trase în afară, iar decorul este format din linii înclinate, dispuse adesea neregulat, adânc incizate. S-au găsit și vase din decor făcut cu unghia, pe toată suprafața¹⁷⁵, ca și cel incizat adânc, imitând spicul de grâu. S-au recoltat și numeroase așchii de silex (Pl. 4, fig. 106_{1,3}). Cultura **Cucuteni** cu fazele A și AB este reprezentată prin ceramică simplă sau pictată, bicromă sau tricromă, în rețea sau cu alte modele, uneori cu ardori secundare, adesea acoperită de un cortex de carbonați (Pl. 4, fig. 106₄). Se mai găsesc altărase de cult sparte. Tot aici s-au găsit fragmente de vase cu buze decorate cu creștături sau impresiuni de deget, aparținând complexului cultural **Foltești** (Pl. 6, fig. 106_{1,3}).

Mai semnalăm resturi ceramice din **Noua, Hallstatt timpuriu** și final ultimul cu ceramică grosieră arsă. Inegal (Pl. 6, fig. 106_{4,5}, pl. 7, fig. 106, pl. 8, fig. 106_{1,6}). Din sec. III-II e.n. provin fragmente dacice și bastarnice. Ceramica bastarnică prezintă atât buze fațetate, în "S", cât și buze simple trase în exterior, dovedind o influență dacică (Pl. 9, fig. 106_{1,3}).

În sec. III-IV și V ceramica carpică se găsește în amestec cu resturi de amforă romană și **terra sigilata** precum și cu unele resturi **Sântana de Mureș**.

Câteva fragmente aparțin secolelor VII/VIII e.n.¹⁷⁶ și X-XI. Cultura **Dridu** etalează ceramică mai fină și mai bine arsă, decorată cu registre de linii incizate, orizontale și paralele, mai groase în exterior, fine în interior, ori linii vălurite sau în zig-zag, atât cu unghiuri ascuțite cât și rotunjite (Pl. 11, fig. 106_{1,3}).

Din sec. XI/XII și XII/XIII urmele de locuire sunt mai rare, în schimb sunt mai numeroase din sec. XIII/XIV și XIV ante 1359 (Pl. 11, fig. 106_{3,10}; Pl. 12, fig. 106_{1,4}).

Între sec. XIV/XV-XIX locuirea deși continuă, slăbește treptat părand să fi rămas doar o prisacă sau (și) stână, văcărie etc. Aceasta este o vatră veche a fostului sat Clicești¹⁷⁷.

107. În albia Bârladului. V

În albia Bârladului, în amonte de confluența cu pârâul Găureanca ca și în albia de jos a acestuia sub 2-2,5 m de aluviuni, în numeroase locuri se observă urmele

unei inundații catastrofale. În toate denivelările malurilor apa a adus mari cantități de crăci, scoarță de copac, arbori desrădăcinați și adevărate depozite de melci, scoici, pietre etc. Coroborat și cu alte observații, evenimentul pare să fi avut loc în sec. XVII.

108. Moara de apă a Cliceștilor

În malul drept al Bârladului sub 2,5 m de aluviuni, la 50 m în aval de confluența cu pâraul Găureanca, o prăbușire de maluri a scos la iveală o moară de apă. Pe un eșafod din lemn de stejar erau montate pietrele, din care cea fixă, spartă în trei bucăți, se află căzută pe malul apei.

Resturile ceramice, găsite **in situ**, datează din sec. XIV, prima jumătate, până în sec. XVII. Nu este exclus ca inundația amintită mai sus s-o fi distrus. Satul pe care-l deservea, Clicești, fiind "istovit", la acea dată prin cumpărare¹⁷⁸, moara nu a mai fost refăcută, folosind-o pe cea alăturată, a vecinilor lor, din Țigănești.

109. a, b. Alte două poduri, vechi, peste Bârlad

a/ La 70 - 80 m în aval de moara de apă a Cliceștilor, în malul drept al Bârladului, sub 2-2,5 m de aluviuni, se observă resturile unui pod. Acesta a fost construit pe trei grinzi de stejar necioplite, din care se mai păstrează una groasă de circa 15-18 cm. Peste ele era așezată o podină din lemne rotunde cu diametrul de 10-12 cm, neprinse în cuie. Lățimea podului era de circa 2,5 m. Datează din sec. XV/XVI (?) folosindu-se pentru moară.

b/ Cu 15 m mai la vale se văd tot în malul drept grinzi groase de stejar ecarisat. Sunt resturile unui pod, ceva mai nou. După grosimea aluviunilor ar putea fi datat în sec. XVII/XVIII. Pe el se trecea din satul Țigănești la moară, dar și la fânețele din lunca Bârladului¹⁷⁹.

110 a-b La Nucii lui Preda

a/ Într-un bazinet, la poala sudică a Dealului Izvorului, la N de DN 15 D, la E de punctul La Hatie, se află a doua vatră a fostului sat Țigănești¹⁸⁰. S-au descoperit urme de locuire din sec. III-IV, cu rare resturi ceramice **Sântana de Mureș** (Pl. 10, fig. 110) după care apar urme rare din secolele XII/XIII, apoi mai numeroase din secolele XIII/XIV, sec. XIV/XV¹⁸¹ - XVIII/XIX (Pl. 11, fig. 110_{1,2} și pl. 12, fig. 110; pl. 13, fig. 110).

Din a doua jumătate a sec. XVII după vânzarea moșiei¹⁸², satul decade complet.

b/ Venind dinspre E sus, pe platou, alături și la S de drumul vechi, apele au desgolit un schelet uman. De o parte și de alta a capului s-a găsit o pereche de cercei, în formă de cupă cu gura în jos din foaie foarte subțire de bronz (?) cu patină verzuie. După înhumarea superficială a cadavrului (20-30 cm - H) ar putea aparține sec. XII-XIV (?) ¹⁸³. Acolo a fost, poate, cimitirul satului.

111. a, b. La Jitnițe

a/ Deasupra răchităriei Lunca Dumești, pe platoul sudic al Dealului Izvorului, de la 150 m N de DN 15D, s-au descoperit resturi de locuire între care: două așchii de silex datând din **Aurignacian** (Pl. 7, fig. 111). Tot aici s-au descoperit și urmele unei așezări **Criș** de la care au rămas și așchii sau deșeuri de la prelucrarea silex-ului, cu ceramică fină și semifină precum și resturi de locuire din cultura **Horodiștea-Foltești**, din care provin cioburi specifice și un fragment dintr-un sceptor de piatră (sau topor?). De pe același loc provin și rare resturi ceramice,

carpice și romane din sec. II-III e.n.

Se locuiește mai intens în sec. X/XI, XI/XII¹⁸⁵ și XII/XIII¹⁰⁶ apoi în sec. XV, prima jumătate - XVIII/XIX¹⁸⁷ cu declin puternic în secolele XVI/XVII (Pl. 11, fig. 111).

Aceasta este prima vatră a fostului sat Țigănești¹⁸⁸.

b/ La 5-6 m, N de DN 15D, la km 41, s-au identificat 2-3 locuințe din sec. III-IV e.n., cu ceramică foarte fină.

112. La Cișmeaua lui Gh. Rusu

La 60-80 m N de cișmeaua de la răchitărie și de DN 15 D, pe un mic platou, dominant, delimitat la E de albia unui pârau, la S de o pantă repede, la V de un șanț ce cu greu se mai observă, s-a recercetat¹⁸⁹ o locuire **Cucuteni** fazele A și AB. Aici s-a găsit un gratoar, pe lamă mijlocie, calcinat, un gratoar pe vârf de lamă rupt și, un al 3-lea cu retușe pe latura stângă (Pl. 4, fig. 112_{1,4}). S-a mai găsit un topor din marnă gălbuie și numeroase fragmente ceramice, de la oale și străchini, unele cu reminiscențe de decor precucutenian (Pl. 5, fig. 112_{1,2}). Din sec. III-II î.e.n. provin fragmente de fusaiolă și rare resturi ceramice, suprapuse de altele carpice din secolele II-III-IV e.n., apoi altele din cultura **Sântana de Mureș**. Resturi sporadice aparțin secolelor XI/XII și XVII/XVIII, poate o prisacă pe moșia Țigănești.

113. Pe Dealul Izvorului

La 150 m N de intrarea în răchităria Ocolului Silvic Băcești, la 200 m V de pâraul lui Morusac¹⁹⁰, pe o terasă dominantă, s-a depistat o așezare **Precucuteni**¹⁹¹. Dintre desturile ceramice se remarcă jumătatea inferioară a unei figurine feminine, un toporaș din menilit verde, un fragment ce cuțit din silex (Pl. 4, fig. 113, pl. 5, fig. 113), împreună cu rare resturi ceramice cucuteniene (din așezarea nr. 112).

Totul este suprapus de locuri **Horodiștea - Foltești, Noua**, din sec. III-IV e.n., **Sântana de Mureș** și secolele XI/XII și XV-XIX. Probabil aici a fost tot o vatră de prisacă, deasupra luncii Bârladului, pe moșia Țigănești.

114. a, b. Pe Dealul Izvorului "unde a fost casa lui Gh. Paiu"¹²⁹

a/ La 500-600 m de punctul La catarg (nr. 102), pe spinarea aproape plană a dealului, pe o mică suprafață s-au găsit resturi ceramice din sec. XVI/XVII-XIX. Între ele o buză de strachină, smălțuită, galbenă și vernil, în interior decorată cu două grupe a câte două linii incizate, vâlurite ce se întretaie.

b/ În aceeași zonă au fost găsite și două monede, "Kreutzer", una, din aramă, rulată, aproape ilizibilă din anul (18...) și un ducat de argint, emis de împăratul Austriei, Francisc I, la 1819¹⁹³.

115 a, b. Pe pâraul lui Morusac

a/ La circa 2 km N de DN 15 D, pe malul drept al pâraului, s-a găsit un burin diedru, din silex, parțial retușat, din **Gravettian** și o așchie microlitică.

b/ Cu circa 500 m mai jos, într-un bazinet izvoros, s-au descoperit resturi ceramice atipice **Horodiștea-Foltești** și din sec. III-IV e.n. Ceva mai sus, pe o mică suprafață au apărut cioburi din secolele XVII-XIX. Și aici a existat o vatră de prisacă pe moșia Armenești¹⁹⁴.

116. În albia Bârladului (VI)

În pădure, lângă calea ferată, în afara unor foste așezări, apa a scos la iveală, resturi arheologice din: **Precucuteni** (?), un capac de oală, fragmente de vase

din Cucuteni A și AB, Horodiștea-Foltești, Noua, Hallstatt timpuriu și final, La Tène II, sec. II-IV, XI/XII, XV-XX. Între ele o ulcică din sec. II-III e.n., spartă recent, fără gât și toartă, obiecte din fier, cuie artisanale, un amnar de oțel (Pl. 11, Fig. 116.). Un inel din bronz cu șatonul simplu, de proveniență bizantină (?) ar putea fi datat în sec. X-XI.

TUMULI

118. La Morminte¹⁹⁵

În bazinul pâraului Pietrosu, în pădurea Dumești, u.a. 38, pe un versant înclinat, pe coama unei uriașe "brazde" de pământ nisipos, desprinsă și alunecată din versantul dealului, a fost "amenajat" un impunător tumul cu alți 2-3 mai mici spre N. Este probabil un tumul princiar.

119. a-e Pe izlazul Pietrosu

Pe malul drept al pâraului Pietrosu, ceva mai sus de un pod mare de beton, se găsește un câmp de tumuli, care după mărime, formă și amplasament, aparțin la două-trei locuri diferite.

a/ La circa 150 m SE de pod și la 30 m S de șosea se află un tumul cu diametrul de 10 m și înălțimea de 2 m.

b/ La circa 80 m ESE de același pod și 20 m E de șosea, se găsesc doi tumuli "îngemănați" cu diametrul de 15 m și înălțimea de 4 m;

c/ La 20-30 m SE de ei, și la 20-30 m E de șosea, mai sunt doi tumuli cu diametrul de 10-12 m și înălțimea de 1,5 m;

d/ La 100 m V de pârau și circa 150 m VNV de pod, se mai află un tumul cu diametrul de 25 m și înălțimea de 2,5 m;

e/ La circa 150-200 m S de pod, pe pășune, mai cu seamă la V de drumul de pământ ce vine din pădure, există numeroase ridicături ale solului de 1,5-2,5 m și înălțimea de 0,60-1 m ce par a fi tumuli¹⁹⁶.

120. Pe Coasta lui Melinte (II)

La E, SE, S și V de fântâna lui V. Mariciuc, se găsește un câmp de tumuli¹⁹⁷, răspândiți de la drumul de sub coastă, în N, până la livada fostei CAP în S și la E spre V, pe circa 250 m. Alfați în teren arabil, unii au fost arați total, alții, parțial, unul la 40 m SV de fântână, de loc.

Un tumul, la 50-60 m E de fântână necesită săpături urgente de salvare. Altul la circa 100 m S de fântână a fost "explorat" cu 50-60 ani în urmă¹⁹⁸. Toți par a fi dacici, așa cum sunt așezările din jur.

121. Movila Veșnică¹⁹⁹

La circa 300 m aval de punctul La Ochi, pâraul Suhuleț a fost bifurcat în două brațe, creându-se o mică insulă pe care a fost ridicat un tumul, alungit, orientat N-S, cu înălțimea de 3 m și dimensiuni de 80 X 35 m; are un volum de circa 1500 mc: Este probabil un tumul princiar.

122. La Movilă. La Catarg

În mijlocul așezării de la nr. 102 în punctul cel mai înalt al dealului, se află un tumul cu diametrul de circa 20 m și înălțimea de 2,3 m. Tumulul pare să aparțină unor grupuri de ocromani.

VI. b. SATUL SCHINETEA

Sat mic, aflat la 2 km NV de Dumești. Se află pe vatra fostului sat Berești²⁰¹, fiind format din ultimii locuitori ai satului Hodorâni și din fostul sat Rângoia²⁰². Resturile arheologice provin din secolul XIV/XV.

123. Pe versantul estic al Dealului Rângoia

Pe circa 700 m N-S de la pâraul ce curge de la SV de Schineta, peste via fostei CAP Dumești, spre sud, deasupra unor locuri izvoaroase, s-a aflat vatra fostului sat Rângoia²⁰³. S-au descoperit aici resturi ceramice **Criș**, o lamă din silex fragmentată (Pl. 1, fig. 123) cioburi de sticlă irizată medievale. De asemenea vestigii din sec. XIV/XV-XIX, între care resturi ceramice ale sec. XVI, poartă urme de smalt alb, foarte corodat. (Pl. 12, fig. 123₁₋₅; pl. 13, fig. 123₁₋₅; pl. 4, fig. 123).

124. Pe versantul Dealului Rângoia (II)

De la 20-30 m S, de marginea vici fostei CAP, la E de așezarea precedentă, lângă aceleași locuri izvoaroase, am descoperit ceramică **Cucuteni A**, între care un picior de la un altăraș de cult și un capac de oală, foarte asemănător celor de astăzi.

125. În partea de NV, a satului

În partea de SE, a "Curtii Mareșalului" (C. Prezan) și sub sat, în jurul lui D. Blăniță și M. Codru, s-au descoperit resturi ceramice din sec. XV-XVIII. Aceste aparțin fostului sat²⁰⁴ Berești (Pl. 13 și 14, fig. 125).

126. Pe culmea Dealului Bisericii

La circa 1 km SV de sat, în poziție dominantă, pe o mică fâșie de teren arabil, între livada clasică, spre N și un mare bazin de alunecări de teren, spre S, în via fostei CAP Dumești, s-a descoperit ceramică **Horodiștea-Foltești**, de tradiție cucuteniană. Se remarcă o buză de strachină cu șanțuri orizontale pe fața exterioară (Pl. 5, fig. 126). Alte resturi ceramice, probabil de la o prisacă, pe moșia Leucușeni, provin din sec. XVII și XVIII.

127. În albia râului Bârlad (VII)

În malul drept al albiei, la 0,60 m adâncime, mai jos de cartierul Căldărari, într-o vatră de pământ ars, s-a găsit un fund de oală, atipic, ce aparține **Comunei Primitive**.

VALEA PÂRĂULUI SUHULEȚ (II)

128. La est de sat

Sus, în deal, pe versantul sudic, la marginea livezii, aproape de limita grădinilor satului, s-au descoperit urme de locuire din sec. XVII-XIX, probabil câteva locuințe izolate, ale fostului sat Hodoreni.

129 a, b. În livadă

a). La vest de pâraul Suhuleț și, pe de o parte și de alta a pâraului Hodoreni²⁰⁵, afluent al său de dreapta (ce are, mai sus, în albia sa, un mare bazin de beton), pe o mare suprafață, s-au descoperit resturi de locuire umană din **La Tène III** (sec. I î.e.n. - I e.n.), din sec. II-III e.n.²⁰⁶, cu ceramică fină și grosieră, decorată cu brăie orizontale și verticale, sau cu diverse modele (ex. linii vălurite), făcute cu ajutorul angobei, precum și cioburi romane, între care și terra sigillata (Pl. 9, fig. 129₁₋₁₀; Pl. 10, fig. 129₁₋₃; Pl. 14, fig. 129₁₋₃). Alte urme de locuire aparțin secolelor IX/X, XIII și XIII/XIV-XIX (Pl. 12, fig. 129₁₋₁₀ și Pl. 13, fig. 129).

Aici a fost un sat mare cu patru "cuturi", ce este vatra veche a Băicăuților, deveniți Hodoreni²⁰⁷.

b) Gh. Onuțu, din Schinetea, a găsit pe teritoriul fostului sat Hodoreni, o câniță piriformă, de alamă, cu patină verzuie, cu fundul pierdut, fără toartă. A fost modelată dintr-un cilinru, din tablă de 0,3 mm, fără să aibă vreo îmbinare. Ca ornament, are sub buza ușor evazată, și pe umăr, de două ori, câte două linii orizontale, incizate, datând probabil din sec. XVII-XVIII.

130. După Deal. La Loturi²⁰⁸

În livada Schinetea, la 30-35 m N, de drumul care merge V-E, peste culmea de NV a Dealului Bisericii, la lucrările de pregătire a solului, a fost descoperit un important tezaur medieval, format din piese de argint și argint aurit. După recuperarea de către organele comunale, tezaurul a fost predat Muzeului Județean Vaslui.

VALEA BÂRLADULUI (F).

VI c. SATUL DUMEȘTII VECHI

Localitatea se mai numește Satul Vechi, și Satul-Vecheni. Numele provine însă de la satul cu adevărat vechi, Slobozeni-Vest, care -i ocupa jumătatea de apus și N, și cu care s-a contopit.

Prima atestare documentară cunoscută pentru Dumeștii Vechi este la 1621²⁰⁹, iar pentru Slobozeni, 1591²¹⁰. Resturile arheologice, pentru Dumeștii Vechi, provin din sec. XIV; XV/XVI. Pentru Slobozeni-Vest, din sec. VII/VIII și IX/X.

131. Poiana lui Simion

Este un loc pomenit din vechime de bătrânii satului²¹¹. În inima codrilor la 5 km S de sat, într-o fostă poiană apărută spre SV și V, de două gârle adânci, acoperită, acum, de fagi și goruni seculari, a existat probabil un loc de refugiu, astăzi mai observându-se urmele unor bordeie. Nu s-au găsit decât câteva cioburi din sec. XVII (?).

132. Poiana lui Poponiuc

Amintită adesea de localnici, împădurită acum²¹², se afla la 200 m SV de sat. Acolo s-au descoperit sporadice urme de locuire din sec. V-IV e.n.²¹³, suprapuse de mari cantități de zgură și cenușă, lupe de minereu și bucăți de fier, câteva resturi ceramice din sec. XIX. Deci, o fierărie la vechiul drum al Gârcenilor.

133. a-c. Fântâna Popii. Nucul Popii și Pădurăria

Aceste toponime, amintite în tradiția orală a cetățenilor, se aflau la cca. 200 m, V și mai sus de sat, în pădure (acum).

a-b) "Fântâni" și "Nucul" li se mai știu doar locul.

c). Pădurărie era o oăsuță de două camere, cu sobe ce aveau focarul executat din plăci de gresie. A existat din sec. XIX, până pe la 1950²¹⁴. Pe aceste locuri am găsit un fragment ceramic din sec. XVII.

134. Partea de sud a satului.

De la Poiana lui Poponiuc, spre SV, la Eug. Nechita, în E și Hapaletoaia, spre N, pe numeroase dâmburi, în special în terenul de administrație al Ocolului silvic și la I. Doroftei, s-au descoperit resturi de locuire din secolele V-IV î.e.n.²¹⁵, inclusiv un fragment de kylix, corodat. Alte urme sporadice sunt din secolele II-III e.n., secolul XIV (?) și peste toate se află locuirea actuală din secolele XVI/XVII-XX (Pl. 9, fig. 134).

135 a, b. Partea de vest a satului²¹⁶

a) Delimitată de casele lui Alina Humă în E, Gr. Rusu în S și D. Palade în N, terenul a fost locuit sporadic în secolele V-IV î.e.n., sec. II-III e.n., secolele XIV, XV/XVI și mai intens în secolele XVI/XVII-XX.

b) La vest de sat, pe un platou, sub pădure, tradiția populară amintește că “tare de mult” acolo ar fi fost un mic schit. Cercertându-se de mai multe ori locul s-a descoperit o așchie mijlocie de gresie, ce poate aparține **Paleoliticului inferior final**²¹⁷, o altă unealtă din gresie gălbuie, stângaci cioplită, ce poate data din **Paleoliticul mijlociu** precum și o așchie de silex, ce vine din **Paleoliticul superior** (Pl. 4, fig. 135_{1,3}). Resturile ceramice găsite aparțin secolelor XIV, XVI-XIX (Pl. 12, fig. 135; Pl. 13, fig. 135_{1,2}; Pl. 14, fig. 135_{1,5}).

· 136 a, b. **Partea de SV a satului.**

Între locuitorii C. Rusu spre N, I. Preda, spre S și Nechita Bucur la vest, în această parte de sat s-au descoperit:

a) Un fragment de sceptor de piatră, dintr-o rocă neagră, dură, prelucrată și lustruită, ce poate aparține culturii **Noua-Sabatinovka**, împreună cu resturi de locuire din secolele V-IV î.e.n., secolele II-III e.n. și din secolele XVI-XX (Pl. 10, fig. 136; Pl. 13, fig. 136_{1,2}; Pl. 4, fig. 136).

Aici se află și cimitirul vechi²¹⁸, mic, de 7-8 ari, păstrând după 170 de ani intactă temelia fostei biserici de lemn, mutată la 1820 și o clopotniță veche, la drum.

b) J. Budescu donează o monedă de trei “dengi”, turnată la 1772 la Salosk (Sadagura)²¹⁹.

137. **Partea de ESE a satului**

În grădinile locuitorilor Nicuța Rotaru, Gh. Nechita și V. Mihai, pe circa un ha, s-au recoltat resturi ceramice din secolele XVI (?), XVI/XVII-XX (Pl. 13, fig. 137).

138 a-c. **Partea de nord-vest a satului.**

a) Zona cuprinde Casa Parohială, cimitirul actual și grădinile locuitorilor de la Gh. Nechifor la V. Gorgan. Aici s-au descoperit urme sporadice de locuire **Foltești II**, dacice din secolele III-II î.e.n. (ambele în partea de vest).

Pe o mare suprafață, spre N-V și E, se remarcă o intensă locuire carpică din secolele II-III-IV e.n., cu resturi de amfore²²⁰ romane, **terra sigillata** și mai rar, ceramică sarmatică²²¹.

b) În poarta cimitirului, la 10 cm adâncime, s-a găsit, **in situ**, un castron carpic, mare, fragmentar. În cimitir au fost descoperite și resturi ceramice, ale unor vase masive²²², bine arse, cenușii, sau roșietice, inclusiv amforete și fructiere, din sec. III-IV²²³ e.n. (Pl. 10, fig. 138_{1,7}).

c) Locuirile feudale încep din secolele XI/XII și continuă în secolele XIV/XV-XX. (Pl. 12, fig. 138_{1,5}; Pl. 13, fig. 138_{1,3}; Pl. 14, fig. 138_{1,2}).

Se remarcă o frumoasă pipă de lut, ce are și două ștampile aplicate lateral, pe țevă, datată în sec. XVIII (?).

139 a-c. **La apus de sat.**

Secționată de drumul de pământ Dumești Vechi - Pietrosu, acoperind 300-400 m E-V și 150 m, N-S; de la 50 m S de calea ferată, se întinde partea cea mai veche, a adevăratului Sat Vechi, Slobozeni-Vest (nu Dumești Vechi)²²⁴.

a) Pe coasta dealului spre S s-au descoperit urme de locuire **Criș**, La Tène II, din secolele III-II î.e.n., în amestec cu ceramică bastarnică, inclusiv târzie (sec.

II î.e.n.), în parte “dacizată”. S-au mai depistat urmele unei intense locuiri carpice din secolele II-III-IV e.n.²²⁵, și resturi **Sântana de Mureș** din sec. IV/V²²⁶. Pare posibil ca aici, pe coasta dealului, să se fi aflat și necropola așezării carpice (Pl. 9, fig. 139, Pl. 10, fig. 139_{1,3}).

Tot aici s-au găsit și nuclee de silex epuizate, un mic fragment dintr-o rocă dură, neagră, lustruită și prelucrată, ce poate proveni de la un sceptor de piatră, o bucățică de rocă bituminoasă, lupe de minereu de fier, un fragment de amforă grecească, din pastă roșietică, aspră, dură, cu tortiță, cu secțiunea în formă de prismă triunghiulară. De aici provine și o piesă neobișnuită, de formă concavă, produs probabil carpice, din pastă fină, cenușie, având imprimate fin aproape nesesizabil, semne cu care olarul își marca produsele²²⁷.

b) Jos, spre V, s-au depistat urme de locuire **Foltești II**, între care s-a găsit un topor dintr-o rocă dură, vinetie. (Pl. 5, fig. 139; Pl. 6, fig. 139_{1,2}). Alte urme provin din **La Tène III**, secolele III-IV, carpice și romane. S-au mai aflat resturi din secolele VII/VIII, precum și din secolele XVI-XIX.

c) Tot jos, dar spre NNE, pe formele de relief mai înalte, s-au aflat resturi din secolele II-IV e.n., IX/X²²⁸, XI-XI/XII, XII (?), XIII-XIX. Din cuprinsul acestor așezări mai provin: o piatră de râșniță din sec. II-III, din piatră de calcar cochilifer, cu dimensiuni de 29 X 33 cm și H = 9 cm, de formă tronconică cu gaură la mijloc; o cataramă de bronz (?), pentru centură, cutii de gresie, un ascuțitor de piatră, ușor curbat, cu gaură la capătul gros, probabil dacic²²⁹.

140 a-e. **La Costică Nechita**

a) Cu circa 50 de ani în urmă, la construcția grajdului, Covalcic, vecinul său dinspre S a găsit un mormânt la adâncimea de 0,40-0,60 m construit din trei lespezi de piatră lungi de circa 1,20 m, așezate în formă de prismă triunghiulară, conținând două schelete alăturate, unul de bărbat, altul de femeie, ce pot aparține culturii **amforelor sferice**.

b) Cu circa 40 de ani în urmă săpându-și grădina, la colțul de N-V al casei, C. Nechita, dezgroapă un schelet²³⁰, orientat N-S, culcat pe partea dreaptă, cu picioarele îngropate mai jos decât capul. Alături de schelet a găsit un vârf de lance din fier.

c) Acum circa 15 ani, în șanțul dinspre N, al drumului de la N, de casa sa, apa a dezvelit un schelet uman, orientat E-V²³¹.

d) În vara 1989, în șanțul dinspre E al drumului ce trece pe la E de casa sa, la adâncimea de 25-30 cm a dezgropat un schelet de bărbat orientat N-S²³². Lângă schelet au fost găsite cioburi, brune în exterior, negricioase în interior, din pastă fină, lucrată cu mâna, de factură sarmatică.

e) În ambele grădini ale lui C. Nechita, au fost găsite la mică adâncime, numeroase urme de locuire, fragmente ceramice, resturi de coarne de cerb, etc., datând din sec. II-III e.n. carpice și mai rar sarmatice.

141. **Țuțura**

Este denumirea dată capătului nordic al Culmii Liciului, înălțime net dominantă asupra văii Bârladului. Acesta a fost amenajat ca refugiu întârit, pentru vremuri de restriște. Versanților de V, N și NE, le-au fost “asprite” pantele naturale, prin taluzare. Odată cu aceasta au fost create și trei terase late de 5-25 m, pe curbe de nivel diferite.

Sus, există un platou, înclinat spre E, ce pare să fi avut, spre N-E, un mic val de pământ acum cu înălțimea de 0,60 m. Spre SE se mai observă un șanț de 2 m lățime, adânc acum de 0,50-0,70 m. După așezările din apropiere, aici a existat, poate o cetate dacică, din secolele V-III î.e.n. Nu s-au găsit urme de locuire în interiorul ei. Pe terasa nordică superioară, par a fi doi tumuli (?).

142. a-b. Pe Izlaz (I)

a) La cca. 200 m E de pădure și cca. 100 m N de drumul ce coboară din Culmea Liciului, spre Valea Mare, sus pe versant, este un izvor. La N de acesta a fost una din Prisăcile Spiridoniei, o pădurărie și o stână. De aici, spre NNV, până la drumul ce duce de la Valea Mare la Dumeștii Vechi, la 150 m E de velnița fostei CAP, s-au găsit urme din secolele XVI-XIX²³³. Și aici, din secolul XVII, s-au observat două tipuri diferite de ceramică (Pl. 14, fig. 142₁₋₃).

b) La 30 m SSV de grajdul fostei CAP, săpându-se pământ pentru repararea grajdului, s-au distrus două bordeie. Dintr-unul, parțial afectat, s-au recuperat de pe vatră, peste care căzuse bolta cuptorului, resturi ceramice din pastă fină, de la patru-cinci oale, datând din secolele XVII/XVIII²³⁴.

143. Pe izlaz (II)

c) Jos, în colțul de NNV, între velniță și un podeț tubular de beton s-au descoperit urme din secolele II-III e.n.

144. Pe izlaz (III)

Între Dumeștii Vechi și Valea Mare, pe versantul estic al dealului de la S-N, pe minimum 200 m, a fost descoperită o necropolă plană de incinerare, carpică, din secolele II-III e.n.²³⁵. A fost parțial cercetată în 1938 (?), cu premelitarii, de învățătorul C. Lohin, comandantul lor²³⁶.

TUMULI.

145. La vest de Țuțura.

În marginea de S a satului la cca. 100 m E de casa lui V. Doroftei, în marginea pădurii, s-au descoperit 3 tumuli. Unul are diametrul de 16 / 20 m și înălțimea de 2 m. Alții doi au diametrul de 10-12 m și înălțimea de cca. 2 m.

VALEA PÂRĂULUI VALEA MARE

VI. d. SATUL VALEA MARE

Valea Mare a luat naștere ca sat înainte de 1848²³⁷; prima vatră a avut-o pe șes la E de stupina fostei CAP, lângă Lanul de Sparcetă. În 1968 i-a fost alipit și satul Grind.

146. La Zarea Rafailei.

În pădurea Dumești²³⁸, la hotarul cu pădurea Rafaila²³⁹, pe un platou de cca. 3 ha., la doi km SE de pepiniera silvică Valea Mare se află o cetate traco-dacică. Este înconjurată, pe trei părți, de pante "asprite" artificial.

Spre S, era apărată de valea adâncă, în formă de V, pe care curge pârâul Recea, ce pare a izvorâ chiar din șanțul ce l-a avut cetatea, pe culme, în partea de V. Un val de pământ, înalt, acum de 0,5 m, o înconjoară pe laturile de V, NV, și E. Ultima latură s-a prăbușit.

La adâncimea de 0,25 m, se găsește stratul de locuire, ce conține și resturi ceramice, brune cenușii, grosiere și insuficient arse, cu decor din brăie diverse (Pl. 8, fig.

146). Poate fi datată în secolul VI-V î.e.n.

147. a, b. **În parcela 22.**

a) Mai jos și spre V de așezarea precedentă, dar mai sus de așezarea de la Crucea Popii, în mijlocul pădurii, pe dreapta Pârâului lui Alecuț, în taluzele drumului, apar resturi de locuire cu locuințe semiadâncite.

Vasele găsite, brune-cenușii, cu troițe în formă de șea, și cu butoni conici, arse superficial, aparțin secolelor V-IV î.e.n. (Pl. 14, fig. 147_{1,2}).

Apa a dezgolit și o groapă de provizii (?), săpată orizontal, N-S, lungă de cca. 1,30 m, lată de 0,60-0,70 m, și adâncă de 0,50 m. A fost apoi căptușită cu un schelet de nuiel (D = 3-4 cm), îmbrăcat în lut, fiind apoi arsă la roșu.

b) În împrejurimi se găsesc foarte numeroase vetre de bocșe de mangal și cioburi din secolele XVII/XVIII.

148 a, b. **La Crucea Popii. (u.a. 21).**

a) În pădure la 150-250 m SSE de pepiniera Valea Mare, dar și în capătul sudic al pepinierii (sub 0,70 m aluviuni), de la 50 m S de drumul forestier, pe prima terasă, în profilul drumului de pământ, care urcă, la 10-40 cm adâncime, apar resturi de locuire umană. Fragmente ceramice brune-roșcate sau cenușii-negricioase, decorate cu brăie crestăte sau cu butoni conici trași din pastă crudă sau lipite înainte de uscare, aparțin perioadei de trecere de la Hallstatt final - La Tène. (Pl. 8, fig. 148_{1,4}; Pl. 14, fig. 148_{1,2}). S-au mai găsit frecătoare din piatră, o piatră de râșniță rebutată etc.

b) Și aici, de la muncitorii care făceau mangal, au rămas resturi ceramice din sec. XVI/XVII.

149. **Pe Împutița**

În pădurea Dumești, la 50-70 m E de pârâul Împutița și la cca. 1 km. S de șoseaua forestieră, s-a descoperit o așezare din secolul IV (III) î.e.n. Resturile ceramice provin de la oale borcane, străchini și un vas cu suport, decorate cu brâu alveolat, crestăte, sau butoni conici (Pl. 8, fig. 149).

150. **Lângă Pârâul lui Alecuț**

În pădure, la cca. 300 m S de pepiniera Valea Mare, pe un drum interfluviu, între pârâul lui Alecuț, spre E și un pârâu fără nume spre V, limitat de două șanțuri (?) spre S, tăiat de șoseaua forestieră și un alt șanț, bine conservat, spre N, s-a depistat un obiectiv arheologic din secolele III-II î.e.n. Rare resturi ceramice datează și din secolele VII/VIII. Adâncimea stratului de locuire este de 0,25-0,35 m. Șanțul de la N, săpat în formă de V, are trei metri lățime sus și o adâncime de doi metri.

151. **În marginea pădurii.**

La 250 m NEN de pepiniera Valea Mare, sub pădure dar și în tarlăua fostei CAP, s-au descoperit resturi ceramice carpice, din secolul III e.n.²⁴⁰

152. **La Gura Captalanului**

La 60-80 m N de marginea pădurii, la 70-80 m E de pârâul Căptălan, în tarlăua fostei CAP Dumești, s-au descoperit câteva cioburi La Tène II, un fragment de corn de cerb vechi, friabil și resturi ceramice din secolele XIV/XV, XVI și XVII-XIX.

153. a, b. **Pe Lanul cu sparcetă.**

a) De la 150 m V de marginea pădurii și până la E de pârâul Valea Mare, pe o mică suprafață, s-au găsit cioburi din secolele XVII-XVIII. A fost probabil o vatră de

prisacă pe moșia Borăști.

b) Pe un mic interfluviu și pe ambele maluri ale pârâului Valea Mare, cum și pe versantul dealului, între pârâu și pădure, la 200 m N de prisaca amintită, s-a descoperit o așezare din secolele XVII-XVIII. Aceasta este ultima vatră a satului Borăști și prima a satului Valea Mare. (Pl. 14, fig. 153₁₋₂).

154. Sus, în pădure.

La cca. 300 m SSV de locuința lui N. Butnaru, pe Piciorul lui Nechita, în u.a. 17 și 18 deasupra unei bălți, s-au găsit resturi ceramice Criș, între care și un microlit trapezoidal din silex. (Pl. 4, fig. 154).

155. La sud de sat

De la 100 m S de ultimele case ale satului până la 150 m E de pădure și până la Gârla lui Maxim, pe mai multe dâmburi și văiugi, s-a descoperit o fostă așezare **Horodiștea-Foltești**, cu reminiscențe cucuteniene, din care s-a recuperat un toporaș fragmentar de gresie (?) gălbuie. (Pl. 5, fig. 155).

Alte locuiri aparțin secolelor II-III și XV (?), XVI-XVIII. Și aici a fost probabil o prisacă sau stână, remarcându-se și multe lupe de fier.

156. a-c. La vest de sat.

De la 100 m V de casele lui Gh. Maxim și I. Coman, pe un platou larg, până sub altă terasă, spre V și apoi de la o gârlă, lărgită de om, spre S, până în izlazul satului, spre N, în toată zona (și peste limitele ei, în S, E, și N) s-au descoperit:

a) Resturi ceramice din secolele II-III²⁴², carpice și romane precum și locuiri din secolele XI/XII²⁴³, (pl. 11, fig. 156) din a II-a jumătate a sec. XVI-XVIII.

b) În centrul terasei se află o curte a lui Dumitrașcu Ștefan, apoi a lui Gh. Ștefan, viitorul domn al Moldovei, după V. Lupu²⁴⁴. De aici s-a recoltat teracotă smălțuită și nesmălțuită, decorată în "solz de pește", cu smalt verde, prima și cu motiv floral, cel de-al II-lea tip. (Pl. 14, fig. 156₁₋₂). Resturile ceramice ale secolului XVII, sunt de cea mai bună calitate, cu smalt verde, sau nu, din pastă fină, cu forme aparte. Unele au în pastă cuarțit fin pisat. S-a găsit și un ciob de sorginte turcească, Iznik.

c) În colțul de NV, acolo unde drumul actual face un cot și urcă la pădure, atât în tarla cât și pe pășune, se pare că a fost biserița lui Popa Tănase²⁴⁵, cu o căsuță, alături, la V. Nu se știe dacă cimitirul era tot acolo, sau la 300 m mai jos, la Gh. Maxim, care a găsit un schelet uman, în grădina sa. Ceramica are aceeași vechime cu cea de la punctul "b" (pl. 13, fig. 156).

157 a-d. La V. Doru și Silvia Stan.

Intense urme de locuire s-au descoperit, de pe islaz, în N, până la locuitorul V. Măgureanu, în S și de la casa lui V. Haidea, în V, până la primul drum de pe vale, în E. Astfel:

a) În jurul casei lui Stan Silvia, urmele unei așezări din secolele III-II î.e.n., cu rare resturi bastarnice. În drum, lângă grădina lui Gh. Maxim, a apărut gardina unui cuptor dacic, lipituri arse, cutii de piatră, (Pl. 11, fig. 157).

b) Pe o mare suprafață s-au descoperit resturi de locuire carpică din secolele III-IV, precum și urme aparținând culturii **Sântana de Mureș**, cu fragmente de vase, inclusiv de provizii. Din pastă zgrumțuroasă, cu micro-prundișuri în ea²⁴⁶, uneori folosindu-se un decor simplu, din linii incizate, vălurit, s-a găsit și ceramică din secolele IV/V și V (Pl. 10, fig. 157₁₋₇; Pl. 14, fig. 157₁₋₄).

c) La Silvia Stan sunt și urme de locuire din secolele IX/X, iar la V. Doru (Lălău), din secolele XI/XII și XII/XIII²⁴⁷. Câteva oale mici, cenușii sau negre, au fost găsite la acesta în curte²⁴⁸. (Pl. 11, fig. 157_{1,4}).

d) Pe o suprafață mai mare sunt urme de locuire și din secolele XIV/XV-XVIII²⁴⁹. Din sec. XVII, remarcăm un ciob, dintr-o oală neagră în exterior, smălțuită alb în interior; din sec. XVIII provine o pipă, cu găvanul scund, decorată cu motive vegetale.

158 a, b. **Pe piciorul lui Nechita.**

a) De o parte și de alta a drumului de pământ ce coboară de pe culmea dealului, după ieșirea din pădure, pe izlaz, dar și în terenul arabil, s-au găsit cioburi mărunte de tip **Criș**, în amestec cu altele din secolele XV/XVI-XVIII/XIX²⁵⁰.

b) La V, și mai jos de această așezare, pe pășune, dar și în tarlaua fostei CAP, de la 100 m N de via lui V. Brașoveanu, s-a găsit un fragment de topor, din gresie, de tip **Horodiștea - Foltești**. (Pl. 5, fig. 158), poate adus din altă parte. S-au recoltat și rare fragmente ceramice din secolele IV-V, împreună cu un cârlig de undiță, din cupru (pl. 10, fig. 158). Alte cioburi provin din sec. XI/XVIII²⁵¹ și XIX-XX²⁵². (Pl. 12, fig. 158_{1,5}; Pl. 13, fig. 158; Pl. 14, fig. 158_{1,4}).

159. a-c. **La Via lui Doroftei**

Pe o mare suprafață, pe grindurile din șes, pe terasele și versantul dealului, de la locuitorul Gh. Alexa, în N, la Ștefan Barnea, în S, de la Romică Mon, în V, până sub poala pădurii în E, s-a descoperit un interesant obiectiv arheologic.

a) Pe ambele maluri ale pârâului Împutița (albia actuală), sunt resturi ceramice de tip **Noua**, din secolele III-IV, lucrate din pastă fină, unele cu brâu simplu, carpice și probabil și sarmatice. (Pl. 10, fig. 159_{1,3}).

Peste această locuire au fost săpate bordeie, adâncite la 0,70-1,00 m de la nivelul actual de călcare al solului, datând din secolele VII/VIII²⁵³. Ceramica acestora este grosieră, brun-roșcată, arsă superficial. Buzele arcuite sunt decorate cu impresiuni de deget. Pereții au decor din linii orizontale, paralele sau vălurite, incizii. (Pl. 11, 159_{1,3}). Un bulgăre masiv de cuarțit, găsit, servea probabil la măcinarea cerealelor.

b) Pe ambele maluri ale albiei vechi a pârâului Împutița, ca și pe versantul dealului, s-a depistat aceeași locuire din secolele III-IV, cu ceramică carpică și romană. (Pl. 10, fig. 159₄), împreună cu câteva fusaiole bitronconice²⁵⁴. De asemeni apar cioburi și de tip **Sântana de Mureș**, altele din secolele VII/VIII și din secolele XVI-XVIII²⁵⁵.

c) Pe versantul înșorit, de la S și E de locuitorul Gh. Alexa, s-au descoperit resturi din sec. III-II î.e.n. Ceramica bastarnică, neagră sau cafenie, de bună calitate, are cuarțit pisat în pastă. Este arsă satisfăcător. Alte fragmente provin din secolele III-IV, VII/VIII²⁵⁶, VIII/IX și XVII-XVIII. (Pl. 11, fig. 159_{4,5}).

160. a, b. **Pe Grind.**

a) Într-o grădină situată în partea de SV a fostului sat Grind, lângă școală, s-au descoperit resturi de locuire din **Hallstatt final** (?) și din secolele XVI/XVII-XVIII/XIX. Lângă drum, la 0,50 m adâncime, s-a găsit o vatră de bordei, cu cenușă, cărbuni și două piese din fier, resturi de oale și străchini din sec. XVII-XVIII. Era, poate, un cartier al fostului sat Borăști²⁵⁷. (Pl. 14, fig. 160).

b) Pe șes, în fața casei lui C. Apostol, inginerul Al. Zmău a găsit și donat o pipă, cu găvan mic, din sec. XVIII.

161 a, b. **Pe Izlaz. (I)**

De la 15 m S și SE de locuința Anetei Coțovanu, pe versantul nordic al dealului, s-au descoperit cioburi din secolele II-III e.n., cu brâu orizontal și vertical²⁵⁸, altele aparțin secolelor VIII/IX, unul fiind decorat cu registre de linii fine, spiralate, incizate. (Pl. 9, fig. 161₁₋₃).

b) Cu cca. 25 de ani în urmă, în malul pârâului, săpându-se pentru nisip, s-a găsit un schelet uman, cu câteva monede lângă el²⁵⁹.

162. Pe Izlaz. (II)

La cca. 300 m ESE de casa lui Gh. Poponiuc, la 70-80 m N de poala pădurii, s-au depistat cioburi bastarnice, din secolele II-III, carpice și romane, precum și din secolele VIII/IX, XVII-XIX²⁶⁰. De la 10-15 cm adâncime, se găsesc mari cantități de resturi ceramice unele arse secundar, ce provin de la oale, ulcele, străchini, farfurii de lut ars, etc. Majoritatea sunt smălțuite și prezintă o mare varietate de motive florale, de forme și mărimi. Toate acestea provin de la un fost cuptor de olar²⁶¹. (Pl. 12, fig. 162₁₋₃; Pl. 13, fig. 162₁₋₄; Pl. 14, fig. 162₁₋₇).

În prima jumătate a sec. XVII, aici apare farfuria și talgerul, în a II-a jumătate se încearcă producerea farfuriilor din caolin; procentul de ceramică neagră descresște. La sfârșitul sec. XVII, începe folosirea decorului liniar, vertical, pe fața exterioară a oalelor, obținut prin lustruire. Din sec. XVIII, aici se produce doar ceramică roșie.

TUMULI

163. La Monic.

În parcela 10 b din pădurea Dumești, la cca. 200 m sub culmea dealului se află doi tumuli. Volumul celui mare este de cca. 1.000 mc. Al celui mic, de 7-8 mc. Ținând seama de o serie de criterii specifice, s-ar putea să fie un mormânt princiar.

164. În parcela 13 din pădurea Dumești.

La cca. 250 m, S, de șoseaua forestieră. La cca. 50 m, sub culmea dealului, la cca. 80 m, amonte de pârâul Împutița, pe versantul vestic al dealului, pe o mică înălțime proeminentă, se află un tumul, cu dimensiuni de 18 m X 10 m X 3,30 M și volum aparent de cca. 270 m.c. Și acesta ar putea fi un mormânt princiar.

165. În pădurea Captalan

În apropierea punctului de carburanți a Sectorului de exploatare forestieră, se află câțiva tumuli. La cca. 10 m N de acesta se află un tumul cu diametrul de 15 m și înălțimea de 1,5 m. La cca. 20 m SV de acesta, tăiat parțial de un drum de pământ se află un altul, cu diametrul de 15 m și înălțimea de 1 m. La cca. 40 m N de acesta, într-o plantație silvică, se găsește un alt tumul, cu diametrul de 20 m și înălțimea de 2 m. Toți par a fi dacici.

VII. COMUNA ȚIBĂNEȘTI, JUD. IAȘI

VALEA PÂRÂULUI DURĂCEASA

Satul - sediu de comună, Țibănești (numit și Țibăneștii Mari, ai Mucului, ai lui Carp), este atestat documentar la 14 august 1483²⁶². În partea sa de NV, a fost satul Ivănești, atestat documentar la 23 noiembrie 1483²⁶³, cu care s-a contopit. La 1824, la N și NV de biserică mai erau locuințe²⁶⁴.

166. În pepiniera silvică Prisaca.

În pădurea Țibănești la 150 m E de pârâul Durăceasa, la cca. 600 m NE de

sediul districtului silvic Tîbănești, traversată în partea estică de fosta cale ferată, îngustă, s-a descoperit o așezare cu ceramică **Foltești II**, din secolele II-III (IV) e.n., carpică și romană. Ultimele locuiri provin de la vatra de prisacă (care a dat locului, numele său), din secolele XVII-XIX, pe moșia Ivănești²⁶⁵. (P. 14, fig. 166).

VALEA PÂRĂULUI GĂUREANCA (A)

VII.b. SATUL VĂLENI (FOST GĂURENI)

Sat vechi, răzășesc până în secolul XIX, amintit la 25 martie 1646 și într-o curte de judecă²⁶⁶ la 1687, împreună cu satul Mirești, ca având uric de la Ștefan cel Mare²⁶⁶.

167. a, b. **Siliștea**²⁶⁷

a) La sud de sat, pe două interfluvii formate de pârâul Găureanca, în V, cu Pârâiele Siliștea, în centru și Mireștii, în E, s-au descoperit resturi de tip **Noua**, cu nuclee de silex epuizate, și omoplați crestați, câni cu torți supraînălțate și cu buton. (Pl. 6, fig. 167₁₋₂; Pl. 7, fig. 167).

Alte resturi ceramice, aparțin secolelor III-IV, culturii **Sântana de Mureș** și secolelor XIV/XV-XVIII. (Pl. 13, fig. 167). Acest loc este vatra fostului sat Mirești, anume partea de sat cu moșia nevândută la 1846²⁶⁸.

b/ Până acum 40-50 ani, la N de așezare, mai exista cimitirul satului.

168. **La Odăi.**

La SE de pârâul Mirești, la V de niște locuri smârcoase, s-au găsit cioburi **Horodiștea-Foltești**, din secolele II-III, carpice și romane, între ultimele și terra sigilata, precum și altele din secolele XIV/XV-XVIII. Din ultima perioadă provine un amnar, din sârmă groasă, spărturi de ciaun de tuçi etc. Aici a fost tot satul Mirești, dar partea de clăcași²⁷⁰.

VII. c. SATUL JIGORENI (JĂGORENI).

Este atestat documentar la 2 iulie 1439²⁷¹. Pe vatra actuală s-a așezat ante 1813, venind de la pârâul Jigoranca, unde a avut pe ambele maluri, vatra veche²⁷².

169. a, b. **Pe pârâul Jigoranca. La Movilă.**

a) În treimea superioară a bazinului pârâului, pe ambele maluri cât și pe un mic interfluviu, la V de înălțimea La Movilă, s-a recercetat o fostă așezare, găsindu-se urme de locuire din secolele IV-III î.e.n., secolele (II) III-IV, cu fragmente de amfore romane și ceramică **Sântana de Mureș**. S-au mai găsit lupe de minereu de fier, cutii de gresie și numeroase resturi ceramice din secolele VIII/IX, X, XII/XIII, XIII/XIV-XVIII/XIX²⁷³. (Pl. 11, fig. 169₁₋₅; Pl. 12, fig. 169₁₋₅; Pl. 13, fig. 169).

Cimitirul și biserica, după resturile de oase ce par a fi umane, se aflau pe interfluviu și la V de "Movilă"

b) Pe înălțimea La Movilă s-au găsit rare cioburi din secolele II-III, carpice și romane.

VALEA PÂRĂULUI GRINDULUI (HUMĂRIA).

170. **Pe târlaua Lanul Cioatelor.**

Pe versantul de SV al dealului, la 20-100 m E de pârâul Grindului²⁷⁴, s-au

descoperit resturi ceramice din secolele III-II î.e.n. (Pl. 8, fig. 170), între care și un fragment gălbui-roșcat, cu barbotină, bastarnic, precum și din secolele II-III e.n., carpice și romane²⁷⁵ (Pl. 9, fig. 170).

VALEA PÂRÂULUI GÂUREANCA (B)

171. La SE de sat.

Între 300-600 m E de biserica din Jigoreni, pe izlazul stânelor, deasupra unor locuri izvoaroase, se află o așezare La Tène, din secolele III-II î.e.n.²⁷⁶, cu resturi ceramice și o cute verde de metapelit. Alte locuiri aparțin secolelor XVII-XVIII.

172. În cotul Gârlelor. (II).

Pe malul stâng al pârâului Glodeanca, pe mai multe interfluvii, situate între pârâu și niște ravene mari, se află jumătatea estică a fostului sat Glodeni²⁷⁷. Resturile de locuire datează din perioada **Foltești II**, secolele II-III e.n.²⁷⁸ și VIII/IX, XI/XII, XII/XIII-XIX. (Pl. 11, fig. 172_{1,3}; Pl. 12, fig. 172_{1,3}).

S-au mai găsit deșeuri de la prelucrarea silexului, așchii de os lustruite de îndelungă folosire, cutii de gresie, etc.

173. Pe pârâul Glodeanca.

Acolo unde, pe teritoriul Tansei, vine un drum ce coboară de la V la E, iar pârâul se desface în două brațe, formând o mică insulă, pe malul stâng, pe o suprafață redusă, se află o așezare **Hallstatt timpuriu**. Resturile ceramice au asemănări în descoperirile de la Cozia și Babadag. (Pl. 7, fig. 173_{1,2}; Pl. 8, fig. 173),.

VIII. COMUNA TODIREȘTI, JUD. VASLUI

VALEA PÂRÂULUI SACOVĂȚ

VIII. a. SATUL COTIC.

Este atestat documentar la 5. VII. 1774²⁷⁹. Satul cuprinde și populație din fostele sate Armenești²⁸⁰ și Olășei²⁸¹. Dovezile arheologice aparțin secolelor VIII/IX (nr. 175), pentru satul Armenești.

174. a, b. La vest de sat.

Pe tarlăua fostei CAP Dumești, în apropiere de niște smârcuri, cu o fântâniță între ele, s-au găsit rare cioburi de tip **Horodiștea-Foltești**, cu reminiscențe cucuteniene, precum și un fragment de tip Noua.

b) În împrejurimi au mai fost găsite: un topor-ciocan, fragmentar, de bazalt, cu gaură centrală pentru fixat coada²⁸²; un topor din silex gălbui, cu o scobitură laterală, pentru atașat la o coadă. Ambele piese par să aparțină culturii **amforelor sferice**. S-au mai găsit și două lame din silex, una mijlocie, calcinată, alta fragmentară, precum și nuclee de silex, gresie, cuarțit etc. (Pl. 6, fig. 174_{1,2}).

175. Imașul Vacilor.

De la 100 m V de sat, de lângă grajdurile fostei CAP, de o parte și de alta a pârâului Armeana, s-au descoperit locuiri umane, din secolele II-III e.n., VIII/IX, XIII/XIV, XIV/XV²⁸³-XVIII. (Pl. 12, fig. 175). Aceasta este vatra fostului sat Armenești²⁸⁴.

176. La Fântâna Orzei.

La un km VNV de sat, pe versantul estic al dealului, la cca. 700 m NE de locul "La Catarg", în jurul unei gârle cu izvoare, lungă de cca. 100 m, s-au descoperit

asezări cu resturi de locuire din secolele III-II î.e.n., II-III e.n., IX/X, XV-XIX. Aici a fost o vatră dihotomică a Armeștilor, ulterior, în secolele XVII-XIX, doar prisacă²⁸⁵.

177. La 1,5 km NV de sat.

Pe treimea inferioară a unui picior de deal, orientat S-N, la 30-80 m E de o mică vale umedă, pe un afluent de stânga a pârâului Armeana, s-au găsit câteva cioburi negricioase, atipice, ce pot aparține secolului XI e.n.

178. La 1,5 km N de sat.

Pe malul stâng al pârâului Armeana, pe cca. un km. E-V, pe un versant domol și înșorit, traversat de un pârâu ce curge N-S ce a avut un iaz pe el, s-au descoperit locuiri din **Noua finală - Hallstatt timpuriu**, cu deșeuri de silex, ceramică specifică și pietricele ce par a fi fost folosite la lustruirea vaselor. (Pl. 6, fig. 178₁₋₂).

Alte locuiri aparțin secolelor III-II î.e.n., secolelor III-IV și V, între ele remarcându-se fragmente de **terra sigilata** (Pl. 10, fig. 178₁₋₄).

179. La confluența pârâiilor Durăceasca cu Șacovățul.

Pe un versant de deal, ușor înclinat spre E de la 30-40 m de punctul amintit, secționată de un drum vechi de pământ, ce merge SE-NV, se află o așezare din **Hallstatt timpuriu** (grupul Corlăteni) precum și ceramică dacică și bastarnică și cioburi de amfore romane (Pl. 9, fig. 179₁₋₂).

Alte locuiri provin din secolele X/XI, XIII/XIV, XIV/XV-XVIII/XIX. Remarcăm câteva cioburi din sticlă din secolele XIV-XV și ceramică din pastă galbuie, acoperită parțial, cu smalt maroniu și verde sau cu smalt verde-argintiu, o bucată de tablă de aramă, toate aparținând secolelor XVII și XVIII. (Pl. 12, fig. 179₁₋₁₁; Pl. 13, fig. 179₁₋₃; Pl. 14, fig. 179₁₋₂).

Aceasta este vatra fostului sat Olășei²⁸⁶. În partea de ESE a versantului a fost cimitirul folosit până pe la 1800.

180. În malul drept al pârâului Durăceasa.

Chiar la confluența acestuia cu Șacovățul, ca și în taluzurile unui drumușor adânc săpat, apar la 30-40 cm H, locuințe adâncite cu vetre de foc și resturi ceramice grosiere, lucrate manual, brune-roșcate-maronii, sau cenușii-negricioase. Unele lustruite, altele cu brâu orizontal, decorate cu impresiuni de deget și ceramică lucrate la roată, fină, în amestec cu resturi de amfore romane, albe sau roșietice. Materialul aparține secolelor IV/V și V e.n.²⁸⁷ (Pl. 10, fig. 180₁₋₂).

181. La N-NV de sat.

La un km N de școala din Cotic, pe o culme joasă, orientată S-N, înainte de a se pierde în șesul pârâului Armeana, s-au găsit rare cioburi din secolele III-II î.e.n.

182. La N de sat.

De la 200 m V de pârâul Șacovăț, de la 100 m S de pârâul Armeana, pe prima terasă, se află o așezare **Cucuteni**, faza A, cu ceramică pictată, sau fără pictură, având cioburi pisate în compoziție. (Pl. 4 și 5, fig. 182). De asemenea s-au descoperit slabe urme **Horodiștea-Erbiceni**.

VIII. b. SATUL SOFRONEȘTI

Sat situat pe Șacovăț, atestat documentar la 1591²⁸⁸, dar desigur mai vechi.

183. La podul de peste Șacovăț.

Chiar la S și SV de pod, de la ultima casă din sat, s-au depistat intense locuiri din secolele III-II î.e.n., între care resturi ceramice dacice, cu tortițe găurite, aplicare vertical, o fusaiolă și bastarnice negre, brune-cărămizii, uneori cu barbotină, adesea lustruite în exterior. De asemenea s-a găsit ceramică din secolele IV și VIII/IX e.n. (Pl. 9, fig. 183_{1,3}; Pl. 11, fig. 183).

VALEA RÂULUI BÂRLAD (G)

VIII. c. SATUL VIIȘOARA.

S-a numit multă vreme Baliga, după numele unei poienite cu prisacă, de la care și-a luat numele, atestat la 22 iunie 1785²⁸⁹.

184. a-c. **Sus, la un km. de sat, între păduri.**

Pe un platou dominant, la S de livada ce s-a defrișat, pe un intrând arabil, mărginit la S, V și N, de pădure²⁹⁰ s-a descoperit:

a) Sus în V ceramică cenușie-roșietică, relativ subțire (2,5-6 mm), ușor friabilă, cu calcar sau cioburi pisate în pastă, decorate pe buză, și sub buza ușor avansată cu împunsături făcute cu un bețișor. Între ele, o lamă mijlocie, din silex.

b) Spre E, la peste 300 m mai jos, ceramică mărunță, negricioasă, împreună cu două toporașe. Unul miniatural, dintr-o rocă neagră, dură, foarte lustruit și ascuțit, altul dintr-o rocă cenușie, dură, cu o nervură longitudinală; de asemenea o bucată de rocă, conglomerat, adusă din altă parte. Ambele așezări aparin complexului **Horodiștea-Foltești**. (Pl. 5, fig. 184_{1,3}; Pl. 8, fig. 184; Pl. 14, fig. 184_{1,2}).

c) Între ele, pe 40-50 de ari, există o vatră de prisacă pe moșia Răcești²⁹¹ cu o ceramică din secolele XVI-XIX.

185. **La sud de sat.**

De la 100-300 m S de sat, de o parte și de alta a drumului ce duce de la locuitorul N. Barnea, la Gh. Romașcu, pe niște dâmburi cu vii și alunecări vechi de teren, pe locul lui Gh. Romașcu, nivelat cu buldozerul, a existat o așezare cu resturi din secolele XVII/XVIII și secolul XIX. Este una din vetrele vechi ale satului.

. 186. a, b. **La Horobet.**

a) de la SE de locuința lui I.I. Barnea, până în SE, la pârau, pe numeroase dâmburi, s-a găsit o așezare din secolul IV (III) î.e.n. Ceramica prezintă torti triunghiulare, în formă de șea, sau din bandă lată, brăie diverse, inclusiv făcute cu unghia. (Pl. 8, fig. 186);

b) Sus, spre S, sub pădure, apar cioburi din secolele XVII-XVIII și XX, probabil din locuințe, aparținând așezării precedente.

187. **Prisaca lui Baligă**¹⁹²

Pe un mic platou, în marginea pădurii, sub o plantație de stejar, la cca. 100 m NV, de casa lui I.I. Barnea, apar urme de locuire umană din secolele XVII-XVIII/XIX și XX.

188. **La Janeta.**

Pe izlaz, la 200 m E de transformatorul electric al satului, la cca. 150 m S de calea ferată, pe malul stâng al unei ravene, orientată S-N, la 20-30 cm H, s-a găsit ceramică din **Hallstatt-ul timpuriu**, cu buze simple și brâu cu monticuli sub ele; un toporaș de cuarțit și partea superioară (fragmentară) a unui tipar de turnat topoare, săpat în piatră. (Pl. 7, fig. 188_{1,3}). Așezarea este suprapusă de locuire **Hallstatt final** - **La Tène**. Între resturile ceramice remarcăm, o buză de vas, cu toartă semicirculară,

ce imită cazanele grecești. (Pl. 8. Fig. 188₂).

189. Pe același pârau.

La 100 m mai jos, aproape de drumul de sub coastă, în același mal, la 0,50-0,70 m adâncime, s-a depistat o vatră de bordei, cu cărbuni, cenușă, cioburi. Unele de slabă calitate, lucrate manual, arse superficial, altele cenușii din pastă fină, lucrate la roată; între ele, o buză maronie cu butoni conici, dispuși neregulat. Toate datează din secolele I-II e.n. (Pl. 9, fig. 189).

190. La Lilieci

Sus, la 500-600 m E de așezarea anterioară, pe un platou înclinat SE, ce domină valea râului Bârlad, pe cca. 30 de ari, s-a găsit ceramică din secolele XVI-XVII și din secolele XVIII-XIX. Aici a fost o vatră de prisacă pe moșia Răcești²⁹³.

VIII. d. SATUL PLOPOASA.

Sat mic de țigani, aduși de Spiridonie la lucru pe moșia sa de la Drăgușeni (?), jud. Iași; alții veniți din fostul sat Mahalagia, la sfârșitul secolului XIX²⁹⁴.

191. Lângă pădure.

Pe un mic platou, situat într-o vale largă, ce coboară V-E, în trepte, la 1500 m V de sat, la 200 m S de o stână și la 50-80 m N de marginea pădurii, s-a găsit ceramică din secolele XVII-XVIII, de la o vatră de prisacă pe moșia Răcești.

192. La nord de sat.

La 20-50 m N de răchităria primăriei Todirești, la poala dealului, pe versantul estic, pe o mică terasă, s-au depistat urmele unei așezări Foltești, de tradiție cucuteniană.

193. La vest de pâraul Plopoasa.

La 150 m VSV de locuința lui C. Rotaru, pe prima terasă, s-a găsit ceramică din secolele IV, IV/V și V e.n.²⁹⁵ cu resturi de amfore romane, în cadrul culturii Sântana de Mureș - Cerneahov. (Pl. 10, fig. 193_{1,2}).

194. La Moman²⁹⁶

La cca. un km N de sat, pe un platou, secționat de drumul de pământ Plopoasa - Todirești, s-a descoperit o așezare carpică, din secolele IV și IV/V e.n., cu amfore romane și urme de locuire din secolele VIII/IX.

VIII. e. SATUL TODIREȘTI

Atestat documentar la 24 ian. 1495²⁹⁷, la el s-au alipit satele Mera²⁹⁸, la 1830 și Răcești²⁹⁹, în a doua jumătate a secolului XIX. Ultimul, cu moșia sa, situat în partea de vest a Todireștilor. Mărturiile arheologice urcă din sec. II e.n. până astăzi.

195. La est de satul Pârâul lui Morusac (I)

De la 30 m S de un pâraiaș, afluent de stânga al Pârâului lui Morusac, pe un platou mărginit spre V de un mic parapet de pământ, ridicat artificial, se află o așezare Cucuteni A³⁰⁰, cu ceramică ușor rulată. (Pl. 4, fig. 195).

196. La est de Pârâul lui Morusac (II)

La 300 m N de DN 15 D, secționată de vechiul traseu al șoselei, la marginea unui platou întins, s-a descoperit o așezare cu ceramică carpică și romană din secolele II-III e.n.

197. a, b. **La Canton**³⁰¹

a) La N de DN 15 D, la intrarea în sat dinspre V a fost depistată o așezare cu ceramică **Precucuteni, Noua**, de tradiție **Costișa** și cioburi din secolele XVII-XVIII.

b) La NV de sat și de așezarea precedentă, de la Pârâul Morusac, în V și până la Pârâul lui Maloș, în E, apar urme de locuire din secolele XVI-XIX. Aceasta este vatra mai veche a fostului sat **Răcești**³⁰².

198. **Moara de apă a Răceștilor.**

Până în 1963, râul Bârlad curgea șerpuiind pe șesul plan prin apropiere de DN 15 D. Mai jos de locuitorul D. Matei a fost iazul morii (de apă)³⁰³, ce a existat până în secolul XIX.

199. **La 500 m, vest de satul Huc.**

La 700 m S de gara Rafaila, la poala dealului și pe prima terasă, apar rare resturi ceramice **Foltești II**, de tradiție cucuteniană. Alte locuiri datează din secolele II-III e.n., XI/XII, cultura **Răducăneni** și secolele XV-XVIII (un cartier vechi al satului Todirești)³⁰⁴. (Pl. 11, fig. 199).

VALEA PÂRÂULUI MAHALAGIA.

200. **La Stânjen.**

La limita dintre o pășune împădurită, cu izvoare și terenul arabil, la un km NNE, de "Poarta Țării" satului Rafaila, pe un platou dominant, înclinat spre E, cu pante abrupte spre S, s-au găsit urme de locuire. De aici s-au recoltat 50 așchii de silex, majoritatea microlitice, unele calcinate, între care două lame mijlocii, de decorticare, fragmentare, una cu retușe fine pe o porțiune a laturii stângi, în zona distală. Ambele datează din **Aurignacian**. (Pl. 4, fig. 200_{1,2}). S-au mai găsit un gratoar convex, un burin dublu de unghi și câteva lame mijlocii, toate aparținând culturii **Criș**. (Pl. 4, fig. 200_{3,12}). S-a recoltat și ceramică fragmentară **Horodiștea - Foltești** și din secolele XV/XVI-XVII.

În tot bazinul acestui pârâu, altă dată acoperit de păduri, se aflau numeroase vetre de prisacă, pe moșia Todirești, de la care au rămas numeroase cioburi.

201. **La Cucute.**

La cca. trei km S de gara Rafaila, în partea superioară și de SV, a bazinul pârâului Mahalagia, se află o așezare din secolele XVII-XIX. (Pl. 14, fig. 200_{1,2}), vatră a fostului sat Mahalagia³⁰⁵. Jos, la poala dealului, pe un interfluviu larg, presărat cu resturi ceramice și bucăți de cărămidă, a fost o curte boierească. (Pl. 12, fig. 201).

202. **În Samsonoaia. Între Huciuri. (I)**

Pe o mare întindere, S-N pe versantul estic al Dealului lui Barbă, s-au găsit mai multe resturi ceramice. Câteva aparțin culturii **Horodiștea-Foltești**, probabil o parte a așezării de la Stânjen, suprapuse de o așezare din secolele XIV/XV-XVIII/XIX. (Pl. 12, fig. 202; Pl. 13, fig. 202_{1,3}; Pl. 14, fig. 202). Aceasta este o vatră veche a satului Todirești³⁰⁶.

203. **Între Huciuri. (II)**

Pe același versant, al aceluiași deal, la jumătatea pantei, la izvoarele unui afluent de stânga al pârâului Mahalagia, pe mai multe dâmburi, s-a descoperit o lamă mijlocie, din silex, cu retușe fine pe latura dreaptă, ce pare a aparține **Gravettianului**, (Pl. 4, fig. 203), precum și ceramică din **Hallstatt-ul final - La Tène**, și din

secolele XVII-XVIII.

204. La Ulea.

La est de pâraul Mahalagia, pe un mic platou însořit, la 130 m E de drumul de pământ și la cca. 150 m NE de un podeț de beton, pe cca. 0,25 ha. s-a descoperit ceramică din secolele XIV/XV-XVII/XVIII. Este o fostă vatră de prisacă, tot pe moșia Todirești²⁹⁷.

205. La grădinăria I.A.S.

În partea centrală a bazinului Mahalagia, pe interfluviul format cu ultimul afluent de stânga, la 250 m V de pâraul principal, apar numerosae urme de locuire, carpice și romane, din secolele III-IV, e.n., în amestec cu Sântana de Mureș (pl. 14, fig. 205), puternic afectate de arăturile adânci.

La sud de pâraul ce curge SV-NE, alte resturi de locuire datează din secolele IX/XII.

206. La sud de satul Huc.

În partea centrală a unui interfluviu, creat de două pâraie, constituind ultimul afluent de dreapta al pâraului Mahalagia, la marginea pădurii, apar resturi ceramice din secolele XVI-XVII. (Pl. 14, fig. 206).

VALEA PÂRĂULUI STEMNIC³⁰⁸

VIII. f. SATUL RAFAILA

Atestare documentară la 1546 (?)³⁰⁹ și la 4 dec. 1599³¹⁰. Sat mănăstiresc, format în jurul schitului amintit în documentul din 1599, când Caraghiuzel vinde lui Ursu Pătrășcan "o poiană la mănăstirea lui Rafail". Resturi arheologice aparțin secolelor XVI/XVII.

207. Pe dealul lui Ene.

În punctul cel mai înalt, La Stâlp, acolo unde dealul se desparte de zarea (culmea) Rafailiei, la V de un bazin cu alunecări de teren și blocuri masive de piatră, a fost locul unde a existat prima dată schitul Rafaila, pe moșia Răcești³¹¹. Aici s-au găsit rare resturi ceramice din secolele XVII-XVIII/XIX, provenite, probabil de la cele două-trei chilii, ce existau lângă schit.

208. La Vejan.

La N de sat și la NE de Biserica de Lemn, la S de o pădurice de pin și salcâm, pe un platou însořit, înclinat spre V, se afla vatra veche a satului Rafaila. Ceramica aparține secolelor XVI/XVII-XIX (XX). (Pl. 13, fig. 208).

209. La Șanțurile lui Ștefan cel Mare.

În inima codrilor, în pădurea Rafaila, pe un platou înclinat spre S, la limita sudică a com. Dumești, la E de punctul unde Culmea Liciului întâlnește Zarea Rafailiei, la cca. 430 m altitudine, se află o cetate de pământ. Are formă de trapez, cu baza mare spre V, latură constituită dintr-un șanț adânc acum de 1,5 m lat la gură de 5 m lung de cca. 500 m, dublat de un val de pământ, lat la bază de 7-8 m cu înălțimea actuală de 2 m. În partea opusă, spre E, un alt șanț, dublat de un val, lung de cca. 100 m, constituie baza mică a trapezului. Laturile de N și S sunt constituite din versanți naturali, relativ abrupti, "aspriți" artificial. Incinta are cca. 8 ha.

În partea de VNV, la câțiva m S de drumul de pe culme, s-au descoperit, la 0,40 m adâncime lipituri arse și câteva cioburi din secolele VII-VI î.e.n.

210. Pe Piciorul Hârbului (jos)

Printre trupuri răzlețe de pădure, pe un picior de deal, cu o poziție net dominantă, având părțile de S E și NV distruse din vechime de alunecări masive de teren, s-a găsit o așezare **Cucuteni A și AB³¹²**. Unele resturi ceramice prezintă urme de pictură tricromă, altele sunt arse secundar. (Pl. 4, fig. 210_{1,2}; Pl. 5, fig. 210). La 200 m N s-a găsit o bilă de piatră, ce se folosea la aruncat cu praștia.

211. Pe versantul sudic al Piciorului Hârbului.

Pe izlaz, la 200 m N de pâraul Stemnic, la 150 m S de o fântâniță, între două fâșii de pădure, s-au depistat urmele unei așezări **Horodiștea-Foltești**, cu reminiscențe cucuteniene.

TUMULI

În pădurea Rafaila, în cele mai înfundate locuri, la izvoarele Stemnicului și la vest de pâraul Recea, unde se întâlnesc o cunună de dealuri masive, s-au identificat mai mulți tumuli, de construcție și amplasament diferit. Astfel:

212. În Pădurea Statului.

La 200 m S de Drumul forestier Stemnic, la 10 m N de un drum de pământ și la 10 m E de o fântână, începând de la 10 m SE de o mare zonă de alunecări de pământ active, se aflau un tumul deosebit, de toți ceilalți.

Are formă de prismă triunghiulară, cu dimensiuni de 90 X 15 m, la bază, înălțimea de 4-10 m, cu un volum de cca. 3000 mc. Este, cu siguranță, un tumul princiar.

213. Pe piciorul Hârbului, sus.

Pe un versant înclinat, SSE din platoul căruia s-au rupt și împrăștiat la vale numeroase fragmente³¹³, printre ele, ca și prin transformarea unora, s-au clădit câțiva tumuli, astfel:

Cel cu nr. 6³¹⁴, are 18m X 14 m și înălțimea 3 m; nr. 7 de 16 m X 8 m și înălțimea de 2 m. Tumulul cu nr. 11 a fost constituit în formă de prismă triunghiulară, etajată, are la bază 50 m / 40 m / 30 m, cu înălțimea fețelor sale de 3 m / 8 m și 20 m. "La etaj" (se pare că acesta este tumulul propriu-zis), are dimensiuni de 30 / 25 / 10 m și înălțimea de 3 m și 4 m. Acesta este un tumul princiar.

La 10 m spre N de acesta, se află alt tumul, nr. 16, de 12 m X 9 m și înălțimea de 3 m. La E și lipit de tumulul princiar (nr. 11), se mai află unul, nr. 12, de 60 m X 10 m și înălțimea de 4 m.

214. Pe piciorul Hârbului, jos.

În fosta pădure comunală, unde masive alunecări de pământ vechi au creat valuri succesive de movile și creste de pământ, se găsesc și câțiva tumuli. În partea de ESE a perimetrului de alunecări, pe izlaz, există patru tumuli cu diametrul de 12-16 m și înălțimea de 2 m (nr. 1-4). Cel dinspre E are plantată în vârf o bucată mare de piatră.

Alți doi tumuli, nr. 5 și 17, situați ceva mai la V, au formă și diametre asemănătoare, iar înălțimea de 5 m. Toți sunt clădiți din nisip. Mai la V există încă doi tumuli, nr. 6 și 15, care au forme alungite, lungi de 12-14 m, lați de 7-8 m, cu înălțimea de 3-4 m.

215. Pe prima terasă a Stemnicului.

Imediat la sud de așezarea 211, pe marginea terasei de deasupra pâraului Stemnic, se înșiră de la V-E pe cca. 350 m, șase tumuli, cu diametrele de 10-15 m și înălțimi de 1-2,5 m. Aparțin probabil unei așezări dacice, situată în pădure, pe malul opus al pâraului.

VALEA RÂULUI BÂRLAD (H)

IX. ORAȘUL NEGREȘTI

IX. a. Atestat documentar la 1591.

216. Cetatea de la Negrești

La un km SE de stația CFR Negrești, între satele Poiana și Valea Mare, pe un bot de deal, net dominant și terminat brusc, deasupra văii Bârladului, se află un refugiu întărit.

Pe versanții acestuia, cu pante repezi și "asprite" artificial, au fost create terase, pe laturile de E, N și V. Platoul de sus are o suprafață de cca. 1 ha. Ceramica găsită, are fețe brune sau negricioase, aparține secolelor IV-III î.e.n. și a fost recoltată de pe Șeaua superioară, ce este înclinată spre SV. (Pl. 9, fig. 216).

217. a, b. În jurul Spitalului orașenesc

a) În centrul orașului, la 20 m S de blocul cooperăției de consum, s-a găsit un fragment de capac de oală și resturi de locuire, din secolul XVII.

b) În curtea și în jurul spitalului, cu ocazia unor lucrări de construcții și canalizare, s-au descoperit resturi ceramice din secolele XVII-XX. (Pl. 14, fig. 217).

218. a, b. În Țigănie³¹⁵

a) În marginea de V a orașului, pe malul de E al ultimului iaz, de pe pârâul Velna³¹⁶ la 50 m N de DN 15 D, s-a descoperit o așezare Cucuteni A și AB, suprapusă de o alta din secolele III-IV e.n.

b) În malul înalt al apei, pe cca. 350 m S-N, la adâncimea de 0,30-0,70 m de la nivelul actual de călcare, s-au descoperit zeci de morminte în formă de prismă triunghiulară, cu vârful în sus. Fiecare conține câte un schelet de cal, ce nu pare complet, oasele acestuia fiind în amestec cu altele mai mărunte ce par a fi omenești. Un singur marmânt, situat în poziție oarecum centrală, este de dimensiuni mai mari, iar scheletul calului pare a fi întreg. Malul se surpă continuu: în ultimii patru ani au fost distruse cca. 70% din morminte. Nu știm cât se întinde pe direcția E-V. Nici dacă această necropolă-cenotaf (?), aparține secolelor XI-XIII. Oricum se impun urgent săpături de salvare.

219. La sud de Vulturești.

La 1 km S de sat, pe spinarea dealului, orientat V-E pe un platou înalt, a fost găsită o lamă de silex³¹⁷, îngrijit finisată, lustruită de îndelungă folosire ca seceră neolitică. (Pl. 4, fig. 219).

VALEA PÂRĂULUI STEMNIC (B)

X. COMUNA DELEȘTI, JUD. VASLUI.

220. Sus pe deal.

Pe dealul orientat E-V, situat la NNE de sat, în partea sa estică, la 20 m V de o gâră ce curge S-N la câțiva m S de cărarea ce vine de la stația CFR. Bârzești, ducând la Delești, pe o mică suprafață s-a descoperit ceramică Cucuteni A, foarte corodată.

221. Pe același deal (II)

În partea centrală, cea mai înaltă, s-a depistat o locuire din secolele XI/XII (cultura Rădăcaneni), de la care provine și un fragment de "căldare de lut". (Pl. 11, fig. 221).

După poziția, perpendiculară și net dominantă a dealului, asupra văii Stemnicului, ce are pante aspre și "asprite", spre NV și parțial spre S, este foarte posibil ca

aici să fi fost o cetate de pământ, geto-dacică ce bloca intrarea, pe valea Stemnicului, dinspre Vaslui.

222. Pe același deal (III)

Pe o terasă înaltă și însoțită, pe partea de vest a dealului mai sus de via veche a fostei CAP, s-au găsit rare resturi ceramice din secolul al XV-lea, de la o vatră de prisacă deasupra luncii Stemnicului.

VALEA PÂRĂULUI RACOVA³¹⁸

XI. COMUNA GÂRCENI, JUD. VASLUI

XI a. Sat vechi răzășesc (cu o parte "clăcășită"), era unul din cele cinci "întărite" de Ilie și Ștefan voievozi, la 15 mai 1437, lui Tofan³¹⁹.

223. Schitul (și fostul sătuc) Mălinești.

XI b. Atestare documentară la 1830.

a) Pe deal, la cca. doi km N de Gârceni, la cca. 400 m altitudine se află Schitul Mălinești³²⁰. Fost schit de maici, devenit acum schit de călugări, este înconjurat de o fâșie de teren arabil, cu livezi bătrâne "Curătură" veche în inima codrilor, pe fosta moșie Mălinești³²¹.

Ceramica recoltată datează din secolele XV/XVII-XX. Străchini de lut ars, veselă de faianță și porțelan, parțial din import. (Pl. 13, fig. 223).

b) În partea sudică, intrarea se face pe sub o clopotniță; la E, de ea se află un mic cimitir al călugărițelor, dar și ale unor mireni³²².

c) La 100 m E de schit, lângă un fost iaz, se găsește o veche fântână cu budăi de piatră, frumos lucrat, de un "Vasile"

XI c. SATUL DUMBRĂVENI

Sat vechi, răzășesc, atestat documentar la 15 mai 1437³²³, dar nenominalizat decât în actul de la 2 aprilie 1546³²⁴. Arheologic, locuirea există din secolele VIII/LX și X, continuând până astăzi.

224 a-c. În izlazul și la Biserica satului

a) La cca. 1,5 km N de sat și la 150 m N de culmea dealului, s-a găsit ceramică din secolul al XVIII-lea, poate o prisacă.

b) La 5 m S de intrarea în biserică³²⁵, s-a găsit un ciob din secolul al XVII-lea, deși biserica este construită, "cu lemne de pe loc", pe la 1780³²⁶. La acea dată satul se afla la 4-5 km. mai jos, în punctul "La Case". Opiniăm că totuși anterior, existaseră, vetre de prisacă, aici.

c) Cei patru stâlpi de lemn, ce susțin clopotnița, ridicată odată cu biserica, sunt sculptați în partea superioară, pe toate patru fețele. Modelul de bază este "brăduțul" Toate legăturile sunt asigurate prin cuie de lemn de corn. Un clopot a fost turnat la Viena în 1792.

225. Pe Lutărie

La N de sat, deasupra lutăriei satului și a unor izvoare, în poziție net dominantă, pe un platou, la SSV de fosta "Țihlă a lui Palade", pe 10-20 ari, s-a descoperit ceramică din Cucuteni, faza A și AB, din care se renarcă o tîpsie (?), cu o formă aparte (Pl. 4, fig. 25). Este un disc plat, cu D = 17 cm., cu partea inferioară ușor rotunjită, totul sprijinit² pe un picior cilindric, concav dedesubt, din pastă fină, bine arsă,

nu prezintă urme de vopsea.

226. a. **La Popa N. Constantin.**

a) Acesta păstrează o sabie ușor curbată, cu vârful ascuțit, lungă de 59 cm., lată de 30-35 mm., cu două tășuri, groasă de 6 mm. Pe ambele fețe, prezintă două șanțuri paralele, ce lasă între ele o nervură pe mijloc.

227. a-d. **La Odăi.**

De la 150 m de sat, pe versantul înclinat spre V secționat de un pâraiaș, ce curge E-V cu podeț de beton la drum, la E de Fântâna lui Costăchel, pe niște dâmburi netezite cu buldozerul s-au descoperit:

a) Un nucleu de silex epuizat, ceramică brună, negricioasă și roșcată, decorată cu brâu în formă de hemi-cilindru, sau prismă triunghiulară, în secțiune, dispus pe umărul vaselor, de factură **Foltești**. Unele coiburi aparțin secolelor VIII/IX.

b) În partea de NV ca și în ambele maluri ale pâraului Dumbrăveanca, de la 0,50 m - 2,20 m - H, întinsă locuire din secolele III-IV e.n., cu ceramică carpică, romană și **Sântana de Mureș**. Unele cioburi au slip cenușiu, (Pl. 10, fig. 227_{1,2}).

c) În malul drept al Dumbrăvencii, sub 1 m de aluviuni, a existat o locuire din secolele XI/XII și XII. (Pl. 11, fig. 227_{1,3}).

d) La est de drumul ce duce la Pungești, pe o suprafață mare s-a locuit slab în secolele XIV/XV (?), XVI/XVII-XVIII/XIX.

228. **În Hrisov.**

La cca. 300 m SE de clădirile fostei CAP Dumbrăveni, la 250 m ENE de casa lui Lică Mironescu și la V de pâraul Dumbrăveanca, ceramică **Horodiștea-Foltești**, împreună cu un topor fragmentar din piatră dură, cu gaură la mijloc, cu o nervură longitudinală, ce are ca decor cel puțin patru linii orizontale, incizate, sub gaură.

Se remarcă o locuire carpică și **Sântana de Mureș**, din secolele IV și IV/V e.n., cu ceramică în regres calitativ, devenind mai groasă, grosieră și prost lucrată. Intrigă o buză (?), masivă, cenușie, verticală, cu rare micro-prundișuri în pastă, lucrată îngrijit, parțial lustruită, cu destinație specială, necunoscută,

229. **La Șanț.**

Așezarea situată pe versantul vestic al dealului Chiscani³²⁷, secționată de drumul de pe coastă, acolo unde coboară brusc în șes. Aici s-a locuit în secolele IV și IV/V e.n. (Pl. 9, fig. 229), apoi intens și în secolele X, XI/XII, XIII/XIV, XIV/XV - XVI/XVII, cu slabă continuare în secolele XVII/XVIII, (Pl. 11, fig. 229; Pl. 12, fig. 229_{1,6}).

230. a-c. **La case.**

a) Între La Case, în S și Piciorul Nucului, la N a existat cea de a doua vatră a satului. La E de drumul ce duce la Pungești, vestigii **Foltești II** și din secolele II-III e.n. Dintre ultimele se remarcă cioburi cu registre din linii punctiforme orizontale, ca și cele în formă de spic de grâu, de influență romană. Un ciob, bej, din pastă moale la pipăit, are suprafața acoperită cu semne făcute prin ciocănire, înainte de ardere. Locuirea feudală are loc între secolele XVI/XVII-XVIII/XIX.

b) La cca. 300 m spre N la Livada lui Mitrea, pe ambele părți ale aceluiași drum, se locuiește în secolele XVII-XIX. Un alt "cut" al satului.

c) La cca. 100 m NE de Livada lui Mitrea, într-un bazin înconjurat de pădure, este

punctul Prisaca³²⁸ cu resturi ceramice din secolele XVII-XVIII.

231. La capătul sudic al dealului Chiscani³²⁹

La 300-400 m N și E de iazul de acumulare a apei, format pe pâraiele Gârcineanca, Recea și Durnbrăveanca, pe versantul estic al dealului, urme de locuire din secolele III-IV e.n., carpice și **Sântana de Mureș**, continuând în secolele VIII/TX și XII (?), (Pl. 10, fig. 231).

TUMULI

232. La Lutărie³³¹

La 200 m S de așezarea nr. 225, pe malul stâng al pâraului, se află un tumul, cu dimensiuni de 30 m / 10 m la bază și $H = 4 - 6$ m, cu un volum de cca. 900 mc. După o serie de criterii speciale pare a fi un tumul princiar, ridicat de un popor migrator, poate de neam germanic.

233. Pe Coasta Holmului.

La cca. doi km SSE de sat, la cca. 170 m NE de Cișmeaua Holmului, pe versantul de E al dealului, sub poala pădurii, se află 2 tumuli, bine păstrați, cu $D = 15$ m și $H = 2-3$ m.

VALEA BÂRLADULUI DE MIJLOC (I)

XII. COMUNA VUTCANI, JUD. VASLUI.

Nu posedăm date privind istoricul ei.

234. Pe tarlaua Cobâla (I)

La 3-4 km NE de satul Vutcani, acolo unde se întâlnesc hotarele comunelor Vutcani și Corni-Albești, la V de pâraul Mălăești, la poala dealului, s-au descoperit resturi de locuire, și o fusaiolă, din secolele V-IV î.e.n. (Pl. 8, fig. 234).

235. Pe tarlaua Cobâla (II)

La 400-500 m S de așezarea precedentă, pe o mare suprafață, pe versantul dealului, de la 200 m V de sediul cantonului silvic Dealul Mănăstirii, s-au identificat dense urme de locuire.

Între acestea ceramică lucrată cu mâna sau la roată, cu tortițe în formă de șea, ori rotunde în secțiune, prinse orizontal și decor din brăie crestate, cu alveole, cu butoni, etc.³³², ce aparțin secolelor V-IV î.e.n., împreună cu o toartă fragmentară de amforă elenistică, din pastă fină, densă, gălbuie, cu ștampila olarului imprimată³³³. (Pl. 8, fig. 235_{1,2}; Pl. 9, fig. 235_{1,2}). S-a găsit și ceramică din secolele III-IV, amestecată cu resturi de amfore romane. (Pl. 4, fig. 235).

Alte cioburi din secolele XIV/XV-XVII/XVIII, pot proveni de la o prisacă.

TUMULI

236. Pe tarlaua Cobâla (III)

La limita dintre tarlalele fostelor CAP Vutcani și Albești - Corni, la N de pâraul Mălăești și la cca. 30 m N de așezarea nr. 234, se află un câmp, format din minimum șapte tumuli, cu $D = 30$ m - 70 m și $H = 0,60$ m - 3,00 m. Aparțin celor două așezări vecine. Patru dintre ei necesită săpături de salvare.

ADDENDA

Descoperiri arheologice făcute după redactarea lucrării.

VALEA BÂRLADULUI (A)

I. COMUNA BĂCEȘTI.

I. j. Satul Băbușa³³⁴

Atestare documentară 1772. Mărturii arheologice (deocamdată) din secolul XVI.

237. O vatră a satului. (I)

La 600 m E de sat, pe versantul vestic al dealului, pe cca. 1 km N-S pe o șea alungită, deasupra unor vii, ajungând spre N până la 100 m N de grajdul fostei CAP, s-au aflat resturi ceramice din secolele XVI/XVII-XVIII/XIX.

238. Pe pâraul Dihorița. La N-NE de Lacul Verde.

La cca. 250 m S de biserica satului, pe versantul cu izvoare, alunecări de pământ și ravene, în malurile pâraului, ca și pe traseul unui drum de pământ, deschis cu buldozerul, ceramică dacică din secolul (V) IV î.e.n., și un ciob din secolul XVII³³⁵.

239. În partea de sud a satului

În grădinile locuitorilor Val. Averescu, Cristescu, V. Dăscălescu și Miluță Ichim, pe un platou înclinat spre E, la S de pâraul Dihorița, ceramică din secolul IV î.e.n., și din secolele XVI-XX. Între resturile dacice, o protomă în formă de cap de bovid. (Pl. 8, fig. 239).

240. Biserica satului.

La cca. 100 m N de pâraul Dihorița, pe un platou frumos, pe loc de pădure, se află biserica satului. Construită din bârne de lemn de stejar, cioplite, cu acoperișul fixat cu cuie de lemn, i s-a adăugat ulterior un pridvor. Prin adăugarea pridvorului i-a fost acoperită jumătate din pisania săpată în lemn, de la intrare. Aceasta, scrisă pe șase rânduri, în limba română, cu alfabet chirilic, constă în:

“Să se știe de când s-au făcut această sfântă biserică veletu 7345 (1 septembrie 1836 - 31 august 1837) meșter Neculai cu fiii săi. Eu Gheorghie ginere din Cioforăni (?) căruțașul (?) am scris”³³⁶. Hramul bisericii este Sfântu Dumitru. A fost declarată “monument istoric”

241. La Izvorul Rece.

În pădurea Rafaila, (com. Todirești), u.a. 44, aproape de limita cu fosta pădure comună, de la 40-150 m SE de Fântâna de pe Pârâul Rece, pe o terasă cu bălți pe latura vestică, se găsește un câmp de tumuli, dacici, ai așezării - cetate de la nr. 146.

Par a fi 3 având: D = 15 m - 30 m și H = 1-2 m. După așezare (nr. 146) se datează în sec. VI-V î.e.n.

242. Lângă Zarea Rafailei

În pădurea Dumești u.a. 45, la cca. 120 m N de borna (de hotar) nr. III/98, pe un platou destul de întins, situat pe culmea dealului, la cca. 300 m V de șanțul cetății tracice (de la nr. 209), se află un tumul dacic, (obișnuit). Are D = 12 m și H = cca. 2 m. Prezintă în vârf o gaură, în formă de con răsturnat, cu adâncimea de cca. 1,30 m. Aceasta reprezintă urmele unei săpături efectuate de învățătorul Gh. David, în anii '40, când s-au găsit 1-2 monede. Nu s-a ajuns la stratul de înhumare.

VALEA PÂRÂULUI RACOVA (B)

243. Pe tarlaua Haragoja, a I.A.S. Pungești.

La cca. 4 km S de satul Dumbrăveni, pe versantul vestic al unui deal, orientat E-V domol, cu unele izvoare și sol pietros, situat la limita nordică a lizierei de

salcâm ce înconjoară acumularea de apă, s-a descoperit o așezare cu numeroase lipituri arse, ceramică foarte fragmentară, roșetică, brună și cenușie, fină și grosieră, "moale" la pipăit, ce aparține perioadei **La Tène (sec. IV-III î.e.n.) și sec. IV e.n.**, cu **Sântana de Mureș**³³⁷.

244. **La Capul Chiscanilor (I).**

Pe versantul estic al dealului Chiscani, la 50-100 m V de liziera de salcâm susamintită, aproape vis-à-vis de așezarea precedentă, a fost depistată o locuire **Noua**. În ceramica recoltată, două cioburi prezintă șiruri de dungi, relativ orizontale, trase cu o roțiță dințată, decor întâlnit în Bronzul timpuriu, specific ritului funerar în "Ciste de Piatră"

245. **La Capul Chiscanilor (II).**

Pe ultima prelungire a dealului Chiscani, acolo unde aceasta devine interfluviu între pâraiele Dumbrăveanca (E) și Gârcineanca (V), pierzându-se în iazul de acumulare Pungești, în interiorul lizierei de salcâm, s-au găsit rare și fragmentare resturi ceramice **Horodîtea-Foltești, sec. III/IV și Sântana de Mureș**³³⁸.

246. **La Gura Bogdanei**

De la cca. 150 m SE de călugărul de la barajul iazului de acumulare a apei, pe interfluviul făcut de pâraiele Gârcineanca cu Bogdana, chiar din marginea drumului de sub coastă, s-a identificat o fostă așezare. În ceramica dură, aspră, ce aparține culturii **Sântana de Mureș**, se găsesc resturi de vase de provizii, decorate cu grupuri de linii, incizate orizontal și vălurit, în amestec cu ceramică romană. Alte resturi ceramice aparțin secolului X/XI³³⁹.

247. **În Bogdana. La Fântâna lui N. Mitru**

În partea superioară a treimii inferioare a bazinului pârâului Bogdana, în amonte de cotul pe care îl face pârâul, (N-S/E-V) în jurul unei fântâni, s-a găsit o așezare cu bogate resturi de locuire din: **Cucuteni**, cu ceramică acoperită cu barbotină, cu, tortițe găurite orizontal, cum și un fragment de ceașcă din pastă brună, aspră, cu o tortiță din bandă lată, verticală, terminată la partea de sus cu trei lobi, **Halstatt timpuriu, tip B (?) și Hallstat final**. De asemenea **La Tène, sec. III/II î.Ch.**, cu ceramică semifină și grosieră, o cute verde din metapelit. Acestea se găsesc în amestec cu numeroase cioburi bastarnice, în general acoperite cu barbotină, între care și un fragment de castron, brun, lustruit. Se mai găsesc numeroase resturi ceramice din secolele III/IV, în amestec cu cioburi de amfore romane și romano-bizantine (sec. VII/VIII). Alte cioburi aparținând sec. VI/VII (?), între care un fund de ulcică, negru, aspru, dur, lucrat la roată, desprins de pe discul roții cu sfoara. Pe un ciob din sec. VII/VIII se remarcă grupe de linii vălurite, incizate cu un bețișor. Câteva cioburi provin din sec. XVII/XVIII.

248. **Gârceni. La Săliște.**

La S-E de ultima casă a satului, vis-à-vis de "cartierul" Brăilița", la E de drumul de pământ ce merge spre S, paralel cu pârâul Gârcineanca, pe versanții domoli ai dealului, am descoperit o vatră veche a satului Gârceni³⁴⁰. Ceramica găsită aparține secolelor X/XI, XII/XIII-XVIII³⁴¹.

VALEA /de mijloc / A RÂULUI BÂRLAD (II)

XIII. COMUNA BĂLTENI, JUDEȚUL VASLUI.

XIII. a. SATUL BĂLTENII-VALE. Este sediu de comună și, totodată un

sat vechi, atestat documentar la 1491 (6999), Octombrie 15.

249. La Săliște

La 500 m V de stația CF Bălteni, pe două proeminente ce se ridică deasupra șesului, orientate S-N pe cca. 600 m și E-V pe cca. 100 m între un pârâu și un drum de pământ, am cercetat seliștea fostului sat Delenii³⁴². În acest obiectiv arheologic am găsit în afară de cutii și zgură de la topirea și prelucrarea fierului și numeroase fragmente ceramice. Unele, cu scoică pisată în pastă, din perioada **Foltești II**, cum și altele din sec. (II) III-IV, carpice și **Sântana de Mureș**, în amestec cu spărturi de amfore romane, sec. II. Pe suprafețe întinse resturile ceramice proveneau din sec. VII, VII/VIII și X-XVIII³⁴³, cu locuiri mai dense în sec. X și XIV-XVI. Pe ridicătura dinspre N s-au găsit câteva cioburi specifice **Hoardei de Aur**, cum și fragmente de teracotă nesmălțuită din sec. XV-XV/XVI. Aceasta este vatra veche a fostului sat Delenii.

250. La 1,5 km. N de stația CFR Bălteni

În dreptul bornelor kilometrice 350+800-351+300 de pe linia ferată, dar de la 120-150 m V de aceasta, pe două ridicături ale șesului, la cca. 150 m una de alta, ce se ridică cu doar 60-150 cm. mai sus decât restul terenului, am descoperit un obiectiv arheologic. Aici s-a locuit în **Hallstatt-ul timpuriu, La Tène II** (sec. III-II î.e.n.); în amestec este ceramică bastarnică și resturi de amfore grecești și romane, cu terra sigillata. Se remarcă în special spărturi de la conducte de apă romane cu pereții deosebit de groși, ca și resturi de vase de provizii din **Sântana de Mureș**, decorate prin incizii adânci cu motive florale. Alte resturi ceramice provin din sec. II/III și din sec. XVI/XVII-XVIII, care atestă, probabil, vatra unei prisăci pe moșia Bălteni. Ceramica dacică, din pastă grosieră, roșetică, arsă superficial, lucrată cu mâna, parte la roată, din care se remarcă un vas mare decorat cu două brâie cu buton și o buză de la o ulcică cu alveole pe ea. Ceramica bastarnică este de culoare neagră, lustruită, cu cortex de carbonați.

251. Pe Grindul Oilor

În șesul Bârladului, pe o ridicătură de pământ, la cca. 700 m E de stația CF Bălteni, lângă Șoseaua Zăpodeni - Bălteni, în jurul cantonului de drumuri, am cercetat un obiectiv arheologic³⁴⁴ cu resturi ceramice din **Noua/Hallstatt** și cu o slabă locuire din sec. XV. Aceasta este, foarte probabil, seliștea Micleștii³⁴⁵.

XIII b. SATUL BĂLTENI-DEAL (I)

Este atestat documentar la 1491 Octombrie 15³⁴⁶, ca Delenii. Se mută pe actuala vatră în sec. XVII/XVIII, devenind Băltenii-Deleni, apoi Bălteni Deal.

252. În marginea de est a satului

Pe dreapta drumului ce intră în sat, dinspre Bălteni-Vale, de la a doua casă, urmând drumul spre biserică, până la un drum orientat N-S; în taluzele de pe creasta drumului, dar și în grădinile din jur, am descoperit o fostă așezare **Noua**.

XIII c. SATUL BĂLTENI-DEAL (II), fost până în 1968, CAPUL REDIULUI.

Atestare documentară la 1491 Octombrie 15³⁴⁷, sub denumirea de Crăstoi, sau Crăstoiaie, pe Racova.

253. În partea de SE a satului

În colțul de SE al grădinilor lui Catinca Ciobanu, D. Nechita, L. Simionescu și la est de acestea, s-au găsit urme de locuire din sec. XVI-XX. Este una din vetrele pe

care s-a mutat fostul sat Crăstoia.

254. La sud de sat

De la ultimele case din sat, la vest de drumul ce coboară pe Cristoaia, spre Drumul Național Vaslui - Bacău, pe un platou întins, sub o linie electrică, se află o seliște. Aici, în afară de zgura de la prelucrarea fierului se găsesc resturi ceramice cucuteniene, un singur ciob de amforă romană (poate adus), cum și numeroase resturi din sec. XV/XVI-XIX. Este o vatră dihotomică a satului Capul Rediului.

255. La est de sat.

La cca. 500 m E de școala satului, de la 10-15 m E de pâraul Cristoaia, ce curge N-S, afluent de stânga al Racovei, chiar de lângă drumul de pământ, la poala dealului, de acolo de unde șesul se lărgeste brusc, spre est, se găsește o fostă așezare **Cucuteni AB** (?), cu ceramică de bună calitate.

256. Pe Cristoaia (I)

La cca. 1,2 km. S de ultimele case din satul Capul Rediului și, de la 20 m V de drumul de pe vale (care coboară spre Drumul Național), imediat la nord de un izvor - pâraiaș, ce iese din versantul dealului, la cca. 80m E de două plantații de salcâm, am descoperit resturi ceramice de culoare roșietică, groase, arse satisfăcător, adesea acoperite de un cortex masiv de carbonați. Acestea aparțin unei locuințe izolate (?) și se datează în sec. XV/XVI. La cca. 100 m NV câteva cioburi aparțin sec. X.

257. Pe Cristoaia (II)

Vis-à-vis de așezarea anterioară, de la 150-200 m E de pâraul Cristoaia, deasupra unor locuri izvoaroase și grădinării, pe un platou întins ce urcă, domol, spre est, am descoperit o întinsă stațiune arheologică (cca. 250 m, N-S, și 100 m, E-V). Resturile ceramice ce aparțin sec. III-IV sunt cenușii, fine și semifine, ultimele cu calcar pisat în pastă, în amestec cu ceramică **Sântana de Mureș**. Dar în cantități mari se găsesc fragmente ceramice cenușii, grosiere, cu fundul desprins cu sfoara, databile în sec. V (V/VI). Între ele se găsesc și cioburi roșietice, cu evidente incizii orizontale, ce provin de la amfore romane. Între bălțile din partea de vest a așezării am găsit resturile unui apeduct roman din olane.

Ultimele locuiri aparțin sec. XI/XII și XIII, cu câteva resturi ceramice specifice **Hoardei de Aur**.

VALEA PÂRĂULUI CRĂIASCA (II)

II. a. SATUL CRĂIEȘTI (Comuna Bozieni, jud. Neamț).

258. Lângă iazul de acumulare de pe pâraul Chisălița

De la câțiva m E de canalul (betonat) de evacuarea apelor, am identificat resturi ceramice aparținând **complexului Horodiștea-Foltești**. Așezarea, situată pe malul stâng al pâraului, a fost puternic deranjată de construirea barajului și a canalului de fugă.

259. Pe interfluviu

În partea central-nordică a satului, acolo unde sunt câteva case, de la 40-100 m VNV de podul de peste pâraul Zimbru (al Boiștei), de pe Drumul Național 15 D (Vaslui - Negrești-Roman), s-au găsit resturi de locuire din : **Complexul Horodiștea-Foltești** (la cca. 400 m E de așezarea anterioară) și din sec. II-III, cu fragmente de

amforă romană, ca și din sec. VIII/IX-X/XI, XVI-XVIII/XIX. Este vatra mai veche a actualului sat³⁴⁸.

260. Lângă drum

La cca. 300 m N de ultimile case ale satului, de pe versantul vestic al dealului, de la cca. 5 m V de drumul de pământ (de pe coasta dealului) ce merge în satul Holm, de la cca. 15 m V de stâlpul de beton nr. 66/109 al unei linii electrice, pe cca. 150 m pe versantul dealului, am descoperit resturi ceramice **Noua**. Se remarcă un ciob gros, care, mai jos de brăul de sub buză, mai are unul, de aceeași formă și grosime, în formă de "V" sau "U", răsturnat; poate fragment dintr-o linie vălurită, foarte asemănătoare cu brăie de pe vase carpice din sec. II-III.

261. Pe Gârla Mănăstiresei.

La SE de satul Crăiești și 800-900 m E de Drumul Național 15 D, pe versantul de pe dreapta pârâului, între 100-400 m N de firul apei, am descoperit o întinsă așezare **Noua**.

Între resturile de locuire se remarcă un ciocan (?) de piatră, o cute, resturi de sceptre (?) - bile (?) din piatră, ceramică tipică, din care este de reținut un ciob cu două alveole făcute cu degetul mic și o toartă lătită ce se prindea orizontal. Un singur ciob provine din sec. XV/XVI.

262. La nord de șoseaua ce merge la Vovriești

La cca. 300 m N de așezarea nr. 227, la cca. 150 m mai sus de locul în care se desface din DN 15 D șoseaua ce merge la Vovriești, de la 50-60 m N de șosea, lângă, dar și într-o vie mărginită de nuci bătrâni (de lângă o locuință izolată), am descoperit resturi ceramice, foarte mărunte, din sec. IV, carpice în amestec cu **Sântana de Mureș**.

VALEA SUPERIOARĂ A RÂULUI BÂRLAD (I)

I. c. BĂCEȘTI - TÂRG (Comuna Băcești, județul Vaslui).

263. În Țigănie

În partea de sud a târgului, între râul Bârlad și primul drum, paralel cu râul, în jurul curții lui C. Stratan, am descoperit, în condiții nefavorabile, resturi ceramice **Noua**, sec. IV, și sec. XVI-XX. Locuirea din sec. XVII-XVIII, din această așezare și din cea de mai jos, constituie vatră dihotomică cu cea de la nr. 4 b.

264. La 50 m, sud-vest, de Magazinul Cooperăției de Consum

În Băcești-Târg, la sud de DN 15 D, în grădinile lui Roman Fănel și ai vecinilor săi, s-au descoperit urme de locuire din perioada **Amfore Sferice** (probabil colțul extrem - sudic al așezării nr. 9 b), cum și resturi ceramice din sec. XVII-XX.

VI. COMUNA DUMEȘTI, JUDEȚUL VASLUI.

VI. a. SATUL DUMEȘTI.

265. În partea de est a cimitirului La Păr.

În afara suprafeței de teren ocupate de morminte, pe o porțiune cultivată agricol, au fost găsite rare resturi ceramice **Noua**, în amestec cu numeroase vestigii din sec. XVII-XVIII/XIX. Este, poate vatra unei prisăci, deasupra luncii Bârladului (spre sud) și a pârâului Suhuleț (spre nord).

Se afla pe moșia Slobozieni.

266. Pe șes, între Dumeștii Noi și Valea Mare

Pe șesul râului Bârlad, înainte de canalizarea albiei sale, curgeau două gârle: Răileanca, în NV și Condroaia, în partea de SE. Ultima colecta pâraiele Dumești vechi, Valea Marc, Împuțita și Captalanul, curgea pe lângă linia ferată, era afluent de dreapta a Bârladului, în care se vărsa 6 km mai jos, aproape de satul Hucu, comuna Todirești.³⁴⁹ Fragmente ceramice atipice.

XIV. COMUNA VULTUREȘTI, JUDEȚUL VASLUI.

XIV a. SATUL VULTUREȘTI.

267. La est de cotul râului Bârlad

În dreptul satului Vulturești unde râul părăsește latura sudică a șesului, îndreptându-se spre nord, apoi spre est, se găsește o stațiune arheologică, cercetată parțial și de N. Gr. Ciubotaru, ce o înșcrie la nr. 27³⁵⁰. Extinzând cercetările spre vest și sud, pe unele mici platouri, am recoltat resturi ceramice **La Tène II**, cum și din sec. XIV, XV/XVI-XVIII. Erau probabil vetre de prisacă deasupra luncii Bârladului.

XV. COMUNA ȘTEFAN CEL MARE, JUDEȚUL VASLUI.

XV. b. SATUL BRĂHĂȘOARA³⁵¹.

268. La sud-est de sat (P. 250/199)

La cca. 150-200 m V de calea ferată Vaslui - Buhăiești, în dreptul bornei kilometrice 352, O-353, 0, în punctul Pe Șes, pe un "sul" de pământ lung de cca. un kilometru, ce se înalță deasupra șesului cu 1-3 m, am descoperit urme de locuire umană precum: lipituri arse, cutii de piatră, un fragment de craniu omenesc, resturi ceramice etc. Cioburile datează din **La Tène II** (sec. IV/III și III/II), în amestec cu ceramică bastarnică și din sec. (I) II/III d. Chr. împreună cu fragmente de amfore romane și grecești. Alte locuiri aparțin sec. IX/X, X/XI, XI (?), XVI-XVII/XVIII.

Locuirile medievale sunt, foarte probabil, vetre vechi ale satului actual Răduiești (comuna Delești); în sec. XV se numea Bontestii de Jos - La Două Fântâni³⁵².

CONCLUZII

Evoluția locuirilor omenesti, în zona geografică luată în studiu, se bazează pe existența resturilor materiale de locuire, identificate până acum, din **Paleoliticul inferior final**, până în secolul al XIX-lea.

Din Paleoliticul inferior final am recoltat o singură piesă.

Patru descoperiri din **Aurignacian**, trei din **Gravettian** (din care două incerte) și alte două ale unor culturi nedeterminate, atestă slabe locuiri de scurtă durată, din **Paleoliticul superior**.

Din **Epipaleolitic** sunt semnalate doar trei descoperiri, datând din **Romanello-azillian (?)** și **Tardenoisian**.

Începând din **Neolitic** descoperirile efectuate dovedesc existența unor așezări de mai lungă durată, unele relativ întinse.

Complexului **Starcevo-Criș** îi aparțin 13 descoperiri, locuirea fiind destul de bine reprezentată.

Sporadic sunt întâlnite obiective aparținând culturii **Precucuteni**, reprezentată prin 4 așezări.

O locuire indiscutabil mai intensă, este atestată pentru cultura **Cucuteni**, identificată în 29 de locuiri, (Harta nr. 3), din care 7 din faze incerte. Faza A este prezentă în 14 așezări, iar faza AB în 8 locuiri.

În așezările nr. 16 și 82 au efectuat sondaje M. Dinu și R. Alaiba, iar în așezarea nr. 210 Rafaila a sondat C. Cihodaru.

Așezări de mai mare întindere sunt cele de la nr. 12, 56, 68 b, 82 a, 100, 106, 112, 182.

Este interesant de remarcat că în zona cercetată se observă bine întrepătrunderea așezărilor, de variantă nordică și sudică, ale complexelor **Horodiștea - Foltești** și **Horodiștea - Erbiceni**. Astfel, în așezarea nr. 48 a și b, de pe Dealul Viilor - Tansa, aproape pe aceeași vatră, co-existând ambele variante. Linia de demarcație în spațiu, dintre cele două variante, pleacă de la Băcești-sat, în vest, la nord de Cotic, în est.

În numeroase așezări de tip Horodiștea sunt prezente reminiscențele cucuteniene. La nr. 21 și 34 resturile ceramice aparțin tipului **Gorodsk-Usatovo**. Ca număr de așezări predomină varianta Foltești, cu 29 de locuiri, varianta Erbiceni având doar 7. În așezările acestor complexe locuințele sunt distanțate între ele.

În zona noastră, în aceste complexe apar vase decorate cu brâu, format din șiruri de butoni sau alveole.

Pentru etapa **Foltești II** s-au identificat un număr de 14 așezări, din care una incertă, plus o necropolă (nr. 4 b).

Cultura **Amforelor Sferice** este reprezentată prin puține resturi ceramice, fiind găsită în șase obiective din care două sunt morminte, iar două sunt incerte ca așezări. Unii din tumulii aflați în zonă pot indica și prezența înmormântărilor cu ocră.

Ne surprinde lipsa totală a așezărilor din etapele timpurii și de mijloc ale epocii bronzului, în zona cercetată de noi.

Dimpotrivă, **Cultura Noua** debutează cu un indice demografic ridicat, fiind prezentă în 30 de obiective. În așezarea nr. 197 sunt prezente elemente de tip **Costișa**, iar aceea de la nr. 62 a, aparține grupului estic **Sabatinovka**. În așezări ca cele de la nr. 97 a, 178, 251 și altele este vizibilă faza de trecere către **Hallstatt-ul timpuriu**, de tip **Cozia**.

În prima epocă a fierului, din cele 25 de așezări, patru aparțin fazei timpurii **Cozia-Brad**, una grupului **Corlăteni**, iar patru **Hallstatt-ului de tip B**. Puținătatea resturilor ceramice recoltate, nu permit încadrarea certă, într-o fază sau alta, a materialelor din 8 așezări ale perioadei timpurii. În 8 obiective arheologice resturile materiale aparțin **Hallstatt-ului final**.

Așa cum s-a observat și în alte zone³⁵³ locuirile de la sfârșitul primei epoci a fierului și începutul celei de a doua, sunt dificil de atribuit, uneia sau alteia dintre faze. Cele 4 așezări descoperite în regiunea cercetată, au fost grupate sub aceeași denumire, **Hallstatt-La Tène**.

Din această perioadă, secolele (VII) VI-V î. Chr., în zona cercetată au fost descoperite și trei cetăți traco-dacice (la nr. 45, 146, 209,). Acestea se deosebesc de cele daco-getice, de mai târziu (sec. IV-III î. Chr.) fiind amplasate în locuri foarte retrase, pe culmi de deal, la cumpăna apelor, având suprafețe mai mari și elemente de apărare, ca: pante "asprite" artificial, valuri de pământ, dublate adesea de șanțuri sau întărite cu palisade (nr. 46).

Cetățile din sec. IV-III î.Chr. reprezentau, probabil, doar “refugii întărite”, poate făcute în grabă, amplasate mai jos, la capătul unor culmi de deal, secundare, care se termină brusc, închizând intrarea pe valea râului Bârlad (ex. nr. 45 b, 72, 73, 78 c, 141, 216, iar pe Stemnic, 221). Ca elemente particulare ale acestora, se remarcă suprafețele mai mici, pantele întrerupte de terase, executate pentru a opri alunecările de pământ, ce le-ar surpa. Uneori au și câte un șanț, care abia se mai observă.

La cetățile mari se găsesc unele urme de locuire, dovedind fie o staționare de durată, legată poate de lucrările de construcție sau (și) de menținerea unei mici garnizoane, însărcinată cu refacerea construcției deteriorate de timp sau (și) dușmani.

După perioada de timp în care au fost ridicate, se pare că primul tip de cetăți erau destinate împotrivirii invaziei neamurilor scitice, incursiuni care i-au obligat pe localnici să-și părăsească așezările deschise, situate adesea lângă ape³⁵⁴, mutându-se în adâncul codrilor, pe culmile sau versanții dealurilor.

Este posibil ca al doilea tip de cetate să fi fost complementară celui dintâi. Ridicate mai târziu, determinate de noi invazii, probabil de apropierea bastarnilor.

Dacă s-ar extinde cercetările asupra întreg Podișului Central Moldovenesc, și nu numai, considerăm că există zeci de cetăți și sute de “refugii întărite” (Atenție la toponimi!). Din cel de al doilea tip, o bună parte, ajunse în terenurile terasate pentru livezi și vii, au fost deteriorate.

Din a II-a epocă a fierului - **La Tène** - cuprinsă între sec. V î. Chr. și sec. I d. Chr. provin 57 de așezări plus două incerte. S-a observat că așezările dacice erau în general mai mari, adăpostind un număr, relativ ridicat de persoane, în sec. V-II î. Chr., că această ridicată densitate de locuire se reduce mult în sec. I î.Chr. - I d. Chr. Aspectul este, deocamdată, inexplicabil.

Legăturile comerciale cu lumea elenistică sunt adevărate prin existența materialelor găsite în 9 așezări, unde s-au descoperit fragmente de Kylix-uri și amfore grecești.

Starea înfloritoare a populației este dovedită și de existența unor tezaure monetare cum este cel de la Vovriești³⁵⁵.

În apropierea așezărilor dacice se găsesc adesea tumuli ori chiar “câmpuri de tumuli”, ce le aparțin. Credem că în fiecare tumul erau adăpostite urmele funerare ale unui grup de familii, înrudite și, cu cât familiile erau mai numeroase sau durata de folosire era mai mare, tumulii rezultați erau mai mari.

Din observațiile noastre rezultă că 8 din tumulii descoperiți (fără a avea aparent legătură cu așezările din zonă), sunt morminte princiare, dintre care 6 aparțin populației autohtone. Altele 13, câmpuri sau tumuli, sunt construcții obișnuite. În 17 din așezările dacice ale sec. III-II î. Chr. sunt prezente numeroase resturi de locuire bastarnice

Ceramica bastarnică se “dacizează” până la dispariție, în decurs de cca. un secol.

În teritoriul cercetat de noi cultura carpiacă este omni-prezentă, fiind atestată, în sec. II-IV în 121 de locuiri, din care trei necropole. Departajarea lor pe secole este dificilă și uneori nesigură, datorită faptului că materialele ceramice sunt fragmentare și amestecate, iar fostele așezări prezintă frecvent interferențe în timp și spațiu. Aceasta face ca nici numărul lor să nu fie cert, fiind înșirate aproape continuu, la poala dealurilor și de-a lungul apelor, adesea fiind imposibil de știut când se termină una și

când începe alta.

Dacă în sec. II-IV au existat numeroase așezări relativ întinse și populate, în sec. V-VII se remarcă (pentru zona de cca 200 km² cercetată de noi) o diminuare severă a locuirilor, identificate doar în 9 puncte.

Desfășurate în timp, pe secole, așezările se prezintă astfel:

Sec. II-III cu 52 de obiective, din care trei necropole. Pe unele vetre locuirea continuă două-trei secole, fiind obligați să o menționăm în fiecare secol.

Sec. III-IV cu 46 locuiri, în cinci din acestea fiind prezente și elemente sarmatice, ce includ și o necropolă (nr. 140).

Sec. IV are 34 locuiri, din care în 33 este prezentă cultura **Sântana de Mureș**.

Sec. IV/V și V îi aparțin 14 așezări. Începând din sec. IV/V ceramica este inferioară calitativ.

Sec. V/VI și VI cu 7 locuiri. Sec. VI/VII și VII cu 2 locuiri. Trecerea peste acest teritoriu a hunilor, apoi a avarilor, slavilor și bulgarilor, a dus la severa depopulare a regiunii cercetate, abia din sec. VII/VIII începând repopularea sa, constant și crescând până astăzi.

Legăturile comerciale ale populației autohtone, carpice, cu imperiul roman sunt dovedite prin existența în 40 de așezări, a resturilor ceramice de factură romană (amfore, vase din terra sigillata, olane de aducerea apei, a unui tezaur de monede romane, descoperit la 1887 la Dumeștii Vechi, ca și a unor monede dispartate, recoltate în special, din albia Bârladului).

În așezarea nr. 61, la 10-20 m E de grădina lui Al. Codru, se pare că au existat cuptoare carpice (de ars vasele de lut sau /și de topit minereul de fier). Cercetarea este incompletă.

Menționăm că în teritoriul cercetat de noi, în perioadă cuprinsă între sec. VII-XVI, cu excepția culturii **Răducăneni**, nu am găsit decât rare elemente ale unor populații migratoare. Astfel: în așezările 249 și 257, o serie de fragmente ceramice sunt specifice **Hoardei de Aur**, provenite pe cale comercială. În obiectivul arheologic nr. 218, lângă orașul Negrești se află o necropolă-cenotaf (?) turanică (?). Și, în sfârșit, în așezarea nr. 41 (Pe Dealul Țintirim), rare resturi ceramice de la coloniștii sași (sec. XIV/XV).

Statistic, locuirile de după sec. VII se prezintă astfel:

Sec. VII/VIII și VIII cu 9 descoperiri.

Sec. VIII/XI și IX cu 22 de descoperiri.

Sec. IX/X și X au 18 așezări.

Sec. X/XI și XI cu 16 locuiri, din care una nesigură.

Reducerea numărului de așezări din sec. IX-XI poate fi atribuit invaziei uzilor și pecenegilor³⁵⁹.

Sec. XI/XIII și XII au 32 de descoperiri, plus două incerte.

Sec. XII/XIII și XIII cu 20 de așezări.

Sec. XIII/XIV și XIV cu un nr. de 36 de descoperiri, una incertă. Această depopulare se atenuază în cursul secolelor X/XI și XII după venirea cumanilor. O ultimă perioadă de regres demografic ce are loc în sec. XII/XIII și XIII³⁶⁰, se poate datora deplasării de aici a cumanilor, cum și puternicei invazii mongolo-tătărăști, de la 1241-1242.

Ne propunem să evaluăm în continuare eventuala influență a Hoardei de Aur, în zona cercetată, în funcție de cantitatea vestigiilor descoperite, datând din acea perioadă, precum cele de la Brudurești,³⁶¹ Jigoreni,³⁶² Drăgești.³⁶³

Raritatea materialelor aparținând Hoardei de Aur, confirmă faptul că valea Bârladului superior se afla la extremitatea vestică a hotarelor acestei formațiuni politice. În acest caz influențele sale erau mici, iar rezultatele au urmat prin "difuzie" târzie. Evidenta creștere demografică din sec. XIII/XIV, confirmă faptul³⁶⁴ că sub năvala mongolilor populația din sudul Moldovei polarizează spre centrul și NV-ul provinciei.

Stabilitatea locuirii în zonă, cu scăderile și creșterile sus-amintite,³⁶⁵ este confirmată de existența în aceleași locuri, adesea pe aceleași vetre a unor sate, de-a lungul câtorva secole, sau chiar peste un mileniu³⁶⁶

Studiind și comparând materiile ceramice recoltate, din teritoriul cercetat de noi, credem că nu greșim concluzionând că:

a). Locuitorii sec. VII/VIII (VIII) erau protoromânii.
b). Cultura Dridu a început să se dezvolte aici din sec. IX/X.
c). Datorită îngustării văilor apelor și codrilor nesfârșiți din regiunea noastră, așezările au luat naștere pe firul văilor mai mari încă din sec. VII/VIII³⁶⁷, iar din sec. VIII/IX (după 4-5 generații), au început să se stabilească și pe văile secundare, fără a le părăsi vreodată pe cele principale.

d) Un cerceț semilunar, din bronz, găsit în albia Bârladului, ce poate fi datat în sec. X-XI, atestă unele legături comerciale cu Bizanțul.

e) Nivelul demografic, relativ ridicat, atins de timpuriu în unele așezări, le-au permis să-și construiască mori de apă, pentru măcinarea cerealelor, încă din sec. XIV-XV, la Tigănești (nr. 95), Clincești (nr. 108)³⁹⁸. În partea de nord a teritoriului cercetat, am descoperit locurile unde au existat, de-a lungul secolelor, nu mai puțin de 10 mori de apă.

Pentru următoarea perioadă numărul așezărilor este, pe secole:

Sec. XIV/XV și XV cu 53 de locuiri, din care una incertă.

Sec. XV/XVI și XVI cu 83 de locuiri.

Sec. XVI/XVII și XVII cu 128 de locuiri.

Sec. XVII/XVIII și XVIII cu 134 de locuiri.

Sec. XVIII/XIX și XIX cu 78 de locuiri.

Numărul relativ mare de așezări nu trebuie să surprindă, deoarece acestea erau mici și dispersate. Un sat (ex. Țibănești Buhlei) putea avea 2-4 vetre dihotomice, sau cuturi, distanțate între ele la 300-800 m sau chiar la un km. Urme de locuire rămăneau și după vetre de prisacă, stâni, sălașe ale crescătorilor de vite ("odăi"), etc.

Că în Moldova se produceau mari cantități de miere și de ceară, care se și exportau, este un fapt cert, condițiile de stupărit erau excepționale. În zona cercetată de noi există (și astăzi) întinse păduri cu tei și arțari, cu arbuști floriferi. Luncile râului Bârlad și ale pâraielor mai importante (Crâiasca, Gârbovățul, Suhulețul, Găureanca, Sacovățul, Mahalagia, Stemnicul ori Racova), erau acoperite cu sălcii și nesfârșite întinderi de plante, mai mult sau mai puțin melifere. Până în sec. XVIII/XIX toate acestea asigurau condiții deosebit de favorabile stupăritului³⁶⁹. Așa se face că în zona cercetată de noi am descoperit un mare

număr de foste vetre de prisacă. Pe secole cu destulă exactitate, enumerăm:

Sec. XI	Sec. XIV.	Sec. XV	Sec. XVI	Sec. XVII	Sec. XVIII	Sec. XIX
2	3	8	23	54	53	20

Cu siguranță că au fost mult mai multe, vetrele lor dispărând sub actualele sate sau acoperite de aluviuni pe luncile inundabile ori în adâncul codrilor actuali.

Așezările cu locuire neîntreruptă între care sec. XIV/XV-XVIII/XIX pe aceleași vetre, apar evidențiate în fiecare secol.

La Schinetea (nr. 130) a fost descoperit un important tezaur, cu piese din argint și argint aurit, datat la finele sec. XV³⁷⁰. În alte locuri au fost descoperite monede feudale. În așezarea de la nr. 156 a fost găsit un fragment de ceramică turcească, de tip Iznik.

Primul document medieval, emis (și păstrat), pentru un sat din bazinul superior al Bărladului, datează de la 1399. Nov. 28³⁷¹. A fost eliberat de Iuga Voievod, lui Țiban pentru două sate. În acel act, este amintit pentru prima dată și satul Suhuleț (comuna Tansa, jud. Iași).

De aici încolo documentele și descoperirile arheologice se vor completa și sprijini reciproc. Privind relația dintre prima atestare documentară cunoscută și cele mai vechi vestigii arheologice găsite, se observă că pentru multe sate vechi, diferența în timp este deosebit de mare, de trei - patru și chiar mai multe secole³⁷². La altele diferențele sunt mici, de trei la șapte generații (a 22-25 de ani), perioadă în care, în jurul unei prisăci, "odăi", gospodărie răzleață etc., se vor așeza rude și descendenți, 8-10 familii întemeind de astă dată un sat.

Începând cu sec. XV sporul demografic devine foarte important, semnalându-se existența unor sate înfloritoare ca: Brudureștii, Țibăneștii Buhlei, Mălineștii, Meleșcanii, Slobozenii de Vest și Est, Clinceștii, Hodoreni, Jigoreni, Glodenii, Olășeii, Dumbrăvenii, Delenii etc.. Aproape toate cele de mai sus au fost, unele au și rămas, sate răzășești, până spre finele sec. XVII când, sub presiunea unor boieri și unor slujbași ai domniei, meseriași din târguri ori răzeși mai înstăriți, se accelerează disoluția obștilor răzășești.

Este preferată acapararea de obicei a unor sate înfloritoare cu vaduri pentru mori de apă, prisăci, "pometuri", țarină, câmp, fânețe, heleștei, cu numeroase brațe de muncă³⁸⁶.

Funcție de interesul noilor proprietari, satele rămăneau, sau nu, pe vechile vetre. Satele aflate la locuri bune se dezvoltau puternic, ca de exemplu cel de la Slobozeni-Est. Dimpotrivă celelalte erau depopulate rămânând doar vetre de prisacă, ori odăi pentru vitele noului proprietar. Din ultima categorie enumerăm: Clinceștii, Țigăneștii, Mireștii, Mălineștii, Hodoreni, Olășeii.

În zona cercetată mulți din răzeșii ce și-au vândut terenurile au fost trimiși în păduri, unde au trebuit să defrișeze și să-și facă locuri pentru noile gospodării, exemplu: Dumeștii, Borăștii, Mireștii, Clinceștii.

Moșiile Țigănești, Clincești, Borăști, Dumești și Slobozieni-Est, au fost cumpărate de marele vistier Iordache Cantacuzino, începând cu 1642, rămânând după patru generații strănepotului său Ioniță Cantacuzino. Acesta le donează la 1760 Februarie 22, Epitropiei Spitalului Sfântul Spiridon din Iași (de aici "Spiridonia"). La 1783

aceasta mai cumpără de la Safta Gându moșiile Slobozeni-Vest, Meleșcani, cea mai mare parte din Marcoviceni, Leucușeni³⁸⁷ și Mălinești. Trupuri din moșiile Todirești și Băcești intraseră ca "danii" tot în proprietatea Spiridoniei. Astfel ea a ajuns, de departe, cel mai mare proprietar din împrejurimi.

Pornind de la datele acumulate reținem câteva observații:

a) Mutarea vechelului de sat, în afara unor motive obișnuite, se făcea și datorită:

- unor epidemii de ciumă sau holeră;
- incendiarii sau distrugerii lor de către popoare migratoare;
- unor alunecări de teren, inundații, sau înmlăștinări, toate datorate defrișării

abuzive a pădurilor;

- pustiirii satelor prin fuga robilor și (sau) a clăcașilor de pe moși;

b) Primele semne de aplicare a smălțului pe vase, alb și maroniu, în zonă, apar încă din sec. XV/XVI; iar sticla din sec. XIV/XV;

c) Din prima jumătate a sec. XVI-lea începe, timid, rotunjirea marginii exterioare a fundului oalelor;

d) În prima jumătate a sec. XVII apare pentru prima oară farfuria și talgerul. Ambele erau făcute din lut fin și se smălțuiau în interior;

e) În a doua jumătate a sec. XVII se încearcă producerea farfuriilor din caolin. Din aceeași perioadă se reduce procentul ceramicii negre;

f) Către sfârșitul acestui secol apare pe oale decorul făcut din dungi (relativ) verticale, obținut cu ajutorul unui bețișor, înainte de arderea vasului;

g) În așezarea nr. 249 teracota datează din sec. XV/XVI; și din sec. XVII în așezările nr. 59 a, 61 c, 104 și 156 b. Din acest secol s-a găsit teracotă smălțuită, sau nu, cu decor floral sau zoomorf, mai rar simplă;

h) La curtea lui Gh. Ștefan (nr. 156), datând din prima jumătate a sec. XVII, s-au găsit două feluri de ceramică:

- de cea mai bună calitate, din pastă fină, unele piese având cuarțit pisat, nefolosit ca degresant în zonă, cu sau fără smalt verde. Erau aduse din altă parte. Tot aici s-a găsit și un fragment ceramic turcesc, de tip Iznik;

- ceramică comună, obișnuită;

i) Până în sec. XVIII inclusiv, se mai folosesc ca decor pentru unele vase, dungi din humă albă sau cafenie.

Considerăm că informațiile prezentate în lucrare vor contribui eficient la mai buna cunoaștere a zonei cercetate de noi, din punct de vedere arheologic și istoric sperăm vor aduce un plus de cunoștințe contribuind la întregirea numărului descoperirilor depistate și valorificate prin repertoriile arheologice deja publicate, sau care se vor mai publica³⁸⁸.

NOTE

¹ G. Coman, *Statornicie*, p. 249, pct. LXIV.14.

² *Ibidem*, p. 125, pct. XXVII, 4 și 5.

³ *Ibidem*.

⁴ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *Cercetări arheologice*, I, p. 13, 20-21, 24-26, 29-30, preluate de G. Coman, în *Statornicie*, p. 62-63, VI, 1-5, 8-9; pp. 124-125, XXVII, 1-7; pp. 248-250, LIV, 1-10, 12.

⁵ În așezările nr. 61, 75, 90.

⁶ La nr. 144.

⁷ Precum : *DRH; D.I.R.*; Cat. Doc. Mold.; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise; surete și izvoade*; I. Bogdan, *Doc. Șt. M.*; M. Costăchescu, *Doc. Mold.*; Dimitrie, *Recensământul*; ș.a.

⁸ Copiate din arhive și biblioteci de prof. Mircea Ciubotaru, care ni le-a pus la dispoziție, pentru care îi aducem toate mulțumirile noastre.

⁹ Orașul Negrești - Vaslui.

¹⁰ Afluenți de stânga ai Gârbovățului.

¹¹ Afluent de dreapta al Bârladului.

¹² *Ibidem.*

¹³ Când donatorul a cerut aceasta.

¹⁴ V. Băcăuanu și colaboratorii, *Podișul Moldovei*, București, 1980, p. 297-300.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem*, p. 297-300 și 310-314.

¹⁷ Institutul Central de Cercetări și Amenajări Silvice (ICAS), *Amenajamentul U.P. III Dumești*, din Ocolul Silvic Băcești, București, 1978, p. 1-116.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ Date după resturile ceramice găsite în apropierea bocșelor de mangal.

²⁰ Nr. 68, 80, 81, 91, 93, 96, 105, 106, 109, etc.

²¹ *D.R.H., II.A.*, doc. 145, din 1467, ianuarie 10, p. 210-211.

²² I. Bogdan, *Doc. Șt. M.*, I, p. 368.

²³ M. Costăchescu, *Doc. Mold.*, I, p. 25.

²⁴ *Tezaurul toponimic*, vol. I, p. 30 (la Băbușa); P. Condrea, *Dicționar*, p. 86; și în *Planul hotarnic al moșiei Băcești, Proprietatea Casei Sf. Spiridon*, 1909, de ing. G. Costandachi.

²⁵ B.A., *Planul moșiilor*.

²⁶ G. Coman, *op. cit.*, p. 62, pct. VI, 6.

²⁷ *Planul moșiilor*.

²⁸ Semnalată de M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, I, p. 14. Amplasată eronat la V, în loc de NNE de satul Ezer.

²⁹ V. nota 27.

³⁰ Descoperită de M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 14-15. În 1966 M. Dinu efectuează săpături de salvare.

³¹ P. Condrea, *Dicționar*, p. 9 și B.A., *Planul moșiilor*.

³² *Tezaur toponimic*, vol. I, p. I, p. 3, catagrafia din 1828.

³³ B.A., *Planul moșiilor*.

³⁴ *Harta Rusă* la 1830; C.C. Biriță, *Dicționar*, p. 88-90.

³⁵ *D.I.R.*, A, XVI, vol. I, doc. 320 din 1533, martie 12.

³⁶ Jidovimă. În grai local, "o fierăstruire" într-o culme de deal, transversate de un drum, adâncit prin trecerea careșlor de-a lungul secolelor.

³⁷ Cf. Nota 35.

³⁸ Asemănări în *Acta MM.*, V-VI, p. 189-190.

³⁹ Similitudini, în *Acta MM.*, I, p. 233, fig. 7, 1-3, 6-9.

⁴⁰ Cercetare M. Dinu și N. Gostar, 1960, și în *România Liberă*, nr. 4808, din 1960.

⁴¹ B.A. *Planul moșilor*. La 1741, mai 14, aparținea lui Bublea, ce cumpărase o parte din moșie de la Ilie pitar, cf. și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 65.

⁴² *DRH*, A, I, doc. 9, B, p. 12-13, din 1399, noiembrie 28.

⁴³ G. Coman; *op. cit.*, p. 384, fig. 174, 5-6.

⁴⁴ G. Coman, *op. cit.*, p. 63, VI, 8, prelare după M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, I, p. 16-17. Semnalează în plus ceramică din sec. XIV/XV și XVI.

⁴⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, p. 70-75, unde: "Miron din Gărcini vinde din sat din Arnășeni, până la Rediul lui Țigan".

⁴⁶ *D.R.H.*, A.I., doc. 9, B, p. 12-13, din 1399, noiembrie 28.

⁴⁷ B.A. *Planul moșilor*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ V. nota 46. Aceasta poate fi vatra de pe: "pe Bârlad în gura Crasnei"

⁵⁰ *DRH*, A, I, doc. 189, din 1438 iulie 24, p. 268-270.

⁵¹ P. Condrea, *Dicționar*, p. 35 și 40.

⁵² *D.I.H.*, XVI, A, doc. 311, din 1584 (7092), mai 30, p. 257-258. Anterior satul se numise Drăgușani și avea hrisov domnesc de la Petru Rareș.

⁵³ Asemănări și la Bârlad, Valea Seacă, *Acta MM.*, VII-VIII, p. 109-110.

⁵⁴ *D.I.R.*, XVI, A, doc. 270, din 1529, martie 12.

⁵⁵ *Tezaur toponimic*, I, 1, p. 244.

⁵⁶ *DRH*, A, I, doc. 9, B, p. 12-13.

⁵⁷ *Tezaur toponimic*, I, 1, p. 333.

⁵⁸ *Cat. Doc. Mold.*, V, p. 148, doc. 573 din 1706, iulie 25. Aproape toate toponimile referitoare la cele două părți ale moșiei sunt active și astăzi, delimitând fără dubii aria comunei Dagâta. A se vedea și *Planuri*, jud. Vaslui, 1824.

⁵⁹ *DRH*, A, II, p. 230-232, doc. 156 din 1469, februarie 9:

⁶⁰ Obiectiv cercetat anterior de V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, I, p. 118, XXI.1.D.

⁶¹ Pârâul Racovăț, din doc. De la nota 59, pare să fi fost cel ce curge pe la sud de Complexul zootehnic.

⁶² Cf. Gh. Ghibănescu, înseamnă vad, în slavonă.

⁶³ *Tezaur toponimic*, I, 1, p. 694.

⁶⁴ *A.I.I.A.I.*, XXIII/1, 1986, p. 454; *R.A.I.*, XXI.510.I. "Observații la observații", de Mircea Ciubotaru.

⁶⁵ P. Condrea, *Dicționar*, p. 75; V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, I, p. 118, XXI, 3A, ambele lucrări o situează eronat, la limita cu satul Gârbești. Cetatea se află la 2 km spre vest.

⁶⁶ Toponimul Dealului Șanțurilor este încă viabil (A se vedea V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, I, harta de la p. 119). Pe versantul său se află cele 2 (3) șanțuri. Mulțumim pentru primele informații d-lui Gh. Butnărașu, pensionar salvic din satul Mănăstirea.

⁶⁷ *D.I.R.*, XVI, I, A, doc. 410 din 1546 (7054), aprilie 7.

⁶⁸ Ceramica sec. XV are analogii la Vaslui, Curtea domnească, în *Acta MM.*, I,

1979 de la Al. Andronic și R. Popescu, p. 123, fig. 3/1-7.

⁶⁹ *Planuri jud. Vaslui*, 1824; cf. Doc. De la nota 68, observăm că acesta era... "fiii Ilenii au luat partea de jos"

⁷⁰ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 78. V. și doc. menționat la nota 59.

⁷¹ A nu se confunda cartierul Boatca, din partea de NV a Tansei, contopit cu ea, cu satul Boatca din com. Dagâta, aflat la cca. 3 km VNV de el.

⁷² Gh. Bichuir, *Cultura*, asemănări cu ceramica din Gr. B. II, d/3, pl. CXXXIII, fig. 3.

⁷³ *Ibidem*, Gr. B I, d/3, pl. CI, Fig. 3.

⁷⁴ *Ibidem*, Br. BI, c/5, pl. XC, fig. 9 și BI, c/4, pl. XCIV, fig. 9.

⁷⁵ Ceramica asemănătoare în *Acta MM.*, I, 1979, p. 86, fig. 7/2-8.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *D.R.H.*, A., II, p. 230-232, doc. 156 din 1469, februarie 9, și *Planuri, jud. Vaslui*, 1824.

⁷⁸ Informație localnici. După poziția locului pot fi din sec. II-IV e.n.

⁷⁹ *D.R.H.*, II, p. 236-237, doc. 159 din 1469, iunie 9.

⁸⁰ *D.R.H.*, I, p. 12-13, doc. 9, B, din 1399, noiembrie 28,..."apoi drept către Sobuleț..."

⁸¹ *D.R.H.A.*, II, p. 230-232, doc. 156 din 1469, februarie 9.

⁸² V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 395, LXXIV.2. și *Planuri jud. Vaslui*, 1824.

⁸³ C. Chiriță, *Dicționar*, p. 111.

⁸⁴ B.A., *Planul moșilor*.

⁸⁵ Similitudini la V. Spinei, *Relații etnice*, p. 216, fig. 44/3,5.

⁸⁶ *D.R.H.*, A, I, doc. 235 din 1443, mai 31.

⁸⁷ *Planuri jud. Vaslui*, 1824 și Spiridonia, *Harta închipuitoare*.

⁸⁸ *ALLAI*, XXIII/1, 1986, p. 460. M. Ciubotaru, "Observații" la "Observații" (pct. B), la Repertoriul arheologic al jud. Iași, de V. Chirica, M. Tanasachi (vol. II, p. 430, LXXXI.9.B).

⁸⁹ V. nota 81.

⁹⁰ *D.I.R.*, A, XVII, vol, V, p. 1, doc.. 1 din 1621.

⁹¹ Asemănări la Bârlad, Valea Seacă, în *Acta MM.*, VII-VIII, p. 109-110.

⁹² *D.R.H.*, A, III, p. 471-473, doc. 263, din 1502, februarie 17.

⁹³ *Ibidem*, p. 510-511, doc. 286 din 1503, august 8.

⁹⁴ B.A. *Planul moșilor*.

⁹⁵ Informație Domnica Bitică și C. Oniche.

⁹⁶ Cantemir, *D.M.*, edițiile olandeză (1737) și germană (1771), cf. M. Ciubotaru, Podullung. Un toponim din harta Moldovei a lui D. Cantemir; publicată în *Limba română*, 4, anul XXX, 1985, iulie-august.

⁹⁷ *Cat. Doc. Mold.*, IV, p. 333, doc. 1485, din 1692, iulie 10.

⁹⁸ Informații de la Gh. Timofticiuc și V. Tutarache, bătrânul.

⁹⁹ Efectuate împreună cu arheologul R. Maxim-Alaiba, în 1986, aprilie 24.

¹⁰⁰ Figurina și omoplatul crestat au fost depuse la Muzeul județean Vaslui.

¹⁰¹ Donație a elevei Ioniță Angela-Simon.

¹⁰² Asemănări la D.G. Teodor, *Continuitatea populației*, p. 94, fig. 44/1.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 121/1, 6-7.

¹⁰⁴ Este o vatră dihotomică a fostului sat Mălinești; V.Gh. Ghibănescu, *op.*

cit., V, 1, p. 131-și următoarele.

¹⁰⁵ Donație făcută prin noi de Maxim Gabriel, în 1986. Depusă la Muzeul județean Vaslui.

¹⁰⁶ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 10.

¹⁰⁷ B.A., *Planul moșiilor*.

¹⁰⁸ Aceasta este vatra dihotomică a Leucușenilor. B.A. *Planul moșiilor*, Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 110 și următoarele.

¹⁰⁹ C. Chiriță, *Dicționar*, p. 41; P. Condrea, *Dicționar*, p. 57-58.

¹¹⁰ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 98.

¹¹¹ Obiectiv semnalat de C. Fănaru.

¹¹² *D.R.H.*, A, II, p. 53-54, doc. 38 din 1453, octombrie 22. Mareșalul C. Prezan, proprietar al unor importante părți din moșiile Mălinești și Horodeni, avea curtea în satul Schinetea, unde în 1943 a fost înmormântat; ctitor al "Podului" și "Școlii Mareșalului"

¹¹³ B.A., *Planul moșiilor*.

¹¹⁴ V. nota 112.

¹¹⁵ "Hațaș", din drumul cu rampă de trecere peste calea ferată. Posibil, că anterior, era pe hotarul dintre moșiile Marcoviceni și Leucușeni (B.A. *Planul moșiilor*).

¹¹⁶ Dopul a fost găsit de D. Simiuc, donat de noi Muzeului județean Vaslui.

¹¹⁷ Pare a fi prisaca lui Pârvu, pe pârâul lui Nancă, cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 96 și 102.

¹¹⁸ Similitudini la Corni, Poiana, Stâncești, Fedești. În *Acta MM.*, I, 1979, p. 58, 59, 64, fig. 4/1-5, p. 65, fig. 5/1-3, 7.

¹¹⁹ Observația și studiul aparțin dr. S. Sanie.

¹²⁰ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 7, 10, 63 și următoarele. Locuitorii acestei vetre a Meleșcanilor, devenită în final sat de țigani moldoveni (?), au fost decimați de holeră în sec. XIX. Pentru a opri "molima", peste cadavre au fost dărâmate locuințele, locul devenind seliște și cimitir... Informație Gr. Simiuc.

¹²¹ Este vatra veche, dihotomică, a Meleșcanilor. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 7, 10, 63.

¹²² Donat nouă de D. Simiuc; depuse de noi la Muzeul județean Vaslui.

¹²³ Hotar între moșiile Meleșcani și Slobozeni. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 49, 71, 93-94.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 67, 70.

¹²⁵ B.A., *Planul moșiilor*.

¹²⁶ Informație C. Secuianu.

¹²⁷ *D.I.R.*, A, XVI, IV, p. 464, doc. 570 din 1590, septembrie 1 - 1591, aug. 31.

¹²⁸ Donație de la Paraschiv Petru-Crinel.

¹²⁹ Vg. Secuianu donează un ghiveci de flori, capacitate 8-10 litri, ce ar fi fost produs aici (sec. XVIII).

¹³⁰ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 21-24, la 1764, septembrie 8.

¹³¹ *Ibidem*, p. 12-13, doc. din 1695 octombrie 20; 1695, noiembrie 10. Descoperirea vestigiilor acestor mori a fost semnalată Muzeului județean Vaslui.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ Toate doc. din sec. XIV-XVIII îl numesc pârâul Suhuleț, denumirea actuală a pârâului Hăusa, înscrisă și în alte țări militare este greșit preluată după V. Ghiriță, *Dicționar*, p. 95, unde aceasta este "Valea Haosului..." străbătută însă de pârâul Suhuleț.

¹³⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 50; moară construită de comisul Constantin Grecul.

¹³⁶ C. Chiriță, *Dicționar*, p. 111.

¹³⁷ Așezare cucteniană, inițial sondată de Al. Nițu, ulterior cercetată sistematic de R. Maxim-Alaiba, din 1984, cu rezultate deosebite, publicate parțial în *Acta MM*.

¹³⁸ *D.R.H.A.*, III, p. 488-490, doc. 273 din 1502 (7010), martie 14 și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 49-51, 100-102.

¹³⁹ C. Chiriță, *Dicționar*, p. 76. Pe coasta Dealului Bisericii aproape de pârâul Schineta (greșit: corect Suhuleț) în partea dinspre N a fost de asemeni sat cu biserică, numele nu i se cunoaște...

¹⁴⁰ Lucrare coordonată de arheologul R. Maxim-Alaiba.

¹⁴¹ Se pare că fenomenul exista și în sec. XIV. În actul de la 1399, noiembrie 28, este amintit cuvântul "Igriste", care se traduce din paleo-slavă ca "loc de Joacă" (pentru copii).

¹⁴² B.A. *Planul moșilor*, apare însemnat un cimitir, Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 101.

¹⁴³ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 23 și 49.

¹⁴⁴ Nu știu la care din soluțiile celor patru I. Cantacuzino se referea. Probabil la ultima, a lui Ioniță. La 1785 iazul mai exista V. și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 18 și 48.

¹⁴⁵ Mai sus de sat, pe deal, Spiridonia a construit câteva coșere pentru grâu și porumb.

¹⁴⁶ Informații de la M.V. Pânzaru, Maria și C. Secuianu.

¹⁴⁷ Similitudini la Valea Seacă, în *Acta MM*, V-VI, p. 189-190 și p. 379, fig. 15/2-3.

¹⁴⁸ Asemănări la Al. Andronic, *Iași*, p. 102, fig. 17/1-13 și p. 108, fig. 23/1-7.

¹⁴⁹ *D.R.H.*, A, II, p. 230-232, doc. 156, din 1469, februarie 9 și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 34.

¹⁵⁰ Donație a prof. I. Săraru, depusă la Muzeul județean Vaslui.

¹⁵¹ Toate celelalte obiecte au fost găsite de elevii trimiși de prof. Gh. Tămârja, în colecția căruia se află.

¹⁵² Cercelul are similitudini la D.Gh. Teodor, *Romanitatea*, p. 114, fig. 8, 11, 13.

¹⁵³ Monedele: 1. D = 22 mm., grosimea = 1 mm, pe față scrie: 1 pe avers vulturul bicefal și inscripția: CKEIE MUNZE K.K. OSTERREISCHE. 2. D = 34 mm, grosimea = 1,5 mm. Pe față, în jurul stemei, scrie: FUNFZEHN KREUTZER 15. În stânga stemei, cu litere mai mici scrie: Sus, BANCAPET, în stânga jos:... PEST, sub stemă, 1807, în dreapta TB... NG. Pe verso: Z.HUN.BOEH.GALIZ. U. LOD.

¹⁵⁴ Pe fața acestei monede este scris: ARCKIEP.SALISF.+IO RAEST. Pe revers: RUDBERTUS EPS. SALISB.

¹⁵⁵ Pe ultima monedă, tocit, se mai poate citi: NER. TRAIAN OPTIMA REGEMDRL VCGER. Pe avers am putut descifra doar: VARDIRCOP... O

OSPQR.

¹⁵⁶ C. Chiriță, *Dicționar*, p. 76..., "Deoarece aici (la Dumești Vechi - n.n.) nu avea cu ce se întreține". Deci satul era mic.

¹⁵⁷ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 50.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 37, 41, 50.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 46-47, 54-57.

¹⁶⁰ *D.R.H.*, A, II, p. 230 - 232, doc. 156 din 1469, februarie 9.

¹⁶¹ Parțial cunoscută M. Petrescu-Dâmbovița, Marin Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 21, preluată și de G. Coman, *op. cit.*, p. 124, XXVII. 2.

¹⁶² Dată pentru care mulțumim dr. Atila Laszlo de la Universitatea Iași.

¹⁶³ Asemănări la Bârlad, Valea Seacă, în *Acta MM*, V-VI, p. 375, fig. 11/5-8.

¹⁶⁴ O posibilă vatră veche de prisacă pe moșia Barăști.

¹⁶⁵ Cercetată anterior de M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 21, preluată de G. Coman, *op. cit.*, p. 124, XXVII. 4, care semnalează doar "silexuri", Hallstatt, sec. XV-XVIII.

¹⁶⁶ Iazul a fost semnalat de C. Chiriță, *Dicționar*, p. 93, la 1889. La refacerea stăvilărilor, grădinarul Coca Simiuc, găsește un craniu uman (care poate aparține așezării cucuteniene alăturate).

¹⁶⁷ Asemănări la Șt. Cucoș, *Cèramique*, fig. 75-77 și 86-89.

¹⁶⁸ O posibilă vatră veche, a fostului sat Borăști, pe moșia căruia se afla.

¹⁶⁹ În sec. XVIII se numea pârâul Petriosa, cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 47.

¹⁷⁰ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu și Em. Bold, *op. cit.*, p. 21, preluată de G. Coman, *op. cit.*, p. 124, XXVII. 3, care semnalează monede (Vg. Secuianu găsește monede de tipul solidus, 1665) și ceramică din sec. XVI-XVII.

¹⁷¹ Asemănări la D. Gh. Teodor, *Continuitatea*, p. 94, fig. 44/1-6.

¹⁷² Similitudini la Al. Andronic, *Iașii*, p. 109, fig. 24/1-6, 10.

¹⁷⁴ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 20-21, preluată de G. Coman, *op. cit.*, p. 124, XXVII. 1. Este eronat toponimul "Valea Hodoreni"; aceasta se află la cca. 5 km VNV. Se semnalează doar Cucuteni AB, Noua, început de Hallstatt, La Tène, sec. III-IV și amfore romane.

¹⁷⁵ Asemănări la Vl. Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia*, p. 131, fig. 5/2.

¹⁷⁶ Similitudini în *Acta MM*, I, 1979, cf G. Coman, Cercetări în sudul Moldovei, p. 86, fig. 7/2-8.

¹⁷⁷ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 57-58.

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 54-58.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 54-56.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 45-47, 54-56.

¹⁸¹ Corespondențe la Al. Andronic, *Iașii*, p. 100, fig. 15/9-13; p. 102, fig. 17/1-9 și p. 109, fig. 24/1-4,6.

¹⁸² Nota 179.

¹⁸³ Cercei găsiți de Gr. Horobeț.

¹⁸⁴ Semnalată de Ec. Vulpe, 1943, O. Mărculescu, 1945-1946 (ca și așezarea de la nota 165), M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 21. Reluată de G. Coman, *op. cit.*, p. 124, XVII, 5, care semnalează doar culturile Criș, secolelor III-IV și unele, probabil, secolelor VI-VII.

- ¹⁸⁵ Similitudini la V. Spinei, *Realități etnice*, p. 216, fig. 44/3-5.
- ¹⁸⁶ De asemeni la Al. Andronic, *Iași*, p. 100, fig. 15/1-13.
- ¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 102, fig. 17/8, 11, 13.
- ¹⁸⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 46-47 și 54-56.
- ¹⁸⁹ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 21, semnalează Cucuteni A și La Tène.
- ¹⁹⁰ În sec. XVIII se numea pârâul Izvorului.
- ¹⁹¹ Asemănări la Șt. Cucoș, *Céramique*, fig. 1 și 5.
- ¹⁹² Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 47.
- ¹⁹³ Catalogul *Monede și bancnote românești*, București, 1977, la nr. 3394. Monede găsite și donate de Al. Maxim din Valea Mare.
- ¹⁹⁴ Însemnată pe harta Armeneștilor, de la 1837, mai 27, inclusă în vol. lui C. Gh. Radu, *Todireștii*, la p. 27.
- ¹⁹⁵ Nu știu dacă aceasta are vreo legătură cu "...descoperirile de pe pârâul Pietrosu... unde s-au găsit urmele unui mormânt, ale unei statui și o lespede cu inscripții...", înscrise în *Inventar arhivistic*, p. 216, dosar 1381/1935, la Arh. Stat. Buc., fond Spiridonina.
- ¹⁹⁶ Tumuli de la nr. 119 b, se pare că aparțin locuirii Noua-Sbatinovka; ceilalți de la nr. 62 a, b sunt dacici.
- ¹⁹⁷ Sunt 8-12 tumuli cu diametrul de 10-40 m și înălțimi de 0,60-3,00 m.
- ¹⁹⁸ "Explorat" de fostul învățător Gh. David; cu materialele găsite a înființat un "colț muzeistic" la școala din Dumești, pierdut ulterior. Informație Gr. Simiuc.
- ¹⁹⁹ Este tumulul amintit în actul de la 1399, noiembrie 28 (*DRH*, A I, doc. 9, B, p. 12-13).
- ²⁰⁰ Până în sec. XIX pârâul se numea Leucușeni (Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 96).
- ²⁰¹ *D.R.H.*, A, II, p. 231, doc. 156 din 1469, februarie 9.
- ²⁰² *Planul moșilor*, 1830.
- ²⁰³ Atestare documentară indirectă, ca moșie, la 1625, martie 15, cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 70-75.
- ²⁰⁴ Nota 201. Aici se afla satul, nu la Armășeni (cca. 3 km spre S), cum se afirmă. În doc. de la 1469, II, 9, se spune: "...și mai jos de Soholet, Bereștii".
- ²⁰⁵ C. Chiriță, *Dicționarul*, la pp. 97 și 167 confundă pâraiele Suhuleț și Schinetea.
- ²⁰⁶ Asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*, pl. XLIII, fig. 3, A, b/1 (pentru oale-borcan) și pl. XLII, fig. 4 și 5, grupa A, b₂, b₃; pl. XCI, fig. 7, B, I, c/4 (pentru străchini).
- ²⁰⁷ *D.R.H.* A, III, p. 87-89, doc. 47 din 1489 (6997), ianuarie 22; B.A., *Planul moșilor*; și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 95.
- ²⁰⁸ Informații de la D. Blăniță și I. Luca.
- ²⁰⁹ *D.R.H.*, A, XXII, p. 49, doc. 45 din 1634 (7142), februarie, fără zi.
- ²¹⁰ *D.I.R.*, A, XVI, IV, p. 464, doc. 570 din 1590, septembrie 1 - 1591 august 31, 7099 și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 22.
- ²¹¹ Se află în pădurea Dumești, pe linia dintre n.a. 46 și 47. Informație Gh. Nechita.
- ²¹² Indicată de Gr. Rusu.
- ²¹³ Interferență cu așezarea nr. 134.
- ²¹⁴ Pentru arătarea locurilor mulțumim de asemeni lui Grig. Rusu.

²¹⁵ Asemănări la Corni, Curteni, Poiana, Fedești ș.a.

²¹⁶ Se suprapune peste partea de sud a fostului sat Slobozeni-Vest.

²¹⁷ Acesta este cel mai vechi obiect, făcut de mâna omului, în toată zona cercetată de noi.

²¹⁸ Biserica și cimitirul deserveau ambele sate, fiind situate pe pârâul Toga, hotar între cele două moșii. Vezi Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 50.

²¹⁹ *Mem. Antiq.*, III, 1971, p. 299.

²²⁰ Interferență cu așezarea următoare, nr. 139 a-c.

²²¹ Spre E, la 150 m, există o necropolă sarmatică (nr. 1400).

²²² În 1986, la săparea mormântului lui I. Topliceanu. Informație Gh. C. Bucur.

²²³ Asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*, pl. CII, fig. 1; pl. CIII, fig. 5, ambele în grupa BI, tip d/2; pl. CXXIV, fig. 1-3, gr. B II, tip d/6.

²²⁴ Cu vestigii arheologice din sec. VII/VIII și IX/X.

²²⁵ Asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*, pl. XC, fig. 5, gr. BI, tip c/1; pl. LXXXIX, fig. 4, gr. BI, tip c/6; pl. LXXXVIII, fig. 4, BI, c/5 (capace de urnă); pl. CVIII, fig. 4, BI, e/2 (capace de urnă; pl. LXXII, fig. 3, B I, a/3 (urne cenușii); pl. XCI, fig. 7, B I, c/1 (străchini cenușii).

²²⁶ Numeroase castroane și boluri cu asemănări și la Bârlad, Valea Seacă, *Acta MM.*, V-VI, p. 122, fig. 10/3, 5, 7, 11, 13-14; p. 123, fig. 11/11, 13, 15.

²²⁷ Observația și studiul aparțin dr. Silviu Sanie.

²²⁸ Pentru cultura Dridu, corespundențe în *Acta MM.*, I, 1979, G. Coman, *Cercetări...*, p. 86, fig. 7/2-8.

²²⁹ Donație către noi, de la D. Palade, prin Pr. C. Marin. Ultimele două au fost depuse de noi la Muzeul județean Vaslui.

²³⁰ Considerăm că aici se află o necropolă sarmatică.

²³¹ *Ibidem.*

²³² *Ibidem.*

²³³ Coasta acestui deal a fost împădurită până în secolul XIX. Aici au fost aduși numeroși răzeși din satul Dumești cu act de vânzare, a moșiilor lor, către vel vistiernicul Iordache Cantacuzino. Deveniți clăcași, i-a mutat treptat lângă una din curțile sale (nr.156),obligându-i să defrișeze pădurea pentru a-și construi casa. Probabil, după 1864 s-au mutat în Dumeștii Vechi.

²³⁴ Donate de noi Muzeului județean Vaslui prin arheologul Ruxandra Maxim-Alaiba.

²³⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, p. 21. Reluate de G. Coman, *op. cit.*, p. 125, XXVII. 7.

²³⁶ "... am săpat un șanț adânc de 1,5 m, lung de 200-250 m, în care am găsit 20-30 oale mari cu capac, cu cenușă și oase de om. Conținutul a fost deșertat în săculețe de pânză. S-au găsit și cercei, inele, brățări. La plecare au luat și săculețele și oalele" Informație Gh. Maxim din Valea Mare, participant la lucrări.

²³⁷ Arh. Stat. Buc., Spiridoniu, *Inventar arhivistic*, dosar nr. 21, din 1824-1848 cu situația ȝiganilor vătrași, robi ai Spiridoniei, aduși de la Hoisești - Iași. Unii au venit mai târziu de la Drăgușeni - Iași.

²³⁸ În u.a. 21.

²³⁹ U.a. 45. Cota cca. 410 m (față de nivelul mării).

²⁴⁰ Asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*, pl. C, fig. 3, și 4, B II, d/1; pl. CXXXI, fig. 5, B II, d/1; pl. CXXXVI, fig. 1-3, B I, b/1.

²⁴¹ Deoarece țigani vâtrași fuseseră aduși de Spiridonie abia la începutul sec. XIX, înseamnă că locuirile din secolele XVII-XVIII aparțineau răzeșilor din Borăști, care nu-și vânduseră pământul lui Iordache Cantacuzino. Vezi și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 61.

²⁴² Multe asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*.

²⁴³ Asemănări în *Acta MM*, I, 1979, Em. Zaharia și C. Buraga, *Cercetări arheologice de suprafață*, p. 255, fig. 10-3 și 18.

²⁴⁴ Dumitrașco Ștefan, tatăl său, cumpărase 2-3 din moșia Dumești, vezi G. Coman, *op. cit.*, V, 1, p. 32-33.

²⁴⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 32-33.

²⁴⁶ Ceramică asemănătoare la Bârlad, Valea Seacă, în *Acta MM*, V-VI, p. 376, fig. 12/1-3, 8-10; p. 377, fig. 13/1, 5-7; p. 379, fig. 15/5 și în *Acta MM*, VII-VIII, p. 109, 110; 121, fig. 9/7.

²⁴⁷ Similitudini la V. Spinei, *Realități etnice*, p. 216, fig. 44/2, 4.

²⁴⁸ Din 1938, V. Doru, săpând o groapă în spatele casei sale, la 1,60 m adâncime, a găsit un schelet uman, orientat N-S, lângă care se aflau 3-4 ulcele, negre, cu gâtul lung, și fundul larg. Sfătuit de preot le-a îngropat la loc.

²⁴⁹ Aici era vatra veche a satului Borăști. Atestat documentar la 1502, ca Terpești (*D.R.H.*, III, p. 488-490, doc. 273 din 1502 (7010), martie 14) și ca Borăști la 1546 (*D.I.R.*, XVI, A, I, doc. 418 din 1546 (7054), aprilie 15) și Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 59-63.

²⁵⁰ La est de drum a fost, probabil, ultima vatră a satului Clicești (răzeșii "nevânduți").

²⁵¹ La vest de drum era vatra dihotomică a satului Borăști.

²⁵² Este cea de a doua vatră a satului Valea Mare.

²⁵³ Este punctul în care dr. D.Gh. Teodor efectuează, în 1987 și 1988, sondaje sistematice. Rezultate inedite.

²⁵⁴ Prezintă numeroase asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*, pl. XLIV, XLVII etc.

²⁵⁵ Probabil vetre de prisacă sau (și) locuințe izolate.

²⁵⁶ Vezi nota 253.

²⁵⁷ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 59-63.

²⁵⁸ Numeroase asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*, în pl. LVIII, LXXXIV.

²⁵⁹ Scheletul și puținele resturi materiale au fost ridicate de prof. I. Străjeru.

²⁶⁰ "...cârțițele scoteau hârburi pe mușuroaie". Informație Dochița Pătrașcu.

²⁶¹ Cuptorul se afla pe moșia Clicești și a funcționat, aproximativ, între 1630-1830.

²⁶² *D.R.H.*, A, II, p. 380-382, doc. 250 din 1483, august 14.

²⁶³ *D.R.H.*, A, II, p. 387-389, doc. 253 din 1483, noiembrie 23.

²⁶⁴ a/ Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui 1824*; b/ Arh. Stat. Buc., Spiridonie, *Harta închipuitoare*; c/ *Planul moșiei Găureni*, și o parte din Mirești, ținutul Vasluiului, 1846.

²⁶⁵ Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, nr. 39, 1824.

²⁶⁶ *D.H.R.*, A, II, p. 93, doc. 62 din 12 aprilie 1457-15-4 iulie 2, și nota 264.

Mireștii nu sunt, așa cum se afirmă, vatra veche a Găurenilor. Au existat, ca sate, în același timp.

²⁶⁷ V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 430, LXXXI. 8. A (29), semnalează: "...așezarea de tip Poienesti, o locuire din sec. IV e.n. în asociere cu amfore romane. Un cuțit curb din silex aparține unei locuiri Noua.

²⁶⁸ a/ *Planul moșiei Găureni*; 1846; b/ Spiridonia, *Harta închipuitoare*; c/ Referitor la pâraiele Mirești și Siliștea V.C. Chiriță, *Dicționarul*, p. 87-88.

²⁶⁹ V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 430, LXXXI. 8. A. (29), semnalează Cucuteni A și secolul XIV/XV. ¹

²⁷⁰ *Planul moșiei Găureni*, 1846; Arh. Stat. Buc., Spiridonia, *Harta închipuitoare*. Conform acestora, aici era partea de sat clăcăsească. Proprietatea familiei Andronic până pe la 1820, apoi a serdarului Matei Parp.

²⁷¹ *D.R.H.*, A, I, p. 276-278, doc. 196 din 1439, iulie 2.

²⁷² Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, 1824, nr. 39.

²⁷³ V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 429, LXXXI. 4. H, semnalează sec. IV, amfore romane și sec. XV, XVI-XVII, XVII-XVIII.

²⁷⁴ V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 428, LXXXI. 4.g. Nu pe coasta de NE a dealului ci pe cea de SV. Am descoperit în plus ceramică dacică și bastarnică, nu însă medievală.

²⁷⁵ Numeroase resturi ceramice au asemănări la Gh. Bichir, *Cultura*.

²⁷⁶ Semnalată de V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 428, LXXXI.4.D. (prima parte):

²⁷⁷ Este jumătatea estică a fostului sat Glodeni (1/2 de vest, la nr. 59). Arh. Stat. Buc., Spiridonia, *Harta închipuitoare*; Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, 1824, nr. 39; V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 428, LXXXI.4.D. (a doua jumătate), unde semnalează Noua, XI-XII, XV, XVII-XVIII.

²⁷⁸ I.F.R., *Tezaur toponimic*, I, A, p. 294, îl înregistrează ca sat la 1772. Dmitriev, *Recensământul*, p. 237, și anul 1774.

²⁸⁰ Radu, *Todirești*, p. 23, este atestat doc. la 1597 cf. Arh. Stat. Iași, *Documente*, P. 409, Doc. 188. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, II, 1, p. 102, doc. 82 din 1635, iulie 1, unde în scrisoarea lui Iurașco din Hodoreni este menționat aprodul Vasile Căpracia din Armenești.

²⁸¹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, IV, 2, p. 70-75, hotarnica Armășenilor, din 1746, august 5, Miron din Gărcina vinde lui Lungu din Olășai la 1625, martie 15.

²⁸² Obiecte donate de Al. Maxim și C.V. Brașoveanu, depuse de noi la Muzeul județean Vaslui.

²⁸³ Sec. XV, asemănări la Vaslui, Curtea Domnească, în *Acta MM*, I, 1979, de Al. Andronic și R. Popescu, p. 123, fig. 3/1-7.

²⁸⁴ Nota 280.

²⁸⁵ Vezi Radu, *Todirești*, p. 27, în harta din 1837, mai 27.

²⁸⁶ *Ibidem*, În plus Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, nr. 39, 1824 (în care amplasarea seleștii este eronat făcută).

²⁸⁷ Asemănări în *Acta MM*, I, 1979, Em. Zaharia, C. Buraga, *Cercetări arheologice de suprafață în com. Dănești, Rebricea și Tăcuta (jud. Vaslui)*, p. 244, fig. 2/7.

²⁸⁸ *D.I.R.*, XIV, A. III, p. 464, doc. 570 din 1590, septembrie 1 - 1591, august 31.

G. Coman, *op. cit.*, p. 250, LXIV. 18. Recercetând noi am descoperit și ceramică din secolul IV.

²⁸⁹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 46.

²⁹⁰ U.P. III Dumești, u.a. 1 (spre sud), u.a.10 (la vest) și u.a. 3 (la nord).

²⁹¹ Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, Nr. 34, 1838.

²⁹² Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 45-46. La 1785, în hotarnica moșiei Dumești, se spune: "...pără unde este drumul din codru, la o poeniță, seliștită, unde este loc vechiu de prisacă se ce numește la Baligă"

²³⁹ *D.I.R.*, A, XVII, IV, p. 447-449, doc. 576 din 1620, aprilie 12. Aceasta ar putea fi: "...se întăresc lui Nicoară mare vornic... o prisacă cu pomi ce iaste în satul Răcești..."

²⁹⁴ C. Radu, *Todireștii*, p. 29. Date nesigure, uneori contradictorii. Nu face trimiteri complete la documente identificabile. Mai sigur C. Chiriță, *Dicționar*, p. 86. Enumerând satele com. Todirești, la 1889, apare și Mahalagă.

²⁹⁵ Cu corespondențe la Bârlad, Valea Seacă, în *Acta MM*, V-VI, p. 376.

²⁹⁶ G. Coman, *op. cit.*, p. 249, LXIV. 13, semnalează numai sec. IV e.n.

²⁹⁷ *D.R.H.*, A, III, p. 318-319, doc. 175 din 1495 (7003), ianuarie 24.

²⁹⁸ C. Radu, *Todireștii*, p. 93-94. Dimitriev, *Recensământul*, p. 170, *Colecția A. Ursăchescu*, 264, doc. de la 1845, martie 26.

²⁹⁹ Vezi nota 288 și Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, nr. 34, 1838.

³⁰⁰ Semnalare M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, I, p. 24-26. Reluată de G. Coman, *op. cit.*, p. 248, LXIV. 1.

³⁰¹ *Ibidem*, G. Coman, la nr. LXIV.7. Recercetând, s-au găsit locuiri Precucuteni și Noua.

³⁰² Mențiune în actul de la nota 288.

³⁰³ Informație de la N. Barnea și V. Matei.

³⁰⁴ Arh. Stat. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, Nr. 34, 1838.

³⁰⁵ I.F.R., *Tezaur toponimic*, I, A, p. 665.

³⁰⁶ Arh. Stat. Buc. *Planuri jud. Vaslui*, nr. 34, 1838.

³⁰⁷ *Ibidem*.

³⁰⁸ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, XV, Vasluiul, Studii și documente, traduse din slavona veche, Sternic, ca Apa Pătulelor; Șacovăț - Tulburel; Gârbovăț - Gârbov.

³⁰⁹ C. Radu, *Todireștii*, p. 30, citează pe N. Iorga cu Neamul Agarici și răzeșii fălcieni și vasluieni, în *Analele Academiei* (?), p. 189.

³¹⁰ *D.I.R.*, A, XVI, IV, p. 273, din 1599, decembrie 4.

³¹¹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, 1, p. 46.

³¹² C. Cihodaru, *Stațiunea neolitică de la Rafaila*, în *Almanahul Liceului Mihail Kogălniceanu Vaslui* (1933-1934) p. 220 și următoarele, M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, II, p. 9. Recercetare G. Coman, *op. cit.*, 249, LXIV, 14.

³¹³ Masivele alunecări de pământ din toată zona s-au produs între "Cucuteni" faza AB, când au distrus și așezarea nr. 210, și Hallstatt final, tumulii dacici rămânând intacti. Credem că se datorează unor cutremure de putere neobișnuită.

³¹⁴ Numerele de ordine date tumulilor, din cadrul "câmurilor de tumuli" provin din registrul nostru de periegheze.

³¹⁵ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, I, p. 20-30; G. Coman,

op. cit., p. 195, XLVI, 1.

³¹⁶ Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, XV, Vasluiul, Studii și documente, trage din slavona veche, Velna - Apa Boului.

³¹⁷ Donație de la Const. Nechita din Vulturești.

³¹⁸ Cf. Celor de la nota 316. Racova se traduce prin "Răcoasa" (apă cu raci).

³¹⁹ *D.R.H., A, I*, p. 239-240, doc. 170, din 1437, mai 15.

³²⁰ I.F.R., *Tezaur toponimic*, II, A, p. 1047. Biserica ar fi fost adusă de pe Dealul Beciului din Dumești, de pe vatra fostului sat Mălinești (nr. 60), aici fiind mărită. Informație Gh. Timofticiuc, Băcești.

³²¹ B.A. *Planul moșilor*, 1830.

³²² Informație Maria Spurnă, Dumești.

³²³ Doc. de la nota 319. În act satul este numit: "...al cincilea sat, unde a fost vărtecul lor vechi, din veac..." I. Bogdan traduce expresia prin: "...unde au fost descălicătoarea ce vechi dintâi" (la p. 517).

³²⁴ Altă atestare doc. *D.I.R.*, XVI, I, doc. 402 din 1546, aprilie 2, unde se spune: "...un sat de pe Racova anume Dumbrăveriii, unde din veac era Văratul cel Vechiu a lui Ștefan Voievod..."

³²⁵ La mormântul pr. I. Ștefănescu.

³²⁶ 1814 este anul înscris în pisană de deasupra ușii de intrare. Clopotul turnat la Viena la 1792, atestă fie că, 1814 este data unei reparații capitale a bisericii, aceasta fiind mai veche, sau că folosisese la biserică pe care satul o avusese (?) pe vatra de "La Case" (nr. 230), unde i-a alungat epidemia de ciumă (1769?); știu unii localnici.

³²⁷ M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, II, p. 17; G. Coman, *op. cit.*, p. 149, XXXII. 5, menționează secolele XV-XVII.

³²⁸ *D.I.R.*, XVII, A, V, p. 330, doc. 438 din 1625, martie 24. Aici era "...partea lui Nechifor din satul Dumbrăveni... unde a fost prisaca lui Nechifor, la fântână la Cosița", și Gh. Ghibănescu, *Surete și Izvoade*, VIII, p. 257-268.

³²⁹ Vezi nota 327; G. Coman, *op. cit.*, p. 149, XXXII. 6 ce semnalează sec. III-IV.

³³⁰ Asemănări la Bârlad - Valea Seacă, în *Acta MM*, V-VI, p. 376, fig. 12/1-3, 7-11 și p. 377, fig. 13/1,5-7.

³³¹ G. Coman, *op. cit.*, p. 149, XXXII. 7.

³³² Asemănări în *Thraco-dacica*, II, 1981, S. Teodor, *Așezarea geto-dacică de la Huși-Corni*, p. 175, fig. 6/2; p. 177, fig. 11/1-2; p. 178, fig. 13/7-9; p. 181, fig. 19/5-10; p. 182/fig. 21/2-8; p. 187, fig. 33/5-10.

³³³ În catalogul cu ștampilele de olar, de la I.A.Iș., nu există această marcă. Toarta, a fost folosită ulterior, probabil la lustruirea vaselor, având un capăt tocit, ceea ce a afectat parțial inscripția.

³³⁴ Dmitriev, *Recensământul*, I, p. 234.

³³⁵ Descoperire din 1966, făcută de inv. R. Dăscălescu, care a predat materialele găsite dl. acad. M. Petrescu-Dâmbovița, pentru datare.

³³⁶ Nici un localnic nu cunoștea conținutul. Mulțumim dl. Prof. L. Simenschi de la I.I. "A.D. Xenopol" Iași, pentru traducere. Două cuvinte nu se deslușesc clar "Cioforăni", care aproape sigur este Hodoreni și "Ciăruțașul" (?). Cel ce a săpat în lemn nu știa carte.

³³⁷ G. Coman, *op. cit.*, p. 218, LXIV. 9, reia după M. Petrescu-Dâmbovița,

M. Bold și Em. Dinu ce semnalează “așezarea La Tène” de tradiție hallstattiană”, dar o înscrie greșit, în partea I a lucrării (p. 39-40), ea aparținând părții a II-a (zona Racova).

³³⁸ Semnalată și de G. Coman, *op. cit.*, p. 139, XXXII. 6 (?), cu vestigii ale sec. III-IV.

³³⁹ G. Coman, *op. cit.*, p. 218, LIV. 10, semnalează vestigii din “epoca migrațiilor și din feudalism”, greșind atât toponimul care corect se numește Gura Bogdanei, cât și apartenența la satul Cursești-Deal, com. Pungești, în loc de Dumbrăveni, com. Gărceni.

³⁴⁰ Vezi nota 319.

³⁴¹ Semnalată de M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, II, p. 17, reluată de G. Coman, *op. cit.*, p. 148, XXXII. 3, cu locuiri din La Tène și din sec. XVI-XVII.

³⁴² *DRH*, III, A, p. 188-191, doc. 96, împreună cu satul Băltenii (Vale).

³⁴³ Semnalată de M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, II, p. 9, G. Coman, *op. cit.*, p. 64, VII. 1, care semnalează doar sec. XV-XVI.

³⁴⁴ Semnalată de M. Petrescu-Dâmbovița, M. Dinu, Em. Bold, *op. cit.*, II. 9 și G. Coman, *op. cit.*, p. 64, VII, 4, ce notează ”locuire hallstattiană, morminte feudale și o monedă...”

³⁴⁵ *DRH*, III, A, p. 188-191, doc. 96 din 1491 (6999), Octombrie 15.

³⁴⁶ *Ibidem*

³⁴⁷ *Ibidem*.

³⁴⁸ Anchetă. Doar unul din bătrânii satului, cu care am discutat, știa că satul, înainte de a veni pe această vatră, era amplasat într-un bazinet situat la vest de vârful dealului Scheauca (la cca. 3 km N), acolo unde a fost via fostului CAP Pioenari. Punct necercetat încă de noi.

³⁴⁹ Informații și de la Maria și C. Secuianu.

³⁵⁰ *AMM*, V-VI, p. 335, N. Ciubotaru, Cercetări arheologice de suprafață în comuna Vulturești (jud. Vaslui). Semnalează ceramică atipică probabil neolitică, prima și a doua epocă a fierului, sec. XVII-XVIII.

³⁵¹ Denumit la începutul sec. XIX și Brăhășești sau Călugărenii Vechi, cf. IFR, *op. cit.*, I, p. 145, col. 1.

³⁵² *DRH*, I, A, p. 312-313, doc. 222 din 1442 (6950), August 1.

³⁵³ V. Chirica, M. Tanasachi, *R.A.I.*, II, p. 471.

³⁵⁶ Urmele materiale aparținând epocilor mai vechi sunt insuficiente pentru a fi considerate așezări.

³⁵⁷ Nu evidențiem aici mori de apă, stâni, cuptoare de olar, necropole.

³⁵⁸ O așezare în care s-a locuit mai multe secole, apare în fiecare din acestea.

³⁵⁹ Aceleași observații face și dr. V. Spinei în *Moldova...*, p. 90.

³⁶⁰ V. Spinei, *Moldova...*

³⁶¹ “+” Brudurești, semn pentru satele desființate.

³⁶¹ “LXXXI.4.E”, date preluate de la V. Chirica, M. Tanasachi, *op. cit.*, p. 428-429.

³⁶³ “LXTV.9”, idem de la G. Coman, *op. cit.*, p. 248-249.

³⁶⁴ V. Spinei, *Moldova*, p. 90.

³⁶⁵ Elementele în baza cărora s-au efectuat calculele, au fost luate după V. Spinei, *Moldova...*

³⁶⁶ *Ibidem*.

³⁶⁷ V. Spinei, *op. cit.*, p. 193. Nu credem că este o excepție de la regulă. Constatările noastre sunt, probabil, valabile, în zone asemănătoare d.p.d.v. geografic cu cea în care am efectuat noi cercetările.

³⁶⁸ V. Spinei, *op. cit.*, 205.

³⁶⁹ La 1399 bazinul mijlociu al pârâului Suhuleț era numit "Zăvoiul veșnic", (*DRH*, A. I. doc. 9 B din 1399, Noiembrie 28).

³⁷⁰ Tezaurul se află restaurat la Muzeul "Ștefan cel Mare" Vaslui și este foarte probabil că a aparținut lui Pătru Brudur, sau unuia din cei doi fii ai săi (*DRH*, A, III p. 87-89 din 1489, Ian. 22).

³⁷¹ *DRH*, A, I, doc. 9 B, p. 12-13.

³⁷² V. supra, 370.

³⁷³ Se pare că aparțin satului Băcești, aflat pe acea vatră până la jumătatea secolului XIX.

³⁷⁴ În vetrele vechi ale acestor sate cercetările arheologice sunt incomplete ori nu s-au efectuat încă.

³⁷⁵ Vezi nota 361.

³⁷⁶ Țibăneștii Buhlii, ca și Armășenii, ș.a. aveau numeroase "cuturi"

³⁷⁷ Informații preluate după V. Chirica, M. Tanasachi, *op. cit.*, II, p. 395, LXXIV. 2. C.

³⁷⁸ Dumeștii Noi înglobează în actuala sa vatră fostele sate: Mălinești Leucuseni, Meleșcani, Slobozeni-Est, Andriești și Mănăstirea Andriești, deci și mărturiile lor arheologice.

³⁷⁹ Prin regroupare, locuitori ai fostelor sate Băicăuți (Hodoreni), Rângoia și Berești, au dus la înființarea satului Schinetea.

³⁸⁰ Arh. St. Buc., *Planuri jud. Vaslui*, 1824, și V. Chirica, M. Tanasachi, *op. cit.*, II, 427, LXXXI, 18, 1c. Pentru unele așezări învecinate, dar cercetate incomplet de noi, apelăm la date din repertoriile arheologice ale județelor Iași și Vaslui.

³⁸¹ *Ibidem* și LXXXI.10.I.

³⁸² Cf. G. Coman, *op. cit.*, p. 249.

³⁸³ *Ibidem*, p. 248-249, LXIV, 2-4, pentru sec. II/III-VIII/IX (?).

³⁸⁴ Contopit cu Todireștii în a II-a jumătate a sec. XIX. Resturile arheologice după G. Coman, *op. cit.*, p. 248-249. LXIV. 7.

³⁸⁵ Cf. G. Coman, *op. cit.*, p. 195, XLVI. 3-5.

³⁸⁶ A se vedea, de ex., Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, V, în întregime.

³⁸⁷ *Ibidem*, p. 106-108.

³⁸⁸ G. Coman, *Statornicie, Continuitate*, Repertoriul arheologic al județului Vaslui, București, 1980 și V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul Arheologic al județului Iași*, I, Iași, 1984; II, Iași, 1985.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES ET HISTORIQUES DANS LA ZONE MÉDIANE DU BASSIN SUPÉRIEUR DE LA RIVIÈRE BÂRLAD

Résumé

Les recherches archéologiques et historiques effectuées les dernières décennies dans la zone médiane du Bassin Supérieur de la rivière de Bârlad sont d'une grande importance, étant donné la richesse et la variété de cette

espace géographique. C'est grâce aux informations que nous avons découvertes dans les documents médiévaux que nous pouvons mieux connaître l'évolution de la société humaine du début jusqu'au Moyen Âge.

Bien que cette zone géographique en question aie été examinée antérieurement du point de vue archéologique, notre recherche de ces dernières années ont réussi à mettre au jour de nouveaux et intéressants vestiges qui ont beaucoup contribué à enrichir les réalités archéologiques de cette partie du Plateau Central Moldave.

La description de ces recherches archéologiques a été réalisée par commune et par villages. L'ordre de leur succession a été fait dans le sens du cours d'eau des rivières dans cette zone en question.

Pour une facile identification des habitats humains nous avons utilisé une numération simple de 1 à 257. Cette numération correspond également aux dessins des planches archéologiques et les signes situés sur ces cartes. Le territoire parcouru a été divisé en cinq petits bassins des principaux ruisseaux. Ils sont marqués par les chiffres romains de I à V.

Sur ce territoire nous avons découvert plus de 220 sites archéologiques et également 36 habitats humains dépistés antérieurement ont été recherchés à nouveau, les dates obtenues en complétant ou en corrigeant l'information.

La plus vieille (information) découverte provient du **Paléolithique Inférieur Final**.

La période néolithique est bien représentée par les cultures **Criș** et **Cucuteni**.

Dans la période de transition vers l'âge du bronze on remarque dans de nombreuses lieux la présence des ensembles **Horodiștea-Foltești** et **Horodiștea-Erbiceni**, avec deux logements de teinte **Gorodok-Usatovo**.

Nous avons aussi trouvé de vastes ensembles de type **Noua**, avec de faibles présences de type **Costișa** et **Sabatinovka**.

Les objectifs de type **Hallstatt** sont mieux représentés que ceux datant de la moyenne période.

En commençant avec la culture **Noua** et jusqu'aujourd'hui les habitats humains sont continus, plus intermitents les VI-VII-ème siècles de notre ère, ou plus considérables dans d'autres périodes (les V-II avant notre ère, II-IV, XIII/XIV-XIX notre ère).

Nous remarquons également dans la zone recherchée l'existence de quatre châteaux-forts thraco-daces et cinq refuges consolidés, probablement géto-daces.

Parmi les 60 tumulus environ, qui ont été signalés dans la zone, huit abritent probablement des tombeaux princiers.

De nombreuses traces de habitation découvertes dans le Bassin Supérieur de la rivière Bârlad prouvent une existence humaine intense et continue du début jusqu'aujourd'hui, grâce particulièrement, aux conditions de relief et de climat propre en cette zone du Plateau Central Moldave.

Par les recherches entreprises dans cette zone, a beaucoup grandi le nombre des objectifs archéologiques de diverses périodes historiques, en remarquant avec cette occasion aussi la grande variété de recherches matérielles existentes, l'intensité des logements humains autochtones, aussi la présence de quelques éléments culturels allogènes.

LISTA ILUSTRAȚIEI

Planșa nr.1. Județele Iași și Vaslui. Comunele cercetate.

Planșa nr.2. Bazinele hidrografice Bârlad, Gârbovăț, Sacovăț, Racova, Stemnic.

Planșa nr.3. Harta comunelor Delești, Bălteni, Ștefan cel Mare, jud. Vaslui.

Planșa nr. 4. Paleolitic (135¹⁻³, 50, 66¹, 76¹, 102¹, 111, 200¹⁻², 203); eneolitic (30, 102²); cultura Criș (66²⁻³, 106¹⁻³, 123, 154¹⁻², 200³⁻¹³); cultura Pecucuteni (102¹³, 113¹); cultura Cucuteni A și AB (82, 100, 106⁴, 112¹, 182, 195, 210¹⁻², 225); 66, 76, 82, 100, 102, 106, 113, 123, 135, 154, Dumești; 30, Băcești; 50, Tansa; 182, 200, 203, 210, Todirești; 219, Vulturești.

Planșa nr. 5. Cultura Precucuteni (113); cultura Cucuteni A (112, 182), AB (112, 210), fază neprecizată (87), complexul Horodiștea - Foltești (48¹⁻⁴, 126¹, 155, 158, 184¹⁻³); Horodiștea - Erbiceni (48⁵); Foltești II (7¹⁻², 24, 139); 7, 24, Băcești; 48, Tansa; 87, 112, 113, 126, 139, 155, 158, Dumești; 182, 184, 210, Todirești.

Planșa nr. 6. Complexul Horodiștea - Foltești (21, varianta Gorodsk - Usatovo, 48¹⁻⁴, 57¹⁻², 78), Horodiștea - Erbuceni (48⁵); etapa Foltești II (4¹⁻⁴, 7¹⁻³, 24, 106¹⁻³, 138, 139¹⁻²); cultura amforelor sferice (51, 174¹⁻²); cultura Noua (56¹⁻⁴, 81¹⁻², 97¹⁻⁹, 106⁴⁻⁵, 167¹⁻², 178¹⁻²). 4, 7, 21, 24, Băcești; 48, 51, 56, 57, Tansa; 78, 81, 97, 106, 138, 139, Dumești; 167, Țibănești; 174, 178, Todirești.

Planșa nr. 7. Cultura Noua (54, 61, 79, 81, 90, 97¹⁻⁴, 167); Hallstatt timpuriu (7, 13, 97⁵, 106, 173¹⁻², 188¹⁻³). 7, 13, Băcești; 54, Tansa; 61, 79, 81, 90, 97, 106, Dumești; 167, 173, Țibănești; 188, Todirești.

Planșa nr. 8. Complexul Horodiștea - Foltești (184); Hallstatt timpuriu (7¹⁻³, 13, 106, 173); Hallstatt B (34¹⁻², 80¹⁻³); final (29, 106²⁻⁴); Hallstatt - LaTène (106⁵, 146, 148¹⁻⁴); LaTène, sec. V-IV (186, 188, 234, 235¹⁻⁷), sec. IV-III (74, 75¹⁻⁶, 149, 209), sec. III-II (105, 157, 170). 7, 13, 29, 34, 239, Băcești; 74, 75, 80, 105, 106, 146, 149, 157, Dumești; 170 - 173, Țibănești; 184, 186, 188, Todirești; 234, 235, Vutcani.

Planșa nr. 9. La Tène, sec. III-II (60¹⁻³, 106¹, 183¹, 216); grecești (235); bastarne (106¹⁻³, 197², 183²⁻⁵); romane (179¹, 229); dacice, sec. I-II (189), sec. II-III (4²⁻³, 74², 86²⁻⁵, 129, 134, 139, 161¹⁻³, 170, 235). 4, Băcești; 60, 74, 86, 106, 129, 134, 139, 161, Dumești; 170, Țibănești; 179,

183, 189, Todirești; 216, Negrești; 229, Dumbrăveni; 235, Vutcani.

Planșa nr. 10. Sec II-III (61, 97, 139, 168¹); sec. III-IV (6¹⁻², 7¹⁻², 90¹⁻², 98, 110, 129¹⁻³, 136¹⁻⁶, 159¹⁻², 168³, 178¹⁻³, 193¹, 227¹); sec. III-IV (59, 61²⁻³, 79, 101, 157¹⁻⁴, 159³, 227², 231); sec. IV-V (138⁷, 139², 158); sec. V (139³, 157⁵, 178⁴, 180¹⁻²); sec. V-VI (193²); Sântana de Mureș (25, 157⁶⁻⁷, 159⁴). 67, 25, Băcești; 59, Tansa; 61, 79, 90, 97 - 98, 101, 110, 129, 136, 138, 139, 157 - 159, Dumești; 159, Țibănești; 178, 180, 193, Todirești; 227, 231, Dumbrăveni.

Planșa nr. 11. Sec. IV (79¹); sec. VII-VIII (15¹⁻², 106¹, 159¹⁻³); sec. VIII-IX (79²⁻³, 90¹⁻², 104¹⁻⁴, 159⁴⁻⁵, 169, 183); sec. IX-X (157¹⁻²); sec. X (106²); sec. X - XI (111); sec. XI (59¹⁻³); sec. XI-XII (75¹⁻², 104⁵, 156, 172¹⁻², 199, 221, 227¹); sec. XII (106², 116³⁻⁴, 169¹⁻², 172², 221³, 227²); sec. XII-XIII (51, 76¹⁻³, 79⁴, 90⁵, 106³⁻¹⁰, 157⁵, 169³⁻⁴); sec. XIII (76⁵, 90¹¹⁻¹³, 106⁶); sec. XIII-XIV (42, 61¹⁻³, 90⁴, 4, 98, 106⁷⁻¹⁰, 110¹⁻², 169⁴⁻⁵, 229). 15, Băcești; 42, Dagâta; 51, 59, Tansa; 61, 75, 76, 79, 90, 98, 104, 106, 110, 111, 116, 156, 157, 159, Dumești; 169, 172, Țibănești; 183, 190, Todirești, 221, Delești; 227, 229, Dumbrăveni.

Planșa nr. 12. Sec. XIII-XIV (25¹, 90¹, 106¹); sec. XIV (28¹, 59¹⁻², 106²⁻⁴, 129, 172, 179); sec. XIV-XV (28²⁻³, 42³⁻⁶, 51, 59¹, 69, 76, 97, 106⁵⁻⁹, 129²⁻⁴, 138¹, 169¹⁻³, 172²⁻³); sec. XV (25¹⁻³, 28³, 47¹, 90²⁻⁵, 110, 129⁵⁻⁶, 138²⁻⁴, 157, 162¹, 179²⁻⁵, 229¹⁻³); sec. XV-XVI (28⁵, 42², 59⁷, 66, 97², 129⁷, 135, 158¹, 169⁴, 179⁶); sec. XVI (28⁶, 47², 79, 82, 106¹⁰, 123¹⁻⁴, 129⁸⁻¹⁰, 175, 179⁷⁻⁹, 202, 229⁴⁻⁵); sec. XVI-XVII (23, 42⁵, 123⁵, 138²⁻⁴, 158⁴, 169¹⁰⁻¹¹, 179²); sec. XVII (158⁵, 162², 201, 229). 23, 25, 28, Băcești; 42, 47, Dagâta; 51, 59, Tansa; 66, 69, 76, 79, 82, 90, 97, 106, 110, 123, 129, 135, 138, 157, 158, 162, Dumești; 169, 172, Țibănești; 175, 179, 201, 202, Todirești; 229, 239, Dumbrăveni.

Planșa nr. 13. Sec. XVI - XVIII (59¹, 123¹); sec. XVIII (31, 59²⁻⁵, 60¹⁻², 76, 79¹⁻², 90¹⁻², 104, 110, 123, 125, 129, 135², 137, 138, 156, 158, 162¹⁻⁴, 167, 168, 169, 170¹⁻³, 202¹, 208, 223); sec. XVII-XVIII (23, 74, 75, 87, 90³⁻⁴, 102, 123³⁻⁵, 135, 136², 138¹⁻², 202²⁻³). 23, 31, Băcești; 59, Tansa; 60, 74 - 76, 79, 87, 90, 102, 104, 110, 123, 125, 129, 135 - 138, 156, 158, 162, Dumești; 167 - 169, Țibănești; 179, 202, 208, Todirești; 223, Gârceni.

Planșa nr. 14. Complexul Horodiștea - Foltești (184¹⁻²); Hallstatt final (148¹⁻²); La Tène II (129¹, 147¹); sec. III-IV (60, 157¹⁻², 205); sec. IV (157¹⁻², 235); sec.

XVII (142³⁻⁵, 156¹⁻²); sec. XVII-XVIII (23, 135¹, 136, 142¹⁻², 157¹, 160, 162¹, 166, 217); sec. XVII (42, 51, 76, 77, 79¹⁻², 90, 123, 125, 135¹⁻², 138⁴, 153¹, 155, 158¹⁻², 162¹⁻², 179²⁻⁷, 201, 206); sec. XVIII-XIX (81, 202); sec. XIX - XX (135¹⁻⁴). 23, Băcești; 42, Dagâta; 51, Tansa; 60, 76, 77, 79, 81, 90, 123, 125, 129, 135 - 136, 138, 142, 147, 148, 153, 155-158, 160, 162, Dumești; 166, Țibănești; 179, 184, 201, 202, 205, 206, Todirești; 217, Negrești; 235, Vutcani.

LISTA ABREVIERILOR

Acta MM - Acta Moldaviae Meridionalis, Anuarul Muzeului Județean Vaslui.

A.I.I.A.I. - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol.

Andronic, *Iașii* - Alexandru Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Iași, 1986.

Arh. St. Buc. - Arhivele Statului București.

Arh. St. Iași - Arhivele Statului Iași.

Arh. Stat Buc., Spiridonia, inventar arhivistic - Arhivele Statului București, Epitropia Spitalelor Sfântul Spiridon din Iași, 1824-1848, Inventar arhivistic, București, 1971.

B.A. Planul moșiilor - B.A. Planul moșiilor Marcovicieni, Leucușeni, Mălinești, Armășeni, Țibănești (1830 în fișă), H 2378/DLXXV/12.

Gh. Bichir, *Cultura* - Gh. Bichir, *Cultura Carpică*, București, 1973.

Bogdan, *Doc. Șt. M.* - I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, 1457-1491, București, 1913, Vol. II, 1492-1504, București, 1913.

Cantemir, *D.M.* - D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973.

Cat. Doc. Mold. - Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului, Buc., vol. I, 1387-1620; Buc. 1957, II, 1621 - I 52, Buc. 1959, III, 1653-1675, Buc., 1968, IV, 1676-1700, Buc., 1970, V, 1701-1720, Buc., 1975, Supliment, 1403-1700, Buc., 1975.

Cest A.O. - Răspunsuri la "cestionarul arheologic Al. Odobescu"

Chirica, Tanasachi, *R.A.I.* - Vasile Chirica, Marcel Tanasachi, *Repertoriul Arheologic al Județului Iași*, I, Iași, 1984; II, Iași, 1985.

Chiriță, *Dicționar, Vaslui* - C. Chiriță, *Dicționar geografic al județului Vaslui*, Buc., 1989.

C.L. - "Cercetări Istorice", Iași.

Coman, *Statornicie* - Ghenuță Coman, *Statornicie, Continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Buc., 1980.

Condrea, *Dicționar* - P. Condrea, *Dicționar geografic al județului Roman*, Buc., 1981.

Costăchescu, *Doc. Mold.* - M. Costăchescu, *Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, *Documente interne*, Iași, 1931, II, *Documente interne* (1438-1456), *Documente externe*, (1387-1458), *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare (supliment la Documentele lui Ștefan cel Mare de I. Bogdan)*, IV, *Documente moldovenești de la Bogdan Voevod* (1504-1517), V, *Documente moldovenești de la Ștefăniță Voievod* (1517-1527).

Șt. Cucoș, *Céramique* - Ștefan Cucoș, *Céramique néolitique de Musée*

Arhéologique de Piatra Neamț, 1973.

Doc. - Document, documentar.

D.I.R.A. - **Documente privind istoria românilor**, Buc., A. Moldova, Veacul XVI, I, 1953, II, 1951, III, 1951, IV, 1952. Veacul XVII, I, 1952, II, 1953, III, 1954. Iv, 1956.V. 1957.

Dimitriev, **Recensământul** - P.G. Dimitriev. **Moldova în epoca feudalismului (Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774)**, Chișinău, 1975.

D.N. 15 D. - Drum Național, 15 D, P. Neamț - Roman - Negrești - Vaslui.

D.R.H., A. - **Documenta Roumaniae Historica**, Buc., A. Moldova., I, 1374-1448, II, 1449-1486. III, 1487-1504. XIX, 1626-1628, XXII, 1634.

VI. Dumitrescu, Al. Vulpe, **Dacia**. - Vladimir Dumitrescu, Alexandru Vulpe, **Dacia înainte de Dromihete**, Buc., 1988.

H., H. - Înălțime, adâncime.

Gh: Ghibănescu, **Ispisoace și Zapise** - Gh. Ghibănescu, **Ispisoace și zapise (documente slavo-române)**. Volumele I-V, fiecare cu partea I și partea a II-a, Iași.

Gh. Ghibănescu, **Surete și Izvoade** - Gh. Ghibănescu, **Surete și Izvoade, (documente slavo-române)**. Volumele I-XXV, Iași.

H.H. Stahl, **Satele devălmașe** - Henri H. Stahl, **Contribuții la studiul satelor devălmașe**, I, Buc., 1958, II, Buc., 1959, III, Buc., 1965.

I.A.I. Institutul de Arheologie Iași.

Mem. Antiq. - Memoria Antiquitatis, Acta Musei Petrodavensia, P. Neamț.

N. a. - Nota autorului.

M.D.G.R. - **Marele Dicționar Geografic Român**

Petrescu, Dinu, Bold. **Cercetări arheologice** - Mircea Petrescu-Dâmbovița, Marin Dinu, Emil Bold, **Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc, I, Valea Bârladului superior de la Izvoare și până la Buhăești**, AȘU, Iași, Im, 1955.

Planul moșiei Găurenii, 1846 - B.A. Iași. Planul moșiei Găurenii și o parte din Mirești, ținutul Vasluiului. Ridicat la anul 1846.

Planuri Jud. Vaslui, 1824 - Arh. St. Buc., Planuri jud. Vaslui, nr. 39, 1824, iunie, Țibănești, Ivănești, Carp.

Planuri Jud. Vaslui, 1838 - Arh. St. Buc., Planuri jud. Vaslui, nr. 34, 5 iunie 1838.

Radu, **Todirești** - C. Gh. Radu, **Todirești - Vaslui, Oameni - Locuințe - Datini**, Iași, 1987.

V. Spinei, **Moldova** - Victor Spinei, **Moldova în secolele XI-XIV**, Buc., 1982.

V. Spinei, **Realități etnice** - Victor Spinei, **Realități etnice și politice în Moldova meridională, în secolele X-XIII. Români și turanici**, Iași, 1985.

Spiridonia, Harta închipuitoare - Spiridonia, VI, plic 7, nr. 10, **Harta închipuitoare a moșiilor Glodeni, Jăgoreni și Mircești**, fără leat și fără lună.

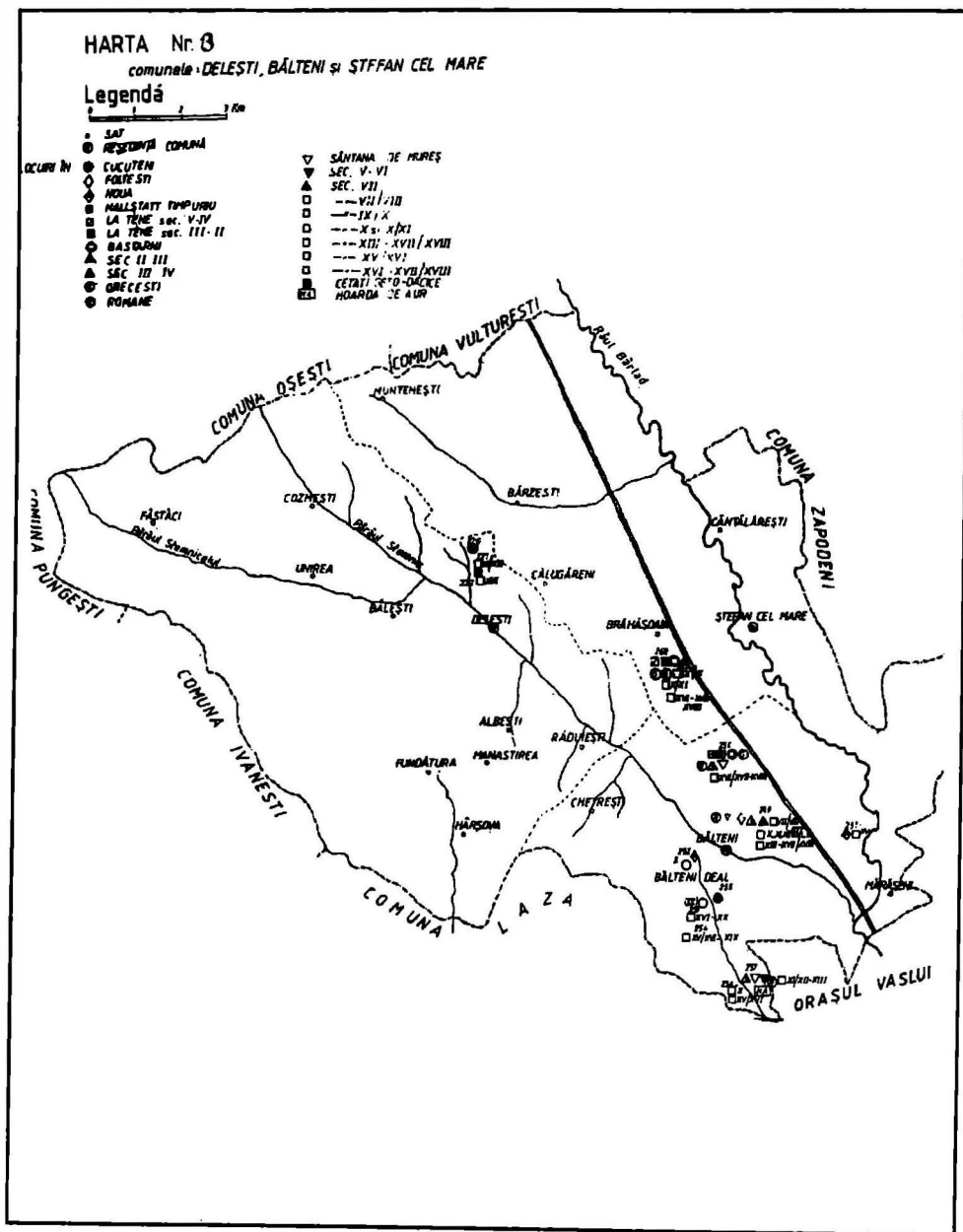
D.G. Teodor, **Continuitatea** - Dan G. Teodor, **Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în sec. VI-XI e.n.**, Iași, 1984.

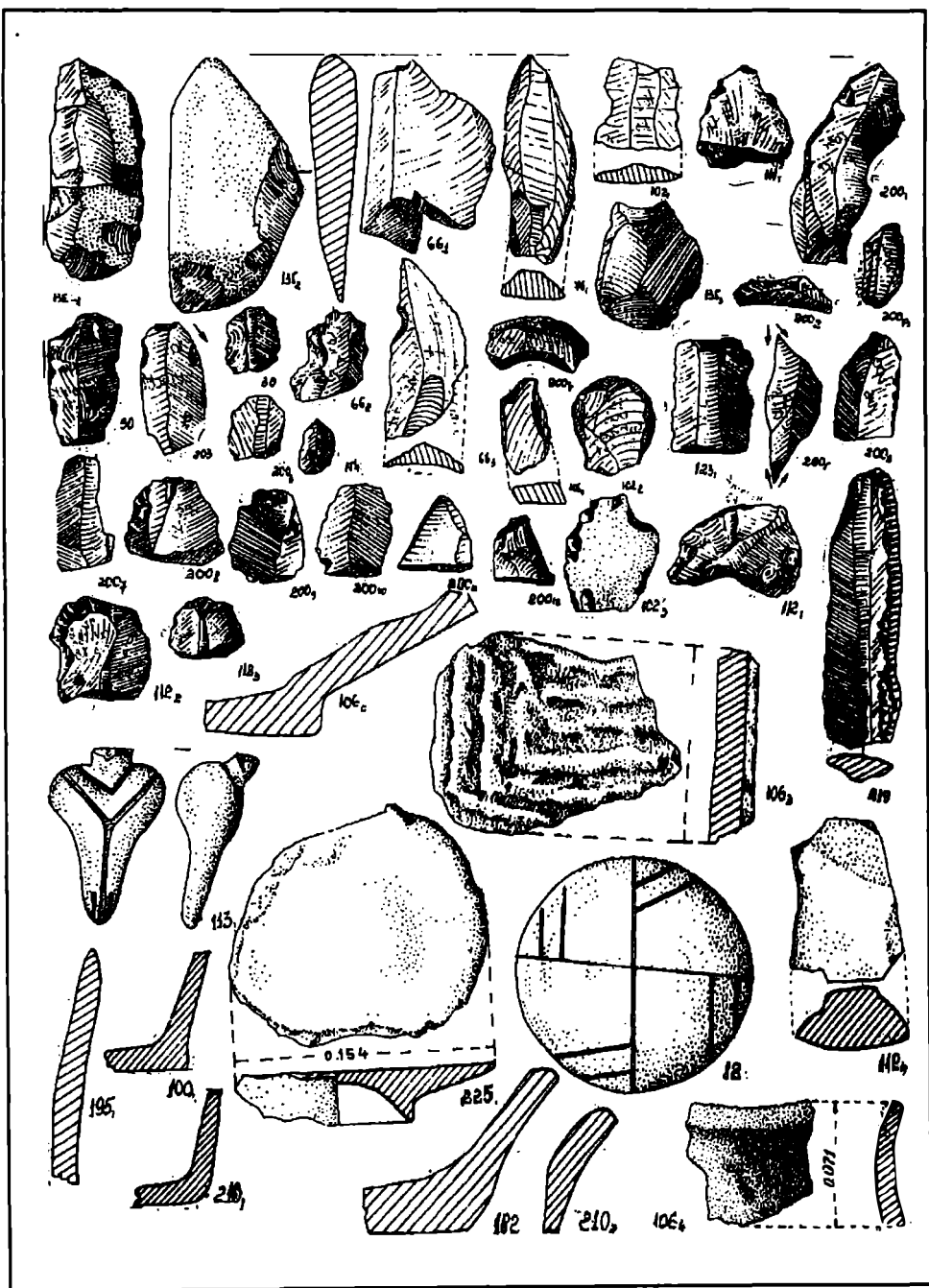
D.G. Teodor, **Romanitatea** - Dan G. Teodor, **Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e.n.**, Iași, 1981.

Tezaurul toponimic - Institutul de Filologie "Alexandru Philippide", Iași, **Tezaurul toponimic al României. Moldova**, vol. I, București, 1991.

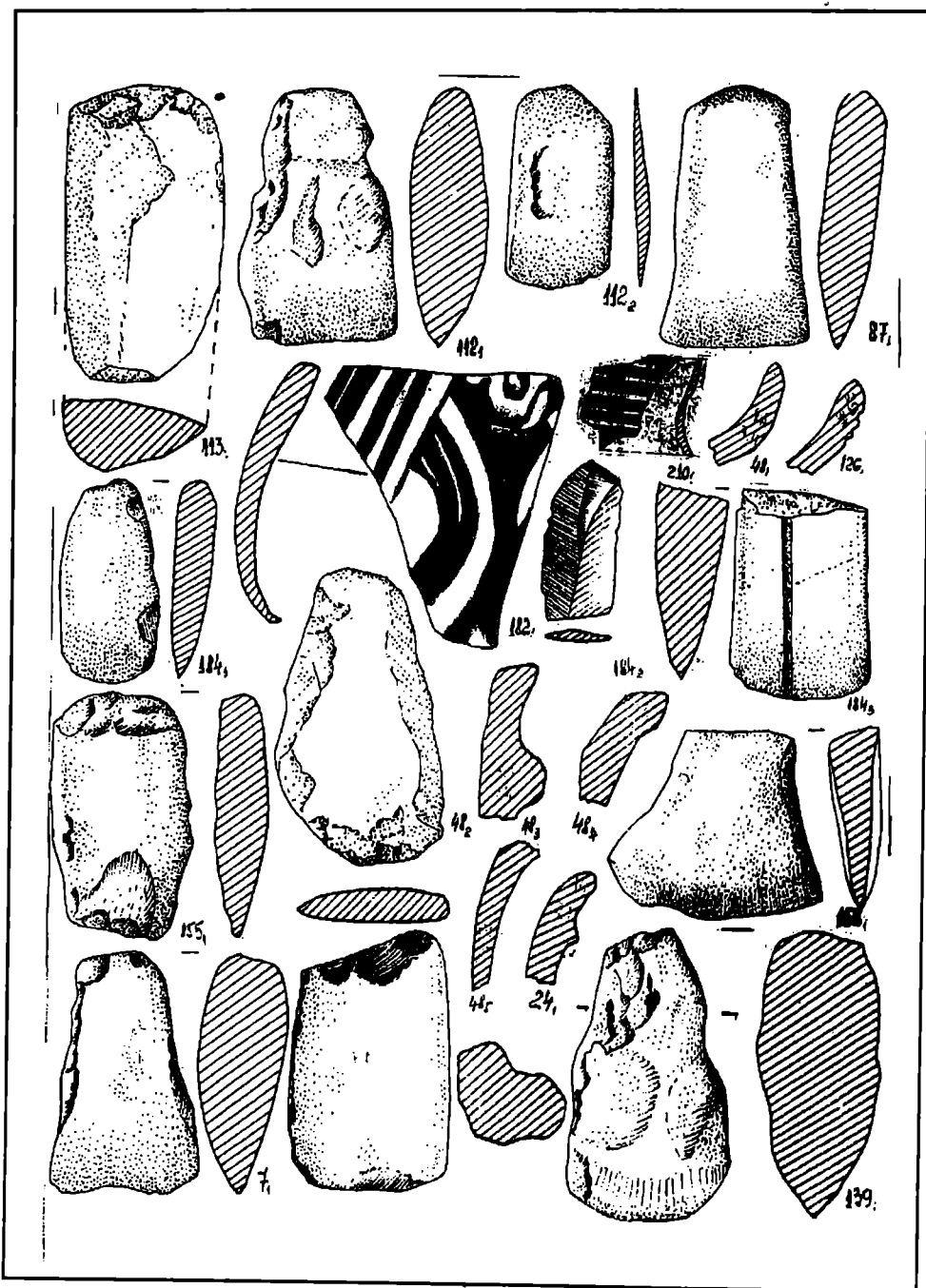
u.a.21 - Unitatea amenajistică (parceta) 21.

U.P. (III) - Unitatea de Producție (masiv păduros)

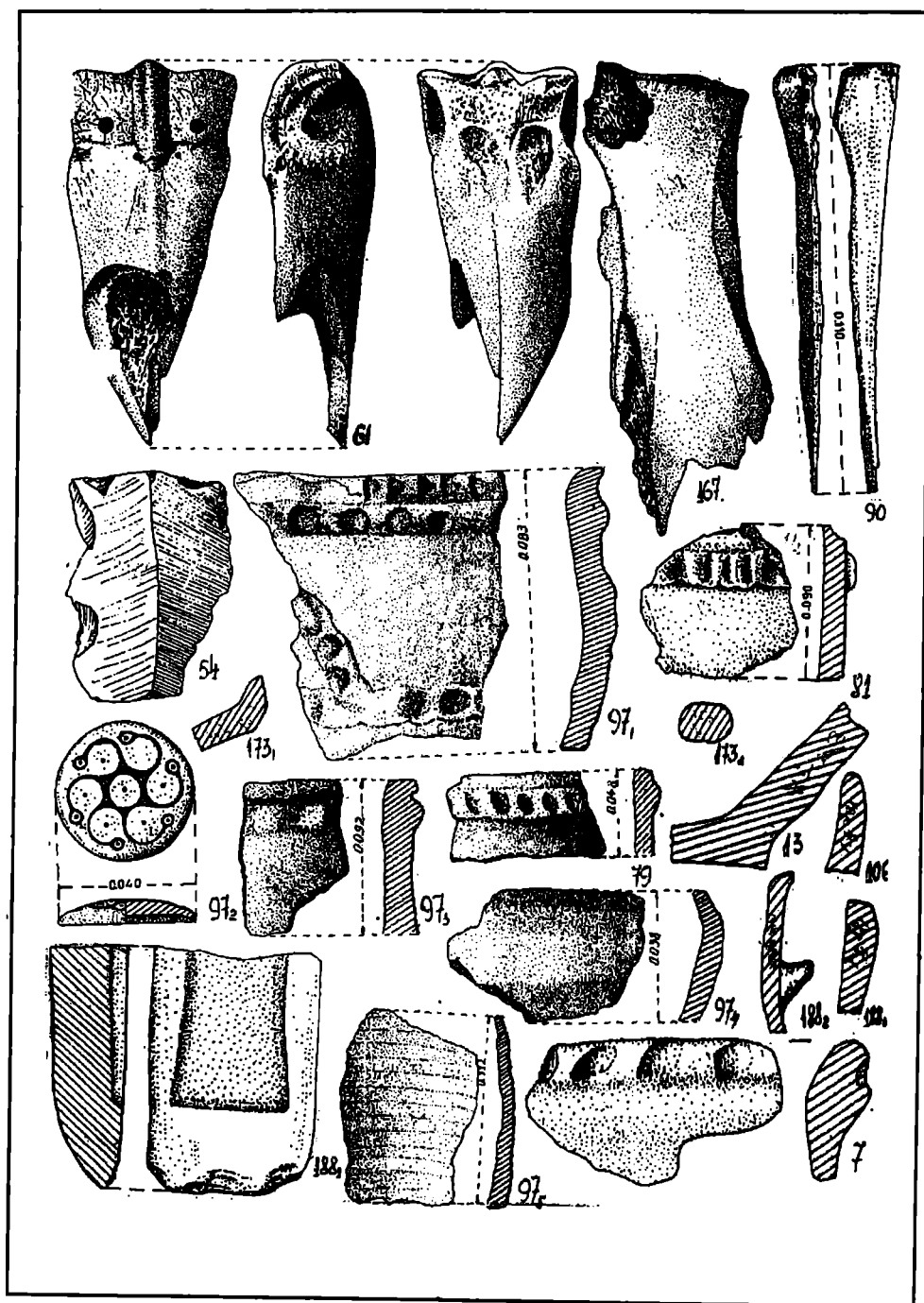

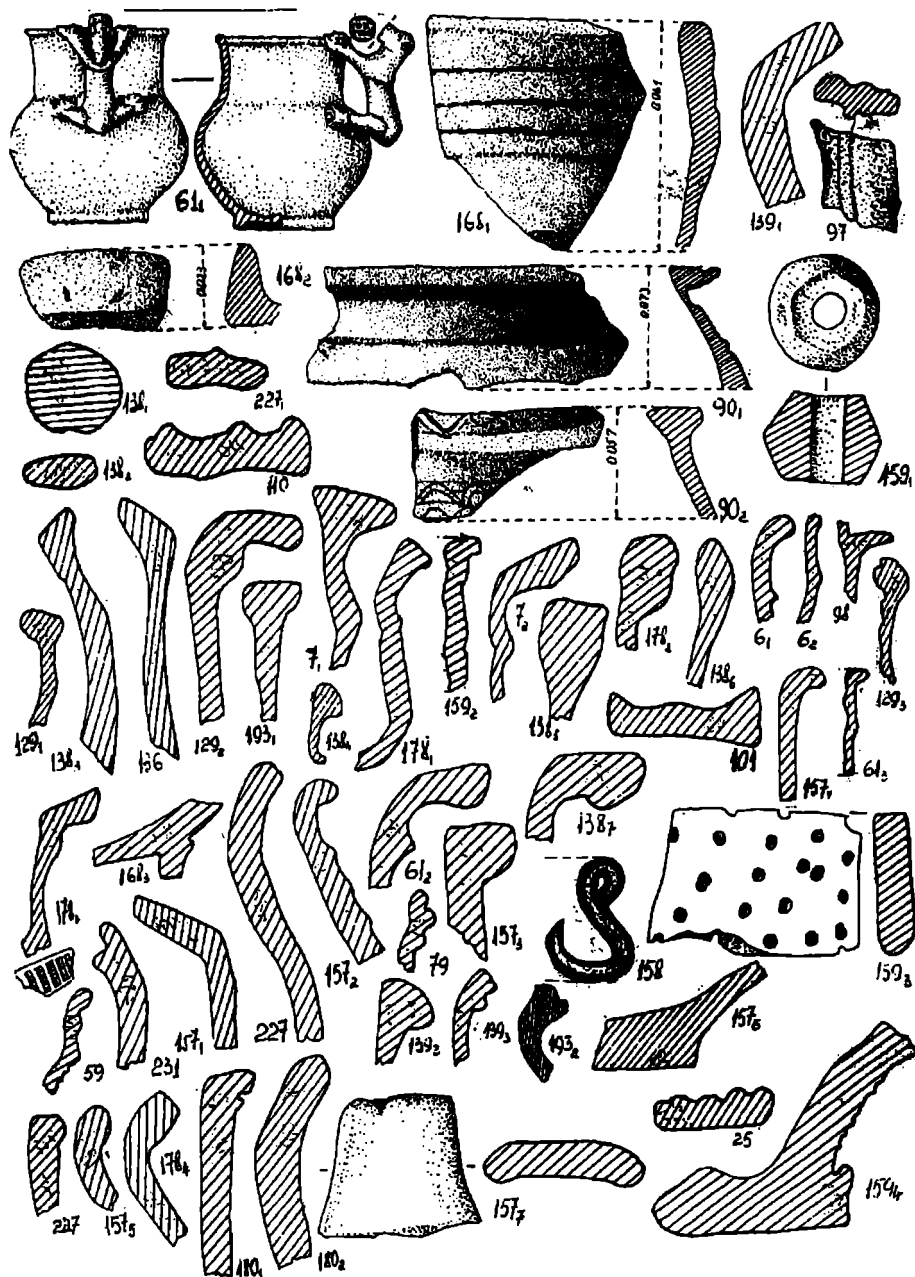
Pl. 4.

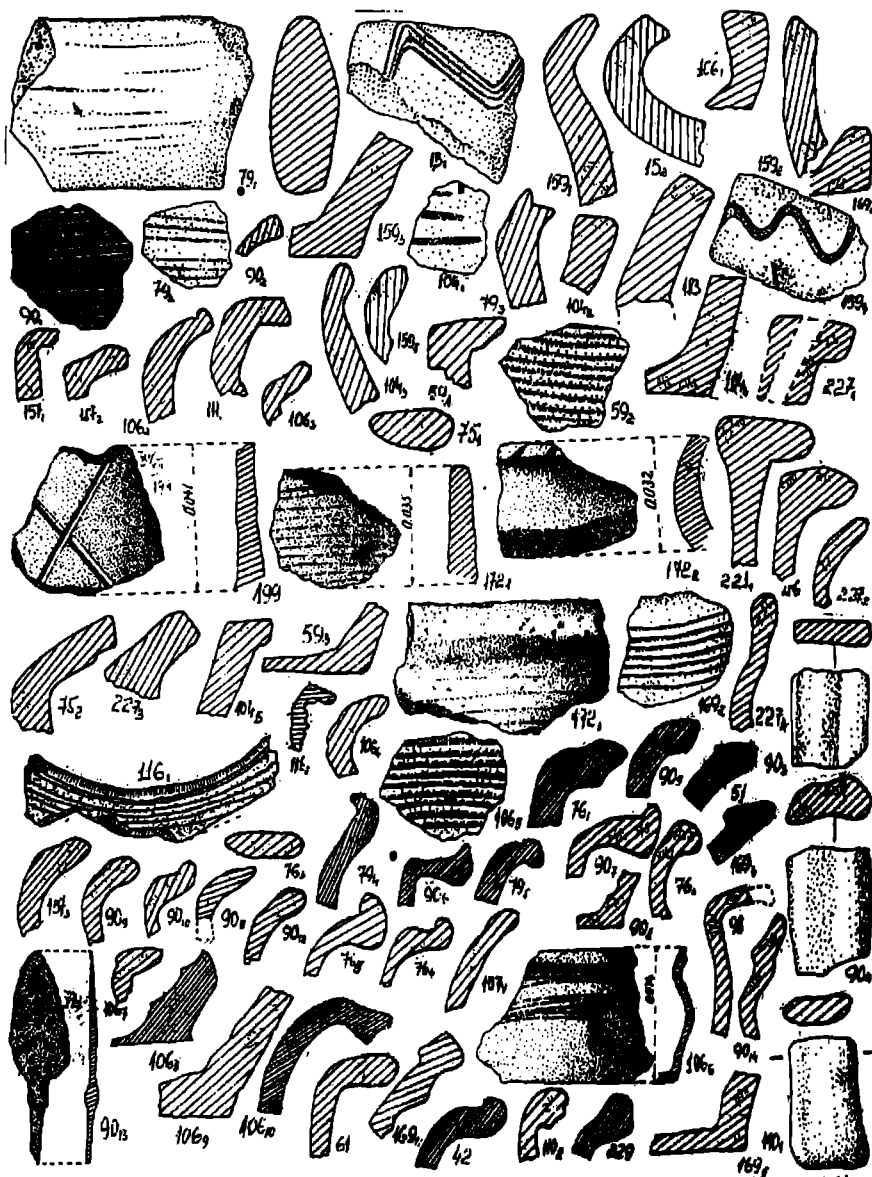
Pl. 5.

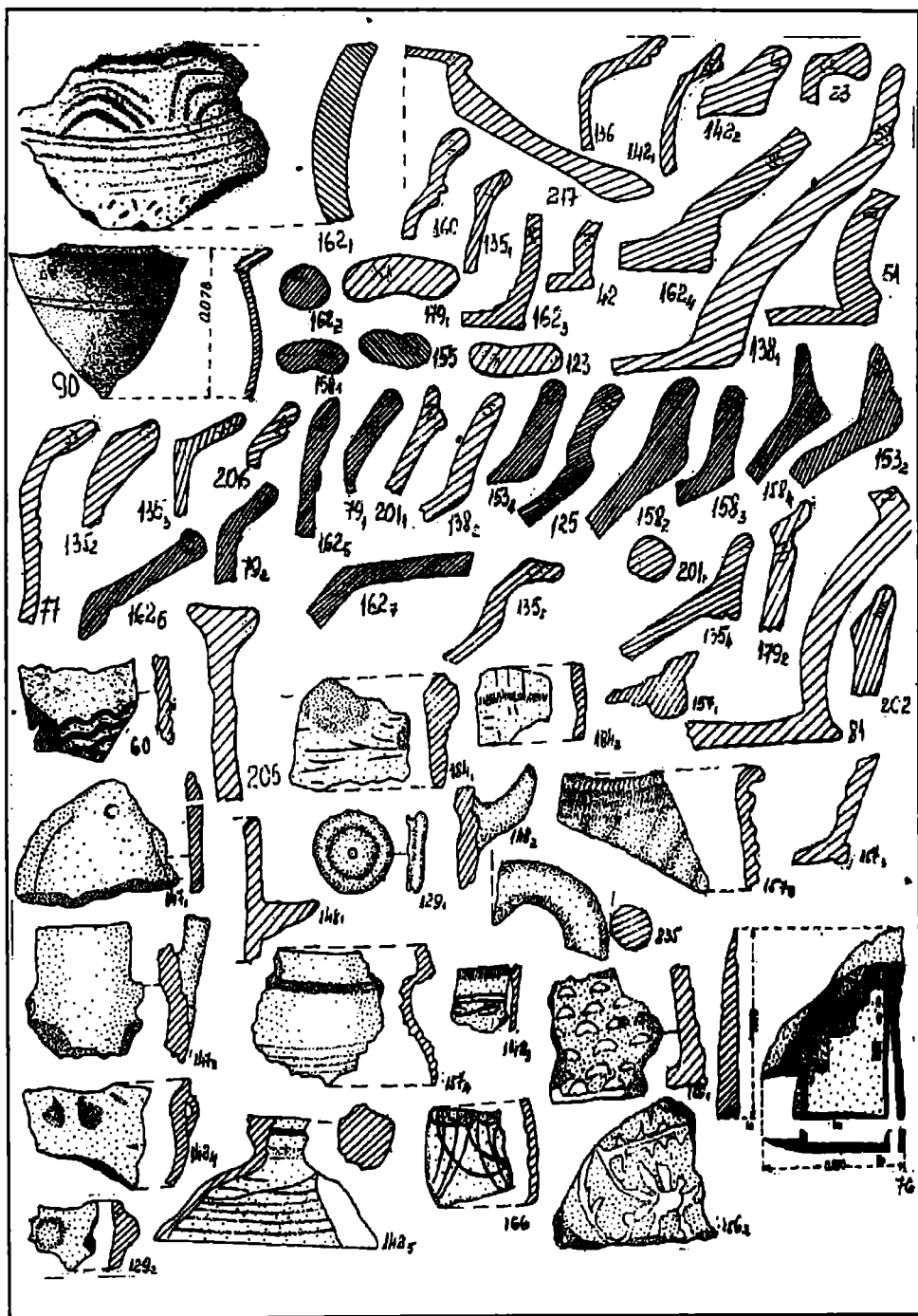
Pl. 7.

Pl. 10.

PL. 11.

PL. 14.

DE LA NEMURIREA SUFLETULUI LA CULTUL MORȚILOR. GETO-DACII

Laurenția Georgescu
Emma Mădălina Georgescu

Viața spirituală a lumii geto-dace, problemele pe care le ridică, ritualurile funerare, riturile, sacrificiile umane și animale, fac obiectul preocupărilor arheologilor și antropologilor în prima lor fază de colaborare. Ne exprimăm speranța, că datele pe care noi le aducem sunt o completare modestă la strădania generațiilor de cercetători care au căutat "cheia" unui ritual, unui simbol, unui mit, sau mai precis a unei gândiri despre credințele și reprezentările religioase ale geto-dacilor.

Trebuie să recunoaștem acest mare și unic adevăr, că nici o generație nu se va lăuda vreodată că a îmbrățișat în totalitate fenomenele. Sufletul conține adevărul despre lucrurile care există, care au existat, virtutea, dreptatea-nedreptatea, formalismele. Sufletul omenesc este nemuritor, moare și renaște din timp în timp și nu poate fi distrus niciodată.

Rădulescu-Motru, în lucrarea sa "Puterea sufletească", spune: "deși corpul omenesc este atât de unic și fragil față de corpul multor animale, el este atât de gingaș și slab ca o trestie din natură - totuși el trece, întrece lumea din afară, prin statura sa dreaptă care privește spre cer, prin simetria corpului său, prin finețea organelor lui, prin abilitatea mișcărilor lui și mai ales prin natura sa spirituală, impunându-se ca rege al universului"

Nu s-a cunoscut încă o problemă mai tulburătoare ca aceea care privește omul și sufletul său după moarte, după ultima sa licărire de viață înainte de a se întoarce în pământul care i-a fost prieten.

Moartea atinge numai pământul nu și sufletul care rămâne întreg deasupra celor cu care a viețuit atâta amar de vreme, la bine și la rău, la dragostea de oameni.

Filozofii, indiferent de modalitatea lor de gândire, se întâlnesc inevitabil cu ființa umană evoluată, atât în ceea ce privește manifestările ei biologice cât și cele din relațiile lor sociale. Fiecare școală filozofico-istorică are coloratura faptului științific a legilor cărora ei se supun, în plus bine înțeles imaginea și pasiunea proprie a cercetătorului respectiv, cu sau fără deformări pasionale, care reflectă alt mod de gândire, alt ideal - de ce nu poate o vanitate.

Antropologia caută să înlăture toate neajunsurile, privind omul în totalitatea sa biologică și socială - este știința care se ocupă cu studiul ființei umane și a tuturor raporturilor ei cu mediul cosmic și social, cu funcțiile ei și cu manifestările acestei ființe - OMUL.

După antropologul german R. Martin, antropologia este istoria naturală a omului în toată întinderea sa spațială și istorică.

Ceea ce vom căuta în rândurile care urmează, este cum se poate stabili prin experiența antropologică, date referitoare la natura umană, la comportamentul lor social-religios în cadrul societății dat fiind și exemplele pe care le vom derula spre o mai clară înțelegere a factorului individual, a variabilității individuale, notele caracteristice a grupurilor umane, în parte caracteristice, sau, de ce nu în goana

cercetătorilor după variații, sau după același caracter grupal - comune anumitor etnii. În sânul fiecărei etnii, găsim predominarea unuia din tipurile constituționale, independent de caracterele rasiale, căci constituția este aceea care determină din punct de vedere somatic, specificul național sau etnic cu toate variațiile sale (Dr. V. P.).

Omul este dependent în formarea sa fizică și intelectuală de strămoșii săi (de ereditate) și de mediul în care se află în strânsă colaborare, influențându-se reciproc. Ereditatea corespunde totalității realizărilor morfologice pe care descendentul le moștenește de la părinții săi dar, trebuie să subliniem și excepțiile când părinții nu transmit descendenților caracterele lor, similitudinea copiilor cu părinții nemergând uneori niciodată până la identitate sau invers. Avem cazuri de transmiteri ereditare cu caracter special (vezi cazurile pe care le vom studia mai jos). Caracterele individuale se împart în două mari categorii:

- unele de origine germinală cu care au fost cândva mutații și care se transmit din generație în generație (este vorba de trăsăturile generale ale individualității);

- altele câștigate de somă în timpul vieții, produse de către influențe diverse care au acționat pozitiv asupra individului în decursul evoluției (creșterii) sale și care dispar odată cu moartea sa. Nu vom insista prea mult asupra eredității (deși cele trei exemple finale o cer), deși încrucișarea între indivizii de rase diferite duc la întreruperea continuității ereditare a două rase pure (unii antropologi se cam fereșc astăzi de cuvântul și terminologia de rase - și este o greșeală).

Pe un anumit fond ereditar se pot produce multiple variații fenotipice - dar limitat de un anumit cadru -factorul cel mai important în evoluția individuală și socială rămânând ereditatea, pentru că mediul fizic și social neputând pune în evidență decât calități individuale înăscute (L. G. Dr. I. B.). Pe lângă manifestări generale umane, mai găsim și manifestări umane diferite de la grup etnic la alt grup etnic, manifestări care privesc viața materială, viața psihică - viața socială din momentul noii apartenențe a grupului sau a vechii apartenențe a grupului etnic. Ele vor forma substratul noii activități cu complexități crescânde, pentru că este vorba de supraviețuire directă sau indirectă.

Să nu uităm că o viață materială nouă sau veche privește locuința, ornamentele, veșmintele, prepararea și conservarea alimentelor, procurarea mijloacelor de existență în vechile și noile condiții - munca la câmp, la pădure, vânătoarea de la caz la caz, munca de apărare a grupului uman, de supraviețuire, de prevedere, de domesticire a animalelor pentru muncă și de la caz la caz, de apărare. Toate acestea în funcție și de mediul geografic în care trăiește grupul uman și de conjuncturile economice și politice. Fiecare individ ocupă un anumit loc și rol în societate - e un factor important al grupului din care face parte.

Anumite industrii primitive ca împletirea coșurilor și a lemnului, prepararea pânzeturilor și țesutul, olăritul și metalurgia, crearea podoabelor de lemn, lut, metale ca și a figurilor antropoforme au fost punctul de plecare a unor manifestări umane specializate care au adus un aport substanțial dezvoltării civilizației și organizării ei pe specialități primitive inițial. Multe arte au fost legate de meșteșuguri astfel că artistul introducea în opera sa valori, pe care natura nu le cunoaște și care sunt strict creația sa personală, imaginația este liberă, este o imagine a mentalității și gustului

său¹.

Dansul are cauze magico-religioase, la primitivi considerat “preparare” a războiului sau o probă de solidaritate. Muzica își are originea atât în manifestările magico-religioase, cât și în muncă și dans sau chiar în război, prin transmiterea ceremoniilor. Credința în supraviețuire condiționează dorința de supraviețuire, de învingere în situații de război.

Cercetarea pe arealul spiritual al Daciei a tuturor formelor religioase, din cele mai vechi timpuri și până în epoca modernă, ne conduc la sursele cele mai bogate și stabile privind continuitatea populației autohtone carpato-danubiene, adică “a acelei populații sincretice, cu o bază de absorbție asigurându-i stabilitatea, într-o durată istorică certă, “ceea ce numim astăzi poporul român” (V.K.)²...

Trebuie făcută cultural un grupaj nou: mitologic, religios, filozofie populară cu substrat lingvistic, pe etape, cronologic sensibil foarte diferit în urma ultimilor descoperiri pe substrat daco-getice, cu determinările influențelor străine sau chiar a transformărilor lor și determinările elementelor traco-dace de influență sau de puritate.

Nevoia de corelare și integrare a datelor tuturor disciplinelor și domeniile particulare ale științelor “care studiază omul și manifestările lui, a condus la apariția unor noi concepte, cu discutarea raporturilor și posibilităților de integrare a datelor antropologiei fizice, cu cele ale antropologiei culturale, sociale și structurale, pe de o parte, și cu cele ale istoriei, arheologiei și etnografiei, de cealaltă parte “ (Dardu Nicolaescu Ploșor).

În lumina considerațiilor de mai sus vom încerca să abordăm probleme de ritual funerar și de rit, cu implicațiile respective pe linia permanențelor istorice și bineînțeles cu controversele de rigoare. Fără să ne permitem că am descoperit un criteriu de atribuire etnică, ne vom limita decent la semnalarea unor constatări, care până la studierea a mai multor cazuri identice îi vom da un caracter preliminar- deși este un unicat la această dată ca deșchiperire și practică funerară de detaliu.

Obiectul studiului nostru îl constituie descoperirea⁴ într-un context nefunerar în așezarea de la Sura Mică, în două gropi circulare a trei schelete cu inventar ce permit încadrarea acestora în perioada sec. I î.Ch.- I d.Ch. Descoperirea aparține Prof. Dr. Ioan Glodariu de la Universitatea Cluj-Napoca, care permite comunicarea datelor sale preliminare în “melanj” cu ale noastre.

O să ne permitem să dăm câteva date din publicația Prof. Dr. I. Glodariu pentru a fi mai clară situația: “.. Epoca dacică a fost deobicei, bine reprezentată... Aici, ca și în alte așezări dacice contemporane, extrem de numeroase, se dovedesc a fi gropile, majoritatea din ele în formă de pâlnie așezată cu gura în jos, cu pereții mai mult sau mai puțin înclinați. Inițial gropi de provizii, amenajate după sistemul de acum cunoscut, ele au sfârșit prin a deveni gropi menajere, ceea ce explică atât varietatea și bogăția excepțională a materialului arheologic existent în unele dintre ele. Între gropile amintite au atras atenția altele care aveau aspectul unor astupate la scurt timp după săparea lor în antichitate, anume nu umplutura firească de pământ negru, ci amestecul constant al acestuia cu pământul steril (Gr. 107,108,116,118). Unele dintre ele nu conțineau decât câteva fragmente ceramice și resturi de cărbune. Altele în schimb, nu aveau în ele schelete de animale (în una un mânz; în alta doi câini și

capul celui de al treilea), iar în două gropi trei schelete umane: în prima (Gr.108) un schelet în poziție chircită, cu o garnitură de fier placat cu argint a unei centuri și fragmente ceramice; în cea de a doua groapă (Nr.119) erau două schelete umane, cărbone și vase sparte ritual. Inventarul acestor gropi este de epocă dacică, la cele cu schelete umane, databil în a doua jumătate a sec.I.I.Ch.-prima jumătate a veacului următor.Semnificația unor astfel de înmormântări (nici unul dintre scheletele umane nu aveau toate segmentele osoase), abia urmează să fie precizată⁵.

Aria de răspândire a gropilor cu oseminte umane înhumate în contexte nefunerare, marchează zona sudică și estică a Transilvaniei și cea extracarpatică. Gropile cu oseminte au o formă, în majoritatea cazurilor, circulară, în conținutul cărora s-au descoperit unul sau mai multe schelete la nivele diferite de depunere în aceeași groapă. Poziția scheletelor diferă de la caz la caz, fie în conexiune anatomică sau nu, în decubit dorsal sau lateral, chircite și în foarte puține cazuri în poziție verticală (trei cazuri la Orlea, Căndești- A.Florescu în 1983⁶ și un caz la Dulceanca-Suzana Dolinescu-Ferche în 1974 - informație de autor).

Poziția lor este în funcție de momentul înhumării, dacă personajul a fost înhumat imediat după deces, după încetarea rigidității cadaverice, sau dacă a fost înhumat încă fiind în viață.Tot așa de bine se putea ca decedatul să fie expus pe suprafața solului o perioadă îndelungată și apoi în totalitate sau ,numai unele părți din el să fie depuse într-o groapă, sau depuși la alt nivel mai sus după o înhumare mai recentă a altor indivizi de la care nu excludem gradul de rudenie sau apartenența etnică a grupului.

Frecvent întâlnim înhumări de schelete umane cu o depunere ce atesta grija familiei⁷, dar și cu lipsa anumitor segmente de schelet cu sau fără urme de intervenție brutală sau a unei persoane specializate. Mijloacele de suprimare a indivizilor erau foarte diferite și în cazul sacrificării unui individ preoții erau singurii care puteau interveni cu experiența lor, iar mijloacele de suprimare sunt în majoritatea cazurilor greu de identificat dat fiind subtilitățile la care apelau.

Două divinități, aparent antagonice, sunt compensatorii prin calitățile lor: Gebeleizis ca zeu al cerului, al soarelui și al interpretărilor și Zalmoxis, zeu al pământului , al morții și al nemuririi. Din cultul lui Gebeleizis a rămas doar tragerea cu săgeți în norii care acopereau strălucirea soarelui. Tot din cultul lui au rămas sacrificiile umahe, inițial pe ruguri, aduse concomitent cu practica incinerărilor funerare.

În ceea ce privește sacrificiile tânărului ales ca mesager al lui Zalmoxis, sacrificiul periodic, o dată la patru ani, se desfășura în incinta sacră circulară din hieropola dacă Sarmisegetuza în fața marelui pontif și rege, cu o suită special alcătuită din prelați și militari. Mesajul către Zalmoxis era transmis în mare taină de către marele preot. Patru oșteni speciali aleși trebuiau să azvârle puternic în sus solul ales ca acesta să cadă fix pe sulite fără să atingă pământul. Acest rit barbar a dăinuit și în timpul războaielor dintre Decebal și Traian.

Bineînțeles obiceiurile erau foarte multe și erau rezultatul religiozității dace și a respectului către ei înșiși, către viața lor de zi cu zi. La geți era obiceiul ca femeia să fie ucisă pe pământul bărbatului, semn de mare cinste (de ex. Orlea⁸, Căscioarele⁹, Sighișoara Wietemberg¹⁰). Lui Marte, zeul războiului îi erau aduse sacrificii mari, crude, prin sacrificarea nu o dată a prizonierilor de război, ca de exemplu la Berea¹¹,

unde sacrificarea a fost în masă, scheletele fiind găsite foarte chircite și puternic torsionate, un individ având fața strivită de o strachină, trântită puternic pe facial.

După punerea temeliei unei locuințe, ca în materialul pe care l-am primit de la George Trohași de la Chirnogi¹², a fost sacrificat un copil peste care au fost puse părți din animale sacrificate cu acest prilej.

În scrierile lui Herodot, Pomponius Mela, Eustathius etc., le găsim detaliat expuse. Sacrificarea copiilor este frecventă, exemple multiple avem la Celți¹⁵, Poiana, Orlea, Grădiștea¹³, Sfântul Gheorghe - Covasna¹⁴, despre care regretatul Prof. Gr. Kurt Horedt ne-a spus că aveau urme de lovire pe cranii cu corpuri dure și secționări de membre¹⁴.

Cultul craniului a fost obiectul multor controverse. Se găseau depuse în gropi, cranii care puteau fi a unor personalități luate prizonieri, sau poate a unor străbuni, ca de exemplu la Brad¹⁶, Piscul Crăsanilor¹⁷, Poiana¹⁸, Popești¹⁹.

Sacrificiile unor cupluri, puteau fi rezultatul încălcării regulilor nescrise a unui grup uman de conviețuire, sau un ritual benefic fertilității întregii colectivități în sânul căroră trăiau (Căscioarele)¹⁷.

Nu discutăm acum raporturile și intercondiționările dintre sacrificiile de oameni și animale. Este o problemă prea vastă care trebuie tratată separat.

În ceea ce privește expunerea cadavrelor pe sol, poate fi o practică rituală a comunității respective și nu o sacrificare. Este o mentalitate religioasă bine conturată în viața grupurilor respective. Acest lucru nu trebuie generalizat - adică această practică nu o vom comenta până vom avea noi date plauzibile.

Deci:

Materialul pe care l-am primit spre studiu, se încadrează în categoria înhumărilor în context nefunerar, la Șura Mică³⁻⁵.

Atenționăm că subiecții au fiecare un nume, nu numere așa cum ați fost obișnuiți, aceasta fiind dorința celor care au participat la cercetările de teren și sunt perfect de acord dat fiind corectitudinea și eleganța științifică cu care au lucrat acest caz destul de dificil, care a solicitat o atenție deosebită.

S-au folosit pentru studiu metodele internaționale ale școlii românești de antropologie, dar în plus metodele moderne ale lui Robert P. Charles²⁰, sistematica tipurilor de populație, prototipurile create de domnia sa, rezultatele variațiilor indicilor și segregarea tipurilor cu fixarea la grup.

În lucrarea următoare de detaliu tipologic, vom folosi experiența unei personalități distinse românești, un fizionomist perfect ce poartă cu sine amprenta universului mitic, și anume lucrările de detaliu cu valoare de unicat a lui Nicole Diaconu, membri al Academiei tradiționale române de artă.

Primul caz - AMADEO.

În secțiunea unsprezece (XI-a), în groapa 108 cu un diametru de 0,98 m pe 0,93 m, la o adâncime de 0,25 m, pe fundul gropii, pe un pat de pământ ce avea 0,25 m înălțime, a fost depus un bărbat de aproximativ 35-40 ani, în decubit lateral drept, chircit, pentru a încăpea mai bine în dimensiunile gropii, cu membrul inferior stâng îndoit peste abdomen și torace. Membrul superior drept este așezat în afara liniei de înhumare a scheletului în unghi drept. Clavicula stângă era fracturată cu o "sudare" în așchie, iar membrul superior stâng lipsește în totalitate fără nici o urmă de secționare, sau a unei intervenții brutale care să poată fi observată pe os.

În ceea ce privește craniul, facialul este slab conservat, unele segmente au fost complet distruse. Orbitale mari, rotunde au încadrat probabil un nas cu oase nazale scurte și late (estimare). Maxilarul superior are un palat paraboloid cu dentiția prezentă I^1-M^2 . Mandibula are o bărbie lată, cu mentonul proeminent-rotunjit. Gonionul reliefat, ușor în afara ramurei verticale. Ușor prognatism alveolar. Dentiția prezentă I_1-M_2 . Nu are nici un fel de carii, ci doar o uzură dentară de gradul IV, în unele cazuri până la colet.

Calota craniană este îngustă spre mijlociu ca lățime și lungime cu un indice cranian mezocran - 78,14, deci un mezocran la limita superioară cu brahicran (79,9). Reliefurile sunt de gradul 3-4. O notă aparte face treimea inferioară a suturii sagitale, tangentă cu lambda, unde avem o retracție puternică a țesutului osos în urma unei foarte vechi și puternice lovituri care a dus la deformarea occipitalului.

Scheletul postcranian. Prima impresie este aceea a unor schelete prea scunde ca dimensiune, dar armonios constituite, datele metrice confirmând o talie de 1,597 m. (după E. Bretinger). Menționăm că la nivelul inserțiilor musculare pe membrul superior drept, reliefurile sunt foarte puternice în urma suprasolicității. Membrul superior stâng lipsește în totalitate fiind eliminat prin dislocare și secționare post-mortem (Confirmare de diagnostic - Prof. Dr. I. Balaban). Coxalul, din cauza faptului că individul a practicat intens călăria are o formă deformată, specifică.

Prof. Dr. Ioan Glodariu menționează că inventarul lui Amadeo era: o plăcuță de argint de la o garnitură de curea, iar în spatele craniului a fost așezată o paftă de centură din fier, placat cu bronz. Peste Amadeo o fost pus puțin pământ ars în altă parte, câteva fragmente ceramice din pământul din umplutură.

DATArea: Sec. I î. Ch.

Al doilea caz - GIPSY și MARCO

În secțiunea a doisprezecea (XII), în groapa 119 care s-a conturat la 0,80 m. adâncime, cu un diametru de 1,40 m pe 1,25 m., al cărui fund se găsea la 1,37 m. - 1,40 m., adâncime în raport cu solul actual, s-au găsit depuși doi bărbați la nivele și zone diferite în aceeași groapă.

În partea stângă - vest a gropii a fost depus MARCO în vârstă de aproximativ 25-30 ani, iar în partea dreaptă - est, sub nivelul de depunere a lui MARCO, cu 0,25 m. mai jos, pe fundul gropii, într-un spațiu mai mare a fost depus GIPSY în vârstă de aproximativ 15-17 ani.

GIPSY

A fost depus pe fundul gropii, în zona dreaptă - est, deci în zona opusă înhumării lui MARCO. Poziția era în decubit dorsal, cu craniul culcat pe dreapta, mâinile căzute depărtat de corp în formă de V, datorită momentului depunerii lui pe fundul gropii. Membrele inferioare au fost așezate în formă de romb, extremitățile inferioare a tibiilor și peroneiilor, fiind ușor unite în unghi.

Lipsesc, palma mâinii drepte și laba piciorului stâng. Nu confirmăm prezența unor urme de secționare pe oase sau lovituri, indiferent de originea obiectului.

Craniul are facialul slab conservat. Orbitale sunt rotunde, mari. Zona nazală este distrusă. Molarele sunt ușor late, reliefate, fronto-temporalizate. Maxilarul superior este parțial distrus. Spina subnazală se profilează a fi de gradul 2. Marginea

aperturii piriforme - antropină. Mandibula are mentonul ușor proeminent cu eșancrură ușor schițată. Gonioanele reliefate în afara ramurii verticale a mendibulei. Ușor prognatism alveolar. Dentiția prezintă $I_1^1-M_2^2$, cu o uzură dentară de gradul II și fără carii.

Calota craniană este de lungime mijlocie (g-op = 181) și foarte îngustă ca lățime (eu = 134). Indicele cranian este doliocran - 73,2, ușor spre mezocran (74,9), reliefurile sunt de gradul 2-3. Arcuirea parietalelor este moderată, Criptozygie. Frontalul este îngust spre mijlociu la cele două extreme, cu reliefurile glabelei și superciliare profilate de gradul 2. Occipitalul prezintă o reliefare mai pronunțată în zona inion-opiston. Mastoidele sunt scurte, late, și puternic reliefate.

Scheletul postcranian. Este un individ gracil cu decalotare epifizară, segmentele de dimensiuni mai mici, dau impresia unui subiect cu talie mică. Datele metrice ne-au dat o statură de 1,558 m. (după E. B. Bretinger). Este un individ extrem de armonios constituit, are un echilibru al formelor deosebit împreună cu craniul.

La ceilalți indivizi distonează forma și mărimea craniului cu dimensiunile scheletului postcranian.

Prin dislocare și secționare post-mortem au fost detașate palma mâinii drepte și laba piciorului stâng (confirmare de diagnostic cu Prof. Dr. I. Balaban).

Peste GIPSY s-a pus pământ și apoi pământ amestecat cu cărbune.

MARCO.

Peste el se afla un strat de 1-8 cm. de pământ amestecat cu cărbune. La nivelul lui s-au găsit oale sparte ritual în altă parte. Defunctul a fost "înșirat" pe o zonă foarte îngustă, pe conturul de vest al gropii și fiind în stare de rigiditate cadaverică nu a putut fi pus în semicerc. Atunci s-a recurs la secționarea în zona gâtului, la nivelul toracelui și a bazinului, la nivelul extremității inferioare a femurelor. Lipsesc: laba mâinii drepte și în totalitate mâna stângă. Nu atestăm prezența unor urme de secționare pe oase, la nivelul segmentelor lipsă sau a unor intervenții brutale.

Craniul are facialul slab conservat, cu orbite mari, de formă pătrată cu unghiurile rotunjite. Nasul a avut oase late și lungi, spina nasală proeminând destul de puternic (3). Malarele sunt ușor late, reliefate, fronto-temporalizate. Fosa canină este adâncă (4), în comparație cu a lui GIPSY care are o gradăție de 3-4. Maxilarul superior are palatul paraboloid ca și la celelalte două cazuri și un prognatism alveolar de gradul 3. Multiplele granuloame au dus la eliminarea unor dinți, în rest avem o formulă dentară completă cu o uzură dentară de gradul III. Mandibula este ușor dreaptă (bărba are acest aspect) cu tuberculii bazali bine individualizați. Corpul mandibulei este ușor masiv, cu o reliefare de gradul 3. Uzura dentară este de gradul 3.

Calota este lungă (g - op. = 187), de lățime este îngustă (eu - eu = 140). Indicele cranian este mezocran - 76,47. Arcuirea parietalelor este moderată cu frontalul ușor fugind spre bregma ca și la AMADEO. Reliefurile sunt de gradul 3 spre 4. Criptozygie.

Scheletul postcranian. Avem aceeași impresie ca și la AMADEO și GIPSY, adică segmentele membrelor superioare și inferioare sunt prea scurte. MARCO este ceva mai robust, solicitări la nivelul inserțiilor musculare ne face să ne gândim la anumite întrebări ocupaționale. Datele metrice ne dau o talie de 1,5967 m. (după E.B. Bretinger). Laba mâinii drepte și în totalitate mâna stângă lipsesc prin dislocare

și secționare post-mortem (Confirmare de diagnostic - Prof. Dr. I. Balaban).

În ceea ce privesc înhumatii MARCO și GIPSY:

- Primul înhumat a fost GIPSY, apoi la un nivel mai înalt, cu 0,25 m., dar în poziție stânga-vest, deci opus lui GIPSY, a fost adus din altă groapă sau șotul pe care a fost expus o vreme foarte îndelungată MARCO. A fost adus și depus cu foarte multă grijă, deoarece coastele au fost depuse peste el, deci în semicerc pe o lungime de 60 cm. Este extrem de slab conservat și corodat în timp în teren.

DATAREA - ceramica se datează la sfârșitul sec. I. î.Ch. și în prima jumătate a secolului I. D. Ch.

Indivizii mai sus menționați fac parte din același grup etnic, destul de omogen ca nașături, de talie foarte apropiată. Noi încercăm în colaborare cu Dr. I. Balaban o proiectare pe calculator special pentru fixarea tipului, pentru a face o încadrare mai corectă, și separat un studiu de paleopatologie pe zona care impresionează la prima vedere la AMADEO.

Cercetările arheologice arată că în această perioadă (cea menționată mai sus) noi nu avem atestate necropole, nu s-au găsit spații rezervate special, delimitate înmormântărilor. Spațiul funerar în mod special este separat de spațiul de locuit din rațiuni psiho - religioase. Sacrificiile aveau un raționament bine determinat, este o manifestare religioasă a instituțiilor superioare a lumii antice cu scopuri foarte precise. Bineînțeles că ne putem pune multe întrebări în limitele decenței și a informațiilor actuale.

DECI:

- segmentele detașate atât de perfect unde erau depuse?
- erau relicve sfinte duse pe pământul strămoșesc ale familiei?
- dat fiind perfecționarea detașării segmentelor, aceste segmente deveneau mesageri pe lângă zei, era o venerație și o recunoștință a familiei dat fiind că toți trei au fost bărbați?
- dat fiind că aceste trei schelete făceau parte din același grup etnic poate fi interpretat ca apartenența la un numit rang special?

Nu credem că este vorba de un sacrificiu uman ci de un mod de înhumare caracteristic unei perioade unde nu avem necropole, deși din punct de vedere demografic datele ne acoperă perfect.

Situații asemănătoare, dar de tipuri diferite au menționat și publicat antropologii români: O. Necrasov, D. Botezatu și G. Miu, Laurenția Georgescu și E. M. Georgescu prin trei noi cazuri de solicitare de studiu, Dardu Nicolaescu Plopșor și Căntemir Rîșcuța¹⁷. În stadiul actual al cercetărilor sunt încă multe probleme de clarificat, lucrându-se cinstit pe fiecare situație fără fantasmagorii.

În lucrarea sa "Descoperiri funerare și semnificații lor în contextul culturii geto-dace clasice", Dr. Mircea Babeș, face o trecere în revistă extrem de corectă a cercetărilor apărute până la data respectivă și caută să dea o interpretare echilibrată a descoperirilor publicate. (SCIVA, Tom. 39,1)²¹. Domnia sa menționează și ideea lui Alexandru Vulpe și Eugenia Popescu, că în perioada în care a avut loc înhumarea celor menționați de M. Babeș, este posibilă și "o modificare substanțială începând cu sec. II î.e.n., prin adoptarea și adaptarea unui nou cult" (A. Vulpe și Eug. Popescu, Dacia N.S. 16, 1972)²¹. Informațiile literare²¹⁻²² ne oferă temeuri

destule pentru a putea vorbi de o "reformă sacerdotală - religioasă a lui Deceneu" (V. Lica, Istros, 1, 1980).

În lucrarea sa "Credințe și practici funerare religioase și magice în lumea geto-dacilor" - 1993, cercetătorul Valeriu Sârbu a făcut o sinteză a descoperirilor. Se menționează între altele că "numărul indivizilor descoperiți în contexte nefunerare este de câteva ori mai mare decât cele din toate tipurile de morminte geto-dace raportul fiind de 200 la 40" Practicarea sacrificiilor și a acestor genuri de înhumări este atestată de către descoperirile arheologice și izvoarele antice^{17, 21-22}. Odată cu formarea provinciei Dacia, vom vedea că sacrificiile umane dispar²¹, inclusiv în zonele dacilor liberi. După distrugerea statului dac, puterea clerului, ce fusese bine organizată - autoritară, încetase. Din primele decenii ale secolului al II-lea d.Ch., se poate vorbi de practici funerare normale. Dar, asupra acestor situații se vor înclina în primul rând arheologii și istoricii în colaborare cu antropologii și paleoetnografii.

Viața spirituală a lumii trace este fantastică și plină de surprize. Sacrificiile umane, mesagerii cerului²², au căpătat un mesaj metafizic în legătură cu așa-zisa doctrină a nemuririi sufletului, sacralizarea fericirii egalitară în împărțirea cerului²¹⁻²². Marii pontifi, căpeteniile de prestanțămilitară, anual la solstiții și echinoxuri făceau pelerinaje pe culmile munților între răsăritul și apusul soarelui, pentru rugăciuni cât mai aproape de cer, pentru reculegeri magico-religioase^{21-22, 23-24}.

Știri literare bogate, dar contradictorii, spune Dr. Ligia Bârbu²⁵ ne dau detalii de inestimabilă importanță de natura credințelor dacilor. Asupra acestor probleme ne vom înclina cu ocazia studiului celor trei cazuri care sperăm să aducă noi date, pe probleme diferite.

Actul religios este de fapt o determinare formală a gradului de religiozitate a funcțiunii sufletești a individului, a unei comunități.

NOTE:

¹ Diaconu Nicolae: Are valoare de unicat, este o personalitate distinsă, un fizionomist perfect ce poartă cu sine amprenta universului (rural), membru al Academiei de Artă Tradițională din România. Specialiștii din Ouroux en Morvan din Franța și Hessenpark Neu Anspach din Germania sunt adepții acestui reprezentant al artei milenare, al acestui ingenios reprezentant și continuator al miticului.

² Kermbac Victor, *Universul mitic al românilor* Ed. Științifică, 1994.

³ Georgescu Laurenția și Georgescu Emma Mădălina, *Sacrificiul uman?*, Comunicare la al VII-lea Congres Internațional de Tracologie, 20-26 V. 1996; România - sub tipar.; Alexandru Oancea și Georgescu Laurenția, *The bronze age cemetery from Pietroasa Mică*. Comunicare și publicare la al III-lea Congres. Internațional de Tracologie, Viena, 1980.

⁴ Glodariu Ioan, informații personale date din manuscrisul lucrării de la Șura Mică, nepublicat.

⁵ Glodariu Ioan, Nagler Thomas, Rill Martin și Iaroslavschi Eugen, *Cercetări Arheologie la Șura Mică*, în *Materiale și cercetări arheologice*, XV, București, 1983.

⁶ Florescu Adrian și Florescu Marilena, *Aspecte ale civilizației traco-getice în zona de cultură a Carpaților Răsăriteni*, în *Studia Antiqua et Arch.*, Iași, 1983.

⁷ Conovici Niculae și Georgescu Laurenția, *Date noi privind mormântul de la*

Dorobanțu (jud. Călărași), Pontica, 11, 1978.

⁸ Nicolaescu Dardu Plopșor și Riscuția Cantemir, *Caracterizarea antropologică și morfologică a scheletelor din complexul funerar de la Orlea, în Revista Muzeelor*, 1, 1969.

⁹ Sârbu Valeriu, Damian Paul și Elvira Safta, *Căscioarele*, informații date de primul autor în lucrarea sa.

¹⁰ Horedt Kurt și Seraphim C., *Die prähistorische Ausiedlung auf Wiettemberg, bei Sighisoara - Schaburg*, Bon, 1971; Nicolaescu Dardu Plopșor și Wanda Wolsky, *Elemente de demografie și ritul funerar la populațiile vechi din România*, Buc., 1975.

¹¹ Zirra Vlad, *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (Așezarea contemporană); Cimitirul Latène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea*, Jud. Satu Mare, în *Studii și comunicări*, Satu Mare, 4, 1980.

¹² Trohane Rohane George, Georgescu Laurenția și M. St. Urdescu, *O descoperire funerară în așezarea geto-dacă de la Chirnogi*, în *SCA*, 9, 1972.

¹³ Sîrbu Valeriu și Atanasu F., *Cercetări din așezarea geto-dacă de la Grădișteea, Jud. Brăila, Istros*, 2-3, 1979 - 1981.

¹⁴ Hordet Kurt, *Așezarea de la Sfântu Gheorghe - Bedehaza*, în *Materiale*, 2, 1956.

¹⁵ Tatulea C.M., Toropu O. Atastasi A., *Celei*, date și informații științifice date lui V. Sârbu.

¹⁶ Ursache Vasile, *Riturile de înmormântare la populația dacă din cetatea de la Brad - Com. Negri - Bacău*, în *Mem. Antiq.*, 1980-1982.

¹⁷ Sîrbu Valeriu, *Credințe și practici funerare religioase și magice în lumea geto-dacică*, Ed. Porto-Franco, 1993; Conovici Nicolae și M. St. Udrescu, *Piscul Crăsanilor*, informații date lui V. Sârbu.

¹⁸ Vulpe Radu, *Șantierul Poiana*, 1951-1952, în *SCIV*, 3; Vulpe Radu și Ecaterina, *Les fouilles de Poiana, Dacia* 3-4, 1923, 1927-1933.

¹⁹ Vulpe Alexandru și Gherghetu M., *Șantierul arheologic Popești, Com. Mihăilești, Jud. Ilfov. Raport preliminar pentru campaniile 1976-1977*, în *Cercetări arheologice*, 3.

²⁰ Robert P. Charles, *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des types crâniens*, în *C.R. Acad. Sci. Paris*, 1963.

²¹ Babeș Mircea, *Descoperiri funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dace clasice*, *SCIVA*, 39, 1, 1988; A. Vulpe și Eug. Popescu, *Dacia*, N.S. 16, 1972; V. Lica, *Istros*, 1, 1980.

²² Vulcănescu Romulus, *Mitologia Română*, Ed. Acad., 1985 și bibliografia; Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Gingis-Han*, Buc., 1980; Pârvan Vasile, *Getica*, Buc., 1982.

²³ Georgescu Laurențiu și Georgescu Emma Mădălina, *Cultul soarelui - cultul strămoșilor*, vol. I., manuscris - sub tipar.

²⁴ Georgescu Laurenția și Georgescu Emma Mădălina, *Simbolul solar în ritualul creștin al botezului*, Comunicare la Simpozionul "Branul în Cultura Românească", 8-9, VIII, 1996; Eliade Mircea, *Traité d'une histoire des religions*, Paris, 1970.

²⁵ Barbu Ligia, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, București, 1979; G. B. Taulor, *Primitive culture*, vol. I-II, London, 1871, reeditare 1985, 1995.

NECROPOLELE MEDIEVALE DIN CÂMPIA ROMÂNĂ ÎN SECOLELE XVI-XVIII. ANALIZA DEMOGRAFICĂ

Laurenția Georgescu

Metodele de observație a fenomenelor social-economice și a grupurilor umane, cauzelor care produc efecte asemănătoare în aceleași împrejurări, aparțin statisticii - acelei ramuri ale ei care se ocupă cu cercetarea fenomenelor vitale (natalitatea, mortalitatea etc.). Fenomenele nu pot fi studiate separat, izolate unele de altele.

Orișice informație în legătură cu populația, starea ei economică, poziția geografică a grupurilor umane, cauzele migrărilor, a diferitelor grupuri (dintr-o zonă în alta) ca și polarizărilor pe care unele așezări le fac prin "roirea" micilor așezări ce se atașează, sunt surse extrem de importante pentru studiul demografic al populației ștabile sau cvasistabile cu familii de populații stabile.

Cercetarea demografică este o cercetare multidisciplinară în care intră în "melanj" cercetarea cauzală cu cea comportamentală pe populații, zone, perioade etc., pentru a clarifica aspectele structurii sociale din perioadele investigate.

Precizia analizei demografice depinde de cunoașterea condițiilor și a modului de populare în microzone sau macrozone, de cunoașterea factorilor sociali-economici și cultural-istorici de dezvoltare a comunității respective, care fac obiectul atenției noastre.

Studiul structurii pe vârste a populației este utilizată în comparațiile dintre indicii brui de mortalitate care țin seama de structura pe vârste și facilitează efectuarea unei analize structurale interne, utilizând elementele de datare și grupele cronologice sau stratigrafice de morminte din același cimitir care, prin cercetarea exhaustivă cu metodele actuale, i s-a stabilit volumul și durata de folosire a necropolei.

Dar, în același timp trebuie să ținem seama de obiceiurile și credințele populațiilor care au viețuit pe teritoriul actual al țării noastre din neolitic până în prezent. Trebuie aprofundat studiul ritualului funerar, a inventarului funerar care trasează o linie de demarcație între comunități.

Din analiza comportamentului demografic putem avea imaginea unui tip de populație cu o dinamică demografică corespunzătoare fazei de dezvoltare a așezării (caracterizată arheologic).

Dacă avem însă datele privind întinderea, durata de folosire, intensitatea de folosire și structura așezărilor, vom estima volumul, tipul (modelul) de dinamica demografică și structura probabilă a populațiilor în-absență. - lipsa necropolei nedescoperită încă.

Trebuie să ținem seama că comportamentul demografic are două faze distincte în evoluția unei culturi:

- faza de constituire și cristalizare;
- faza de maximă dezvoltare și iradiere.

În faza de cristalizare și constituire a culturii, prin afluxul de imigranți structura pe grupe de vârstă concentrează mai mult de jumătate din volumul populației între 15-50 de ani, tipul de comunitate devenind accesiv. Dacă indivizii trecuți de 50 de ani ajung să întrunească 80% din volumul populației, structura va fi de tip accesiv-degresiv.

În faza de maximă dezvoltare, iradierea culturii pe cale directă se face, în primul rând prin radiație demografică sau imigrare (predominând subiecții și cuplurile de tineri și adulți).

În concluzie, unui astfel de model de dinamică demografică, îi corespunde o imagine, de la începutul fazei, tot de aspect regresiv.

Predominând emigrările, tipul de populație va fi succesiv, procentul de subiecți între 15-50 de ani scăzând sub 50%.

Dacă grupele de vârstă 0-14 ani nu depășesc 80%, tipul de populație va fi succesiv-regresiv.

Imaginea de populație de tip regresiv, îmbătrânită, nu reflectă de fapt un moment al stării de evoluție atinse de comunitatea respectivă, ci o structură demografică comportamentală, analoagă doar ca distribuție pe grupele de vârstă ca cea observată la populațiile regresive, dar nu și cu posibilități și perspective demografice de dezvoltare.

În cazul unei dezvoltări fără perturbații, modelele de dinamică demografică evoluează în timp relativ scurt spre structurile populațiilor de tip progresiv - accesiv în faza de maximă dezvoltare și iradiere directă, prin radiația demografică.

Modelele de dinamică demografică și structura unor tipuri de populație, făcând dubla testare, cultural-demografică și demografic-cultural, oferă prin urmare o metodologie pe baza căreia se pot estima în mod obiectiv caracteristicile generale de dezvoltare și faza de evoluție culturală a unei așezări nedescoperite sau necercetate încă, pornind numai de la săpăturile efectuate în cadrul necropolei (Dr. Dardu Nicolaescu Ploșor).

Putem duce mai departe cercetările, ca să putem să explicăm cum se constituiesc și cum se extind arealurile culturale, căile și direcțiile de pătrundere prin influența sau radiația demografică, raporturile demografic culturale și cultural demografic între populații și culturi contemporane, însă perfect distincte ca teritoriu geografic.

Dar, trebuie să ținem seama de următorul aspect: două comunități identice ca tip de populație și structură procentuală a supraviețuitorilor pe grupe de vârstă, dar inegale ca număr de indivizi, una din ele fiind de două ori mai mare decât cealaltă, nu pot avea aceleași posibilități de dezvoltare demografică și culturală. Ambele populații fiind de tip progresiv-succesiv, este de la sine înțeles că nu puteau avea același plus ca număr de indivizi prin radiația demografică și emigrare.

Această metodologie deschide perspective promițătoare în activitatea de cercetare și colaborare interdisciplinară, contribuind la explicarea unor procese istorico-culturale care nu se pot rezolva, nu se pot înțelege fără a se cunoaște detaliat structura populațiilor și dinamică lor demografică.

Cercetările arheologice din ultimele trei decenii din zona Bucureștiului au adus în prim plan noile așezări și necropole medievale¹. Sătele medievale cercetate în Țara Românească, aparțin secolelor XVI-XVII și sunt în general plasate de-a lungul râurilor, paralel cu care în timp s-au format căi de comunicații importante de interes economic. În lunga lor existență aceste așezări sătești au fost influențate de centrele urbane din apropiere sau din zona submontană, mișcarea populației fiind în ambele sensuri.

Cercetarea arheologică bucureșteană și a Centrului Câmpiei Române a ajuns la concluzia că prețioasele documente ce menționează în scris pentru prima dată numele unei așezări este arareori documentul de întemeiere, uneori foarte târziu (cu peste un secol) după înfiriparea satelor în vatra medievală. Acest lucru este valabil pentru satul Măicănești (Străulești²) și satul Mănești de pe Colentina - cel mai vechi sat menționat din zonă.

Cercetarea satului medieval Mănești³ a dus la descoperirea a două cimitire de secol XIV-XV și un cimitir găsit în jurul unui interesant lăcaș de cult din zid ce aparține secolelor XIV-XVII. Cercetarea acestor necropole a dus la descoperirea a 272 morminte, ce vădesc în mod clar practici și ritualuri creștin deplin cristalizate.

Deoarece necropolele medievale de la Măicănești și Mănești au fost studiate extrem de minuțios de doi arheologi medievști, prof. Dr. Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu, partea de antropologie⁴ de la Măicănești a fost studiată până la cele mai mici detalii de Ioana Popovici, iar cimitirele de la Mănești⁵ de către noi, vom face un studiu comparativ extrem de sintetic, acroșând unde este cazul și alte cimitire cu date apropiată pe care noi le-am studiat și care au date care le apropie în unele situații.

Deoarece Ioana Popovici în studiile sale a folosit la expunerea datelor procentele, vom face comparațiile în același sistem cu unele mici diferențe.

În afară de metoda clasică am utilizat și metoda de analiză cronologică a grupurilor structurale fonotipice, propusă de Robert P. Charles⁶, în care caracteristica principală a grupului este dată de masivul facial, ținând seama și de indicele cranian care dă o amplitudine de ariație mai mare.

Avantajul acestei metode este că fiecare grup structural fenotipic a primit un prototip din care s-a dezvoltat încă din paleoliticul superior un tip, în interiorul fiecărui grup putându-se individualiza variantele locale, regionale, ale unui complex de caracteristici, de detalii. Pe baza acestei metode a lui Robert P. Charles se pot studia populațiile contemporane între ele, posibilitățile etniei (originii), înrudirile, succesiunile în același areal. Deoarece intră în comparație mai multe necropole, rezultatul îl vom publica ulterior o dată cu materialele de secol XI-XVII din Țara Românească și Transilvania.

În lucrarea de față am luat ca bază de studiu necropolele medievale rurale Măicănești, Mănești, Bârzești-Vitan (de secol XVI-XVIII) și necropola urbană de la Câmpulung Argeș cu date apropiată a căror subiecți (în număr de 217) au trăsături comune și valori apropiate. Nu ne permitem să facem un studiu

comparativ cu necropola rurală de la Vadul Anei care face parte din zona principală de coborâre în Țara Românească, pentru că studiul ne solicită încă și pe noi și pe arheologi.

Aceste sate făceau parte din cele aproximativ patruzeci de așezări care roiau în jurul așezării voievodale a Bucureștiului. În zona Câmpulung Argeș, zonă voievodală, mișcarea populației și-a pus amprenta și pe aspectul tipologic ca și pe structura de bază cu melanjul respectiv.

La Bârzești-Vitan așezarea și necropola se afla pe malul drept al Dâmboviței, cu aproximativ 18-20 m mai sus de nivelul acesteia. Suprafața satului avea un areal de aproximativ 7 ha, descoperindu-se aproximativ 23 case de suprafață sau adâncite¹¹, cu un inventar bogat. Necropola se afla la marginea de vest-sud-vest a așezării, descoperindu-se 2-4 morminte din care 36 deranjate de înhumări noi sau suprapunerii. Mormintele erau dispuse pe șiruri, ordonate și este de presupus că toate au dispus inițial de însemnele tradiționale ale mormintelor de rit creștin, populație romană cu obiceiuri bine cristalizate cu trecerea timpului¹⁴. Același lucru s-a observat și la celelalte necropole menționate mai sus. În majoritate înhumările erau coborâți în mormânt înfășurați în giulgiu, sau într-o împletitură, sesizându-se persistența unui ritual din secolul al XIV-lea, acela de a lăsa în mormânt și bârna sau scândura cu care defunctul a fost coborât¹¹. La Câmpulung-Mureș avem și dovada înmormântării în còșcuig¹⁰.

Inventarul este spectaculos la toate cele trei necropole rurale: avem 12 categorii de obiecte de inventar printre care menționăm prezența inelelor, cerceilor, verigilor, bumbișorilor, cataramelor, îmbrăcăminte de lux, amnare, vase de sticlă etc. Inelele de la Mănești au adus "noul", prezența inelelor funerare extrem de elegant lucrate, cu elemente decorative cu variante multiple. Monedele au fost emise de bănăriile din Transvania, Ungaria, Polonia, Imperiul Otoman etc.

Frecvența anumitor tipuri de obiecte ne sugerează elemente unitare de viață economică, contacte, schimburi permanente producătorii teritoriului românesc, prezența unor centre locale ce produceau obiecte de schimb, de strictă necesitate funerară sau de zi cu zi.

Gruparea acestor așezări și necropole, poziția lor nu a fost întâmplătoare, în drumul marilor schimburi comerciale.

Studiul antropologic al materialului osteologic uman, ne-a dat posibilitatea de a cunoaște câțiva indicatori demografici, în special cei care scot în evidență mortalitatea, durata medie a vieții pentru ambele sexe, speranța de viață, indicatori extrem de sensibili la modificările care intervin datorită nivelului de trai, cultural, deci transformărilor de ordin social- economic sau fortuit.

Cercetând structura antropologică și structura demografică a diverselor grupuri de populații, factorii care contribuie la formarea și modificarea componenței antropologice a grupelor de populații ies mai în evidență. Semnificația biologică și socială are ponderea.

Structura tipologică a acestor patru serii (trei rurale și una urmană, nu întâmplător aleasă) ne permite să subliniem că subiecții aparțin tipului european cu predominanța elementului mediteranean având câteva excepții la Câmpulung Argeș, trei dinarici și un alpin. Mediteranoizii au constituit încă din neolitic elementul predominant în Câmpia Nord-Dunăreană. Bineînțeles aceeași situație o avem și la subiecții din necropolele Grozăvești și Oltenița - Renie, unde avem și elemente "melanj", nordice, esteuropide, protoeuropide (două cazuri).

Repartizarea înhumatilor pe vârste are tangență cu longevitatea mai mare sau mai mică a populației, dar și de probabilitatea posibilității de deces la diferite vârste a subiecților studiați, de structura pe vârste-sex a populației staționare.

Trebuie să menționăm că noi ne referim la populația înhumată deci nu la populația care continuă să trăiască în așezările de la Măicânești, Mănești, Bârzești-Vitan, Câmpulung-Argeș etc., care-și înmormânta decedații în necropolele pe care le-am menționat.

În tabelul nr. 1 vom da speranța de viață și mortalitatea la subiecții pe care i-am studiat din necropolele menționate.

TABELUL NR. 1
SPERANȚA DE VIAȚĂ ȘI MORTALITATEA

Necropola	Speranța de viață		Mortalitatea pe intervale în %		
	(0-7 ani)	(20-30 ani)	(0-14 ani)	(20-40 ani)	(peste 60 ani)
Bârzești Vitan	28,6 ani	23,2 ani	14,705%	35,293%	2,451%
Măicânești (II)	29,0 ani	22,0 ani	34,65%	24,72%	6,54%
Mănești	30,2 ani	20,6 ani	47,1%	48,1%	4,8%
Cernica	32,4 ani	23,4 ani	27,58%	27,58%	4,61%
Câmpulung Argeș (urban)	30,4 ani	22,2 ani	47,2%	46,4%	4,6%

Ne-am permis să atașăm și rezultatele de la necropola Cernica deoarece are valori apropiate de celelalte necropole. Durata medie de viață, probabilitatea de supraviețuire, profilul mortalității au fost calculate cu ajutorul tabelelor de mortalitate¹³.

Repartizarea pe grupe biologice de vârstă ne-a subliniat mortalitatea ridicată la grupele de copii și femei tinere între 20-30 de ani bărbați între 20-40 de ani și foarte puține cazuri se încadrează în intervalul 60-70 de ani. Excepție face necropola de la Bârzești - Vitan unde avem o mortalitate ridicată la grupele de copii, adolescenți, la bărbați și la femei între 20-50 de ani, și foarte puține cazuri trec limita de 60 de ani. În cazul grupei Adultus avem mai mulți subiecți feminini, iar în grupa Maturus avem mai mulți subiecți masculini. Mortalitatea copiilor în intervalul 7-14 ani este dublă față de cea dintre 0-7 ani (9,313% față de 5,392%).

În ceea ce privește cele două metropole de la Măicânești (Străulești) avem următoarele valori:

1. - Speranța de viață:

Măicânești I: (0-7 ani) = 23,9 ani; (20-30 ani) = 21,6 ani;

Măicânești II: (0-7 ani) = 29,6 ani; (20-30 ani) = 22,0 ani;

2. - Mortalitatea pe intervale:

Măicânești I : (0-14 ani) = 45,96%; (20-40 ani) = 21,62 %; peste 60 ani = 5,4 %;

Măicânești II: (0-14 ani) = 34,65%; (20-40 ani) = 24,72%; peste 60 ani = 6,45 %.

Condițiile de viață familială și de grup a fiecărei comunități sătenești se reflectă în structura pe grupe de vârstă a mortalității, pentru că nivelul economico-cultural al societății determină evoluția biologică a morții. Condițiile în care au trăit populația așezărilor menționate mai sus nu se diferențiază prea mult între ele. Studiile arheologice privind așezările necropolelor mai sus menționate au scos în evidență acest lucru - condițiile de viață.

Deoarece datele de la Mănești au mai fost menționate⁷, ne vom referi numai la valorile necropolei dela Bârzești-Vitan (serie întreagă)⁸ și Câmpulung-Argeș^{9, 10}.

- **Bârzești-Vitan:** Inițial că ar fi avut 1500 m², necropola a fost deranjată de decapările de teren prin ridicarea pământului pentru serele de la Popești-Leordeni. Intervenția¹¹ arheologilor a dus la descoperirea unei mari necropole, starea nesatisfăcătoare de conservare a osemintelor umane a impus cercetarea pe teren "in situ" a materialului osteologic uman și apoi în laborator. Analiza subiecților a dus la următoarea repartizare pe grupe vârstă-sex așa cum o prezentăm în tabelul nr. 2 :

Tabelul Nr. 2
**Repartiția pe grupe de sex și vârstă a subiecților
studiați din necropola Bârzești-Vitan.**

Vârsta		Nr. caz	B	F	Sex nedeterminabil	Total%
biologică	cronologică					
Infans I	(0-7 ani)	19	-	1	18	9,313
Infans II	(7-14 ani)	11	4	3	4	5,392
Juvenus	(14-20 ani)	32	12	17	3	15,686
Adultus	(20-30 ani)	40	15	23	2	19,607
Maturus I	(30-40 ani)	37	19	16	2	18,137
Maturus II	(40-50 ani)	39	24	15		19,117
Maturus III	(50-60 ani)	18	10	8		8,823
Senilis	(60-x ani)	5				2,451
Nedeterminabil sex-vârstă		3	-	-	3	1,470
Total:		204	88	84	32	-
Cât la % din totalul seriei: B = 43,14%; F = 41,17%; Nedetermin.: 15,68%.						

Sub raportul analizei antropologice eșantionul prezintă variații foarte mari ca formă și mărime. Calotele au lungimi foarte diferite și lățimi variabile care oscilează între valorile:

- g - op = 157 - 198 la bărbați și între 154-186 la femei;
- eu - eu = 142 - 166 la bărbați și între 138 - 156 la femei.

Înălțimea craniului oscilează între limitele scund și foarte înalt, astfel la bărbați valorile oscilează între 142-166, iar la femei între 124-139. Indicii cranieni concentrează majoritatea subiecților între categoriile doliocran-brahicran (72,3-82,9) cu câteva cazuri ultrabrahicran (86,2-88,4). În tabelul nr. 3 vom prezenta procentual indicii cranieni 1/8, 20/1, și 20/8 la Bârzești-Vitan, Măicânești și Mănești.

TABELUL NR. 3
Principalii indici cranieni în procente

8/1 eu-eu/g-op.Sexul	Bârzești-Vitan				Măicânești				Mănești			
	F		B		F		B		F		B	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Clasifi-cări.Scara												
Dolioscran70-74,9	6	7,4	15	17,85	1	7,7	8	30,8	3	3,4	3	3,3
Mezocran75-79,9	49	60,5	40	47,6	8	61,5	10	33,5	52	60,4	54	58,7
Brahicran 80-84,9	22	27,1	22	26,3	4	30,8	7	26,9	31	36,0	35	38,0
Ultra-Brahi.85-89,9	4	4,9	7	8,3			1	3,8				

20/1 po-/bg-op	F		B		F		B		F		B	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Camaecranx-57,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ortocran58-62,9	46	67,6	43	59,7	10	71,5	14	53,8	46	58,22	54	62,7
Hipsicran63-x	22	32,3	29	40,3	4	29,5	12	46,2	33	41,8	32	37,2

20/8 po-b/eu-eu	F		B		F		B		F		B	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Tapeinocranx-79,9	41	60,3	39	54,2	13	86,6	12	46,1	52	64,7	53	61,6
Metriocran80-85,9	21	30,9	26	36,1	1	6,6	12	46,1	23	29,1	33	38,3
Acrocran86,0-x	6	8,8	7	9,7	1	6,7	2	7,8	4	5,1		

Frontalul oscilează între limitele categoriilor foarte îngustă spre lată (bărbații la ft-ft au 89-105, iar femeile între limitele 110-131 la co-co bărbații se încadrează între valorile 103-126, iar femeile întotdeauna 84-104), indicii încadrând frunțile în categoria frunților bombate-intermediare, euripetope. Pe locul corespunzător suturii metopice în trei cazuri avem o ușoară creastă - torus - sagital - frontal, în patru cazuri ușor schițate. În șapte cazuri avem prezentă sutura metopică.

Fetele se încadrează între limitele foarte joase - foarte înalte (la bărbați între valorile 100-131, iar la femei între 89-124), cu o concentrare mare a subiecților în grupele scund - foarte înalte.

Regiunea supraorbitală se prezintă cu forme extrem de variate, cu glabella și

arcurile supraciliare abia perceptibile mergând gradat până la forme foarte "puternice" care au înglobat și marginea supraorbitară (variantele sunt foarte numeroase). Regiunea nasală - diferențele după sex se remarcă în valorile indicelui nasal în cele trei grupe clasice. Indicele Folwer este în general ortognat, nelipsind cazurile cu prognatism alveolar de toate gradele, de la forme mezoproginate la cele evolute ca și cazuri de prodenție. Acest lucru a fost remarcat de noi și la subiecții studiați din necropolele Oltenița-Renie⁷, Grozăvești⁷, Mănești^{3, 5}, Ceptura¹² și de Ioana Popovici la subiecții de la Măicănești^{1, 2, 4}.

Această caracteristică o găsim în extrem de multe cazuri în necropolele studiate în Câmpia Dunării și în Câmpia Română, drept care până la noi probe ne permitem să avansăm ideea că aceste elemente au fost aduse de indivizi mezoprognati și păstrat în circuitul endogam al arealului de viațuire, fie, există și posibilitatea să presupunem apariția "independentă", păstrându-se tot prin endogamie.

Mandibulele sunt gracile la femei, cu caracterele morfologice moderat realizate, gonicele sunt șterse sau abia vizibile, cu bărbii mici, ușor rotunjite sau cu eșancrură moderată. În schimb la bărbați gonioanele sunt puternic răsfărte, cu protuberanța mentonieră bine individualizată, dar avem subiecți cu acest aspect mai moderat.

Studiul odontologic subliniază frecvența mare a cariilor dentare, a edentațiilor parțiale și totale, a unei uzuri de gradul II și IV care caracterizează seria. Indicele de intensitate a maladiei carioase este de 5,14%.

Parietalele prezintă un caracter comun la subiecții feminini prin dezvoltarea moderată, urmând bineînțelese formele caracteristice arcurilor brahicrane atât la femei cât și la bărbați. Avem două cazuri de temporal bipartit. Occipitalul are forme și mărimi diferite cu curbă accentuată, cu zona nucală ștearsă sau reliefată. Avem forme diferite a apofizei mastoide, de la forme scurte gracile la cele reliefate puternic și înalte (groase și dezvoltate puternic la bărbați). Din cauza planoccipitaliei la unele cranii brahicefale (cu indice peste 80-82) acestea par scurte. Occipitalul puternic aplatizat îl avem la un alpin.

Dimorfismul sexual este pronunțat în etajul superior și inferior la bărbați și mult atenuat la femei, comparativ cu subiecții de la Măicănești⁴ și Mănești⁵ unde este mai puțin accentuat. Dimorfismul sexual se manifestă la scheletul postcranian mult mai bine, subiecții feminini fiind mai gracili.

În ceea ce privește scheletul postcranian, acesta prezintă grade diferite de conservare. Subiecții masculini au un aspect de robusticitate medie spre puternică, la femei predominând un aspect de gracilitate mai accentuată, cu câteva cazuri de robusticitate sub medie. Talia oscilează între limitele valorilor 1,426 m. și 1,59 m. la femei cu câteva cazuri care se încadrează între valorile 1,62 m - 1,70 m. Bărbații s-au încadrat între limitele 1,55 m - 1,756 m., deci între limitele taliilor mai mici și mai mari, dar unii subiecți s-au încadrat între limitele taliilor cu valori oscilând de la 1,78 m. la 1,86 m.

Dacă comparăm rezultatele noastre cu cele care rezultă din studiul subiecților de

la Mănești⁵ și Măicănești⁴, vom vedea o apropiere mai mare de datele rezultate din studiul materialului osteologic de la Mănești, unde talia se încadrează între valorile următoare: la subiecții studiați în necropola de secol XIV-XV de la Mănești, talia la femei este între 158,0 cm, și 164,4 cm, iar la bărbați între 163,2 cm și 178,3 cm. Foarte apropiate sunt datele rezultate din studiul subiecților din necropola de secol XVI-XVII de la Mănești: la femei talia o avem între valorile 158,2 cm și 1,66,2 cm., iar la bărbați între 164,6 cm și 179,6 cm.

Din studiul morfofuncțional relevant este faptul că la majoritatea subiecților din necropola de la Bârzești-Vitan putem semnala prezenta unor impresiuni puternice la nivelul inserțiilor musculare la membrele superioare atât la bărbați cât și la femei, aspecte surprinse și la subiecții din necropolele de la Mănești și Ceptura¹², în plus la subiecții masculini la nivelul inserțiilor musculare avem și o retroversie a platourilor tibiene în câteva cazuri.

În ceea ce privește materialul osteologic uman din necropola a doua de la Măicănești-Străulești, se remarcă frecvența încadrării subiecților bărbați în grupele de talii mici, mijlocii și foarte înalte, subliniind faptul că toți subiecții feminini s-au grupat în categoria taliilor mijlocii.

În ceea ce privește aspectul de paleopatologie, semnalăm la acest nivel osteopatiile-fracturile prost consolidate, anchilozele la nivelul coloanei vertebrale dorsale și lombare, în trei cazuri procese inflamatorii cicatrizate în urma tăieturilor sau loviturilor cu corpuri dure. Cele mai variate aspecte și cu foarte multe cazuri de paleopatologie, le avem în urma studiului pe care noi l-am făcut pe subiecții care au fost descoperiți în necropola medievală rurală de la Vadul Anei (undes-au descoperit 450 de subiecți - sub tipar).

În ceea ce privește grupul de brahircani de la Bârzești - Vitan (26,2% dintre bărbați sunt brahircani cu un plus de 8,3% din ultrabrahircani; 27,1% dintre femei sunt brahircane cu un plus de 4,9% de ultrabrahircani) și Mănești (38,4% dintre bărbați sunt brahircani și 36,0% la femei subiecții sunt brahircani), presupunem că s-ar putea să fie vorba de rezultatul unui proces de brahicefalizare pe loc dat fiind datele zonale pe care le avem - evoluție pe loc deci.

Materialul osteologic uman care a fost studiat de la Bârzești-Vitan poate constitui un factor de caracterizare demografică primară a populației zonale deoarece reprezintă aproximativ 50% din populația care s-a înhumat (dat fiind intervenția de decopertare a solului). Vârful curbei de mortalitate care la alte necropole se fixează pe o anumită grupă de vârstă, la Bârzești-Vitan este o linie care urcă de la Infans I și II, spre grupul Juvenus căutând să mențină aproximativ aceeași mortalitate, cu unele oscilații, în grupele Adultus, Maturus I și II, ca apoi la nivelul grupei Maturus II să fie aproximativ la același nivel cu grupa Infans I.

Coborârea la nivelul grupei Matur III a curbei mortalității se corelează cu scăderea numărului de supraviețuitori, creșterea probabilității de deces și scăderea numărului de supraviețuire, creșterea probabilității de deces și scăderea numărului de

supraviețuitori o dată cu atingerea unei anumite vârste. La Bârzești-Vitan avem și o creștere a duratei medii de viață, acest lucru impune condiții social-economice diferite de alte zone de unde avem material comparativ și o anumită stabilitate teritorială cu penetrări de populații sau grupuri mai rare. Același lucru, aceeași situație o avem și în necropola de la Mănești unde avem o unitate tipologică pe un fond mediteranian. Se impune deci o analiză structurală internă pentru fiecare necropolă în parte corelând și datele topologice cu datele documentare privind mișcarea de grupuri umane în zone, cauzele majore - situațiile de influență, modificările fortuite.

În ceea ce privește repartitia după sex, avem o prezență aproape egală a bărbaților și femeilor, dar femeile în reprezentările deceselor aveau ponderea cea mai mare în grupele Juvenus și Adultus, adică acest interval corespunde exact perioadei căsătoriilor precocă, sarcinilor pierdute, complicațiilor la naștere și infecțiilor care decurg din lipsa de igienă. În momentul maturizării organismului se produce și o rezistență mai mare. La Bârzești-Vitan chiar când am făcut extrapolarea, noi nu putem ști dacă pe toată perioada de folosire a necropolei a existat această egalitate aproximativă între sexe, dat fiind mutațiile care au intervenit în așezare - crearea de noi așezări, deci nu avem siguranța cu exactitate a duratei intervalului de utilizare a acestui cimitir.

Pe seria întregă de la Bârzești-Vitan în intervalul Infas I speranța de viață rămâne de 28,6 ani, în intervalul de vârstă de 20-30 de ani speranța de viață este de 23,2 ani. Diferența după extrapolare fiind la primul interval de 5,53 ani, iar la al doilea interval de 5,32 de ani cu corecțiile de rigoare. Procentul celor care atingeau intervalul 60-70 de ani este foarte mic (pe necropolă era 2,45%). În ceea ce privește subiecții de la Mănești în primul interval Infas I, speranța de viață este de 20,6 ani, prin extrapolare diferențele sunt mici (în tabelul Nr. 1 avem speranța de viață fără extrapolare și mortalitatea pe mai multe necropole).

Cu ajutorul tabelelor de mortalitate au fost calculate, durata medie de viață, probabilitatea de supraviețuire, profilul mortalității. Repatizarea pe grupe biologice de vârstă ne-a subliniat mortalitatea ridicată la grupele de copii, adolescenți, la bărbați și la femei între 20 și 50 de ani, ca și numărul de cazuri reduse de subiecți care trec de 60 de ani în necropola de la Bârzești-Vitan.

Studiul antropologic al materialului osteologic uman din necropola medievală urbană de la Câmpulung-Argeș⁹ (arheolog dr. Gh. Cantacuzino¹⁰, ce aparține secolelor XV-XVIII ne permite să constatăm încadrarea tipologică foarte apropiată de cele patru necropole menționate mai sus.

Dacă avem patru excepții la 217 subiecți acest lucru este justificat zonal, dat fiind pendulările teritoriale fiind o zonă voievodală. Totuși aici a fost o oarecare stabilitate a populației autohtone zonale indiferent de mișcarea populațiilor pe căile de circulație din necesități comerciale sau fortuite pe ambele versante ale Carpaților.

Cercetarea arheologică care a avut loc în jurul bisericii domnești de la Câmpulung-

Argeș, a dus la descoperirea unei foarte interesante necropole cu un inventar extrem de elegant de epocă. Nu ne vom opri aici la strădania arheologului Gh. Cantacuzino, a arhitectului și a întregului colectiv care a lucrat la consolidarea monumentelor istorice de aici de la Curtea Domnească, au fost prea multe bucuriile și amărăciunile acestor entuziaști. Nouă ne-a revenit studiul necropolei descoperite în incintă a căror date preliminare le punem la dispoziția dumneavoastră^{9, 10, 14}.

Primele date pe care studiul structurii pe vârste a acestei populații ni le-a dat nu a fost surprinzător, deoarece și populația care s-a înhumat în cimitirele de la Mănești avea date apropiate. Astfel, avem o mortalitate destul de ridicată în rândul copiilor de 0-14 ani (47,2%), în grupul adolescenților de 14-20 de ani foarte scăzută (1,8%), în intervalul de vârstă de 20-40 de ani ridicându-se sensibil (46,4%), ca după vârsta de 60 de ani să avem un procent de 4,6%. Indicii bruiți care țin seama de structura pe vârste ne atestă posibilitatea de a avea la Câmpulung Argeș o populație în general cvasi-staționară cu structurile I și II cu corecțiile respective, pe tip de generații succesive 2-3.

Speranța de viață, calculată pe intervalele internaționale, adică cu datele de 30,4 ani în intervalul 0-7 ani, și 22,2 ani în intervalul 20-30 ani, permit o corecție de 1,3 la limita extenso a generației.

În ceea ce privește repartitia pe sexe a înhumațiilor din necropola de la Câmpulung-Argeș, situația se prezintă astfel: în intervalul de vârstă 0-14 ani, avem o mortalitate de 47,2% dintre care 26,2% aparțin copiilor din intervalul de vârstă 7-14 ani; în cadrul intervalului de 20-40 de ani mortalitatea pe sexe este aproape egală, din 46,4% avem 24,0% mortalitatea bărbaților și 22,4% a femeilor; procentul de 4,6% aparține bărbaților de peste 60 de ani. Un semn de întrebare pentru noi este mortalitatea foarte scăzută în intervalul de 14-20 de ani (1,8%), dar să nu uităm că este vorba de o curte voievodală cu condiții economico-sociale de tip urban evoluat, în care și mișcările de populații sunt nu rareori dirijate. Dar în această necropolă este vorba și de o anumită categorie de autohtoni înhumați aici, și de unele apariții întâmplătoare, uneori izolate - factori epidemici, sau de ce nu fortuiți asupra populației locale. Vârsta limită a fertilității aici s-a ridicat ceva mai mult, ceea ce aduce un spor de 6,8% la formarea familiei stabile, aici putând lucra în retro populația care a reușit să viețuiască în condițiile social-economice. Dar să nu uităm că noi avem în studiu populația care s-a înhumat, dar nu și pe cea care a continuat să viețuiască în continuare în zona cercetată.

Sub raportul analizei antropologice eșantionul prezintă unele variații, pentru indivizii mediteranieni, cu talii mici sau mijlocii ce depășesc rar 166 cm, cu cranii dolico-mezocrane, de înălțime mijlocie orto-metriocran, reliefurile osoase slab dezvoltate care dau un echilibru elegant trăsăturilor feței, care este îngustă, joasă, leptoprosopă. Mandibula este gracilă, cu bărbia rotunjită și nu arareori cu o ușoară esancrură. Rădăcina nasului este mijlocie, mergând ca formă spre înaltă, cu un indice

nazal leptomezorin. Profilul nazal este ortognat cu unele cazuri de prognatism alveolar. Cei trei subiecți dinarici au o talie în jur de 174 cm (supramijlocie), brahicefali (peste 80 este ind. cefalic), hipsicrani, cu frunți drepte, înalte, parietale rotunjite și occipitale puternic applatizate. Nasurile sunt acviline, mezo-leptorin; Profilul facial este ortognat. Singurul subiect alpin, este slab conservat, de talie sub 162 cm, indicele cranian este brahican (83,2), înălțimra craniului este la limita dintre mijlociu și înalt. Fruntea este bombată, fața este mezenă, ortognată, reliefurile feței moderate. Este un exemplar foarte frumos ce aparține unei femei în jur de aproximativ 30 de ani plus sau minus 5 ani. Cei trei subiecți dinarici sunt bărbați, și au aproximativ 35 de ani plus sau minus 5 ani.

O notă aparte fac femeile din această necropolă, care sunt în general gracile, frumos constituite, și care nu prezintă la nivelul membrilor superioare nici o suprasolicitare ocupațională la nivelul inșetilor musculare.

În ceea ce privește studiul odontologic al subiecților studiați din necropola de la Câmpulung Argeș, el scoate în evidență frecvența foarte mare a cariilor dentare de gradul I și IV, uneori până la colet, cu multiple grnuloame, edentații parțiale sau totale care duc la modificarea aspectului facial în sensul de dezarmonie facială.

Paleopatologic: avem cazuri de fracturi consolidate defectuos, cu calusuri foarte mari, deformând mult membrul respectiv, uneori mergând până la scurtarea membrului respectiv. Multiple anchiloze și procese inflamatorii cicatrizante în urma loviturilor cu corpuri dure sau ascuțite. Avem și un caz de amputare, rudimentar ca procedeu, a labei piciorului stâng la unul din subiecții dinarici, dar în zona finală a piciorului cu un caluș uriaș (confirmare de diagnostic prof. Dr. I. Balaban).

Dimorfismul sexual este pronunțat în etajul superior și inferior la bărbați, și mult atenuat la femei, la fel ca la subiecții de la Bârzești-Vitan, și mult mai atenuat comparativ cu subiecții de la Măicânești și Mănești. Dimorfismul sexual se manifestă mult mai bine la bărbați, subiecții feminini fiind mai gracili.

În general seria de la Câmpulung Argeș este o serie mult mai omogenă din toate punctele de vedere, care interesează un studiu comparativ.

Deoarece în multe necropole cercetarea arheologică nu a fost finalizată din motive independente de arheologi, nu putem face aprecieri sigure asupra unor indicatori demografici ca: volumul populației, evoluția numărului locuitorilor așezărilor. Deși seriile noastre sunt reprezentative, în ceea ce privește durata de folosire a cimitirelor nu avem date absolute și nu o dată nu avem numărul exact al scheletelor din celelalte cimitire cu care am putea intra în studiul demografic comparativ pe faze ale unei epoci istorice. Problema densității populației este legată de frecvența așezărilor umane^{7, 8, 14}.

În materialul care va urma publicării acestei lucrări, vom aborda o problemă extrem de importantă, și anume studiul generațiilor care fixează populația în retro - coborând datările necropolelor - adică limita inferioară.

NOTE

¹ Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu: *Relațiile orașului București cu satele învecinate* în *Revista Muzeului Național*, II, 1975.

² Panait I. Panait: *Așezarea feudală d e la Străulești Măicănești*, în *CAB*, V, 1969.

³ Ștefănescu Aristide: *Cercetări arheologice a satului Mănești - Buftea - sec. XIV-XV*, în *MCA*, Oradea, 1979 și în vol. Tulcea, 1982; în *CAB*, 1985; și în *CAB*, IV, 1992.

⁴ Popovici Ioana: *Cimitirele de la Străulești (Măicănești). Analiza demografică* în *SCA*, 10, 1973.

⁵ Georgescu Laurenția: *Necropolele feudale de la Mănești - Buftea*, în *MCA*, Oradea 1979 (comunicare și același text sub tipar), Ploiești, 1984.

⁶ Charles P. Robert: *Proposition d'une méthode pratique pour la détermination des types crâniens* C.R. Acad. Sci. Paris, 1963, p. 258, 1355-1358.

⁷ Georgescu Laurenția: *Considerații antropologice privind populația rurală din centrul Câmpiei Române între secolele XIV-XVI*, în *Acta MM*, Vaslui, XII-XIV, 1990-1992, și bibliografia.

⁸ Georgescu Laurenția: *Considerații antropologice privind comunitatea rurală de la Bârzești - Vitan. Date preliminare*. Raport de "gestiune omagială" a Muzeului de Istorie și Artă a Municipiului București, 1.VII, 1983.

⁹ Georgescu Laurenția: *Studiul antropologic al osemintelor umane din necropola voevodală de la Câmpulung Argeș* - manuscris.

¹⁰ Cantacuzino Gheorghe: *Necropola din incinta curții voevodale de la Câmpulung Argeș* - manuscris.

¹¹ Panait I. Panait: *Cercetări de salvare în vatra satului Bârzești-Vitan*, - Raport la "Sesiunea omagială" a Muzeului de Istorie și Artă a municipiului București, 1.VII.1983, publicată în *Revista de istorie*, 1983 - București; Panait I. Panait și Ștefănescu Aristide: *Situl Bârzești în Cercetări arheologice*, IV, 1992.

¹² Lichiardopol Dan și Georgescu Laurenția: *Necropola medievală de la Ceptura. Date arheologice și antropologice* în *Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie*, Ploiești, 1986.

¹³ Acsady Gy. și Nemeskery: *History of human life spun und Martality*, Budapesta, 1970.

¹⁴ Georgescu Laurenția: *Aspecte demografice în cimitirele medievale din Țara Românească și Transilvania* - sub tipar; Botezatu Dan și Ștefănescu GH.: *Caracterizarea antropologică a cimitirului feudal de la Cernica* Sec. XVI-XVII, *SCA*, IX, 1975.

CONTRIBUȚII PALEODEMOGRAFICE LA STUDIUL POPULAȚIEI MEDIEVALE DIN ZONA NEGRU-VODĂ

**Laurentia Georgescu
Emma Mădălina Georgescu**

Problema formării statelor feudale Țara Românească și Moldova este de importanță majoră pentru întreaga istorie a poporului român. Statul este un produs al societății aflată pe o anumită treaptă a dezvoltării. Raporturile feudale au apărut pe teritoriul nostru încă din secolele IX-X - dacă nu chiar mai timpuriu, deoarece instituțiile corespunzătoare erau pe o treaptă destul de evoluată. Rezultatul a fost apariția primelor formațiuni statale de tip feudal. Evoluția lor a fost influențată de trecerea “valurilor” popoarelor migratoare, năvălirea în secolele X-XII a pecenegilor și cumanilor ca și de invazia distrugătoare din secolul al XIII-lea¹ a tătarilor.

Secolele XIII și XIV aduc din ce în ce mai multe știri care atrag atenția supra activității căpeteniilor feudale romane, asupra relațiilor lor diplomatice și a modului lor de organizare.

Formarea statului feudal Țara Românească, este rezultatul firesc al dezvoltării societății dintre Carpați și Dunăre pe calea evoluției feudalismului. Formațiunile politice situate la sud de Carpați s-au folosit de orice împrejurare prielnică lor în dezvoltarea social-politică. Dar, asupra acestui lucru s-au înclinat nu o dată istoricii noștri, așa că nu vom insista prea mult, pentru că sunt foarte numeroase și documentele diplomatice interne și externe.

“Drumul începuț cu 20-30 de ani înainte sub conducerea lui Litovoi și Bărbat”¹, urmași ai celor pomeniți în documentele din 1277, de ce nu Tihomir (Togomer), tatăl lui Basarab, continuă sub Basarab pentru desăvârșirea formării statului feudal Țara Românească.

Rezultatul descoperirilor arheologice din ultimii 30 de ani ca și prezența monumentelor arhitectonice din ultimul deceniu al secolelor XIII-XIV aflate în dreapta și stânga Oltului, sunt o dovadă a proceselor evolutive și stabilizatoare a acestor formațiuni care erau destul de bine încheiate, deci avem deja “un organism politic destul de cuprinzător a teritoriului dintre Carpați și Dunăre”. Între monumentele arhitectonice mai importante menționăm biserica veche a Mănăstirii Negru-Vodă, biserica și curtea domnească de la Argeș etc.

Au loc schimburi comerciale intense și favorabile și Țării Românești și Ungariei. Negustorii de la Brașov, au un dever fantastic ceea ce-l determină pe regele Ungariei să le acorde în anul 1358 un privilegiu din care rezultă că ei treceau pe “teritoriul dintre râul Buzău și Ialomița, mergând spre Dunăre” unde aveau o activitate rodnică la gura Ialomiței și Siretului². Produsele din Țara Românească erau schimbate pe produsele din Transilvania. Această evoluție înfloritoare este confirmată de apariția monedei românești.

Documentele emise de cancelaria statului feudal Țara Românească dau o imagine corectă asupra dezvoltării acestui stat feudal în secolele XIV-XV, din punct de vedere economic, social-politic, cât și date asupra instituțiilor care erau formate deja în perioada sus-menționată.

Cultura grâului o avem atestată în actele din 11 județe ca și prezența morilor. Într-un document din 19 iunie 1421 se menționează că "în 15 sate erau 12 mori"³. Actul din 12 iunie 1418, menționează o avere a "oamenilor de jos" care cuprindea: via, casa, vitele, ogoarele, moara etc. Datorită săpăturilor arheologice au fost descoperite unelte, gropi de provizii, iar datorită studiilor paleofaunistice s-au descoperit tipurile vitelor de muncă. Atestările documentare menționează cultivarea viței de vie în zonele Vâlcea, Dâmbovița, Mehedinți, Gorj, Ilfov, Argeș. Creșterea vitelor luase o mare amploare.

Țăranul român, fie că era vorba de îmbrăcăminte, încălțăminte, unelte de muncă, și le făcea singur prin munca lui meșteșugărească, pe care el o desfășura paralel cu cea agricolă, viticolă, etc.

Drumurile comerciale atestate în numeroasele documente emise de domnie, ne dau știri importante despre produsele importante desfăcute de negustori străini și despre ceea ce doreau să cumpere de la noi, fie din Țara Românească, fie din Moldova. Cel mai vechi document dat de un domn român e un privilegiu comercial acordat la 1368 de Vladislav-Vlaicu negustorilor brașoveni; în 1409 îl avem pe cel emis de către Mircea cel Bătrân lipovenilor, iar în 1413 este cel dat brașovenilor. Cel mai vechi privilegiu comercial este acordat în Moldova de către Alexandru cel Bun negustorilor din Liov în anul 1408.

Formarea orașelor se datorează unor necesități de ordin intern, cercetările arheologice atestând preexistența pe aceste locuri, de exemplu a Bucureștiului și Târgșorului, sate care se transformă în orașe. Orașele s-au format pe măsura dezvoltării activității meșteșugărești, producându-se o separare a meșteșugarilor de agricultură, un schimb de produse care treptat va lua o mare amploare. Un rol foarte important au jucat existența unor fortificații, cetăți sau centre militare organizate, de "tipul curților" care asigurau și protecția bunurilor și persoanelor, ca puternica cetate Bran⁴.

Spre mijlocul secolului al XV-lea existau următoarele orașe sau târguri în Țara Românească: Brăila, Târgul de Floci (lângă Piua-Petrii), Giurgiu, Turnu, Târgșor, Târgu Jiu, Râmnic, Slatina, Pitești, Argeș, Câmpulung, Târgoviște, Buzău, Gherghiței și Calafat la Vadul Dunării în fața Vidinului. Târgurile și orașele aveau un caracter semirural dat fiind micile diferențieri dintre meșteșugari și agricultori. Prelucrarea pieilor de animale domestice sau sălbatice era foarte solicitată, încât se aduceau "piei crude" din Transilvania. Orașele deveniseră centrul principal al schimburilor comerciale, Țara Românească cunoscând toate trei forme de comerț: intern, extern și de tranzit.

Târgurile periodice sau iarmaroacele au avut un rol extrem de important în schimbul de produse, documentele din Țara Românească menționează

privilegiile acordate de exemplu târgoviștenilor de Dan al II-lea la 1420-1424 și cel din 1453 și 1469 prin care un sat din apropierea Târgoviștei este scutit de "vama tă. gult." (Existau vămi și pentru comerțul extern ce se plăteau în bani și foarte puțin în produse - după cum erau vămile importante și grele cele domnești, mănăstirești, a marilor boieri și de la gurile râurilor, pentru trecerea lor).

Cea mai importantă cale urmată de carele de marfă în Țara Românească era trecerea de la Brașov prin Bran și Rucăr, Târgoviște și Târgșor spre Brăila. Alt drum însemnat era cel urmat pe Valea Ialomiței, până la Orașul De Floci (Piua-Petrii); erau foarte multe căile comerciale din Brașov spre Giurgiu și București (document menționat la 1459) sau de la Sibiu spre Slatina către Turnu, sau peste munți prin Argeș către Pitești și Târgoviște.

Noi am menționat toate informațiile de mai sus extrem de sintetic, pentru că au legătură cu populația noastră, starea ei economică, poziția geografică a grupurilor umane în așezările cărui îi aparțin, cauzele migrărilor, a diferitelor grupuri (dintr-o zonă în alta) ca și polarizările pe care unele așezări le fac prin "roirea" micilor așezări ce se atașează. Mișcarea în ambele sensuri pe căile comerciale este extrem de importantă pentru dezvoltarea unor nucleie populaționale. Toate acestea sunt surse extrem de importante pentru studiul demografic al populației stabile sau cvasistabilă cu familii de populație stabilă.

Studiul detaliat al structurii pe vârste a populației, este extrem de util în comparațiile dintre indicii brui de mortalitate care țin seama de structura pe vârste și facilitează efectuarea unei structuri interne, utilizând elemente de datare și grupele deonologice sau stratigrafice de morminte din același cimitir care, prin cercetarea exhaustivă cu metodele actuale, i se poate stabili volumul și durata de folosire a necropolei - ținând însă cont de obiceiurile și credințele populațiilor care au viețuit pe teritoriul respectiv - evolutiv.

Zona Negru-Vodă - Câmpulung.

Orașul își are originea într-o așezare satească, a cărei dezvoltare economică în timp a avut ca rezultat transformarea sa în târg permanent și apoi în oraș⁵. Sașii de origine transilvană s-au integrat în cadrul vechii obști satești⁷ contribuind la accelerarea procesului de urbanizare a acestei așezări, care va deveni un centru comercial și meșteșugăresc important⁶, ca organizare fiind identic cu cele din orașele comerciale din Transilvania⁶.

Cercetările arheologice s-au materializat prin extrem de interesante lucrări începând cu anul 1924 - lucrarea lui V. Drăghiceanu⁷, Dinu V. Rosetti și Flaminio Mârțu în anul 1963⁸, Flaminio Mârțu revenind cu noi date în 1965, urmate de lucrările ample ale colectivului condus de Gh. I. Cantacuzino⁹ și de lucrările de sinteză ale lui Gh. I. Cantacuzino care a făcut o încadrare corectă a situației "Curtii domnești de la Câmpulung"¹⁰.

La mijlocul secolului al XIV-lea, Curtea domnească de la Câmpulung are o importanță majoră în această zonă voevodală, aici a murit în 1351/1352 Basarab

cel Mare, în 1564 a fost îngropat Nicolae Alexandru Voievod. Dat fiind rezultatele ultimilor cercetări “aici la Câmpulung, după 1330, Domnii Țării Românești și-au avut reședința”, când Curtea de Argeș a avut mari distrugerii în urma războiului încheiat cu biruința oștilor lui Basarab I¹¹, până la începutul domniei lui Vladislav I.” Câmpulung a fost o reședință importantă.

Vechea curte de la Câmpulung, probabil s-a aflat în preajma mănăstirii cunoscută sub numele legendarului “Negru Vodă”, în a cărei biserică se află mormântul Voievodului Nicolae Alexandru. Cronica lui Radu Popescu menționează că: “Radu Voievod Negru... s-a așezat câtăva vreme în Câmpulung, unde și mănăstire frumoasă și mare au făcut”, date ce completează pe cele cunoscute de Luccari la începutul secolului al XVII-lea despre Negru Vodă care... “fabricn la cittr in Campolongo”¹².

Cercetările sistematice - arheologice, în necropola descoperită în incinta Curții Domnești au avut loc în anii 1975-1977 și în anii 1981-1982/1984. S-au descoperit 217 morminte, unele cu reînhumări, care au intrat în studiu antropologic și demografic de detaliu, unde a fost cazul, dat fiind starea de conservare mai dificil de recuperat la unele schelete. Necropola medievală a fost datată ca aparținând secolelor XIV-XVIII de către dr. Gheorghe I. Cantacuzino¹³. Inventarul de epocă reprezenta starea socială și schimbările economice ale timpului respectiv, dar asupra acestui material se înclină studiul arheologului, noi punându-vă la dispoziție datele sintetice rezultate din studiul antropologic și demografic.

Primele date pe care studiul structurii pe vârste a acestei populații ni le-a dat nu a fost surprinzător deoarece populațiile care s-au înhumat în cimitirele medievale menționate în tabelul sintetic Nr. 1 aveau date apropiate din foarte multe puncte de vedere. Tabelul sintetic Nr. 2, scoate în relief speranța de viață și mortalitatea acestora.

În ceea ce privește necropola “Negru Vodă” (cum a fost numită de arheologul Gh.I. Cantacuzino), din studiul de detaliu menționăm următoarele date:

- avem o mortalitate destul de ridicată în rândul copiilor încadrați în grupa de vârstă 0-14 ani (42,2%), în grupa adolescenților de 14-20 de ani această mortalitate este foarte scăzută (1,8%), ca în intervalul de vârstă de 20-40 de ani să se ridice sensibil (46,4%), după 60 de ani având un procent de 4,6%. Menționăm că am folosit gruparea internațională a studiului demografic al populațiilor, pentru ca generațiile viitoare să poată folosi aceste date.

* Ținem să aducem mulțumirile noastre d-lui dr. Gh. Cantacuzino care ne-a solicitat studiul antropologic și ne-a dat datele cerute.

TABELUL NR. 1
NECROPOLELE MEDIEVALE DIN CÂMPIA ROMÂNĂ - POPULAȚIA
RURALĂ
ȘI URBANĂ CARE A INTRAT ÎN STUDIU COMPARATIVĂ

Necropolele	Nr. caz	Secol	Autorii studiilor	
			Antropolog	Arheolog
Bârzești-Vitan	204	XVI	Georgescu Laurenția	Panait I.P. și Ștefănescu A.
Bragadiru-Zimnicea	52	XVI	Popovici Ioana	Bichir Gh.
Ceptura	67	XVI	Georgescu Laurenția	Lichiardopol D.
Cuibu cu barză	40	XV-XVIII	Georgescu Laurenția	Cantacuzino Gh.
Cernica	87	XV-XVIII	Botezatu Dan și Ștefănescu Gh.	Cantacuzino Gh.
Dealul Piscului	50	XVI	Georgescu Laurenția	Ciuceanu Radu
Grozăvești	22	XVII	Georgescu Laurenția	Ștefănescu A.
Mănești (serii reunite)	272	XIV-XVII	Georgescu Laurenția	Ștefănescu A.
Măicănești-Străulești	258	XVI	Popovici Ioana	Panait I. Panait
Negru-Vodă (urban)	217	XVI-XVIII	Georgescu Laurenția	Cantacuzino I.G.
Oltenița Renie	24	XVI-XVIII	Georgescu Laurenția	Șerbănescu Done
Piua Petrii (Orașul de Floci) (urban)	138	XV-XVII	Georgescu Laurenția	Chițescu L. și colaboratorii
Radovanu	164	XV-XVII	Popovici Ioana și Georgescu Laurenția	Comșa Maria
Vadu Andrei	450	XVI-XVII	Georgescu Laurenția	Colectivul de arheologi ai Muzeului Național București
Total subiecți =			2045	
**) Necropola Vadu Anei - rural - face obiectul unei monografii a Muzeului Național de Istorie - București, - este încă în studiu.				

Indicii bruți care țin seama de structura pe vârste, ne atestă posibilitatea de a avea aici o populație în general cvasistabilă cu structurile I și II, cu corecțiile respective, pe tip de generații succesive 2-3.

Speranța de viață, calculată pe intervale internaționale sunt onorate mai sus, ne dă următoarele date: în intervalul 0-7 ani subiecții noștri pot spera la maximum de 30,4 ani și la 22,2 ani în intervalul 20-30 de ani, permițând totuși o corecție de 1,3 ani la limitele extenso a generației (vezi Tabelul nr. 2).

În ceea ce privește repartitia pe sexe a înhumaților din necropola Negru Vodă, comparativ cu subiecții din Necropola Piua Puterii (Orasul de Floci).

avem următoarea situație:

Necropola Negru Vodă în intervalul de 0-14 ani avem o mortalitate de 47,2% dintre care 26,2% aparțin copiilor din intervalul 7-14 ani; în cadrul perioadei de vârstă cuprinsă între 20-40 de ani, mortalitatea pe sexe este aproape egală, din 46,4% avem 24,0% mortalitatea bărbaților și 22,4% a femeilor; procentul de 4,6% aparține bărbaților de peste 60 de ani; un semn de întrebare pentru noi este mortalitatea foarte scăzută între limitele de vârstă de 14-20 de ani (1,87%), dar nu putem uita că este vorba de o curte voevodală cu condiții economico-sociale de tip urban evoluat, în care și mișcările de populații sunt nu rare ori dirijate.

În această necropolă este vorba de o anumită categorie de autohtoni înhumați aici, deoarece după ce reședința de la Câmpulung nu a mai fost folosită de domnii Țării Românești, o dată "cu Vladislav I, Biserica ei a devenit biserică a orașului, deci încep să fie înmormântați locuitori ai Câmpulungului - cele mai vechi monede din mormintele descoperite de către arheologi sunt din timpul lui Mircea cel Bătrân sau din secolul alXV-lea" (Gh. I. Cantacuzino - determinări Octavian Iliescu). Dar în această necropolă pot fi rezultatul unor factori epidemici, a unor apariții întâmplătoare, sau de ce nu să privim și aspectele fortuite asupra populației locale. Vârsta limită a fertilității aici s-a ridicat ceva mai mult, ceea ce aduce un popor de 6,8% la formarea familiei stabile, deci putând lucra în "retro" populația care a reușit să viețuiască în condițiile social-economice de atunci. Nu trebuie să uităm, că noi am avut în studiu cei 217 subiecți care au fost înhumați în zonele cercetate, nu și populația care a continuat să viețuiască în arealul cercetat.

Necropola Piua-Petrii (Orașul de Floci) - am primit spre studiu trei eșantioane care au totalizat 138 de subiecți ce au fost publicați²² - ultima serie de 44 de subiecți din care 30 cu încadrare în limitele categoriilor celor 138 studiate și demografic, nu vor mai face obiectul studiului nostru dat fiind solicitarea noastră în altă direcție.

Ne permitem să scoatem în relief următoarele rezultate sintetice²², care permit unele comparații:

- determinarea sexului a permis următoarea concentrare:

- bărbați = 36,23%; - femei = 27,536%;

- nedeterminabili ca sex = 36,23% din care copii = 21,73%;

- determinarea vârstei a prezentat următoarea situație:

- Infans I-II (0-14 ani) = 21,03%. Juvenil (15-20 ani) = 4,35%.

- Adultus (20-30 ani) = 5,71%; Maturu I, II, III (30-60 ani) = 52,17%;

- Senil (60 - x ani) = 1,45%; Nedeterminabilă vârsta = 14,49%.

Piua Petrii era situată la intersecția marilor drumuri interne și externe cu o solicitare economică foarte mare, și cu un rulaș uman deosebit reflectat în paleta tipologică fantastică pe care o reprezintă subiecții din această necropolă. Datorită prosperității economice din vremea primilor Basarabi, precum și din cauza tendinței către un comerț orientat cât mai întins brașovenilor, acest oraș a ajuns extrem de

rapid unul din cele mai de seamă orașe ale Țării Românești, fiind în același timp și un port însemnat de legătură cu orientul.

A fost primul oraș dunărean apărut de "înărituri de piatră"

Piua Petrii devenise o piață de aprovizionare a Transilvaniei, cu circulația umană cu mărfuri în ambele sensuri.

Multe documente, privilegii și mențiuni ale caracteristicilor române și străine, ne-au orientat ascensiunea ca și declinul acestui renumit oraș care în anul 1780 exista doar ca sat "din vadul Ialomitei și Dunăre" - pomenit și oficial în documentele cancelariilor de epocă.

Necropolele Mănești - în această stațiune, arheologul Aristide Ștefănescu a descoperit trei necropole medievale, două de secol XIV-XV și una de secol XVI-XVIII cu un inventar remarcabil. În studiile sale, arheologul sus menționat a făcut o încadrare corectă în timp a acestei descoperiri căci, deși satul era menționat în secolul al XVI-lea ca "fiind o moștenire pe care o avea Alexandru al II-lea de la Mihnea cel Rău", necropolele descoperite ne atestă faptul că erau cu două sute de ani mai vechi decât prima atestare a actului¹⁴.

Noi ne vom referi extrem de sintetic la subiecții seriilor reunite ținând cont că anumite date au mai fost publicate, dar în același timp ne vom referi la subiecții necropolelor Grozăvești¹⁵ și Oltenița-Renie¹⁶ care au fost studiate tot de noi.

De la necropola Mănești, ne-au revenit spre studiu 272 de subiecți cu grade diferite de conservare, de la Grozăvești 22 de subiecți, iar de la Oltenița-Renie 24 de cazuri.

Determinarea sexului la cele trei necropole menționate, ne-au dat următoarea grupare a cazurilor studiate:

- **Grozăvești** 63,64% bărbați; 13,64% femei; 12,73% copii;
- **Oltenița-Renie** - 66,67% bărbați; 22,22% femei; 11,11% copii.

Determinarea vârstei ne-a dat următoarea situație - folosind gruparea internațională obișnuită în asemenea cazuri:

- Grozăvești - 0-14 ani = 22,73%; 20-40 ani = 59,09%; 60-x ani = 14,64%;
- Oltenița-Renie = 0-14 ani = 11,11%; 20-40 ani = 88,89%; 60-x ani = 0

Speranța de viață la toate necropolele intrate în studiu comparativ sus menționat în Tabelul nr. 2, ca și mortalitatea pe intervale speciale.

Datele necropolei Bârzești-Vitan¹⁷, serie întreagă sunt menționate tot în același tabel împreună cu alte necropole studiate. Anumite necropole deși publicate de unii autori, au fost eliminate deoarece autorii nu au publicat și datele demografice. Este adevărat că studiul necesită un timp deosebit.

Sub raportul analizei antropologice, subiecții prezintă următoarele caracteristici și încadrări tipologice de bază:

- **Necropola Negru-Vodă** - eșantionul prezintă unele variații, pentru că majoritatea subiecților sunt mediteranieni - cu patru excepții -, ei au talii mici sau mijlocii ce depășesc rar 166 cm., cu cranii dolico-mezocrane, de înălțime mijlocie, ortometriocran, cu reliefuri osoase slab dezvoltate ce dau un echilibru

elegant trăsăturilor feței care este îngustă, joasă, leptoprosopă. Mandibula este gracilă, cu bărbia rotunjită și nu rareori cu eșancrură (gropiță).

TABELUL NR. 2

SPERANȚA DE VIAȚĂ ȘI MORTALITATEA

Necropolele medievale rurale și urbane	Speranța de viață		Mortalitatea în procente		
	(0-14 ani)	(20-30 ani)	(0-14 ani)	(20-40 ani)	(60-x ani)
Bârzești-Vitan	28,6 ani	23,2 ani	47,2%	46,4%	2,4%
Bragadiru-Zimnicea	32,1 ani	20,6 ani	25,0%	38,4%	9,6%
Ceptura	32,8 ani	23,6 ani	30,77%	15,38%	
Cuibul cu barză	34,6 ani	23,4 ani	15,0%	40,0%	
Cernica	32,4 ani	23,4 ani	27,58%	27,58%	4,6%
Dealul Piscului	32,4 ani	22,2 ani	22,22%	52,0%	
Grozăvești	32,2 ani	28,2 ani	22,737%	59,09%	14,6%
Mănești (serii reunite)	30,2 ani	20,6 ani	47,1%	48,1%	4,8%
Măicânești-Străulești	29,0 ani	22,0 ani	34,65%	24,7%	6,5%
Negru-Vodă (urban)	30,4 ani	22,2 ani	47,21%	46,4%	4,6%
Oltenița-Renie	32,2 ani	20,8 ani	11,11%	88,89%	
Piua-Petrii (Orașul de Floci)	34,2 ani	22,6 ani	21,0%	5,71%	1,4%
Radovanu (serie în recalcul)	32,2 ani	22,4 ani	46,2%	20,5%	5,6%
Vadu Aniței (în studiu în (continuare)	32,2 ani	22,2 ani			

Rădăcina nasului este mijlocie mergând ca formă spre înaltă, cu un indice leptomezorin. Profilul este ortogonat cu unele cazuri de prognatism alveolar. Cei trei subiecți dinarici au o talie în jur de 174 cm. (supramijlocie), brahicefali (Ind. cefalic=80), hipsicrani, cu frunți drepte, înalte, parietale rotunjite și occipital puternic applatizat. Nasurile sunt acviline mezoleptorin; profilul facial este ortognat.

Singurul subiect alpin, este slab conservat, de talie sub 162 cm., indicele cranian este brahicran (83,2), înălțimea craniului este la limita dintre mijlociu și înalt. Fruntea este bombată, fața este mezenă, ortognată.

Relieful feței sunt moderate. Este un exemplar foarte frumos ce aparține unei femei, în jur de aproximativ 30 de ani. Cei trei subiecți dinarici sunt bărbați și au aproximativ 35+- 5 ani.

O notă aparte fac femeile din această necropolă, care sunt în general gracile, frumos constituite și care nu prezintă nici o solicitare la nivelul inserțiilor musculare a membrilor superioare.

Speranța de viață a subiecților din necropola Negru-Vodă este în general între limitele normale ale necropolelor medievale; adică : între 0-7 ani au o speranță de viață de 30,4 ani; între 20-30 ani au o speranță de viață între 22,2 ani; mortalitatea fiind ceva mai ridicată între 0-14 ani de 47,2%; în intervalul de 20-40 de ani fiind de 46,4%. Peste vârsta de 60 de ani mortalitatea este de 4,6%, valori ce se

apropie de cele ale subiecților din necropolele Mănești (vezi Tabelul nr. 2).

În ceea ce privește studiul odontologic al subiecților din necropola de la Negru-Vodă, el scoate în evidență frecvența foarte mare a cariilor dentare de gradul I-IV, alături de o puternică uzură dentară, uneori până la colet, cu multiple granuloame, edentații parțiale și totale care au dus în unele cazuri la disarmonii faciale. Proportia dinților cariati raportată la numărul de dinți păstrați este de 18,06%. La timpul respectiv, am menționat același lucru la subiecții necropolelor de la Piua Petrii, Grozăvești, Bârzești-Vitan, Vadul Anei care are cea mai mare uzură dentară de 68,2% vis-à-vis de toate necropolele medievale studiate până în prezent de noi. O notă comună tuturor seriilor studiate comparativ și menționate, în această lucrare este prezența unui prognatism alveolar și a unei prodenții, fapt ce poate fi pus în legătură cu condițiile de viață ale grupurilor umane menționate, tipul comun de alimentație și perioada de fertilitate la femei. Caria dentară la Vadul Anei este în proporție de 64,3%, la Mănești de 59,0%, cu o uzură dentară de 58,8%. La Bârzești-Vitan indicele de intensitate a maladiei carioase este de 5,14%, cu o uzură dentară care se înscrie între gradele II-IV (după P. Firu și I. Balaban). La celelalte necropole avem valori ușor diferite¹⁸.

Paleopatologie. Materialul studiat ne-a oferit o imagine a maladiilor surprinse la nivelul scheletelor și craniilor. În cadrul leziunilor craniene, avem câteva sechele în urma unor traumatisme cu corpuri dure la nivelul frontalelor, parietalelor și două cazuri de lovitură cu un corp ascuțit pe occipital. Multiple cazuri de fracturi consolidate defectuos, ca calusuri foarte mari defromând membrul respectiv, uneori afectând și lungimea lui, scurtându-l.

La nivelul scheletului postcranian am surprins multiple anchiloze și procese inflamatorii cicatrizate în urma loviturilor cu corpuri dure, ronde (?) sau ascuțite. Semnalăm prezența unui caz de amputare (rudimentar ca procedeu), a labeli piciorului stâng la unul din indivizi dinarici, dar în zona finală a piciorului, cu un caluș uriaș (confirmare de diagnostic - dr. I. Balaban).

Dimorfismul sexual este pronunțat la etajul superior și inferior la bărbați și mai atenuat la femei, la fel ca la subiecții de la Bârzești-Vitan¹⁹, și mult mai atenuat comparativ cu subiecții de la Măicănești²⁰, și Mănești²¹. Subiecții feminini sunt mult mai gracili la Negru-Vodă, toată seria fiind în general mult mai omogenă. La Vadul Anei, dimorfismul sexual este pronunțat la nivelul etajului superior și inferior al feței la bărbați - în special și se manifestă mai pregnant în construcția scheletului postcranian, la femei fiind în general mai gracile²³. Subiecții de la Vadul Anei se diferențiază din punct de vedere tipologic de celelalte necropole, subiecții având tangență cu grupa I de la Radovanu (care au unele caracteristici mediteranoide) și cu grupa a II-a (care prezintă unele caractere asemănătoare dinaroizilor și cromanoidului B).

Necropola Piua-Petrii: Subiecții studiați se încadrează ca mărime și formă între limitele de variabilitate foarte mari (pe sexe), aspectul de neomogenitate

reflectându-se și din analiza tipologică unde componentele alpine, dinariçe, mediteraniene, nordice (mai puține cazuri) și mongoloide (câteva cazuri) cu influențe metisaj sunt predominante. Frecvențele pot fi întâmplătoare, neavând importanță istorică la nivel de trei eşantioane din aceeași necropolă²².

Necropola Mănești: grupul studiat aparține tipului europid cu predominanța elementului mediteranian. Din punct de vedere tipologic, **seriile de la Oltenița-Renieși Grozăvești**, sub raportul caracterelor generale europide prezintă în ordinea frecvenței tipurile: mediteranoid, mediteranoid cu elemente nordice, mediteranoid cu elemente est-europide, nordic cu elemente est-europide.

Datele tipologice ale subiecților de la Bârzești-Vitan și a celorlalte serii care au intrat în studiu comparativ, au fost publicate recent²³.

Deoarece multe necropole cercetate arheologic, nu au ajuns la finalizarea cercetării de teren din motive obiective, nu putem face aprecieri sigure asupra unor indicatori demografici ca: volumul populației, evoluția numărului locuitorilor așezărilor.

Deși seriile noastre sunt reprezentative nu avem date absolute în ceea ce privește durata de folosire a cimitirului și, nu o dată numărul exact al scheletelor din celelalte cimitire cu care intrăm în studiu comparativ pe faze ale unei epoci istorice. Problema densității populației este legată de frecvența așezărilor umane, de relațiile economice care polarizează, sau nu, factorul uman, creind căile comerciale și “vadul economic”

În studiul următor acestui material vom aborda o problemă extrem de importantă, și anume, studiul generațiilor care fixează populația în retro-coborând datările necropolelor - adică limita inferioară.

NOTE

¹ *Istoria României*, vol. II, 1962, Ed. Acad. Române.

² Zimmerman-Werner-Maler, *Urkunderbuch*, II, p. 153.

³ *Documente*, B. veac XII-XV, p. 76.

⁴ Ioan de Turocz - *Chronica Hungaron*, I.G. Schwandter, *Scriptura rerum Hungaricum*, Viena, 1746, p. 192-193.

⁵ Ștefănescu Șt., *Țara Românească de la Basarab I Întemeietorul până la Mihai Viteazul*, Buc., 1971, Cantacuzino I. Gh.: *Problème ale secolelor XI-XIV la Câmpulung și cercetări arheologice la fosta Curte Domnească*, în *SCIVA*, Tom 32, 1, 1981, 131-139.

⁶ Cantacuzino I.Gh.: *Cetăți medievale din Țara Românească*, 1981, Ed. Șt., București.

⁷ Drăghiceanu V.: , 1924.

⁸ Mârțu Fl.: *Știri noi asupra complexului istoric al mănăstirii și al curții domnești din Câmpulung-Muscel*, 1965; ibidem, *Câmpulung-Muscel ieri și azi*, Câmpulung, 1974, p. 17-18.

⁹ Cantacuzino I.Gh., Cristoceă Sp., Mavrodin T., și Trambaciu Șt.: *Principalele rezultate ale cercetării arheologice la ansamblul fostei curți domnești din*

Câmpulung, 1977, Comunicare la sesiunea Muzeului Județean Argeș și în Materiale și cercetări arheologice, Ploiești, 1983, Buc., 1993, p. 17.

¹⁰ Cantacuzino I. Gh.: *Unele probleme privind cercetările arheologice de la Câmpulung*, în *Cercetări arheologice*, Muzeul Național de Istorie, VII, 1984.

¹¹ Popa Lisseanu: *Cronica pictată de la Viena*; Răuțescu I.: *Câmpulung Muscel - Monografie istorică*, Câmpulung, 1941; *Istoria militară a poporului român*. Ed. Militară, București, 1984, p. și următoarele - și bibliografia.

¹² Giacomo Di Pietro Luccari: În mențiunea sa despre "citta di Campolongo" se referă la fortificațiile din secolul al XIV-lea.

¹³ Cantacuzino I. Gh.: *Necropola de la Mănăstirea Negru-Vodă. Secolele XV-XVIII* - manuscris.

¹⁴ Georgescu Laurenția: *Considerații antropologice privind populația rurală din centrul Câmpiei Române între secolele XIV-XVI*, în *ActaMM*, XII-XIV, 1990-1992, Vaslui, p. 57-62; Georgescu Laurenția: *Contribuții la cunoașterea populației medievale din centrul Câmpiei Române în lumina cercetărilor de la Buftea - Ilfov*, în *"Ilfov - File de istorie"*, București, 1978, p. 165 și următoarele; Georgescu Laurenția: *Necropola feudală Mănești*, Comunicare ținută în cadrul Sesiunii "Arheologia Bucureștilor și a centrului Câmpiei Române" la 27 februarie 1975. Ștefănescu A.: *Cercetarea satului medieval Mănești de pe Colentina*, Muzeul Naț., II, 1975.

¹⁵ Ștefănescu A.: *Dealul Grozăvești*, în *CAB*, III, 1981; Georgescu Laurenția: *Necropola feudală de la Grozăvești*, în *SCA*, Tom 13, 1973, p. 11-13 și completarea în *CAB*, III, 1981, p. 278 și urm.; Panait I.P.: *Așezarea medievală Măicânești* în *CAB*, II, 1965 și bibliografia.

¹⁶ Șerbănescu D. și Georgescu Laurenția: *Necropola feudală de la Oltenița - Renie*, în *"Ilfov - File de Istorie"*, Buc., 1978, p. 158-164 și bibliografia.

¹⁷ Georgescu Laurenția: *Necropole medievale din Câmpia Română în sec. XIV-XVIII. Analiză demografică*, în *ActaMM*, XV-XVI, Vaslui.

¹⁸ Georgescu Laurenția: *Aspecte demografice în cimitirele medievale din Tara Românească* - sub tipar.

¹⁹ Georgescu Laurenția: *Necropola feudală de la Bârzești*, Comunicare la Sesiunea omagială a Muzeului de Istorie și Artă a Bucureștiului, iulie 1983, București; Panait I. Panait și Aristide Ștefănescu: *Situl Bârzești*, în *CAB*, IV, 1994, București; Popovici Ioana: *Cimitirele de la Străulești. Analiză demografică*, în *SCA*, 10, 1973.

²⁰ Popovici Ioana, Udrescu M.Ste.: *Date demografice comparative asupra unor populații medievale din Câmpia Română în secolele XIV-XVIII*, în *SCA*, 1, Tom 1, 1974, p. 3-6.

²¹ Georgescu Laurenția: *Necropolele Mănești. Sec. XIV-XVII*, Studiul antropologic, sub tipar.

²² Georgescu Laurenția: *Cercetări arheologice la Puia Petrii. Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit în*

necropola I de la Piua Petrii (Eșantioanele 1977, 1979, și 1980), în *MCA*, Vol. XV, 1983, p. 491-498, Brașov, 1985.

²³ Georgescu Laurenția: *Unele considerații antropologice privind populația medievală de la Vadul Anei aparținând secolelor XVI-XVII*. Sub tipar la Muzeul Național de Istorie București.

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL UNEI PERSONALITĂȚI ISTORICE NECUNOSCUTE ÎNHUMATĂ LA COȘULA

Georgescu Laurenția

În timpul primei domnii a lui Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546) marele vistiernic Mateiaș a ridicat în anul 1535 Mănăstirea Coșula¹⁻² (satul Copalău). Planul este tronconic, cu turlă pe naos, în secolul al XIX-lea suferind numeroase modificări prin adăugarea unui pridvor. Acum este biserică satească cu chiliile cedate unui spital de boli nervoase.

Lucrările de consolidare și amenajare a monumentului au dus la descoperirea a zece morminte care se aflau în incinta lăcașului sub podeaua de lemn care fusese pusă cu peste cincizeci de ani în urmă, când Mănăstirea a fost dată în folosință ca lăcaș de cult. Mormintele au avut pietre puse deasupra, care au fost distruse în decursul timpurilor care au trecut - deci nu am avut posibilitatea folosirii inscripțiilor pentru o identificare mai sigură.

În pronaos pe axul principal central al lăcașului, la o adâncime de 3 metri s-a descoperit un mormânt mai deosebit amenajat aparținând unui înhumat de sex masculin, având ca inventar o monedă. Mormântul a fost degajat de vechile lucrări și în umplutura gropii s-au găsit resturi de cărămidă, fragmente din pietrele de mormânt și din dalele de pe podea. Scheletul este relativ bine păstrat, zona fronto-parietală prin ardere în jurul bregmei a suferit o clivare (o deschidere) a unei porțiuni a suturei coronare ce fusese sinostozată.

Se presupune că acest mormânt ar aparține ctitorului acestei biserici - marele vistiernic Mateiaș, diplomat cunoscut, în timpul domniei lui Petru Rareș³ și chiar în timpul domniei lui Ștefan Lăcustă (1538-1540).

*Ținem să aducem mulțumirile noastre arheologilor D. Rădulescu și R. Ciuceanu care au condus cercetarea arheologică și ne-au solicitat studiul.

Marele Vistiernic Mateiaș a ridicat două biserici, Coșula pe Miletin în 1535 și Horodniceni în 1539, documentația parcursă nu atestă înhumarea lui la Horodniceni (informare prof. Dr. V. Drăguț și pictor cercetător Irina Mardare). În momentul începerii cercetării arheologice, mormântul nu era acoperit cu pispădă, care prin inscripție ar fi dus la identificarea înhumatului pe loc.

În cele ce urmează, dorim să punem la dispoziția investigației istorice datele obținute prin studiul scheletului acestui personaj, în speranța că în decursul timpului vom putea furniza și alte date necesare identificării reale a subiectului înhumat, în limitele decente ale cercetărilor de acest gen.

Datele antropologice de detaliu.

Craniul privit din norma verticală are un aspect de sferoid, norma occipitală dând un aspect de casă cu unghiurile rotunjite ușor; reliefurile supraciliare și globulare sunt de grad III-IV, același grad de reliefare prezentând întreg craniul, tipic masculin.

Datele metrice scot în relief următoarele aspecte: o lungime mijlocie a craniului (g-op.=185), care este îngust la eu-eu (142), apreciabil de înalt la ba-b (140, având totuși o calotă scurtă (po-be 111). Indicii de proporționalitate a neurocraniului scot în relief și atestă o conformație mezocrană (76,7) a craniului studiat, subliniind totodată aspectul hipsicran (75,7), scrocran (88,6) și tapeinocran (78,2).

Fruntea este îngustă la nivelul dimensiunilor sale extreme (ft-ft=95; co-co=117), este bombată (metriometopă=66,9), fugindă spre bregma caracteristică masculină a tipului europoid al craniului. Orbitale de dimensiuni mijlocii (mesoconhe=84,1), se înscriu în plan vertical, cu un echilibru al formei bilaterale ce încadrează un nas camerin (54,5), cu rădăcina de adâncime supra medie (III). Oasele nazale care-l formează prezintă o convexitate aparent regulată privit din norma frontală, dar este vizibilă o deviație de sept destul de pronunțată. Spina nasală anterioară este moderat spre puternic dezvoltată. Apertura piriformă are formă de sucus prenasalic. Oasele malare sunt reliefate, temporalizate, în poziție simetrică față de întreg masivul facial, cu rugozități la nivelul inserțiilor mușchilor masticatori. La nivelul fosei canine este o ușoară tendință de aplatizare, dar semnalăm prezența inciziunii europoidă cu o adâncime mai evidentă în dreapta.

Arcada dentară maxilară (sup.) are o formă elipsoidală, cu un ușor prognatism alveolar, indicele ghatc încadrându-l în categoria mezogată (100,0). Mandibula prezintă o deschidere largă (go-go=108, iar kdl-kdl=110), este masivă, reliefată cu gonioanele ușor răsfrânte în afara ramurei verticale. Cei trei tuberculi mentonieri sunt bine individualizați, cei bazali fiind ușor răsfrânți, dând aspectul de bărbie lată.

Aparat dento-maxilar prin elementele care s-au păstrat, ne dă imaginea unei formule dentare complete, bine conservate în raport cu vârsta pe care am putut-o determina (lipsurile dentare sunt pierderi post mortem). Luat în ansamblu, masivul facial ne dă aspectul unei fețe lungi (40=110) și late (45=136), indicele facial total caracterizându-l ca leptoprosop (90,4). Indicele simotic ne dă valori care încadrează acest subiect în limitele obișnuite ale europozilor (66,7). (Vezi Tabelul 1).

Parietalele, prezintă o bombare mijlocie (89,6) contribuie împreună cu occipitalul (83,8) și mastoidele la aspectul general de robustețe echilibrată a craniului. (Vezi planșa nr. 1).

Studiul scheletului postcranian ne-a permis să calculăm după metoda Manouvrier (cu condiția respectivă), talia care este de 1,81 cm. Subiectul studiat este robust, longilin, armonios și echilibrat constituit, cu o suprasolicitare la nivelul veului deltoidian drept destul de puternic în raport cu membrul superior stâng.

Examenul suturilor⁴ de pe fața endocraniană, exocraniană, a suprafețelor de articulare ale silfizei, a conformației și reliefului osos, precum și a anumitor elemente menționate mai sus, situează subiectul nostru în intervalul de vârstă 40-50 de ani cu un joc de 5 ani datorită clivării zonei brebma a suturii coronare prin arderea zonei fronto-parietale.

**DATELE METRICE ALE SUBIECTULUI DESCOPERIT
LA COȘULA ÎN MORMÂNTUL NR. 8
TABELUL NR. 1**

				Indicii	
Nr. Martin	Dimensiunea	Nr. Martin	Dimensiunea	Nr. Martin	Rezultat
1.	185	47	123	8/1	76,7
3.	180	48	72	17/1	75,7
3a.	179	50	22	20/1	60,0
5.	101	51	44	17/8.	98,6
7.	35	52	37	20/8	78,2
8.	142	54	30	9/10	81,2
9.	95	55	55	9/8	66,6
10.	117	62	49	12/8	83,8
11.	125	63	41	30/29	105,4
12.	119	65	118	29/23	90,2
16.	34	66	108	30/27	90,0
17.	140	67	34	31/28	83,7
26.	123	68	83	45/8	95,8
27.	130	69	34	48/45	52,9
28.	123	69 ₁	34	47/45	90,4
29.	111	69 ₃	13	54/55	54,5
30.	117	70	68	52/51	34,1
31.	103	71 ₁	35	63/62	83,6
43.	111	79	125 ⁰	40/5	66,7
43 ₁ .	111			48/8	50,77
45.	136			69 ₃ /69 ₁	38,2
46.	116			71 ₁ /70	51,5
				66/65	91,5

Talia subiectului M8 Coșula = 1,81 m.

În concluzie, subiectul care ne-a fost trînis spre studiu, descoperit în incinta Mănăstirii Coșula în mormîntul opt, aparține unui bărbat în vîrstă de 40-50 de ani (cu un joc de 5 ani), fără urme de intervenție dură asupra scheletului osos, un individ robust, longilin, armonios constituit, cu o talie de 1,81 m. Zona arsă în jurul bregmei pe sutura coronară este o intervenție post mortem târzie. Caracterul europoid al craniului este undeva atenuat de conformația orbitelor de relief mai scăzut de pe suprafața mandibulei și de forma zonei fosei canine mai ușor reliefată.

În final depunem pentru ca istoricii și nu numai dînșii să aibă posibilitatea de a verifica, a atesta sau contesta, prima reconstituire grafică a craniului ce aparține scheletului descoperit la Coșula (Fig. 1/a - norma laterală dreaptă) și

anume:

- Fig. 2, norma laterală dreaptă, reconstituirea grafică, făcută de dr. Canțemir Rișcuția.

- Fig. 2., normă laterală dreaptă, reconstituirea făcută de Ioana Irina Rișcuția.

Pe măsură ce ceilalți solicitanți ai reconstituirii grafice a subiectului de la Coșula, își vor prezenta lucrările, publicația se va completa cu datele rezultate.

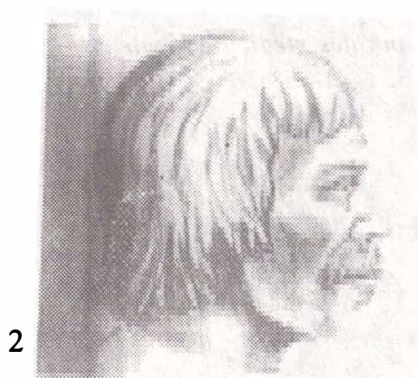
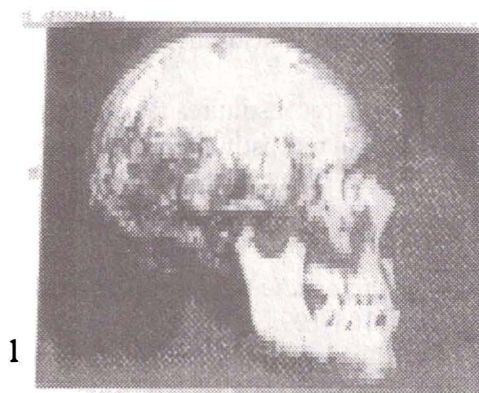
NOTE

¹ Drăguț V.: *Dicționar enciclopedic de artă medievală română*, Ed. Șt. și pedagogică, București, 1976, p. 108-109.

² Ciuceanu R.: Informații din lucrarea despre cercetarea de la Coșula - nepublicată.

³ Giurescu C.C. și Giurescu C.D.: *Istoria Românilor*, Vol. II, Ed. Șt. și Enciclopedică, București, 1976, p. 283.

⁴ Derobert L. și Fully G.: *Annales médecine légale XL-e année*, Nr. 2, Mars-Avril, 1960, Paris, p. 154-166.

Planșa nr. 1, CRANIUL DE LA COȘULA;

Fig. 1. Craniul privit din norma laterală dreaptă (profilul drept);
 Fig. 2. Norma laterală dreaptă. Reconstituire grafică de dr. Cantemir Rîșcuță
 Fig. 3. Norma laterală dreaptă. Reconstituire grafică de Ioana Irina Rîșcuță.

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

RESTAURAREA UNUI ALTAR DE TIP "CUCUTENI A" Mircea Ciacăru

Începând din epoca neolitică, ceramica este nelipsită din viața cotidiană a omului reprezentând pentru noi un element de cultură materială foarte grăitor, fiind, din acest motiv, în atenția arheologilor și restauratorilor din muzeul nostru.

Anul acesta, în laboratorul de restaurare a intrat în lucru un altar de dimensiuni mari de tip "Cucuteni A" confecționat dintr-o argilă fină de calitate superioară. Culoarea ocru-roșcat a pastei a fost obținută prin arderea pastei în cuptoare cu reverberație până la temperatura de 900°C, iar decorația în negru-brun s-a făcut cu vopsele minerale.

Din ziua compoziției solului în care au stat, unele vase cucuteniene sunt corodate - având suprafața exfoliată - altele își păstrează pictura aproape intactă, iar altele sunt acoperite la suprafață cu o crustă de concrețiuni compusă din carbonat de calciu, sulfat de calciu etc. Din altarul despre care este vorba, în laborator au intrat 15 fragmente (foto nr. 1) reprezentând părți din pereții laterali și trei picioare (aproximativ 25-30% din întreg),. Fapt care a pus dificile probleme privind restaurarea lui, dar, mai ales, în ceea ce privește reîntregirea decorului.

În fotografia nr. 3 este prezentată reconstrucția peretelui nr. 1 care conține: două picioare și aproximativ 60% din suprafața peretelui incluzând și decorul respectiv. Restul fragmentelor descoperite se compun în 10-15% din alți doi pereți și un picior răzleț căruia a trebuit sa-i găsim locul real în ansamblul piesei.

Etapele de lucru au fost cele clasice, fiecare prezentând dificultăți și presupunând intervenții inedite.

Spălarea, în apă distilată (40°C), am efectuat-o cu atenție sporită pentru a nu afecta decorul posibil (în această etapă de lucru decorul se întrezărea printre concrețiuni). O uscare lentă la temperatura mediului ambiant (18-20°C) și etalarea pentru reîntregire au format etapele ulterioare de lucru. După uscare s-a constatat pe suprafața fragmentelor și pe săpături (canturi) concrețiuni de alb-murdar (foto nr. 2) provenite din acțiunea apelor de infiltrație din sol. Din analiza concrețiunilor a rezultat carbonat de calciu (CaCO_3) motiv pentru care am introdus fragmentele în baie de complexon câte 30 minute timp de două zile (în acest interval CaCO_3 s-a dizolvat depunându-se pe fundul băii). A urmat o nouă uscare lentă după care am observat câteva zone albicioase rămase pe suprafața fragmentelor ceramice. Analiza chimică a determinat existența sulfatului de calciu (CaSO_4) care s-a îndeărtat prin introducerea fragmentelor în etuvă la temperatura de 180°C (sulfatul se transformă în praf alb ușor de îndepărtat prin periere uscată). A urmat neutralizarea fragmentelor sub jet de apă distilată și uscarea lor lentă pe o sită din material plastic, timp de șase zile la temperatura laboratorului (18-20°C). Completarea uscării s-a făcut într-o etuvă la temperatura de 11°C.

Fragmentele ceramice uscate și curățate de orice depunere calcaroasă au

fost impregnate cu nailon solubil (5%) prin introducerea în vid timp de 20 minute. Această operație a avut rolul de a stabili decorul și de a întări ceramica fără a-i schimba culoarea și este prima etapă de conservare care permite manipularea fragmentelor în timpul etapelor următoare de lucru.

Cele 15 fragmente, din corpul altarului, și cele trei picioare (foto 1a) au fost etalate pe masa de lucru pentru a încerca asamblarea lor în vederea reconstituirii altarului.

Din cinci fragmente și două picioare am reconstituit o parte din peretele nr. 1 și peretele nr. 2; din două fragmente am reconstituit o parte din peretele nr. 1 și peretele nr. 4; din șapte fragmente și un picior am obținut o parte din peretele nr. 3 și nr. 4. Cea mai mare suprafață reconstituită a fost cea a peretelui nr. 19 (vezi foto nr. 3), deci atenția noastră s-a concentrat pe întregirea lui prin plombare. Deoarece ansamblul ce rezultă prin lipsa fragmentelor era de mari dimensiuni și prezenta o curbură accentuată a peretelui a trebuit să construim un cadru din lemn (desen nr. 1) pentru a suspenda fragmentele ceramice până în poziția ideală de lipire (suspendarea am făcut-o cu fir de nailon). După polimerizarea adezivului (poliacetat de vinil DC - 18) ansamblul obținut a fost fixat în cadrul descris mai sus prin plăcuțe de lemn bătute în jurul celor două picioare, iar peretele vertical a rămas ancorat în firele de nailon. În canturile rămase libere după lipirea fragmentelor ceramice (vezi foto 2) am practicat orificii de 2 mm în diametru cu o freză cu cap de diamant, în care se va introduce armătura plombelor de completare (desen nr. 2 și 3).

Armătura am confecționat-o dintr-o sită de material plastic (tip filtru) cu ochiuri de 1 m.p. tăiată în fâșii de 5 cm lățime și lungime variabile (vezi desen nr. 3) în care am practicat orificii cu diametrul de 5 mm necesare penetrării mai bune a materialului de plombar (pe bază de argilă galbenă filtrată, ciment dentar și nisip fin). Sita a fost ușor pliată (din cm în cm) ca o armonică dând astfel o mai mare rezistență armăturii (desenul nr. 2), iar prin ochiuri am trecut fire de 1,5 mm (fir tip cord impregnat cu rășină epoxidică) care se fixează în orificiile din canturile fragmentelor (desen nr. 2-3). Pentru fixarea firului tip cord în orificiile din canturi am introdus cu seringă rășină epoxidică tip Bison. Armătura astfel fixată am lăsat-o 12 ore pentru polimerizarea rășinii.

Între timp am asamblat prin lipire fragmentele ceramice rămase obținând încă două subansamble (vezi foto nr. 4-5). Pentru găsirea locului lor în întregul ce urma reconstituit am copiat pe calc (cu mare fidelitate) desenul decorului. Am desenat apoi patru imagini cu conturul altarului (dat de foto nr. 3) peste care am suprapus desenul de pe calc. Au urmat mai multe astfel de operații până am reușit întregirea decorului ca în desenele nr. 4, 5; 6, 7. Prin reconstituirea decorului am reușit găsirea locurilor firești ale celor trei subansamble.

Subansamblul nr. 2 a fost suspendat în cadrul de lemn până la găsirea locului firesc de asamblare, dat și de măsurătorile efectuate pe înălțime, între buton și extremitatea piciorului, și între extremitățile picioarelor din subansamblul nr. 1

(dimensiunile originale ale altarului). După stabilizarea subansamblelor nr. 2 am fixat armătura și astfel s-a obținut poziționarea corectă a ceea ce va forma un perete complet. Pentru turnarea plombei trebuie construit cofrajul interior și cel exterior al peretelui altarului. Având în vedere jumătate din peretele nr. 1 (partea dreaptă) am copiat cu Caloplast (ceară dură de stomatologie care devine plastică la 36-40°C) această suprafață (interior și exterior) obținând cei doi pereți ai cofrajului necesari turnării plombei. Cu ajutorul unor cleme din oțel am fixat cofrajul între subansamble poziționând la mijloc armătura. Turnarea plombei a completat operația de întregire a peretelui nr. 1, iar înlăturarea cofrajului ne-a dezvăluit o suprafață identică cu originalul nefiind necesară operația de finisare.

După întărirea plombei și având la îndemână un perete complet al altarului a urmat operația de poziționare a subansamblului nr. 3 și a piciorului nr. 3 ajutată de noi măsurători ale înălțimii peretelui, distanței între picioarele D_1 și A_1 cât și a diagonalelor calculate între butoni și între picioare. S-au montat armăturile după metoda menționată mai sus. Peretele întreg ne arată faptul că altarul avea fund (desen nr. 8), iar operația următoare a fost turnarea prin același procedeu ca la turnarea plombei. S-a obținut astfel legătura între cele trei picioare originale și al patrulea confectionat de noi, dând prin aceasta stabilitate întregii lucrări din acel moment. A urmat copierea în Caloplast a întregului perete nr. 1 (interior și exterior) obținându-se cofrajele pentru turnarea plombelor la ceilalți pereți. Măsurătorile, calculele, poziționarea subansamblelor nr. 2 și 3, a piciorului nr. 3 cât și montarea cofrajului au indicat faptul că toate operațiile efectuate până în acel moment au fost corecte. După completa întregire a altarului (foto nr. 6) am tăiat legăturile din fir de nailon dintre altar și cadrul de susținere și am lăsat piesa la uscare și întărire.

Având la îndemână desenele decerului am trecut la întregirea lui pe plombele altarului folosind un pigment de tempera cu o valoare mai mică decât a originalului.

Decorul întregit dă un aspect plăcut și real altarului dovedind că întreaga noastră muncă de restaurare a fost bine concepută. Pentru conservarea întregii piese am peliculizat, prin ușoară pensulare, plombele cu nailon solubil obținând o armonie a întregului apropiată de imaginea inițială dată de olar. (foto nr. 7, 8, 9, 10).

Menționăm faptul că tehnologiile de confectionare a armăturii, cât și a materialului de plombare aparțin laboratorului nostru, ele fiind obținute prin experimentări succesive și având compatibilitate cu normele de restaurare în vigoare.

Altarul, restaurat și conservat, se află expus în expoziția de bază a Muzeului de Istorie din Piatra Neamț, fiind admirat de specialiști și de marele public.

Dimensiuni ale altarului restaurat:

- Înălțimea maximă pe altar (DD_1) = 46 cm.

- Înălțimea între butoni și extremitatea piciorului:

AA_1 = 44,5 cm

BB_1 = 44,5 cm

$$CC_1 = 44,5 \text{ cm}$$

- Distanța între butoni:

- peretele 1 - DA = 31,4 cm

- peretele nr. 2 - AB = 31 cm

- peretele nr. 3 - BC = 31,4 cm

- peretele nr. 4 - CD = 31,5 cm.

- Distanțe între picioare:

- peretele 1 - $D_1A_1 = 31 \text{ cm}$

- peretele 2 - $A_1B_1 = 33,4 \text{ cm}$

- peretele 3 - $B_1C_1 = 30 \text{ cm}$

- peretele 4 - $C_1D_1 = 33 \text{ cm}$.

- Diagonalele între butoni:

- AC = 43,6

- BD = 45,4 cm

- Diagonalele între picioare:

- $D_1C_1 = 43,6 \text{ cm}$

- $B_1D_1 = 45,4 \text{ cm}$.

- Înălțimea medie a fundului = 11 cm.

foto.1

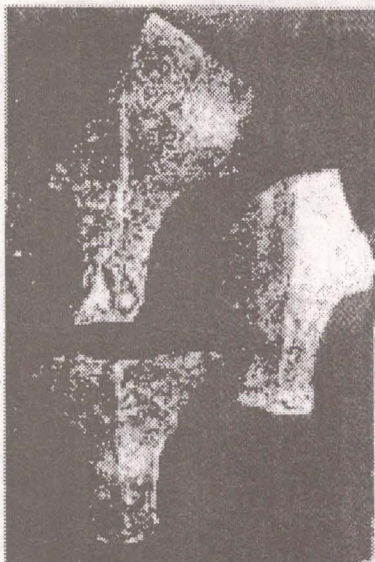

foto.1a

foto.2

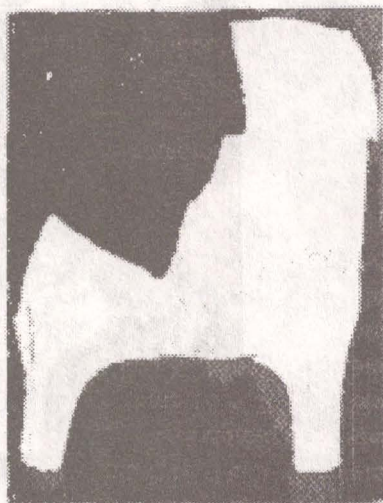

foto.3

foto.4

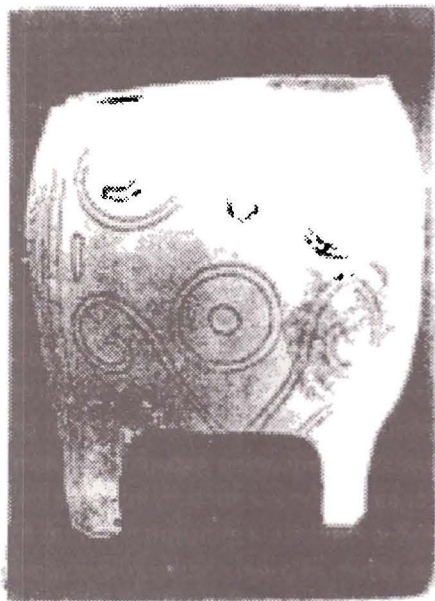

foto.5

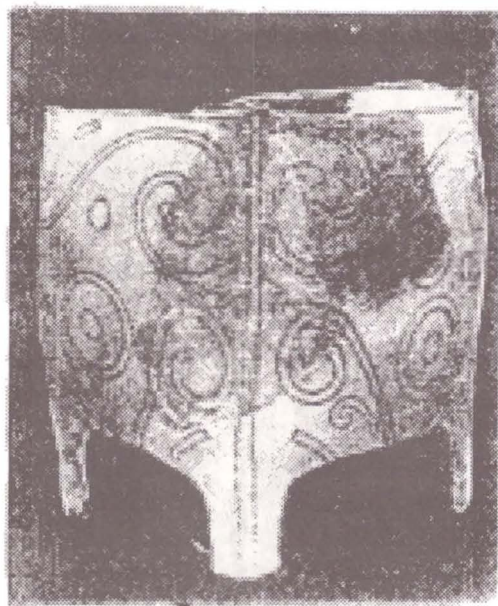
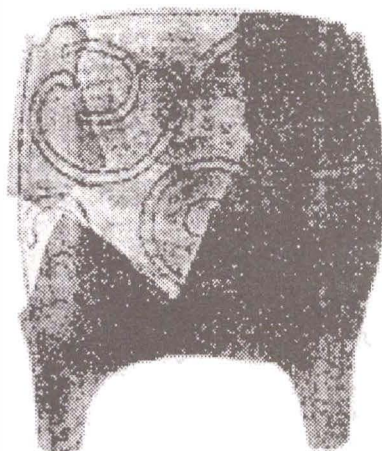

foto.6

foto

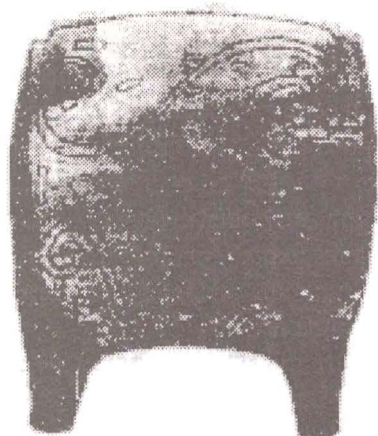

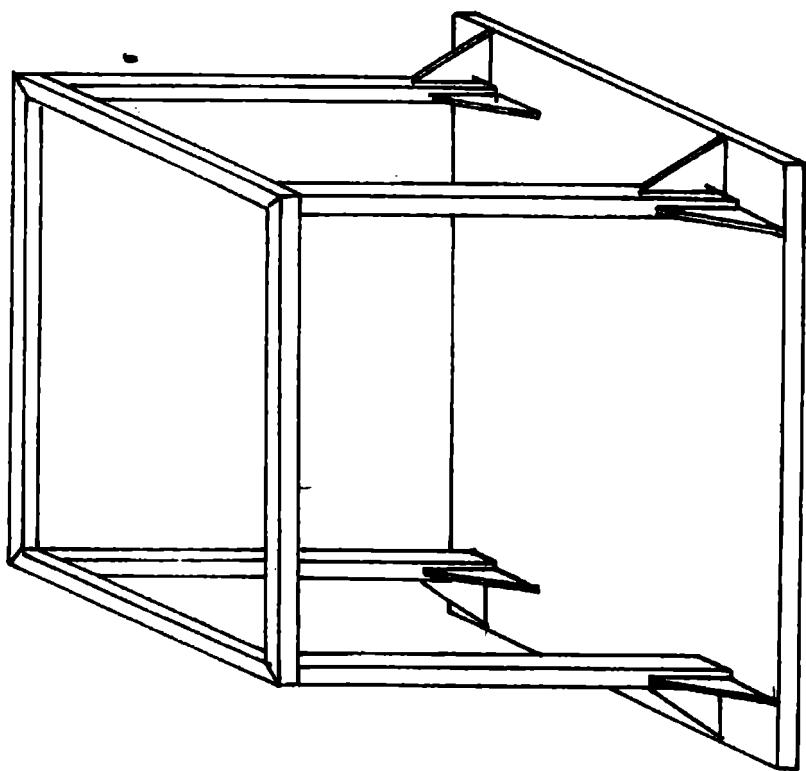
foto.8

foto.9

foto.10

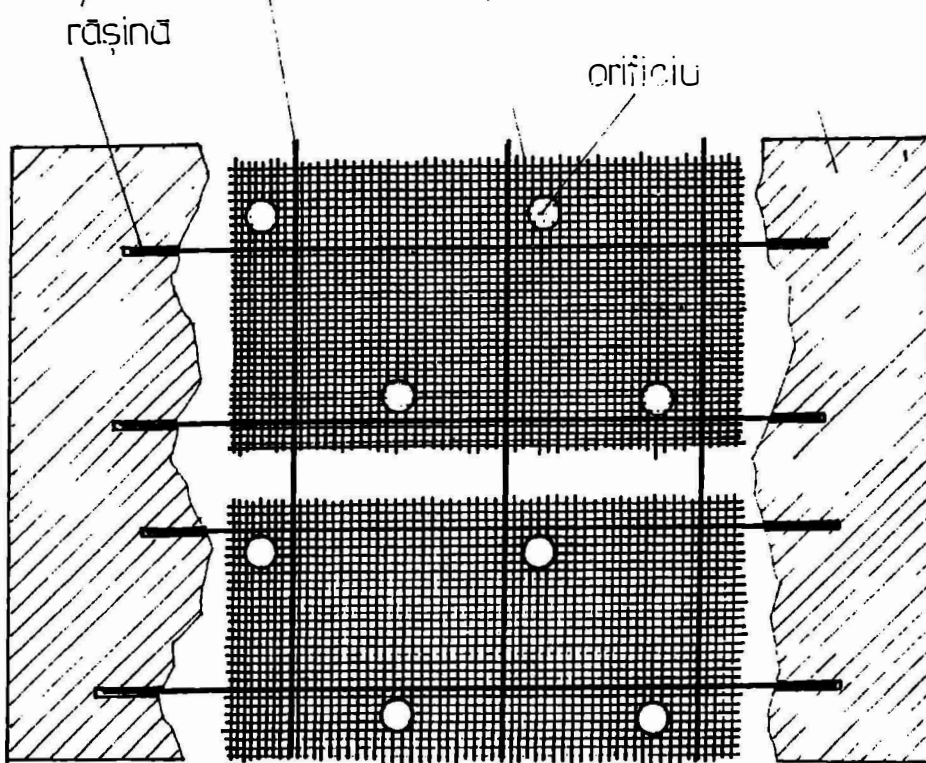
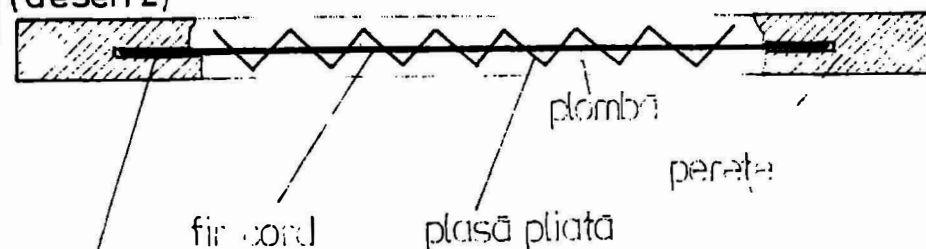

cadru de lemn (desen 1)

Desene explicative pentru armătură și plombă

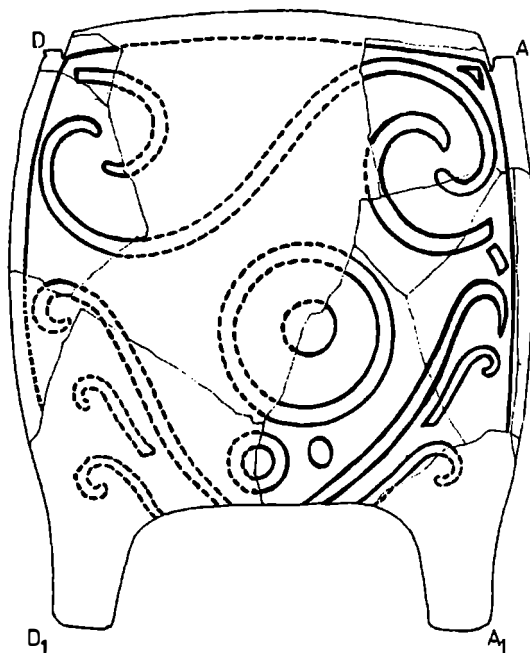
Secțiune transversală prin plombă

(desen 2)

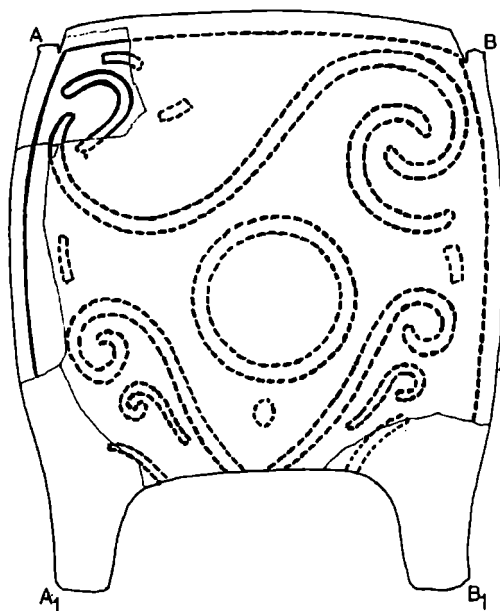

Secțiune longitudinală prin plombă

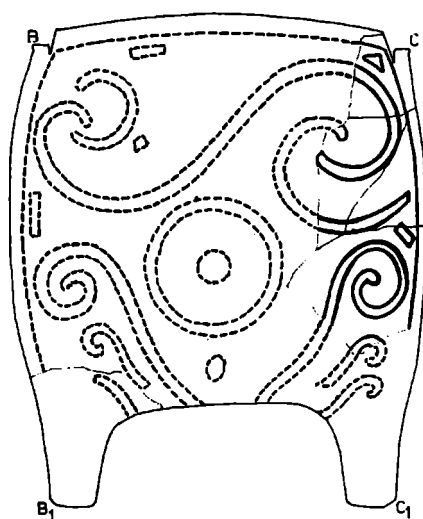
(desen 3)

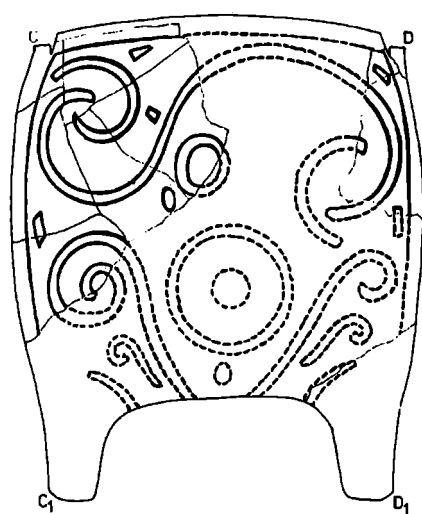
PERETELE 1
(desen 4)

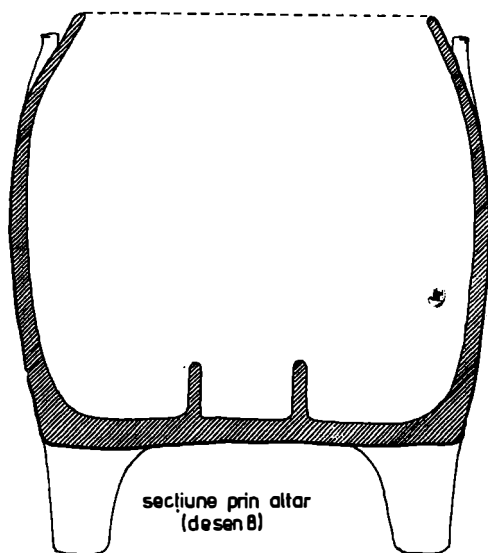
PERETELE 2
(desen 5)

PERETELE 3
(desen 6)

PERETELE 4
(desen 7)

secțiune prin altar
(desen 8)

ABREVIERI

- AARMSI** - Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice București.
- Acta M.M.** - Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui.
- AESC** - Annales Economies Société Capitalism.
- AIPI** - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A. D. Xenopol" Iași
- ALIL** - Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași.
- AM (Arh. Mold)** - Arheologia Moldovei, Iași.
- Apulum** - Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia.
- ARA** - Annoire roumain d' Anthropologie, București.
- Arh StBuc** - Arhivele Statului București.
- Arh Șt Iași** - Arhivele Statului Iași.
- Arh StVs** - Arhivele Statului Vaslui.
- ASUI** - Analele științifice ale Universității "Al. I. Cuza", Iași.
- BCMI** - Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- CA (B)** - Cercetări arheologice. Muzeul de istorie al României, București.
- CI** - Cercetări Istorice, Iași.
- Carpica** - Carpica, Muzeul de istorie și artă, Bacău.
- Crisia** - Crisia, Culegere de studii și materiale, Oradea.
- Dacia** - Dacia, Recherche et découverts archéologiques en Roumanie, 1924 - 1947; N. S., Revue d' arheologie et d' histoire ancienne, I., București și urm.
- Danubius** - Danubius. Muzeul de istorie Galați.
- DIR** - Documente privind istoria României.
- DRH** - Documenta Romaniae Historica, București.
- Hierasus** - Hierasus. Anuarul Muzeului județean Botoșani.
- MCA (Materiale)** - Materiale și cercetări arheologice, București.
- Mem Antiq** - Memoria Antiquitatis, Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț.
- MMS** - Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași.
- PBF** - Prahistorische Bronzefunde.
- Peuce** - Peuce. Muzeul Deltei. Tulcea.
- Pontica** - Pontica. Muzeul de arheologie Constanța.
- RA** - Revista Arhivelor, ambele serii.
- RdI** - Revista de istorie, București.
- RM (Rev Muz)** - Revista Muzeelor.

SA - Sovetskaja arheologija, Moscova.

SAI - Studii și articole de istorie, București.

SCA - Studii și cercetări de antropologie, București

SCIVA (A) - Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București.

SCM - Studii și cercetări de muzeologie, Cluj.

SCN - Studii și cercetări de numismatică, București.

SMIM - Studii și materiale de istorie medie, București.

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI oferă posibilitatea vizitării și cercetării colecțiilor sale din expozițiile de bază, structurate pe șase secții:

- istorie veche și arheologie;
- istorie medie;
- istorie modernă;
- personalități vasluiene;
- etnografie și artă populară;
- artă

și prin expozițiile speciale organizate temporar în sala “ARTA”, casele memoriale din județ: Casa memorială “Emil Racoviță”, Muzeele satești Cantemir, Tăcuta și Vutcani, precum și la principalele monumente istorice de arhitectură și artă: Curțile Domnești, Vaslui, Casa Elena Cuza, Solești, Casele Macrocordat și Ghica; Statuia ecvestră Ștefan cel Mare, Podul Înalt s.a

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS - Anuarul Muzeului județean “Ștefan cel Mare” Vaslui, publică studii, comunicări, note, documente, recenzii din domeniile arheologiei, istoriei, etnografiei, arhivisticii, muzeologiei.

Materialele trimise spre publicare vor fi dactilografiate în două exemplare, la două rânduri cu trimiterile notate în continuare la sfârșitul textului, la care se vor adăuga lista abrevierilor folosite.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Coperta I: Cercei din tezaurul de la Schinetea, sec. XV

Coperta IV: Tezaurul de la Schinetea

Tiparul executat la S.C. ODEON SRL Vaslui,
str. Andrei Mureșanu, nr. 22
6500 - Vaslui, România
Tel/fax: 035/312692

